

การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศบราซิล อินเดีย และไทย
ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

นางสาวณัฐธิดา บุญธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

VIEWING THE DEFINITIONS OF HUMAN SECURITY OF BRAZIL, INDIA, AND
THAILAND THROUGH THE ISSUANCE OF PHARMACEUTICAL
COMPULSORY LICENSING

Miss Natthida Boonthum

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in International Relations

Department of International Relations

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศบราซิล
อินเดีย และไทย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตาม
สิทธิบัตรยา

โดย

นางสาวณัฐธิดา บุญธรรม

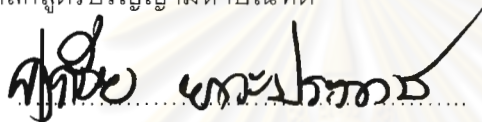
สาขาวิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

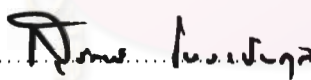
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัตน์ ไหราชัยกุล

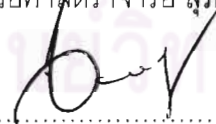
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัตน์ ไหราชัยกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. จีราพร ลิ้มปานานนท์)

ณัฐธิดา บุญธรรม: การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศบราซิล อินเดีย และไทย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา. (VIEWING THE DEFINITIONS OF HUMAN SECURITY OF BRAZIL, INDIA, AND THAILAND THROUGH THE ISSUANCE OF PHARMACEUTICAL COMPULSORY LICENSING) อ. ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. สุรัตน์ ไชราชัยกุล, 261 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงมุมมองของประเทศบราซิล อินเดีย และไทย ที่มีต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ และบทบาทของรัฐเหล่านั้นในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ประกอบด้วยสามแนวคิด ได้แก่ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ และแนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา โดยจะใช้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นกรอบความคิดหลักในการศึกษา ติความ และวิเคราะห์

จากการศึกษาพบว่า การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐของประเทศบราซิล อินเดีย และไทย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพดีและราคาถูกลงได้อย่างทั่วถึง เป็นการดำเนินการที่สำคัญที่มีเจตนารมณ์มุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งเจตนารมณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอยู่ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์อื่นใด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ด้วย รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจเจกบุคคลได้

การศึกษายังให้ข้อค้นพบว่า เจตนารมณ์ต่างๆ เหล่านี้ของรัฐบาลทั้งสามประเทศ ล้วนมีความสอดคล้องกับมุมมองของแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างและแบบแคบ

ภาควิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลายมือชื่อนิสิต..... *ณัฐธิดา บุญธรรม*

สาขาวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลายมือชื่ออ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... *ณัฐธิดา บุญธรรม*

ปีการศึกษา 2553

5080715624 : MAJOR INTERNATIONAL RELATIONS

KEYWORDS : HUMAN SECURITY/ PHARMACEUTICAL COMPULSORY LICENSING/
PATENT / TRIPS AGREEMENT

NATTHIDA BOONTHUM: VIEWING THE DEFINITIONS OF HUMAN SECURITY OF BRAZIL, INDIA, AND THAILAND THROUGH THE ISSUANCE OF PHARMACEUTICAL COMPULSORY LICENSING. ADVISOR: ASST. PROF. SURAT HORACHAIKUL, 261 pp.

The objective of this thesis is to study the views of the three states, namely Brazil, India and Thailand, on the concept of human security and these states' roles in strengthening human security through the issuance of pharmaceutical compulsory licensing. The conceptual framework of this thesis consists of three concepts which are human security, neo-liberalism and intellectual property. The emphasis is on the concept of human security.

This study finds that the issuance of pharmaceutical compulsory licensing by government use of Brazil, India, and Thailand for the purpose of public access to essential medicines of good quality at low cost, is an important move with the intention that people should have good health and able to live in society. All of these various intentions reflect the importance of people's lives more than any other benefits. Importantly, they also reflect the importance of human security issues. The finding has shown that governments can strengthen security for individual beings.

Lastly, the study finds that such intentions of these three governments are consistent with the views of broad and narrow approaches to human security.

5

Department : ..International Relations..... Student's Signature Natthida Boonthum
Field of Study : ..International Relations..... Advisor's Signature Surat Horachai
Academic Year : ..... 2010 .....

กิตติกรรมประกาศ

เส้นทางบนถนนแห่งสายการศึกษาของผู้วิจัยสำเร็จได้ด้วยพระคุณของบิดามารดา ครูบา อาจารย์ มิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลอดเวลาที่ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพันธ์ โหระชัยกุล ที่มีความเมตตาต่อผู้วิจัยในการรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีคุณค่าตลอดจนกำลังใจและความช่วยเหลือต่างๆ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.จิราพร ลิ้มปานานนท์ สำหรับข้อชี้แนะที่เป็นประโยชน์ยิ่ง รวมถึงคณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู ที่ให้ความเอ็นดูและคอยถามไถ่ถึงความคืบหน้าของการทำวิทยานิพนธ์เสมอมา ตลอดจนผู้ช่วยศาสตราจารย์สรวิศ ชัยนาม และ อาจารย์กษิร ชีพเป็นสุข สำหรับความช่วยเหลือและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างมาก

ขอขอบคุณสำหรับความช่วยเหลือ กำลังใจ ความห่วงใย และความเป็นกันเองของเจ้าหน้าที่ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเพื่อน ๆ ร่วมรุ่นทุกคน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะรัฐศาสตร์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่งที่อำนวยความสะดวกและบริการอย่างเต็มที่ด้วยไมตรีจิต ขอขอบคุณที่พลอยที่ให้ความช่วยเหลือในการค้นหาและแปลคำประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศบราซิล

บนเส้นทางของการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ มีหลายต่อหลายครั้งที่ทำให้ผู้วิจัยหมดแรงกายและแรงใจ แต่ด้วยกำลังใจที่ยิ่งใหญ่จากครอบครัว ไบรท์ และเพื่อนๆ ตลอดจนความหวังและความอดทน จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถยืนหยัดและลุกขึ้นสู้เพื่อทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จมาได้จนกระทั่งถึงวันนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 การทบทวนวรรณกรรม.....	15
1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	17
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	17
1.5 สมมติฐาน.....	18
1.6 กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	18
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	30
1.8 วิธีที่ใช้ในการศึกษา.....	31
1.9 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการศึกษา.....	31
บทที่ 2 การให้คำอธิบายและทำความเข้าใจต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์.....	32
2.1 การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางความมั่นคง: จากแนวคิดความมั่นคงของรัฐสู่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์.....	35
2.2 วิวัฒนาการของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์.....	43
2.2.1 ความมั่นคงของรัฐกับกระบวนทัศน์ทางความมั่นคง.....	44
2.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการลดบทบาทและอิทธิพลของแนวคิดความมั่นคงของ รัฐอันนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนทัศน์ทางด้านความ มั่นคงของมนุษย์.....	48
2.2.3 ลักษณะพื้นฐานของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์.....	53
2.3 การเคลื่อนไหวที่สำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์.....	54
2.3.1 การเคลื่อนไหวของประเทศโลกที่สาม.....	55

2.3.2 การเคลื่อนไหวทางด้านความมั่นคงมนุษย์ที่น่าสนใจของ ยุโรปตะวันตก.....	56
2.3.3 ความเคลื่อนไหวของมหาอำนาจระดับกลาง.....	58
2.3.4 การเคลื่อนไหวของญี่ปุ่น.....	59
2.3.5 การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมโลก.....	60
2.4 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์.....	61
2.4.1 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงเพื่อใคร?.....	63
2.4.2 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร?.....	64
2.4.3 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงจากอะไร?.....	65
2.4.4 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงโดยวิธีการใด?.....	67
2.5 การช่วงชิงคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ระหว่าง สำนักคำนิยามแบบกว้างและสำนักคำนิยามแบบแคบ.....	74
2.5.1 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์: สำนักคำนิยามแบบกว้าง.....	75
2.5.2 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์: สำนักคำนิยามแบบแคบ.....	83
2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ กับแนวความคิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน.....	90
2.6.1 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดการพัฒนามนุษย์.....	91
2.6.2 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดสิทธิมนุษยชน.....	93
บทที่ 3 มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย.....	98
3.1 ข้ออภิปรายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิบัตรและการเข้าถึงยา.....	98
3.2 การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย.....	107
3.2.1 ประเทศไทย.....	107
3.2.2 ประเทศบราซิล.....	120
3.2.3 ประเทศอินเดีย.....	127
บทที่ 4 การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของ ประเทศไทย บราซิล และอินเดีย.....	139

4.1 การสรุปและเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดา.....	141
4.1.1 ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวความคิดของโครงการพัฒนา แห่งสหประชาชาติ.....	142
4.1.2 ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวความคิดของประเทศแคนาดา.....	147
4.1.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดของโครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติและประเทศแคนาดาต่อประเด็นเรื่องความมั่นคง ของมนุษย์.....	150
4.2 การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของ ประเทศไทยและบราซิล รวมทั้งบทบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้าน สาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005.....	159
4.2.1 การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย.....	160
4.2.2 การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศบราซิล.....	167
4.2.3 บทบัญญัติต่างๆ ที่สำคัญอันเป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและ มาตรการป้องกันผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005.....	170
4.2.3.1 การเพิ่มข้อกำหนดเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ที่ไม่สามารถจดสิทธิบัตร ได้.....	170
4.2.3.2 การคุ้มครองการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ได้รับสิทธิบัตรตาม ระบบ ‘กล่องไปรษณีย์’ (Mailbox).....	174
4.2.3.3 การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่อการส่งออก.....	175
4.3 การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่าน การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติสำคัญๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการปกป้องผู้ผลิต ภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005.....	177

4.3.1 มุมมองที่มีต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย.....	178
4.3.2 สรุป: แนวทางการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย.....	181
บทที่ 5 บทสรุป: ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงของมนุษย์และมาตรการใช้สิทธิตาม สิทธิบัตรยา.....	185
5.1 สรุปภาพรวมจากการศึกษา.....	185
5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับความมั่นคงของมนุษย์และมาตรการใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรยา.....	188
รายการอ้างอิง.....	193
ภาคผนวก.....	207
ภาคผนวก ก Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights.....	208
ภาคผนวก ข Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health.....	242
ภาคผนวก ค คำประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา 7 รายการของประเทศไทย.....	244
ภาคผนวก ง คำประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศบราซิล.....	259
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	261

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 2.1	40
เปรียบเทียบแนวคิดความมั่นคงแบบร่วม แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมือ กัน แนวคิดความมั่นคงแบบครอบคลุม และแนวคิดความมั่นคงของ มนุษย์.....	
ตารางที่ 2.2	69
เปรียบเทียบค่านิยมความมั่นคงของมนุษย์โดยการใช้คำถามสำคัญ 4 ประการ อันเป็นข้อถกเถียงทางความมั่นคงเป็นกรอบในการพิจารณา...	
ตารางที่ 2.3	73
การเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดความมั่นคงของรัฐและความมั่นคงของ มนุษย์.....	
ตารางที่ 2.4	80
ภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ในทัศนะของโครงการพัฒนาแห่ง สหประชาชาติ.....	
ตารางที่ 3.1	114
การประมาณการจำนวนผู้ป่วยที่เข้าถึงยาเพิ่มขึ้นภายใน 5 ปีหลังจากการ ประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา.....	
ตารางที่ 4.1	159
เปรียบเทียบแนวความคิดความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างประเทศแคนาดา และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.....	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“No calling is more noble, and no responsibility greater, than of enabling men, women and children, in cities around the world, to make their lives better...”¹

Kofi Annan (2000)

U.N. Secretary-General

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมแสวงหาความสุขและการมีชีวิตที่ดี ซึ่งแต่ละคนก็อาจมีมุมมองและการให้ความหมายต่อการมีชีวิตที่ดีแตกต่างกันไป แต่อย่างน้อยที่สุดทุกคนก็มีความปรารถนาให้ความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเองได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ ความพยายามในการสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีนั้นจำเป็นต้องเผชิญกับความท้าทายมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้สภาพแวดล้อมในโลกยุคปัจจุบันได้บีบคั้นให้มนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาและภัยคุกคามในรูปแบบและมิติที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น จนทำให้มนุษย์รู้สึกถึงความไม่มั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิตทั้งต่อร่างกายและจิตใจ ดังนั้นการจะตอบโต้กับความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นนั้นจำเป็นต้องได้รับความร่วมมืออย่างเข้มแข็งและผสมผสานกันจากทุกหน่วยงาน โดยที่รัฐจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่องในเรื่องความมั่นคง และที่สำคัญเมื่อปัญหาความมั่นคงมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่และขยายเป้าหมายด้านความมั่นคงให้กว้างออกไปมากกว่าความมั่นคงของรัฐไปสู่ความมั่นคงของประชาชน หรือความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) นั่นเอง

ภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายและมากมาย ซึ่งหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางด้านความ

---

¹ Caballero-Anthony, Mely, “Human Security and Comprehensive Security in ASEAN,” in *The Quest for Human Security: The Next Phase of Asean?*, Pranee Thiparat, ed. (Bangkok: Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University, 2001), p.21, อ้างใน สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, การศึกษาและพัฒนาดัชนีชี้วัดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ (กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548), หน้า 6.

มั่นคง โดยแต่เดิมนั้นประเด็นทางด้านความมั่นคงจะมุ่งให้ความสนใจอยู่ที่ “ความมั่นคงของรัฐ” เป็นหน่วยหลัก และภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงของรัฐก็จำกัดอยู่ที่ภัยคุกคามทางทหารเป็นสำคัญ จึงทำให้ความมั่นคงกลายเป็นเรื่องของทหารที่รัฐใช้กำลังในการรักษาเอกราช บูรณภาพแห่งดินแดน และความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ แต่เมื่อสภาพแวดล้อมทางด้านความมั่นคงหลังยุคสงครามเย็นได้เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากผลของการสิ้นสุดการเผชิญหน้าทางทหารระหว่างค่ายทางการเมือง ก็ทำให้ปัญหาความมั่นคงแต่เดิมนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของประเด็นทางทหารได้เปลี่ยนไปด้วย รัฐในยุคหลังสงครามเย็นต้องเผชิญกับปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ ที่ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ภายในเขตแดนของรัฐเท่านั้น ซึ่งภัยคุกคามเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อรัฐและระบบระหว่างประเทศ และที่สำคัญยังสามารถบั่นทอนและคุกคามต่อชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยของมนุษยชาติได้ทั้งสิ้น ตัวอย่างของปัญหาและภัยคุกคามดังกล่าวได้แก่ สงครามกลางเมือง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ปัญหาอาชญากรรม ภัยคุกคามจากโรคระบาด ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และปัญหาต่างๆ ที่มาจากความยากจน เช่น การไร้ที่อยู่ การขาดแคลนอาหาร และการแย่งชิงทรัพยากร เป็นต้น กระนั้นก็ตามแต่ บางปัญหาที่กล่าวถึงนี้ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นปัญหาที่ได้ดำรงอยู่ตลอดมาในช่วงยุคสงครามเย็น เพียงแต่ถูกบดบังโดยการแข่งขันของมหาอำนาจในยุคสงครามเย็นเป็นหลักมากกว่า หากแต่ในปัจจุบันปัญหาทั้งหลายนี้ได้ขยายตัวจนมีฐานะเป็นประเด็นหลักของปัญหาความมั่นคงในยุคหลังสงครามเย็น²

ปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ เหล่านี้ได้ทำให้แนวคิดเรื่องความมั่นคงที่เน้นรัฐ หรือที่นักทฤษฎีทางด้านความมั่นคงเรียกแนวคิดเช่นนี้ว่าเป็น “ความมั่นคงแบบดั้งเดิม” (Traditional Security) ได้รับการถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก การวิพากษ์มุ่งตั้งคำถามไปยังความเหมาะสมในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางด้านความมั่นคงในโลกยุคปัจจุบัน รวมถึงการให้คำตอบที่ครอบคลุมเกี่ยวกับภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของมนุษยชาติ ดังเช่นในบทความ “Human Security: Concept and Measurement” ของกานตี บัจไป (Kanti Bajpai) ได้นำเสนอว่ามีนักวิชาการบางท่านได้วิจารณ์ถึงแนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมว่ามีลักษณะที่เน้นให้รัฐใช้กำลังในการตอบโต้กับปัญหาความไม่มั่นคงเพียงลำพังมากเกินไป ทั้งนี้ที่ปัญหาที่รัฐประสบนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อนและรุนแรงมากกว่าเดิม รวมทั้ง

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Richard Wyn Jones, “Travel Without Maps: Thinking about Security after the Cold War,” in *Security Issues in the Post-Cold War World*, Davis M. Jane, ed. (Cheltenham: Edward Elgar, 1996), pp. 206-207.

รัฐต่างๆ ก็รับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงลำพังไม่ได้ จึงจำเป็นที่รัฐจะต้องหันมาให้ความสนใจต่อแนวทาง “ความมั่นคงแบบร่วมมือกัน” (Cooperative Security) นอกเหนือจากนี้ แนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมยังมีข้อบกพร่องในเรื่องการจำกัดขอบเขตของประเด็นและปัญหาด้านความมั่นคงที่รัฐจะต้องเผชิญมุ่งไปสู่เรื่องภัยคุกคามทางทหารจากรัฐศัตรูเป็นสำคัญ ทั้งที่จริงแล้ว รัฐคู่แข่งหรือรัฐศัตรูอาจจะใช้รูปแบบภัยคุกคามอื่นๆ มาตอบโต้ก็เป็นได้ เช่น ภัยคุกคามทางสิ่งแวดล้อม ภัยคุกคามทางเศรษฐกิจ และภัยคุกคามทางวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งภัยที่คุกคามต่อบูรณภาพแห่งดินแดนและความสงบเรียบร้อยของประเทศก็ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ว่าจะต้องเป็นภัยคุกคามที่เกิดขึ้นจากตัวแสดงที่เป็นรัฐเท่านั้น ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐหรือแม้กระทั่งธรรมชาติเองก็สามารถเป็นสาเหตุของภัยคุกคามได้เช่นกัน จากมุมมองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแนวคิดทางด้านความมั่นคงได้ขยายตัวกว้างออกไปมาก ทั้งในส่วนของเครื่องมือและบ่อเกิดแห่งภัยคุกคาม ซึ่งเราอาจเรียกได้ว่าเป็น “ความมั่นคงแบบครอบคลุม” (Comprehensive Security) ฉะนั้น ความเข้าใจในเรื่องความมั่นคงจึงไม่ควรถูกจำกัดอยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัยของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่ควรให้ความสนใจและความสำคัญมากกว่าก็คือ ความมั่นคงและความปลอดภัยของประชาชน³

เช่นเดียวกับงานเขียนเรื่อง “Seeking Security in an Insecure World” ของแดน คาวด์เวลล์ (Dan Caldwell) และ โรเบิร์ต อี วิลเลียม จูเนียร์ (Robert E. Williams JR.) ที่ได้กล่าวถึงกระบวนการที่ความมั่นคงแบบดั้งเดิมนั้นไม่สามารถนำมาอธิบายเรื่องภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงในโลกปัจจุบันได้อย่างเพียงพอ เราไม่ควรเน้นความสำคัญอยู่ที่ความมั่นคงแห่งชาติเพียงอย่างเดียว ดังนั้นแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงแบบร่วมมือกัน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการนำมาอธิบายความมั่นคงในศตวรรษนี้และศตวรรษข้างหน้า⁴

เพราะฉะนั้น จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการขยายเป้าหมายทางด้านความมั่นคงให้กว้างออกไปมากกว่าความมั่นคงของรัฐ โดยมุ่งให้ความสนใจและความสำคัญกับความมั่นคงและความปลอดภัยของมนุษย์มากขึ้น อย่างไรก็ตามจะว่ากันตามจริงแล้วนั้น แนวความคิดทางความมั่นคงที่เน้นการให้ความสำคัญกับความมั่นคง

³ Kanti Bajpai, *Human Security: Concept and Measurement* [Online], 15 July 2008. Available from: http://kroc.nd.edu/ocpapers/op_19_1.PDF

⁴ Dan Caldwell and Robert E. Williams JR., *Seeking Security in an Insecure World* (United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2006), p. 190.

ของมนุษย์ เริ่มมีการกล่าวถึงครั้งแรกโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดาที่ชื่อว่า วิลเลียม อี เบลซ (William E. Blatz) ซึ่งเขาได้นำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ “ความมั่นคงของปัจเจกบุคคล” (Individual Security) และได้โต้แย้งไว้ว่า “ความมั่นคงก็คือสภาวะที่ปัจเจกบุคคลทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับตนเอง เพื่อนำมาตอบสนองและชดเชยต่อความรู้สึกที่อ่อนแอและไม่มั่นคง”⁵ จากจุดนี้เองได้เริ่มทำให้ “แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์” กลายเป็นหนึ่งทฤษฎีทางเลือกทางความมั่นคง

แต่ถึงกระนั้น แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์เพิ่งเริ่มจะเป็นที่สนใจในวงกว้างในระดับระหว่างประเทศมากขึ้น เมื่อโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Program — UNDP) ได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวใน “รายงานการพัฒนามนุษย์ ปี 1994” (Human Development Report 1994) โดยได้นำแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มาเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ และเสนอแนวความคิดกว้างๆ ว่า มนุษย์ควรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาหรืออีกนัยหนึ่ง การพัฒนาต้องคำนึงถึง “มนุษย์” และ “ความมั่นคงของมนุษย์” เป็นสำคัญ โดยเป้าหมายเบื้องต้นสองประการของการพัฒนาคือ มนุษย์ต้องปลอดพ้นจากความหวาดกลัว (freedom from fear) และมนุษย์ต้องปลอดพ้นจากความขาดแคลน (freedom from want) ส่วนประเด็นสำคัญในรายงานฉบับนี้คือการสร้างคำนิยามของคำว่า “ความมั่นคงใหม่” จากจุดเน้นในด้านความมั่นคงของชาติ ซึ่งมักให้ความสำคัญต่อดินแดนและความเป็นรัฐ มาสู่ความมั่นคงในด้านต่างๆ ในชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อาหาร สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงส่วนบุคคล ชุมชน และการเมือง⁶ หรือดังที่ปรากฏในรายงานว่า “ความมั่นคงของมนุษย์ คือ การที่เด็กคนหนึ่งต้องไม่เสียชีวิตลง โรคภัยไข้เจ็บไม่แพร่กระจาย ไม่มีการเลิกจ้างทำงาน ไม่มีความตึงเครียดด้านชาติพันธุ์ที่จะนำไปสู่ความรุนแรง ประชาชนที่มีความเห็นไม่ตรงกับรัฐบาลต้องไม่ถูกจองจำ ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการใช้อาวุธ แต่ให้ความสำคัญต่อมนุษย์และศักดิ์ศรีแห่งการเป็นมนุษย์”⁷ ฉะนั้น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

⁵ William E. Blatz, *Human security: Some Reflections* (Toronto: University of Toronto Press, 1966), pp.112-116. Cited in Antonio P. Contreras, *Civil Society and Forest Governance in Southeast Asia: Toward an Alternative Model in Addressing Transboundary Forest-Related Conflicts* [Online], 30 March 2009. Available from: http://www.indiana.edu/~iascp/bali/papers/Contreras_Antonio.pdf

⁶ United Nations Development Program, *Human Development Report 1994* (New York: Oxford University Press, 1994), pp. 24-33.

⁷ Ibid., p. 22.

จึงให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ไว้ในรายงานฉบับดังกล่าวว่า “...ความปลอดภัยจากการคุกคามอย่างต่อเนื่อง เช่นความหวาดหวั่น ความเจ็บป่วย และการข่มเหงรังแก และการได้รับความคุ้มครองจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและเป็นอันตรายต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นชีวิตในบ้าน ในที่ทำงาน หรือในชุมชน”⁸

หลังจากที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้นำเสนอแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ในรายงานฉบับดังกล่าวแล้ว ก็ได้เกิดปฏิกิริยาตอบรับจากแวดวงวิชาการในหลายรูปแบบ ทั้งการออกมาวิพากษ์วิจารณ์และสนับสนุนเห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว ส่งผลให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เริ่มเป็นที่รู้จักและเป็นที่น่าสนใจในระดับสังคมระหว่างประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ หน่วยงานต่างๆ นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization – NGO) โดยมีกลุ่มประเทศมหาอำนาจระดับกลาง ได้แก่ แคนาดา นอร์เวย์ และญี่ปุ่น เป็นผู้แสดงบทบาทนำในการขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวอย่างคึกคักและประสบความสำเร็จในระดับที่แน่นอน* อย่างไรก็ตาม การให้ความหมายต่อความมั่นคงของมนุษย์ของแต่ละบุคคล หน่วยงาน และรัฐบาลต่างๆ ก็มีความแตกต่างกันไปตามรายละเอียดและจุดเน้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของภัยคุกคาม คุณค่าหลัก วิธีการในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ และมาตรการในการป้องกันภัยคุกคาม⁹ แต่ถึงกระนั้น คำอธิบายทั้งหมดก็ยังคงมีจุดร่วมที่สำคัญ 3 ประการ คือ การเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐมาสู่ความมั่นคงของประชาชนในระดับปัจเจกบุคคล การพึ่งพาต่อกันระหว่างความมั่นคงของบุคคลกับความมั่นคงของระบบ และมุมมองเกี่ยวกับความรุนแรงที่ขยายกว้างออกไปมากกว่าภัยคุกคามทางตรงเชิง

⁸ Ibid., p. 23.

* จากประเด็นนี้ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า การที่ประเทศมหาอำนาจระดับกลาง ได้แก่ แคนาดา นอร์เวย์ และญี่ปุ่น เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะในกรอบทางด้านนโยบายต่างประเทศ ก็เพราะต้องการผลักดันสถานะและอิทธิพลของตนเองในเวทีระหว่างประเทศให้มากขึ้น รวมทั้งยังเป็นผลดีในการได้มีความสัมพันธ์และได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรพัฒนาเอกชนด้วย

ดูรายละเอียดข้อวิจารณ์ประเด็นนี้ได้ใน Astri Suhrke, “Human Security and the Interests of States,” *Security Dialogue* 30,3 (1999): 268. และ Roland Paris, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?,” *International Security* 26,2 (Fall 2001): 88.

⁹ Shahrbanou Tadjbakhsh and Anuradha M. Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications* (New York: Routledge, 2007), p. 49.

กายภาพไปสู่ภัยคุกคามที่มาจากสิ่งที่โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) เรียกว่า “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง”¹⁰ (Structural violence)

ทั้งนี้ คำนิยามของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มตามขอบเขตของความหมาย ประกอบด้วย คำนิยามแบบแคบและคำนิยามแบบกว้าง

ในส่วนของคำนิยามแบบแคบนั้นจะให้ความสำคัญกับจุดเน้นในเรื่องความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ความปลอดภัยจากภัยคุกคามทางตรงที่จะมีผลกระทบต่อร่างกายของปัจเจกบุคคล และการที่ความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนอง โดยที่มุมมองต่อภัยคุกคามยังคงจำกัดอยู่ที่ภัยที่เกิดจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งทางอาวุธ การละเมิดสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น คำนิยามที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศแคนาดา ที่เน้นในเรื่อง “อิสรภาพจากภัยคุกคามที่กว้างขวางและชัดเจนต่อสิทธิของบุคคล ความปลอดภัยและชีวิตความเป็นอยู่”¹¹ ส่วนนักวิชาการที่ให้การสนับสนุนด้านนี้ ได้แก่ คีท เคราส์ (Keith Krause) คีท แมคฟาร์เลน (Keith MacFarlane) และ แอนดรูว์ แม็ก (Andrew Mack) เป็นต้น นักวิชาการเหล่านี้ต่างเห็นว่าการให้คำนิยามแบบแคบมีลักษณะที่ชัดเจนต่อการนำไปใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์หรือการกำหนดจุดมุ่งหมายทางนโยบาย

ในขณะที่คำนิยามแบบกว้างนั้น นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับความปลอดภัยจากความหวาดกลัวและความต้องการแล้ว ยังได้ขยายขอบเขตความมั่นคงกว้างออกไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ด้วย ซึ่งผู้ที่สนับสนุนคำนิยามแบบดังกล่าวที่สำคัญได้แก่ รัฐบาลประเทศญี่ปุ่น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เครือข่ายความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Network — HSN) คณะกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ (The Commission on Human Security — CHS) และในส่วนของนักวิชาการ อาทิเช่น เจนนิเฟอร์ ลีนิง (Jennifer Leaning)

¹⁰ Ibid., p. 49.

¹¹ Department of Foreign Affairs and International Trade (DFAIT), Human Security: Safety for People in a Changing World [Online], 12 October 2008. Available from: <http://summit-americas.org/Canada/HumanSecurity-english.htm>

ซาบิโน อัลไคร์ (Sabina Alkire) ออสเลอร์ แฮมป์สัน (Osler Hampson) และกานตี บัจไป (Kanti Bajpai) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าค่านิยมแบบกว้างจะมีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้มองเห็นภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ได้อย่างครอบคลุมและรอบด้าน แต่ค่านิยมแบบดังกล่าวก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ากว้างขวางเกินไป จนยากที่จะจับต้องได้และนำไปใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์หรือกำหนดนโยบาย

จะเห็นได้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่พยายามเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อความมั่นคงออกจากวิธีคิดแบบดั้งเดิม ดังนั้นการให้ค่านิยมและขอบเขตของความมั่นคงของมนุษย์จึงมีอยู่อย่างมากมาย และยังไม่สามารถหาค่านิยมหลักซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างฉันทามติได้ จนทำให้แนวความคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการบางส่วนว่ายังไม่มี ความชัดเจนและยากที่จะนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิเคราะห์สำหรับนักวิชาการและผู้กำหนดนโยบาย ดังเช่นที่ โรลองด์ ปารีส (Roland Paris) ได้วิจารณ์ว่า “แก่นสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ แท้จริงแล้วอยู่ที่ว่าใครจะมองอย่างไร”¹²

อย่างไรก็ดี ความมั่นคงของมนุษย์ก็เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญมากในการปกป้องและส่งเสริมความมั่นคงให้กับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่เผยให้เห็นถึงปัญหาและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ๆ ที่ล้วนคุกคามต่อชีวิตและความปลอดภัยของมนุษย์มากขึ้น และในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า การจะนำกรอบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งไปเป็นหลักในการวิเคราะห์หรือกำหนดนโยบายของทุกประเทศในโลกย่อมเป็นการยาก เพราะแต่ละประเทศให้ความสำคัญของประเด็นปัญหาไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบาย และปัญหาที่แต่ละประเทศประสบ รวมทั้งบริบทภายในประเทศอีกหลายๆ ด้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้มุมมองที่มีต่อภัยคุกคาม และวิถีทางในการสร้างเสริมความมั่นคงให้แก่มนุษย์มีความแตกต่างกันไป

ดังนั้นในการพิจารณารอบแนวคิดและแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ของแต่ละประเทศจึงน่าจะใช้คำถาม 4 ประการของเดวิด บาวดีวิน (David Baldwin) เป็น

¹² Roland Paris, “Still an Inscrutable Concept,” *Security Dialogue* 35,3 (September 2004): 370.

กรอบในการพิจารณาเพื่อที่จะทำให้แนวคิดดังกล่าวมีความชัดเจน และเหมาะสมในการนำไปวิเคราะห์และกำหนดนโยบายเพื่อการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ให้เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ ได้แก่ ความมั่นคงเพื่อใคร (Security for whom?) ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร (Security for which values?) ความมั่นคงจากภัยคุกคามในเรื่องใด (Security from what threats?) และความมั่นคงด้วยวิถีทางใด (Security by what means?)¹³

และเนื่องจากคำว่าความมั่นคงของมนุษย์ เป็นคำที่มีความหมายกว้างและครอบคลุมปรากฏการณ์ทางสังคมจำนวนมาก ประกอบกับที่ผ่านมาแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มักถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่มีลักษณะเป็นนามธรรมยากที่จะจับต้องได้ จนทำให้เกิดข้อถกเถียงถึงความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติหรือนำไปเป็นกรอบในการวิเคราะห์และกำหนดนโยบาย รวมทั้งแนวคิดดังกล่าวยังมีลักษณะคล้ายกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนด้วย ดังเช่นที่ ออสเลอร์ แฮมป์สัน (Osler Hampson) ได้กล่าวไว้ว่า “แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และสิทธิมนุษยชนได้ถูกวางอยู่บนรากฐานที่เหมือนกันในเรื่องของความเป็นสากล การขึ้นต่อกันและกัน ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และการยึดปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลาง”¹⁴

ดังนั้น จากสิ่งที่กล่าวมาจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ในด้านที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น นั่นคือ ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพ (Human Health Security) เพื่อที่ให้ง่ายต่อการเข้าใจและนำไปปฏิบัติใช้ และการที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพก็เนื่องจาก การมีสุขภาพดีเป็นทั้งหัวใจสำคัญและเป็นเครื่องมือในการบรรลุซึ่งความมั่นคงของมนุษย์ โดยที่หัวใจหลักของความมั่นคงก็คือการคุ้มครองชีวิตมนุษย์ ฉะนั้นความมั่นคงทางด้านสุขภาพจึงเป็นแก่นสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีความเจ็บไข้ได้ป่วย ความพิการ และการเสียชีวิตเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเรื่องการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร (Compulsory Licensing – CL) ของรัฐบาลประเทศกำลังพัฒนา 3 ประเทศ ประกอบด้วย ประเทศไทย บราซิล และอินเดีย มาใช้เป็นธงในการอธิบายถึงมุมมองที่มีต่อความมั่นคงของมนุษย์ของแต่ละประเทศและแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงดังกล่าวโดยรัฐ โดยมีเหตุผล 5 ประการที่สำคัญคือ

¹³ David Baldwin, “The Concept of Security,” *Review of International Studies* 23 (1997): 12-18.

¹⁴ Parinaz Kermani, “The Human Security Paradigm Shift: From an Expansion of Security to an Extension of Human Rights,” *Human Security Journal* 1 (April 2006): 28.

1. ยารักษาโรคเป็นหนึ่งในปัจจัยที่จำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ การให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิบัตรยาการใหม่ๆ ได้ทำให้เกิดการผูกขาดยา และเป็นผลให้ยามีราคาแพง จนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงยาของคนที่ยากจน
2. การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นกลไกสำคัญต่อการส่งเสริมการเข้าถึงยาของปัจเจกบุคคล ทำให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตยืนยาวได้และมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้น โดยไม่ต้องเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในเรื่องคุ้มครองชีวิตมนุษย์ อันเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์
3. การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาแสดงให้เห็นเจตนาของรัฐบาลในการให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอยู่ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์อื่นใด
4. การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นตัวอย่งสำคัญต่อการนำไปพัฒนานโยบายเพื่อผลักดันส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ในด้านต่อๆ ไป
5. การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เป็นประเด็นที่มีการให้ความสนใจและความสำคัญจากเวทีระหว่างประเทศเป็นอย่างมากในช่วงปัจจุบัน

เมื่อพูดถึงมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรแล้ว จะหมายถึง การที่รัฐอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีที่มีสิทธิบัตร โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิ แต่ผู้ใช้จะต้องเสียค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตรและเมื่อได้รับอนุญาต (จากรัฐ) ให้ใช้สิทธิแล้ว ผู้ขอใช้มีอำนาจที่จะกระทำการต่างๆ ได้เช่นเดียวกับผู้ทรงสิทธิ เช่น การผลิต ใช้ หรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายใต้สิทธิบัตร¹⁵

มาตรการใช้สิทธิเป็นมาตรการสากลที่ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) รู้จักเป็นอย่างดีว่าหมายถึง มาตรา 31 ในความตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าหรือที่เรียกกันว่าความตกลงทริปส์ (Agreement on Trade-Related Intellectual Property Rights – TRIPS) ขององค์การการค้าโลก ที่ว่าด้วยการใช้อื่นๆ ที่ไม่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิ โดยที่มาตรา 31 ของความตกลงทริปส์ ได้กำหนดเงื่อนไขของการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรไว้หลายประการ เช่น มาตรา 31 (บี)

¹⁵ รัชชวร ใจสะอาด, “Compulsory Licensing: มาตรการแก้ไขปัญหาการผูกขาดจากสิทธิบัตรยา,” *คลินิก* 23,9 (กันยายน 2550): 754.

ของความตกลงทริปส์ กำหนดให้ผู้ที่ประสงค์จะขอใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต้องเจรจากับเจ้าของสิทธิบัตรก่อน เพื่อขอใช้สิทธิตามสิทธิบัตรดังกล่าวโดยสมัครใจภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขที่เป็นเหตุเป็นผล และมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจะใช้ได้ก็ต่อเมื่อการเจรกดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จภายในเวลาอันควร แต่ถ้ามีกรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉินแห่งชาติ หรือในสถานการณ์เร่งด่วนอย่างยิ่งยวด หรือกรณีการใช้เพื่อสาธารณชนที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์ หรือกรณีเยียวยาการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขัน ผู้ขอใช้สามารถใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้โดยไม่ต้องรอเจรจากับผู้ทรงสิทธิก่อน แต่การใช้ดังกล่าวผู้ขอใช้จะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิทราบโดยไม่ชักช้า¹⁶ มาตรา 31 (ซี) กำหนดว่าการใช้สิทธิภายใต้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจะต้องถูกจำกัดอยู่เฉพาะตามวัตถุประสงค์ที่นำไปสู่การอนุญาตให้ใช้สิทธิเท่านั้น¹⁷ และมาตรา 31(เอช) กำหนดว่าผู้ทรงสิทธิจะต้องได้รับค่าตอบแทนอย่างเพียงพอ โดยให้พิจารณาจากสถานการณ์ในแต่ละกรณี โดยให้คำนึงถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจของการอนุญาตให้ใช้สิทธินั้น¹⁸ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในกรณีที่เป็นการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยเหตุผลด้านการสาธารณสุข ปฏิญญาโดฮาว่าด้วยความตกลงทริปส์และการสาธารณสุข (Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health) ได้รับรองสิทธิของประเทศสมาชิกในอันที่จะตีความอย่างยืดหยุ่น และใช้เหตุผลที่เหมาะสมในการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพราะสาระสำคัญของปฏิญญาโดฮา คือ การส่งเสริมการเข้าถึงยาของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา โดยปฏิญญาโดฮานี้เกิดจากการเจรจาเกี่ยวกับยาและสุขภาพภายใต้องค์การการค้าโลก ประเทศสมาชิกมีความเห็นร่วมกันว่าการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบต่อ การเข้าถึงยาและการรักษาพยาบาลผู้ป่วย จึงได้ทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อลดอุปสรรคต่อการเข้าถึงยาของประชาชนในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาทั้งที่ยังไม่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีได้และที่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัยในการผลิตยาได้แล้ว ผ่านการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อผลิตยา ซึ่งจะเป็นการช่วยลดเงื่อนไขการผูกขาดตลาดของบริษัทยา โดยเปิดโอกาสให้ประเทศที่จำเป็นต้องใช้ยาเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุขหรือโรคระบาดร้ายแรง

¹⁶ โปรดดูความตกลงทริปส์ มาตรา 31 (บี) ได้ในภาคผนวก

¹⁷ โปรดดูความตกลงทริปส์ มาตรา 31 (ซี) ได้ในภาคผนวก

¹⁸ โปรดดูความตกลงทริปส์ มาตรา 31 (เอช) ได้ในภาคผนวก

ภายในประเทศสามารถใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อทำการผลิต หรือนำเข้าซ้อนในช่วงที่ยานนั้นมีสิทธิบัตรคุ้มครองอยู่ในประเทศได้¹⁹

เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า การที่ยารักษาโรคได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร ซึ่งทำให้เจ้าของสิทธิบัตรหรือผู้ทรงสิทธิมีสิทธิหรืออำนาจเด็ดขาดในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตนภายในระยะเวลาหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว และเจ้าของสิทธิบัตรมักจะพยายามแสวงหาผลกำไรจากการกำหนดราคาให้ได้ตามความต้องการของตน เป็นผลทำให้ยามีราคาแพงจนผู้ที่มีฐานะยากจนไม่สามารถซื้อยารักษาโรคได้ รัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ก็มึงบประมาณไม่เพียงพอที่จะจัดหาที่มีสิทธิบัตรมาแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งยังเป็นเหตุให้ค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณสุขของประเทศเพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย อัตราการเสียชีวิตของคนที่อยู่ในประเทศยากจนจึงเพิ่มขึ้น เท่ากับว่ายารักษาโรคซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตก็ได้กลายเป็นสินค้าที่สามารถผูกขาดได้โดยการมีสิทธิบัตร และการที่ยามีสิทธิบัตรก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ทางด้านสุขภาพ ฉะนั้นหนึ่งในมาตรการสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาการผูกขาดยาและส่งเสริมการเข้าถึงยาโดยเฉพาะกับผู้คนในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาคือ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ภายใต้ความตกลงทริพส์ในมาตรา 31 นอกจากนี้ในปฏิญญาโดฮาว่าด้วยความตกลงทริพส์และสาธารณสุขก็ได้ทำให้การใช้สิทธินี้ยืดหยุ่นมากขึ้น และแต่ละประเทศก็สามารถกำหนดเหตุผลที่เหมาะสมในการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ด้วยตนเอง

และเมื่อพิจารณาแล้ว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาถึงการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก เพราะที่ผ่านมามประเทศกำลังพัฒนามักจะไม่ค่อยใช้กลไกใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เนื่องจากกลัวแรงกดดันทางการเมืองและการตอบโต้ทางการค้าจากบรรษัทข้ามชาติและประเทศพัฒนาแล้ว ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศได้ใช้มาตรการดังกล่าวอย่างกว้างขวาง²⁰ โดยใช้เพื่อป้องกันการ

¹⁹ “เหลี่ยมหลังแลหน้า ปลดล็อกสิทธิบัตรยาเอดส์ เดิมพันจีเอสพี,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 54, 33 (11-17 พฤษภาคม 2550): 12.

²⁰ ดูตัวอย่างการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิของประเทศไทยแล้วและประเทศกำลังพัฒนาได้จาก James Packard Love, Recent Examples of the Use of Compulsory Licenses on Patents [Online], 14 April 2011. Available from: http://keionline.org/misc-docs/recent_cls_8mar07.pdf

ผูกขาดตลาด ส่งเสริมการแข่งขัน และเพื่อปกป้องสาธารณสุขของประเทศ เช่น การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กับสิทธิบัตรยาซิพโรฟล็อกซาซิน (Ciprofloxacin) เพื่อป้องกันโรคแอนแทรกซ์ภายหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 หรือการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยสถาบันสาธารณสุขแห่งชาติของประเทศอังกฤษ เพื่อผลิตยา ลิเบียม (Librium) และแวลีียม (Valium) แจกจ่ายให้แก่สถานพยาบาลของรัฐโดยไม่ต้องขอ อนุญาตจากบริษัทยาเจ้าของสิทธิบัตรมาก่อน เป็นต้น ส่วนสาเหตุที่ประเทศกำลังพัฒนาไม่ใช้ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เช่น ประเทศกำลังพัฒนามักจะไม่มีระบบการจัดการสิทธิบัตรที่ดี การขาดเจตจำนงทางการเมืองเนื่องจากเกรงจะถูกตอบโต้ทางการค้าจากประเทศที่พัฒนาแล้ว และเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นปฏิปักษ์กับบรรษัทข้ามชาติ รวมทั้งประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ มัก ขาดศักยภาพที่จะใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีตามสิทธิบัตร เป็นต้น²¹

อย่างไรก็ดี ยังมีอีกเหตุผลที่สำคัญที่ผู้วิจัยเลือกประเทศไทย บราซิล และอินเดีย มาเป็น กรณีศึกษา กล่าวคือ เมื่อย้อนกลับไปดูจะเห็นได้ว่า ท่ามกลางการต่อสู้เรื่องสิทธิในการเข้าถึงยา เคยมีตัวอย่างของประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศที่ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เช่น มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นต้น²² แต่จะเห็นได้ว่าการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของ ประเทศเหล่านั้นมักทำกับยาซึ่งในหลายๆ ประเทศไม่ได้มีการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรอยู่แล้ว และเป็นยาที่ไม่ได้สร้างผลกำไรให้กับบริษัทยามากนัก ฉะนั้นจึงไม่ถูกตอบโต้จากบริษัทเจ้าของยา เท่าที่ควร ในขณะที่ประเทศไทยนั้นต้องถือว่าเป็นประเทศกล้าหาญแถวหน้าของโลก ที่ประกาศใช้ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาแล้วเกิดประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน โดยที่ประเทศ ไทยนั้นได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิกับยาทั้งสิ้น 7 รายการ ได้แก่ ยาต้านไวรัสเอชไอวี 2 รายการ ได้แก่ ยาเอฟาวิเรนซ์ (Efavirenz) และยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์ (Lopinavir+Ritonavir) ยา รักษาโรคหลอดเลือดสมองและหัวใจอุดตัน 1 รายการ คือ ยาโคลพิโดเกรล (Clopidogrel) และยา รักษาโรคมะเร็ง 4 รายการ ได้แก่ ยาโดซีแทกเซล (Docetaxel) ยาเลโทรโซล (Letrozole) ยาเออร์ โลทินิบ (Erlotinib) และยาอิมาทินิบ (Imatinib) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประกาศใช้มาตรการดังกล่าวได้ ทำกับยาที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์” ซึ่งเป็นยาต้านไวรัส เอชไอวีสูตรสำรองที่ทำกำไรให้กับบริษัท แอ็บบอต ลาบอแรตอรีส จำกัด (Abbott Laboratories

²¹ จักรกฤษณ์ ครอบงำ, “สิทธิบัตรยากับมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร,” [ออนไลน์], 15 กรกฎาคม 2552. แหล่งที่มา: http://www.ftawatch.org/autopage1/show_page.php?t=17&s_id=43&d_id=43&page=1

²² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รักชวร ใจสะอาด, เรื่องเดียวกัน, หน้า 758.

Co., Ltd.) เป็นอย่างมาก ดังนั้นบริษัทแอบบอตจึงไม่พอใจและมีปฏิกิริยาตอบโต้ที่รุนแรงต่อประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่น การทำหนังสือขอลดราคาขึ้นทะเบียนยาใหม่ 7 ตำรับ ในประเทศไทย รวมทั้งยาออลูเวียร์ (Aluvir tablet) ยาต้านไวรัสเอชไอวีสูตรสำรองซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของยาโลพินาเวียร์ + ริโทนาเวียร์ ที่ทนความร้อนได้ดีกว่ารูปแบบเดิม และไม่ต้องแช่ตู้เย็นตลอดเวลา²³

ส่วนประเทศบราซิล ถือได้ว่าเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในการใช้มาตรการใช้สิทธิเป็นเครื่องมือในการเจรจาต่อรองเพื่อขอลดราคาต้านไวรัสกับบริษัทเจ้าของยา แต่ทั้งนี้ รัฐบาลบราซิลก็ได้มีการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยาต้านไวรัสเอ็ดส์ “เอฟาเวเรนซ์” ของบริษัท เมิร์ค แอนด์ โค อิงค์ (Merck & Co., Inc.) โดยหันไปสั่งซื้อยาชื่อสามัญ (Generic drug) จากอินเดียแทน หลังจากการเจรจาขอลดราคาเอฟาเวเรนซ์กับบริษัทเมิร์คประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากบริษัทเมิร์คปฏิเสธที่จะขายยาเอฟาเวเรนซ์ในราคาที่ได้ขายให้แก่ประเทศไทย ในส่วนของประเทศอินเดียนั้น ขึ้นชื่อว่าเป็นประเทศที่ผลิตยาราคาถูกแห่งใหญ่ที่สุดในโลก โดยการผลิตยาชื่อสามัญราคาถูกจากอินเดียส่วนใหญ่ถูกส่งไปใช้ในประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ และแม้ว่าจนถึงปัจจุบันอินเดียจะยังไม่มีประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่ออนุญาตให้มีการผลิตยาชื่อสามัญแต่อย่างใด²⁴ แต่รัฐบาลอินเดียก็ได้จัดทำบทบัญญัติที่รัดกุมพอสมควรในการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตภายในประเทศภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ.2005 ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของสิ่งประดิษฐ์ที่จะขอจดสิทธิบัตรเอาไว้อย่างเข้มงวด การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยอัตโนมัติ (Automatic Licensing) ในการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ได้รับสิทธิบัตรตามระบบกล่องไปรษณีย์ (Mailbox) และการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่อการส่งออก ซึ่งบทบัญญัติเหล่านี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการเข้าถึงยาของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่มีฐานะยากจนทั้งในประเทศตนเองและประเทศอื่นๆ ด้วย

²³ The Nation, Doubts over Abbott's Latest AIDS Drug Claim [Online], 24 April 2011. Available from: <http://eng.moph.go.th/ContentDetails.php?intContentID=16014&strOrgID=001002002>

²⁴ India's Department of Industrial Policy and Promotion, Discussion Paper on Compulsory Licensing [Online], 24 August 2010. Available from : <http://www.section27.org.za/wp-content/uploads/2010/10/DIPPdiscussionPaper.pdf>

นอกจากนี้ การศึกษาถึงการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ยังมีความน่าสนใจอีกตรงที่ว่า ทั้งสามประเทศนี้ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลาตินอเมริกา และเอเชียใต้ ซึ่งสิ่งนี้น่าจะสะท้อนให้เห็นเบื้องหลังบางอย่างไม่ว่าจะเป็นบริบททางเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรม เป็นต้น ที่ได้มีผลต่อการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

ดังนั้น การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของรัฐบาลไทย บราซิล และอินเดียจึงแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของรัฐบาลในการให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอยู่ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์อื่นใด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ (ด้านสุขภาพ) รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจเจกบุคคลได้ และยังเป็นตัวอย่างสำคัญในการนำไปพัฒนานโยบายเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในด้านต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนิสิตในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงมุมมองที่มีต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย และบทบาทของรัฐบาลเหล่านั้นในการสร้างเสริมความมั่นคงของมนุษย์ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เนื่องด้วยผู้วิจัยมีความใคร่รู้ว่าเพราะเหตุใดรัฐบาลของทั้งสามประเทศดังกล่าวจึงมีความกล้าหาญในการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา หรือเป็นเพราะว่ารัฐบาลทั้งสามประเทศนั้นมีเจตนารมณ์ที่แน่วแน่ในการให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพของประชาชนและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่ารัฐบาลทั้งสามประเทศมุ่งให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ด้วย และสิ่งที่น่าสนใจก็คือ มุมมองที่มีต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดียนั้นเป็นอย่างไร มีความคล้ายคลึงกันหรือไม่ หรือมีความแตกต่างกันอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามในการวิจัยเพื่อการศึกษาในครั้งนี้ว่า การที่รัฐบาลประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเป็นเพราะเหตุผลใด และมีการอ้างหลักมนุษยธรรมที่สะท้อนถึงความมั่นคงของมนุษย์หรือไม่ อย่างไร และรัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นมีมุมมองและให้คำนิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร

1.2 การทบทวนวรรณกรรม: แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์

การพิจารณาแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นต้องพิจารณาย้อนไปถึงที่มาของแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีอย่างน้อย 3 แนวคิด คือ

- 1) แนวคิดคุณภาพชีวิต (Quality of Life)
- 2) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และการพัฒนาที่ให้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (People-centered Development)
- 3) แนวคิดการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

แนวคิดคุณภาพชีวิต

ยาน ดรูนาวสกี (Jan Drewnowski) เสนอว่า คุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับการที่บุคคลได้รับการตอบสนองของความต้อการ (ซึ่งย่อมแตกต่างกันในแต่ละสังคมและบุคคล) และได้เสนอตัวชี้วัด 9 ด้าน ดังนี้²⁵

1. ภาวะโภชนาการ (Nutrition)
2. เครื่องนุ่งห่ม (Clothing)
3. ที่อยู่อาศัย (Shelter)
4. สุขภาพ (Health)
5. การศึกษา (Education)
6. การมีเวลาว่าง (Leisure)
7. ความมั่นคง (Security)
8. สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment)
9. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)

แนวคิดดังกล่าวบ่งชี้ถึงความต้องการที่มนุษย์แต่ละคนพึงมีและพึงได้รับการตอบสนอง และเป็นการศึกษาในระดับปัจเจก ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในประเทศตะวันตกที่ให้ความสำคัญต่อความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง แต่จะเห็นได้ว่าไม่ได้มีการกล่าวถึงชุมชน

²⁵ Jan Drewnowski, *On Measuring and Planning the Quality of Life* (The Hague: Mouton, 1974), pp. 50-68.

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาที่ให้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับการสนับสนุนให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์²⁶ ซึ่งโดยความหมายทั่วไป แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม โดยที่ยังให้ความสำคัญต่อการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย กล่าวคือไม่ได้ปฏิเสธการสร้างความสำเร็จเติบโตตามแนวคิดการพัฒนาตามกระแสหลัก อันอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนยังเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานพัฒนาต่างๆ²⁷

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนมีสามประการ ประการแรก คือ องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรม และภาวะผูกพันที่มีต่อประชาชนในรุ่นต่อไป ประการที่สอง คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ อันมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ และประการสุดท้าย ในด้านการเมืองการปกครอง ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและชุมชน²⁸

ส่วนการพัฒนาที่ให้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้นก่อตัวขึ้นในช่วงใกล้เคียงกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่มีจุดกำเนิดในลาตินอเมริกา องค์ประกอบสำคัญของแนวคิดนี้มีสองประการ คือ ประการแรก หากพิจารณาในเชิงความหมาย คือการพัฒนาที่ถือว่าเป็นการพัฒนาของคน โดยคน และเพื่อคน ประการที่สอง หากพิจารณาในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา จะเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ และการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ²⁹

²⁶ United Nations Development Program, *Human Development Report*, p. 4.

²⁷ Mark W. Lusk and Marie D. Hoff, "Sustainable Social Development," *Social Development Issues* 16, 3 (1994): 21.

²⁸ Ibid.

²⁹ชาติชาย ฌ เชียงใหม่, การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภาครัฐในแนวทางการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการพัฒนาชนบท ภายใต้การกำกับของคณะอนุกรรมการพัฒนาศักยภาพข้าราชการในคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ, 2543), หน้า 109.

แนวคิดการพัฒนาคน

แนวคิดการพัฒนาคนของดร. มาห์บับ ฮุก ฮัก (Mahbub ul Haq) เป็นแนวคิดที่ได้รับการอ้างถึงมาก เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ปรากฏในรายงานการพัฒนาคนปี 1994 ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ทั้งนี้ ดร. ฮัก เสนอว่า เป้าหมายหลักของการพัฒนาคือการเพิ่มทางเลือกให้แก่คน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาคนคือ ความเป็นธรรม (Equity) ความยั่งยืน (Sustainability) ผลิตภาพ (Productivity) และการเสริมพลัง (Empowerment)

การพัฒนาคนแตกต่างจากแนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานตรงที่ว่า การพัฒนาคนพิจารณาประเด็นที่เกินออกไปจากความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และยังให้ความสำคัญต่อประเด็นทางเลือกในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานโดยทั่วไปให้ความสำคัญเฉพาะประเด็นทางเศรษฐกิจเท่านั้น

โดยสรุป แนวคิดการพัฒนาคนถือว่าคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป้าหมายการพัฒนาคือการเพิ่มทางเลือกในด้านต่างๆ ให้แก่คน ไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องรายได้ ซึ่งเป็นมิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น รวมทั้งการให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความสามารถของคน และการที่คนสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ อันเป็นผลจากการเอื้ออำนาจของกรอบนโยบายหรือมาตรการที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตและพัฒนา

1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงมุมมองและแนวทางการให้คำนิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของคนของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

1.4 ขอบเขตการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษา:

1. การสร้างเสริมความมั่นคงของคนให้เกิดขึ้นผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้

สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

2. มุมมองและแนวทางการให้คำนิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

1.5 สมมติฐาน

มุมมองและแนวทางการให้คำนิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้าง และแบบแคบ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

1.6 กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์

แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์เป็นประเด็นใหม่ของปัญหาความมั่นคงที่มีการหยิบยกขึ้นมาทำการศึกษาโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ประเด็นนี้เป็นผลโดยตรงจากการผลักดันของสหประชาชาติที่ต้องการเปลี่ยนแปลงทิศทางของการวางน้ำหนักของนโยบายด้านความมั่นคงที่แต่เดิมมุ่งเน้นแต่ในเรื่องของรัฐผู้ให้มาสู่เรื่องของปัจเจกบุคคลภายในรัฐมากขึ้น

อนึ่ง ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง การคุ้มครองอิสรภาพที่สำคัญๆ หมายถึงการคุ้มครองประชาชนจากการคุกคามหรือสถานการณ์ที่วิกฤตและลูกกลามบั่นทอนกำลังหรือปณิธานของประชาชนและยังรวมถึงการสร้างระบบที่ช่วยให้ประชาชนมีปราคาารในการต่อสู้ การมีศักดิ์ศรี และการดำรงชีพ

ความมั่นคงของมนุษย์เชื่อมโยงอิสรภาพในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอิสรภาพจากความ ต้องการ อิสรภาพจากความหวาดกลัว หรืออิสรภาพในการกระทำตามที่ตนปรารถนา³⁰ อย่างไรก็ตาม การที่จะกระทำเช่นนั้นได้ต้องอาศัยปัจจัยสองอย่างคือ การคุ้มครองและการให้อำนาจ ซึ่ง การคุ้มครองจะปกป้องประชาชนจากอันตราย โดยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ช่วยกันพัฒนาบรรทัดฐาน (norms) กระบวนการ (processes) และสถาบันต่างๆ เพื่อมุ่งแก้ปัญหา ความไม่มั่นคงอย่างเป็นระบบ ส่วนการให้อำนาจทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาศักยภาพและมี ส่วนร่วมในการตัดสินใจได้อย่างเต็มความสามารถ การคุ้มครองและการให้อำนาจจะเสริมซึ่งกัน และกัน และจำเป็นต้องมีในสถานการณ์ส่วนใหญ่

นอกจากนี้ความมั่นคงของมนุษย์จะช่วยเสริมความมั่นคงของรัฐ ส่งเสริมการพัฒนา มนุษย์และยกระดับสิทธิมนุษยชน รวมทั้งยังจะช่วยขยายเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนไปกว่า “การเติบโตอย่างมีความเสมอภาค” ด้วยการพิจารณาถึง “ความเสี่ยงในด้านลบ” (downside risks)

2. แนวคิดเสรีนิยมใหม่

แนวคิดเสรีนิยมใหม่เริ่มเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นในช่วงตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1970s และ คริสต์ทศวรรษ 1980s ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมิได้มีความแตกต่างไปจากเสรีนิยมดั้งเดิมหรือเสรีนิยม คลาสสิกโดยสิ้นเชิง เพียงแต่หันมาเน้นเสรีภาพของปัจเจกบุคคลซึ่งมีนัยสำคัญถึงเสรีภาพของ ตลาดมากขึ้น

ทั้งนี้ แนวคิดเสรีนิยมใหม่เน้นความสำคัญของสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล เช่นเดียวกับแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก ดังจะเห็นได้จาก แนวคิดของ ฟรีดริช เอากุสท์ ฟอน ฮาเยก (Friedrich August von Hayek) ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวออสเตรีย เขากล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

³⁰ ดูการอภิปรายประเด็นนี้เพิ่มเติมได้ใน Pauline Kerr, “Human Security,” in *Contemporary Security Studies*, Alan Collins, ed. (New York: Oxford University Press, 2007), pp. 91-108.

สิ่งที่ผู้คนในยุคของเราลืมไปก็คือ ระบบทรัพย์สินส่วนตัวนั้นเป็นเครื่องรับประกันที่สำคัญที่สุดของเสรีภาพทั้งสำหรับคนที่เป็เจ้าของและคนที่ไม่ได้เป็เจ้าของทรัพย์สิน เนื่องจากการควบคุมวิถีการผลิตนั้นถูกจัดสรรไว้ในท่ามกลางผู้คนจำนวนมากที่กระทำกรอย่างเป็อิสระต่อกันโดยไม่มีผู้ใดมีอำนาจเหนือเราอย่างสิ้นเชิง และเราในฐานะปัจเจกบุคคลก็สามารถที่จะตัดสินใจว่าจะทำอะไรด้วยตัวของเราเอง ถ้าวิถีการผลิตทุกอย่างอยู่ในการควบคุมของคนกลุ่มเดียวหรือคนเดียวไม่ว่าจะเป็ในนามของสังคมโดยรวมหรือของเผด็จการ ใครก็ตามที่ได้ใช้อำนาจนั้นก็จะมีอำนาจควบคุมเหนือเราโดยสิ้นเชิง³¹

ความสำคัญของสิทธิในทรัพย์สินยังได้รับการตอกย้ำอีกโดย โรเบิร์ต โนซิก (Robert Nozick) โนซิกได้รับอิทธิพลในเรื่องสิทธิในทรัพย์สินและเชื่อว่าทรัพย์สินของเรานั้นเกิดมาจากที่คนเราทุ่มเทแรงงานซึ่งเป็นของเราเองลงไปในพื้นที่ที่พระเจ้าประทานให้เป็สมบัติของทุกคน ซึ่งหมายความว่าคนที่ลงมือทำงานแล้วสร้างผลผลิตขึ้นมาจากงานนั้นคือเจ้าของทรัพย์สิน ทั้งนี้ โนซิกยังบอกกับเราบอกด้วยว่า แม้คนที่ไม่ได้ลงมือทำงานด้วยก็สามารถมีสิทธิในทรัพย์สินได้ เช่น โดยการได้รับมาจากคนอื่นให้เป็ของขวัญหรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการได้รับมรดก โนซิกเห็นว่าสิทธิในทรัพย์สินจากการได้รับมรดกก็เป็สิทธิอันชอบธรรมเช่นเดียวกับสิทธิในทรัพย์สินที่เกิดจากการลงมือทำงานด้วยตนเอง ดังนั้นรัฐจึงไม่มีความชอบธรรมที่ใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อบีบบังคับเอาทรัพย์สินสมบัติส่วนบุคคลไปจัดสรรหรือกระจายให้คนอื่นเพื่อให้เกิดความยุติธรรม เพราะสำหรับโนซิกแล้ว ความยุติธรรมจะต้องมีพื้นฐานมาจากสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล³²

การเสนอให้รัฐทำหน้าที่อย่างจำกัดเป็อีกแนวคิดหนึ่งที่สำคัญของเสรีนิยมใหม่ ดังที่มิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) ได้กล่าวไว้ว่า “หน้าที่หลักของรัฐบาลคือการปกป้องเสรีภาพของเรา ทั้งจากศัตรูภายนอกที่รบกวนบ้านเราและจากพลเมืองร่วมชาติของเราเอง”³³ โดยหน้าที่หลักเหล่านี้ได้แก่ การดูแลรักษาระเบียบกฎหมายและความสงบเรียบร้อย การทำให้สัญญาของเอกชน

³¹ Friedrich A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Chicago: University of Chicago Press, 1944), p. 78.

³² คู่มือการอภิปรายประเด็นนี้เพิ่มเติมใน Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974), pp. 149-182.

³³ Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: The University of Chicago Press, 1967), p. 2.

มีผลบังคับใช้ได้ และการส่งเสริมการแข่งขันในตลาด กล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐบาลเป็นเพียงผู้สร้างกฎกติกาและเป็นกรรมการตัดสินตามกติกาในการเล่น เกม รัฐบาลมิใช่ผู้เล่นเกมเสียเอง³⁴ นอกจากนี้จะเสนอให้รัฐบาลทำหน้าที่อย่างจำกัดแล้ว เขายังเสนอว่าอำนาจของรัฐบาลจะต้องกระจายลงไปสู่ท้องถิ่นด้วย³⁵ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นแนวความคิดการจำกัดบทบาทของรัฐบาลได้จากโนซิกในคำนำของหนังสือเล่มสำคัญของเขาคือ *Anarchy, State, and Utopia* โนซิกได้กล่าวถึงข้อสรุปสำคัญว่า รัฐบาลที่มีความชอบธรรมคือรัฐที่มีหน้าที่และบทบาทอันจำกัด โดยมีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองประชาชนจากการใช้กำลัง การขโมย การคดโกง และมีหน้าที่ในการทำให้สัญญาต่างๆ มีผลบังคับใช้ได้ ส่วนรัฐที่ขยายบทบาทหน้าที่ออกไปมากซึ่งจะเป็นการเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิของบุคคลนั้นถือว่าเป็นรัฐที่ไม่มีความชอบธรรม โดยที่นัยสำคัญซึ่งตามมาจากข้อสรุปข้างต้นก็คือ รัฐไม่ควรจะใช้กลไกเชิงบังคับเพื่อให้พลเมืองบางคนไปช่วยเหลือคนอื่น หรือเพื่อที่จะห้ามมิให้ประชาชนทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นผลดีต่อตนเองและเป็นการปกป้องตนเอง

นอกจากนี้แนวคิดที่เสนอให้มีการจำกัดบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลให้น้อยลงและการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับแนวคิดเรื่องการปกป้องรักษาเสรีภาพของประชาชน เพราะรัฐที่เข้าไปมีบทบาทหน้าที่มากเกินไปนั้น ย่อมเสี่ยงต่อการเข้าไปละเมิดเสรีภาพของประชาชนด้วย

3. แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทางกฎหมายเช่นเดียวกับทรัพย์สินโดยทั่วไป แต่เป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ ถ้าสิ่งใดไม่ได้เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญา หากเป็นการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติย่อมไม่ใช่ทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งนี้ ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้ผลงานทางปัญญาที่ตนได้สร้างสรรค์หรือพัฒนาขึ้น ซึ่งสิทธิดังกล่าวเรียกกันในทางวิชาการว่า “สิทธิเด็ดขาด” (exclusive rights) โดยที่สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิในทางปฏิเสธหรือสิทธิลบ (negative rights)

³⁴ Ibid., pp. 25-27.

³⁵ Ibid., pp. 2-3.

เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจแก่ผู้ทรงสิทธิในการที่จะใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์แต่เพียงผู้เดียว กฎหมายเพียงแต่ให้สิทธิแก่ผู้ทรงสิทธิในการที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์เท่านั้น ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากผลงานทางปัญญาที่ตนมีสิทธิตามกฎหมายนั้น ผู้ทรงสิทธิจะต้องกระทำภายใต้ขอบเขตของกฎหมายเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ทรงสิทธิจะใช้สิทธิของตนโดยฝ่าฝืนต่อกฎหมายใดๆ มิได้ และจะต้องใช้สิทธิของตนโดยไม่เป็นการละเมิดต่อสิทธิของผู้อื่นด้วย³⁶

สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สิน (jus in rem) หรือในหลักกฎหมายจารีตประเพณีของอังกฤษจะเรียกกันว่า “สิทธิในทรัพย์สิน” (proprietary rights) ซึ่งผู้ทรงสิทธิสามารถจำหน่ายจ่ายโอนหรือก่อให้เกิดภาวะติดพันใดๆ ได้ ยกเว้นสิทธิบางประเภทที่กฎหมายห้ามโอน เช่น สิทธิของการเป็นเจ้าของงาน หรือธรรมสิทธิ (moral rights) ในกฎหมายลิขสิทธิ์ และยกเว้นสิทธิบางประเภทที่อาจทำการโอนได้แต่ต้องโอนภายใต้เงื่อนไขบางประการ เช่น การโอนเครื่องหมายการค้าจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีการโอนกิจการที่ใช้เครื่องหมายการค้านั้นไปด้วย เป็นต้น และโดยสภาพที่เป็นทรัพย์สิน จึงทำให้ผลงานทางปัญญาเป็นสิ่งที่มีความค่าในทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้ทรงสิทธิอาจออกนอกระบบแสวงหาประโยชน์ได้ การใช้ประโยชน์จากสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้น อาจกระทำได้ 2 วิธีคือ ผู้ทรงสิทธิอาจนำเอาการประดิษฐ์หรือเทคโนโลยีนั้นไปผลิตผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายด้วยตัวเอง หรือถ้าผู้ทรงสิทธิไม่ประสงค์ที่จะทำการผลิตสินค้าออกจำหน่าย ก็อาจจะทำสัญญาอนุญาตให้ผู้อื่นที่สนใจจะใช้ประโยชน์จากผลงานทางปัญญานั้น ให้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายแทนได้ โดยผู้ทรงสิทธิจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการใช้สิทธิจากบุคคลดังกล่าวเป็นการตอบแทน³⁷

ในส่วนของความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินทางปัญญาและทรัพย์สินโดยทั่วไปสามารถกล่าวอย่างสังเขปได้ว่า ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง แต่มีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากทรัพย์สินโดยทั่วไป กล่าวคือทรัพย์สินโดยทั่วไปอาจเป็นสิ่งที่มีการรูปร่างหรือไม่มีรูปร่างก็ได้และอาจเกิดจากบุคคล สัตว์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สามารถจะถือครองกรรมสิทธิ์ได้ตลอดไปไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด จนกว่าทรัพย์สินนั้นจะสูญหาย ถูกทำลาย หรือสิ้นสภาพไป ในขณะที่ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจเป็นความคิด การแสดงออกซึ่ง

³⁶ จักรกฤษณ์ ครอบจรรย์, กฎหมายสิทธิบัตร: แนวความคิดและบทวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2544), หน้า 2-3.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ความคิด หรือข้อมูลต่างๆ ก็ได้โดยทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องเป็นผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคลเท่านั้น ผู้เป็นเจ้าของในทรัพย์สินประเภทนี้ไม่สามารถครอบครองความเป็นเจ้าของได้ตลอดไป จำเป็นต้องโอนความรู้และความคิดของตนให้สังคม เมื่อผ่านพ้นช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การจัดตั้งระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นครั้งแรกในโลกในศตวรรษที่ 17 แถบประเทศยุโรป เช่น อังกฤษ เยอรมันและฝรั่งเศส เพื่อรองรับการปฏิวัติอุตสาหกรรม จุดมุ่งหมายสำคัญคือเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้แก่คนในชาติของตนเอง จวบจนในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จึงกำเนิดระบบทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศขึ้น โดยการจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศที่สำคัญ ได้แก่ อนุสัญญากรุงปารีส (Paris Convention) ในปี ค.ศ. 1883 ซึ่งเป็นอนุสัญญาเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) ซึ่งได้แก่ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า เป็นต้น และอนุสัญญากรุงเบิร์น (Berne Convention) ในปี ค.ศ. 1886 ในด้านทรัพย์สินทางวรรณกรรมและศิลปกรรม เช่น ลิขสิทธิ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาดังกล่าวได้มีการประชุมเพื่อแก้ไขมาตราในอนุสัญญาทั้งสองนี้หลายครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปตามแรงกดดันของกลุ่มประเทศผู้นำด้านอุตสาหกรรมซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาจำนวนมาก จึงทำให้ในหลายกรณีเกิดความขัดแย้งทางความคิดเห็นและผลประโยชน์ที่ไม่สอดคล้องกัน ทำให้ประเทศที่เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกแยกกันลงนามเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาฉบับแก้ไขนั้นๆ ตามแต่ผลประโยชน์ของแต่ละประเทศ โดยประเทศใดลงนามในฉบับใดก็ผูกพันต่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องไว้เท่าที่ระบุไว้เท่านั้น³⁸

ส่วนความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นพอจะจำแนกแยกแยะออกได้ดังนี้³⁹

³⁸ สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ์, “แนวความคิด ประเด็นปัญหา และแรงผลักดันระหว่างประเทศ เกี่ยวกับระบบทรัพย์สินทางปัญญา,” *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* 5,3 (กันยายน 2530): 105.

³⁹ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน จักรกฤษณ์ ควพจน์, *กฎหมายสิทธิบัตร: แนวความคิดและบทวิเคราะห์*, หน้า 23-36.

1) ทฤษฎีสินทางปัญญากับการผูกขาดทางการค้า

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะของการที่รัฐเข้าแทรกแซงระบบเศรษฐกิจด้วยการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ประชาชน ในการที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้สอยหรือแสวงหาประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งการเข้าแทรกแซงนี้อาจทำให้ผู้ประกอบการรายหนึ่งรายใดครอบงำการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้น และเป็นการนำมาซึ่งการผูกขาดทางการค้าในที่สุด โดยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทนั้นจะก่อให้เกิดการผูกขาดในระดับที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น สิทธิตามกฎหมายสิทธิบัตรจะให้อำนาจแก่ผู้ทรงสิทธิเป็นอย่างมาก รวมทั้งอาจทำให้ผู้ทรงสิทธิกลายเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดในการจำหน่ายสินค้าแต่เพียงผู้เดียว ส่วนการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้อำนาจผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิในระดับที่ไม่สูงนัก เพราะเจ้าของลิขสิทธิ์เกือบจะไม่มีอำนาจผูกขาดเหนือธุรกิจเลย เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิในอันที่จะป้องกันการทำซ้ำผลิตภัณฑ์อันมีลิขสิทธิ์ของตน และมีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะนำเอาผลิตภัณฑ์ที่ตนมีลิขสิทธิ์ออกเผยแพร่สู่สาธารณชนเท่านั้น เป็นต้น

2) ทฤษฎีสินทางปัญญากับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคล

ในส่วนของแนวคิดทรัพย์สินทางปัญญาที่ให้ความสำคัญกับสิทธิประโยชน์ของบุคคลที่ได้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญานั้น มีทฤษฎีรองรับอยู่ 2 ทฤษฎี คือ

(1) ทฤษฎีสืทธิตามธรรมชาติ (Natural Right Theory)

ภายใต้ทฤษฎีนี้ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การให้ความคุ้มครองโดยรัฐเป็นการรับรู้ถึงสิทธิทางศีลธรรมที่เจ้าของงานมีอยู่เหนือผลงานทางปัญญาของตน เมื่อบุคคลใดได้สร้างสรรค์งานหรือทำการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใดขึ้นมา ผลผลิตทางความคิดดังกล่าวก็ควรจะต้องตกเป็นทรัพย์สินของบุคคลนั้น ด้วยเหตุนี้ การที่บุคคลใดนำเอาความคิดของผู้ประดิษฐ์ไปแสวงหาประโยชน์โดยไม่มีอำนาจจึงถือว่าเป็นการละเมิดอย่างร้ายแรง

(2) ทฤษฎีการให้รางวัล (Reward Theory)

นอกจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะเป็นการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคลแล้ว สิทธิทางกฎหมายยังเป็นเหมือนรางวัลที่รัฐให้แก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาเพื่อตอบแทนที่ได้คิดค้นผลงานทางปัญญาที่มีคุณค่าขึ้นมา นอกจากนี้ ยังเป็นที่ยอมรับกันว่า การให้รางวัลตอบแทนการสร้างสรรค์ผลงานนั้นมีความจำเป็น และรางวัลตอบแทนที่น่าจะเหมาะสมที่สุดก็คือ การให้สิทธิเด็ดขาดในการแสวงหาประโยชน์จากผลงานทางปัญญานั้น

3) ทรัพย์สินทางปัญญากับการเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ

(1) การเป็นเครื่องจูงใจ (incentive to invent)

แนวคิดนี้เชื่อว่ารัฐให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา也是为了ส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ และก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าขึ้น ว่ากันว่ามาตรการทางกฎหมายที่ให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการนำเอาผลงานทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์นั้น มีความสำคัญต่อกระบวนการวิจัยและพัฒนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากการวิจัย การพัฒนาและการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาส่วนใหญ่มักต้องอาศัยการลงทุนเป็นจำนวนมาก การให้ความคุ้มครองอย่างเหมาะสมจะทำให้เจ้าของผลงานเกิดความเชื่อมั่นว่า ค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่สูญหายไปเพื่อการดังกล่าวจะได้รับการชดเชยกลับคืนมาในรูปของสิทธิผูกขาดตามกฎหมาย อันจะเป็นเครื่องจูงใจให้บุคคลทำการวิจัยพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

(2) การเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม (disclosure of information)

แนวคิดนี้เชื่อว่า หากปราศจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญาจะเก็บข้อมูลความรู้ที่ตนได้คิดค้นหรือพัฒนาขึ้นไว้เป็นความลับ และความรู้ที่สูญหายไปได้พร้อมกับการเสียชีวิตของผู้เป็นเจ้าของ ดังนั้น การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามแนวคิดนี้จึงมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนกันระหว่างเจ้าของผลงานทางปัญญา

กับสังคม โดยที่ผู้ขอรับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาต้องทำการเปิดเผยรายละเอียดข้อมูลการประดิษฐ์ต่อสาธารณชนเมื่อถึงเวลาที่กฎหมายกำหนด เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิเด็ดขาดที่รัฐจะมอบให้ ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้สังคมได้รับประโยชน์จากความรู้ที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาได้คิดค้นขึ้น

(3) การคุ้มครองผู้บริโภค (consumer protection)

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภทมีเจตนารมณ์แตกต่างไปจากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา หากแต่มีความมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อให้ทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า ซึ่งทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความมุ่งหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค ได้แก่ เครื่องหมายการค้า และสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ ซึ่งทรัพย์สินทางปัญญาทั้งสองลักษณะนี้มีเจตนารมณ์ที่คล้ายคลึงกันประการหนึ่งคือ เพื่อที่จะให้ผู้บริโภคทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า ซึ่งอาจเป็นการให้ทราบถึงตัวบุคคลที่ผลิตสินค้า หรือให้ทราบว่าสินค้านั้นมีแหล่งกำเนิดจากที่ใด ถ้าหากปราศจากการคุ้มครองดังกล่าวแล้ว ก็จะมีผลให้ประชาชนเกิดความสับสนและเข้าใจผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้าได้

อย่างไรก็ดี ภายใต้ระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานี้ก็ได้มีการกำหนดมาตรการที่เรียกว่า “มาตรการใช้สิทธิ” ขึ้นมาเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะควบคุมการใช้สิทธิผูกขาดของผู้ทรงสิทธิ เนื่องจากสิทธิผูกขาดดังกล่าวอาจทำให้เกิดปัญหาในการที่ประชาชนจะได้บริโภคสินค้าที่จำเป็น หรืออาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะต่างๆ รวมทั้งเป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาในยามฉุกเฉินและสงคราม เป็นต้น

มาตรการใช้สิทธิ หมายถึง การที่รัฐบาลออกมาตรการบังคับต่อเจ้าของสิทธิ โดยให้รัฐหรือใครก็ตามได้รับสิทธิในการใช้สอยงานนั้นๆ โดยชอบธรรม โดยปกติแล้วเจ้าของสิทธิมักจะได้รับความตอบแทนในการอนุญาตให้ใช้สิทธิจากกรณีนี้ ซึ่งอาจจะมีระบุไว้ในตัวบทกฎหมายหรือตัดสินโดยผู้ชี้ขาดแล้วแต่กรณีไป

ทั้งนี้ การใช้มาตรการใช้สิทธิของประเทศต่างๆ นั้นมีเหตุผลที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ จนถึงขณะนี้ไม่ปรากฏว่ามีความตกลงระหว่างประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศใดที่กำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับเหตุผลของการใช้มาตรการใช้สิทธิเอาไว้ ความตกลงทริปส์ และอนุสัญญากรุงปารีสเพียงแต่กำหนดเงื่อนไขในการใช้มาตรการใช้สิทธิ แต่ไม่ได้ระบุถึงกรณีที่ประเทศสมาชิกอาจบังคับใช้มาตรการดังกล่าว⁴⁰ นอกจากนี้ ในกรณีที่เป็นการใช้มาตรการใช้สิทธิโดยเหตุผลด้านการสาธารณสุข ปฏิญญาโดฮาว่าด้วยความตกลงทริปส์และการสาธารณสุข ได้รับรองสิทธิของประเทศสมาชิกในอันที่จะตีความอย่างยืดหยุ่น และใช้เหตุผลที่เหมาะสมในการใช้มาตรการใช้สิทธิ

หากจะสรุปจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายและแนวปฏิบัติของประเทศต่างๆ แล้ว มาตรการใช้สิทธิอาจถูกนำมาใช้ในกรณีต่อไปนี้⁴¹

1) การไม่ใช้งานสิทธิบัตร

หลักการดั้งเดิมของมาตรการใช้สิทธินั้นเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาการไม่มีการใช้งานสิทธิบัตรหรือมีการใช้งานอย่างไม่เพียงพอ เนื่องจากระบบสิทธิบัตรเป็นเรื่องการแลกเปลี่ยนกันระหว่างรัฐและผู้ทรงสิทธิ ผู้ทรงสิทธิไม่ได้มีหน้าที่แต่เพียงจะต้องเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์ต่อสาธารณชนเท่านั้น หากแต่จะต้องนำเอาการประดิษฐ์ภายใต้สิทธิบัตรไปใช้งานให้เกิดประโยชน์ภายในประเทศอีกด้วย

2) การใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์

การใช้มาตรการใช้สิทธิเพื่อประโยชน์สาธารณะ เนื่องจากเหตุฉุกเฉินแห่งชาติหรือในสถานการณ์เร่งด่วนอย่างยิ่งยวด กรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉิน เช่น เกิดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ซาร์ส ใช้หวัดนก มาลาเรีย ฯลฯ จำเป็นต้องใช้ยาเพื่อป้องกันสาธารณสุขของประเทศ รัฐบาลอาจประกาศสภาวะฉุกเฉินและใช้มาตรการใช้สิทธิเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยข้อกำหนดและเงื่อนไข

⁴⁰ TRIPS Agreement, Art. 31 และ Paris Convention, Art. 5. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

⁴¹ จักรกฤษณ์ ครอบงำ, มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับปัญหาการเข้าถึงยา: ข้อพิจารณาตามกฎหมายและความตกลงระหว่างประเทศ, หน้า 10-15.

ของการใช้มาตรการใช้สิทธิให้อยู่ในดุลพินิจของรัฐ ส่วนในสถานการณ์เร่งด่วนอย่างยิ่งยวด เช่น เกิดสงคราม น้ำท่วม ภัยแล้ง หรือภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างอื่น รัฐอาจใช้มาตรการใช้สิทธิโดยไม่จำเป็นต้องประกาศสภาวะฉุกเฉินก่อน

3) การใช้สาธารณชนที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์

ประเทศที่ออกสิทธิบัตรอาจใช้มาตรการใช้สิทธิ ในกรณีที่เป็นการใช้สาธารณชนที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์ มาตรการใช้สิทธิกรณีนี้ ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “การใช้โดยรัฐบาล” (government use) ถูกกำหนดไว้ในกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศ การใช้สาธารณชนนี้อาจหมายถึงการใช้โดยหน่วยงานรัฐหรือเอกชน แต่จะต้องเป็นการใช้โดยคำสั่งของรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะ ที่สำคัญคือการใช้นั้นจะต้องมิได้วัตถุประสงค์เพื่อหากำไร

4) การไม่ยินยอมให้ใช้สิทธิโดยสมัครใจ

รัฐอาจใช้มาตรการใช้สิทธิในกรณีที่ผู้ทรงสิทธิปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยสมัครใจ (voluntary licensing) กล่าวคือ รัฐอาจใช้มาตรการใช้สิทธิหากปรากฏข้อเท็จจริงว่า ผู้ทรงสิทธิปฏิเสธที่จะให้ผู้อื่นใช้สิทธิของตนโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร ทั้งนี้ต้องกระทำภายหลังจากที่ผู้อื่นนั้นได้พยายามขออนุญาตใช้สิทธิจากเจ้าของสิทธิแล้วแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

5) เพื่อเยียวยาการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขัน

มาตรการใช้สิทธิอาจถูกใช้เพื่อเยียวยาการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขัน สิทธิผูกขาดและอำนาจตลาดที่ได้จากการครอบครองทรัพย์สินทางปัญญาจะเปิดโอกาสให้ผู้ทรงสิทธิกระทำการที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขันทางการค้า เช่น กำหนดราคาซื้อ หรือราคาขายสินค้าที่สูงหรือต่ำเกินสมควร ในกรณีนี้ รัฐอาจใช้มาตรการใช้สิทธิเพื่อรักษาสภาพการแข่งขันในตลาด ซึ่งความตกลงทริพส์ยกเว้นเงื่อนไขในเรื่องการเจรจากับผู้ทรงสิทธิ หากเป็นการใช้มาตรการใช้สิทธิเพื่อเยียวยาการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการแข่งขัน

6) กรณีที่มีสิทธิบัตร 2 ฉบับเกี่ยวข้องกัน

ในกรณีที่สิทธิบัตร 2 ฉบับเกี่ยวข้องกัน (parallel patents) อันเนื่องจากการประดิษฐ์ภายใต้สิทธิบัตรทั้ง 2 นั้นมีความสัมพันธ์กัน และการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรฉบับหนึ่งไม่อาจกระทำได้เพราะจะไปละเมิดสิทธิตามสิทธิบัตรอีกฉบับหนึ่ง

การใช้มาตรการใช้สิทธิกรณีนี้ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการคือ (1) การประดิษฐ์ตามสิทธิบัตรฉบับหลังจะต้องมีความก้าวหน้าทางเทคนิคอย่างสำคัญ จนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจเหนือการประดิษฐ์ตามสิทธิบัตรฉบับแรก และ (2) ผู้ทรงสิทธิตามสิทธิบัตรฉบับหลังจะต้องยินยอมให้เจ้าของสิทธิบัตรฉบับแรกใช้การประดิษฐ์ตามสิทธิบัตรของตน (cross-licensing) เป็นการตอบแทนด้วย

สำหรับการศึกษานี้ สามารถพิจารณาโดยอาศัย 3 แนวคิดข้างต้นมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ กล่าวคือ

1) สิทธิบัตรเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่งที่กฎหมายบัญญัติให้เจ้าของสิทธิบัตรหรือผู้ทรงสิทธิมีสิทธิเด็ดขาดหรือสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับสิทธิบัตรนั้น เช่น การผลิต จำหน่าย (แต่สิทธิที่ว่านี้จะมีอยู่เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งหลังจากนั้นสาธารณชนสามารถใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตรนั้นได้) ซึ่งสิ่งเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่เน้นถึงสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล แต่การเน้นถึงสิทธิดังกล่าวย่อมทำให้เกิดการผูกขาดทางตลาด และกีดกันการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากภายนอก ซึ่งเป็นการเอาเปรียบสังคมและแสวงหากำไร จนอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมได้ และเมื่อมีการเชิดชูสิทธิปัจเจกเหนือสังคมจะเป็นที่มาของความเสื่อมทรามทางศีลธรรม และการขาดความรับผิดชอบต่อกัน

โดยเฉพาะในปัจจุบัน ระบบสิทธิบัตรได้อยู่ในยุคของทุนนิยมข้ามชาติ ที่มีลักษณะเป็นการปกป้องผลกำไรของบรรษัทขนาดใหญ่แทบทั้งสิ้น แทนที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้บริโภคตามหลักการดั้งเดิม รวมทั้งเมื่อการใช้ประโยชน์จากระบบสิทธิบัตรตกอยู่ในมือของกลุ่มบรรษัทข้าม

ชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและพลังอำนาจในการต่อรองทางเศรษฐกิจสูง ก็ย่อมเป็นการยากที่รัฐ จะให้การคุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

2) เมื่อยาซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถูกนำมาจดสิทธิบัตรจึงทำให้เกิดการผูกขาดยา และเป็นการกีดกันการเข้าถึงยาของผู้อื่นด้วย เนื่องจากผู้ทรงสิทธิ (ซึ่งส่วนใหญ่คือบรรษัทข้ามชาติ) มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต จำหน่าย หรือนำเข้าผลิตภัณฑ์ยาที่มีสิทธิบัตร และผู้ทรงสิทธิมักจะแสวงหากำไรจากการกำหนดราคาตามอำเภอใจ ทำให้ยามีราคาแพงจนเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงยาของคนยากจน ส่งผลให้คนเหล่านั้นต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยและเสียชีวิตก่อนวัยอันควร เท่ากับว่าคนที่ยากจนต้องประสบกับปัญหาความไม่มั่นคงทางด้านสุขภาพ และต่อไปอาจนำไปสู่ความไม่มั่นคงในด้านอื่นๆ ด้วย ฉะนั้นหนึ่งในมาตรการสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกถึงความมั่นคงทางด้านสุขภาพก็คือ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา อันเป็นมาตรการที่จะช่วยแก้ไขปัญหาค่าผูกขาดยาและส่งเสริมการเข้าถึงยา โดยเฉพาะกับผู้คนในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา

นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยงานจะต้องร่วมมือกันอย่างแข็งขันในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ให้เกิดขึ้น โดยที่รัฐจะต้องเป็นตัวแสดงสำคัญในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจระบบทรัพย์สินทางปัญญา การคุ้มครองสิทธิบัตร และผลกระทบจากการคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา
2. ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและความมั่นคงของมนุษย์
3. ทำให้ทราบถึงมุมมองของประเทศไทย บราซิล และอินเดียที่มีต่อความมั่นคงของมนุษย์ ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา
4. ทำให้ทราบถึงบทบาทของรัฐในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

1.8 วิธีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ จะมุ่งเน้นการค้นหาและพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์และประเมินผลกับข้อมูลที่ได้ อันจะนำไปสู่ข้อสรุปตอนท้าย ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น จะเป็นการนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ทั้งนี้การวิจัยทั้งสองแบบจะได้จากการค้นคว้าเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ข้อมูลที่ใช้สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่ เอกสารทางราชการ รายงานการประชุม รายงานการเจรจา เป็นต้น
2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (secondary sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ บทวิเคราะห์ ข่าวจากหนังสือพิมพ์ และเอกสารจากอินเทอร์เน็ต

1.9 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะนำเสนอเนื้อหาโดยแบ่งเป็น 6 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ จะกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา การทบทวนวรรณกรรม วัตถุประสงค์ในการศึกษา ขอบเขตการศึกษา กรอบความคิดในการศึกษา สมมติฐานในการศึกษา วิธีที่ใช้ในการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และวิธีการนำเสนอ

บทที่ 2 การให้คำอธิบายและทำความเข้าใจต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

บทที่ 3 มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

บทที่ 4 การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

บทที่ 5 บทสรุป: ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงของมนุษย์และมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

บทที่ 2

การให้คำอธิบายและทำความเข้าใจต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

เมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ความมั่นคง” เชื่อได้ว่าเราทุกคนคงคุ้นเคยกับคำๆ นี้เป็นอย่างดี เพราะไม่ว่าในหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือจากคำให้สัมภาษณ์ของบรรดานักการเมืองและนักวิชาการ ต่างก็มีคำว่าความมั่นคงปรากฏออกมาให้เห็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในแง่หนึ่งได้ทำให้ความมั่นคงกลายเป็นประเด็นที่น่าสนใจ ในขณะที่อีกแง่หนึ่งก็สามารถทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายกับคำๆ นี้ก็เป็นได้ แต่ถึงอย่างไร เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความมั่นคงนั้นเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและความจำเป็นอย่างมาก รวมทั้งยังเป็นสิ่งที่ทุกคนล้วนปรารถนาให้เกิดขึ้นกับตนเองแล้วเหตุใดประเด็นเรื่องความมั่นคงจึงมีความสำคัญมากเช่นนั้น คำตอบก็คือทุกๆ วันในชีวิตของผู้คนในโลกล้วนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในนามของความมั่นคงอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการว่างงาน การไร้ที่อยู่อาศัย การแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ ความอดอยากหิวโหย การถูกปล้นชิงทรัพย์ การทำร้ายร่างกาย และการถูกกดขี่ เป็นต้น ดังนั้นจึงเท่ากับว่ากระบวนการทัศน์เรื่องความมั่นคงได้แผ่ขยายปกคลุมไปทั่วทุกพื้นที่บนโลกแห่งนี้

อย่างไรก็ดี ได้มีคำถามที่เกิดขึ้นมานานและดูเหมือนว่าจะยังหาข้อสรุปไม่ได้คือ คำถามเกี่ยวกับเรื่องความหมายของความมั่นคง โดยที่นักวิชาการหลายท่านต่างมองว่าความมั่นคงเป็นสิ่งที่มีลักษณะเป็นอัตวิสัย (subjective) เนื่องมาจากการที่แต่ละคนย่อมมีความรู้สึกถึงความมั่นคงหรือความไม่มั่นคงที่แตกต่างกัน อันมีสาเหตุมาจากความแตกต่างทางบริบทในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องของช่วงเวลาและสถานที่ ดังนั้น การให้ความหมายต่อความมั่นคงจึงมีความแตกต่างกันไปด้วยยกตัวอย่างเช่น ความมั่นคงของเกษตรกรไทยก็คือ ความกินดีอยู่ดีอันเนื่องมาจากการขายพืชผลทางการเกษตรได้ในราคาที่เหมาะสม แต่ความมั่นคงในรูปแบบนี้อาจแตกต่างจากความมั่นคงของคุณครูในเมืองจาลาลาบัด ประเทศอัฟกานิสถาน ที่ความมั่นคงของพวกเขาคือความสามารถและความเป็นไปได้ในการให้การศึกษาแก่นักเรียน รวมทั้งความมั่นใจว่าสิ่งที่พวกเขาหามาได้หรือมีอยู่ในวันนี้จะไม่สูญหายไปในวันข้างหน้า อันเนื่องมาจากความหวาดกลัวต่อการกลับมาของผู้ก่อการร้ายกลุ่มตาลีบัน (Taliban) และกลุ่มอัลกออิดะห์ (Al-Qaeda) จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่า

ประเด็นเรื่องความมั่นคงเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนมาก และแท้ที่จริงแล้ว “ความมั่นคงเป็นสิ่งที่มีความลักษณะเป็นอัตวิสัย”¹

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงของบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองมีอิทธิพลอย่างมากต่อความหมายและความเข้าใจในเรื่องความมั่นคง การสิ้นสุดของสงครามเย็นเป็นเหตุการณ์สำคัญ เหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เราได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเด็นเรื่องความมั่นคง เนื่องจากหลังสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง บรรยากาศของสังคมระหว่างประเทศได้หลุดพ้นจากการแข่งขันกันระหว่างมหาอำนาจในขณะนั้น ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เคยถูกบดบังเอาไว้ก็ได้ปรากฏตัวออกมาให้เห็น พร้อมทั้งปัญหาใหม่ๆ ก็ได้เกิดขึ้นมาอย่างมากมาย หลายปัญหาได้สร้างความเดือดร้อน ความวุ่นวาย และความเสียหายเป็นอย่างมากให้กับประชาชน สังคม ชุมชน รัฐ และสังคมระหว่างประเทศ เป็นต้น จนเป็นเหตุทำให้เกิดข้อถกเถียงเป็นวงกว้างเกี่ยวกับความหมายและการศึกษาทางด้านความมั่นคงในฐานะสาขาวิชาหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งแต่เดิมมุมมองเรื่องความมั่นคงนั้นมักเน้นให้ความสำคัญกับการปกป้องรัฐและการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติผ่านการใช้เครื่องมือทางการทหารเท่านั้น ต่อมาได้มีความพยายามในการขยายมุมมองที่มีต่อความมั่นคงให้กว้างออกไปโดยรวมเอามิติทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ เข้ามาอยู่ในประเด็นการพิจารณาด้วย และเมื่อไม่นานมานี้ แนวคิดเรื่อง “ความมั่นคงของมนุษย์” ก็ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากทั้งในระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นแนวทางการศึกษาความมั่นคงที่มีลักษณะร่วมสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี²

ซึ่งในส่วนของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ที่เป็นประเด็นสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่าแก่นสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ที่การปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างพลังให้แก่มนุษย์³

¹ Shahrbanou Tadjbakhsh and Anuradha M.Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications* (New York: Routledge, 2007), p.10.

² Sascha Werthes and Tobias Debiel, “Changes: The Extension of the Security Agenda,” in *Human Security on Foreign Policy Agendas: Changes, Concepts and Cases*, Tobias Debiel and Sascha Werthes, eds. (Duisburg: Institute for Development and Peace, University of Duisburg-Essen, 2006), pp.8-10.

³ Commission on Human Security, *Human Security Now* (New York: Commission on Human Security, 2003), pp. 10-11.

แต่แนวคิดนี้ก็ได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นแนวคิดที่มีความคลุมเครือและไม่แน่นอน ซึ่งส่วนสำคัญ มาจากการที่ในทางสังคมศาสตร์นั้นเรายังไม่มีนิยามที่เป็นที่ยอมรับกัน หากแต่เราเชื่อว่านิยามแต่ละ อันยอมสะท้อนความคิดที่ต่างกัน นอกจากนี้ ยังมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับขอบเขตและจุดมุ่งหมายของ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ด้วย ถึงกระนั้นก็ตาม แนวคิดนี้ก็ยังเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมในหมู่ ผู้ศึกษาทางความมั่นคงและในหมู่ผู้กำหนดนโยบาย เนื่องมาจากความน่าสนใจของแนวทางการ ปฏิบัติของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ที่ปรับเปลี่ยนมุมมองจากเดิมที่ให้ความสำคัญกับเรื่อง ดินแดนมาสู่ประชาชน และทำให้เกิดการตระหนักรู้ว่าความมั่นคงของปัจเจกบุคคลนั้นเป็นผลมา จากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น การมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและการได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมและ เพียงพอ เป็นต้น มิได้อยู่ที่การได้รับการปกป้องคุ้มครองจากรัฐในยามเมื่อมีภัยจากภายนอกเข้ามา คุกคามเท่านั้น อย่างไรก็ตามแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์นี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อเข้ามาแทนที่ความ มั่นคงของรัฐหรือปฏิเสธรัฐในฐานะที่เป็นผู้ประกันหลักทางความมั่นคง แต่เพื่อต้องการตอกย้ำให้เรา เห็นว่า รัฐที่มีความมั่นคงปลอดภัย ไม่ได้หมายความว่าประชาชนภายในรัฐจะมีความมั่นคงปลอดภัย ด้วย

ฉะนั้น แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่เน้นรัฐเป็นจุด ศูนย์กลาง จึงจำเป็นต้องเดินควบคู่กันไปในการปกป้องคุ้มครองปัจเจกบุคคล สังคม ชุมชน รัฐ และ สังคมระหว่างประเทศจากอุปสรรคและภัยคุกคามต่างๆ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แนวคิดความมั่นคง ของมนุษย์จึงไม่ใช่ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการทัศน์ความมั่นคงแบบดั้งเดิม แต่เป็นไปในลักษณะที่ เอ็ดเวิร์ด นิวแมน (Edward Newman) กล่าวไว้ว่า “การเกิดขึ้นของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาและการขยายขอบเขตของแนวคิดทางความมั่นคง รวมทั้งยังสะท้อนให้ เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าและบรรทัดฐานทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคร่วมสมัย ด้วย”⁴

สำหรับการศึกษาในบทนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายและทำความเข้าใจแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีประเด็นในการศึกษาดังนี้ 1. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ทางความมั่นคง: จากแนวคิดความ

⁴ Edward Newman, “Human Security and Constructivism,” *International Studies Perspectives* 2 (2001): 239-251.

มั่นคงของรัฐสู่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ 2. วิวัฒนาการของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ 3. การเคลื่อนไหวที่สำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ 4. การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ 5. การช่วงชิงคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างสำนักคำนิยามแบบกว้างและสำนักคำนิยามแบบแคบ และ 6. ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์กับแนวความคิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน

2.1 การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางความมั่นคง: จากแนวคิดความมั่นคงของรัฐสู่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงทำให้เกิดความชัดเจนในหมู่นักวิชาการและนักทฤษฎีด้านความมั่นคงระหว่างประเทศว่าประเด็นและปัญหาต่างๆ ทางความมั่นคงได้เปลี่ยนแปลงไป จนก่อให้เกิดข้อถกเถียงเป็นวงกว้างต่อการศึกษาด้านความมั่นคงให้กว้างออกไปกว่าการเน้นอยู่ที่ความมั่นคงของรัฐและการแสวงหาและกำหนดมาตรการในการตอบโต้ภัยคุกคามทางทหารของรัฐศัตรู ดังจะเห็นได้ว่าในยุคสงครามเย็นนั้น ผู้นำนักในกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นและปัญหาด้านความมั่นคงจะต้องมุ่งไปสู่เรื่องการใช้กำลังทางทหารในการปกป้องดินแดน อำนาจอธิปไตย และพลเมืองภายในรัฐ จากภัยคุกคามภายนอก รัฐที่มีอำนาจคือรัฐที่มีความมั่นคง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในยุคดังกล่าวความมั่นคงของรัฐก็คือความมั่นคงทางการทหาร อันทำให้นักทฤษฎีด้านความมั่นคงเรียกแนวคิดเช่นนี้ว่าเป็นความมั่นคงแบบดั้งเดิมหรือความมั่นคงแบบเก่า⁵

แต่เมื่อการเผชิญหน้าทางทหารระหว่างค่ายทางการเมืองในยุคสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง ก็ทำให้กระบวนทัศน์หรือแนวคิดแบบดั้งเดิมซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปกป้องคุ้มครองรัฐผ่านการใช้เครื่องมือทางทหารได้ถูกท้าทายอย่างมากจากบริบทปัจจัยที่หลากหลาย เช่น การพัฒนาทางด้านการคมนาคมสื่อสาร การเกิดขึ้นของบรรษัทข้ามชาติ การบูรณาการทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของอัตราการอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญก็คือการปรากฏตัวขึ้นของปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น การแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความอดอยากหิวโหย

⁵ สุรชาติ บำรุงสุข, “ความมั่นคงระหว่างประเทศ,” ใน ประมวลสารชุดวิชา 83702 กระแสโลกศึกษา, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, บรรณานุกรม (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549) หน้า 12-7.

การย้ายถิ่นฐานของประชากร การแพร่ขยายขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการร้าย การค้า ยาเสพติดข้ามชาติ และความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ เป็นต้น แม้ว่าบางปัญหาที่กล่าวมานี้จะไม่ใช่ปัญหาใหม่ แต่เป็นปัญหาที่ได้ดำรงอยู่ตลอดมาในช่วงยุคสงครามเย็น เพียงแต่ถูกบดบังโดยการ แข่งขันของมหาอำนาจในยุคสงครามเย็นเป็นหลักมากกว่า⁶ และในปัจจุบันปัญหาทั้งหลายนี้มีทำที่ รุนแรงมากขึ้นและได้ขยายตัวจนมีฐานะเป็น “ประเด็นหลัก” ของปัญหาความมั่นคงในยุคหลังสงคราม เย็น ซึ่งไม่แตกต่างจากปัญหาความมั่นคงด้านการทหารที่เคยดำรงสถานะของการเป็นประเด็นหลัก มาแล้ว

ภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่เช่นนี้ เป็นเหตุให้กระบวนการทางความมั่นคงเกิดการ เปลี่ยนแปลงอย่างมาก บริบทปัจจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมานั้นได้บั่นทอนอำนาจรัฐให้ลดน้อยลง ทำให้รัฐ ขาดการควบคุมและถูกลดขีดความสามารถในการจัดการกับสิ่งท้าทายใหม่ๆ ที่รัฐต้องเผชิญ การ เกิดขึ้นของประเด็นและปัญหาใหม่ๆ ทางความมั่นคงยังได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบด้านความมั่นคงที่ เกิดขึ้นกับรัฐ ประชาชน และระบบระหว่างประเทศ นอกเหนือจากนี้ มีบางเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ภัยคุกคามที่ร้ายแรงต่อความมั่นคงนั้นมาจากตัวของรัฐเอง⁷

สภาพเช่นนี้ทำให้นักคิดและนักวิชาการด้านความมั่นคงเกิดความตระหนักและหันมาให้ความสนใจ ต่อการพิจารณาทบทวนเรื่องกระบวนการทางความมั่นคงเสียใหม่ โดยมีความพยายามนำเสนอ แนวคิดใหม่ทางความมั่นคงที่เป็นการมองประเด็นและปัญหาให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ผ่านการขยาย ขอบเขตของแนวความคิดด้านความมั่นคงให้กว้างออกไปมากกว่าการให้ความสำคัญแต่เพียงประเด็น ทางทหารเท่านั้น ซึ่งเราสามารถเรียกแนวคิดใหม่ทางความมั่นคงที่เกิดขึ้นว่าเป็น “ความมั่นคงแบบ

⁶ Richard Wyn Jones, “Travel without Maps: Thinking about Security after the Cold War,” in *Security Issues in the Post-Cold War World*, Davis M. Jane, ed. (Cheltenham: Edward Elgar, 1996), pp. 206-207.

⁷ โปรดดูตัวอย่าง เช่น Rudolph Rummel, *Death by Government* (New Brunswick, N.J.: Transaction Press, 1994); K.J. Holsti, “The Coming Chaos? Armed Conflict in the World’s Periphery,” in *International Order and the Future of World Politics*, T.V. Paul and John A. Hall, eds. (Cambridge : Cambridge University Press, 1999).

ใหม่” หรือ “ความมั่นคงที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม” (Non-Traditional Security)⁸ อย่างไรก็ตาม นักคิดและนักวิชาการในสำนักคิดแบบดั้งเดิมอาจจะมีความเห็นว่าการขยายขอบเขตของคำจำกัดความในเรื่องความมั่นคงจะทำให้เกิดปัญหาในทางภาษาและแนวคิด อันจะทำให้คำดังกล่าวไม่มีความหมายในตัวเองชัดเจน เพราะหมายถึงอะไรก็ได้ นักคิดในสำนักนี้จึงยังคงพอใจที่จะกำหนดความหมายของความมั่นคงไว้อยู่กับประเด็นและปัญหาในทางการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเชื่อว่าการจำกัดขอบเขตของคำจะทำให้คำ ๆ นั้นมีความหมายที่ชัดเจน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเพื่อลดความกำกวมของความหมายในเชิงภาษา⁹

แต่นักคิดและนักวิชาการในสำนักคิดใหม่เชื่อว่าการยังคงนำเอาความหมายของความมั่นคงไปผูกติดไว้กับรัฐและประเด็นด้านการทหารเท่านั้นเป็นเรื่องที่แคบเกินไป พวกเขาเชื่อว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ที่ครอบคลุมทั้งเรื่องของแบบแผนความคิดและทัศนคติในการมองปัญหา อันเป็นผลมาจากการสิ้นสุดของการจัดระเบียบโลกแบบเดิม กระบวนทัศน์ใหม่จึงนำไปสู่การพิจารณาประเด็นและปัญหาด้านความมั่นคงใหม่ด้วย เพราะจะตีกรอบทางความคิดและการพิจารณาปัญหาไว้เพียงแต่ความอยู่รอดของรัฐในทางการทหารแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้¹⁰

อีกทั้งยังมีข้อโต้แย้งเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ประเด็นและปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อมิติด้านความมั่นคงของตัวรัฐเองอย่างมาก ซึ่งไม่ว่านักคิดด้านความมั่นคงและผู้บริหารรัฐจะยอมรับว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาความมั่นคงใหม่หรือไม่ก็ตาม และหากมันจะไม่ยอมรับก็มีปรากฏการณ์ที่ชัดเจนมากขึ้นถึงปัญหาใหม่ที่รัฐจะต้องเผชิญทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งหลายปัญหาดังที่กล่าวในข้างต้นก็มีลักษณะเป็นปัญหาร่วมที่เกิดขึ้นแก่หลายๆ รัฐ ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงไม่ว่าจะในระดับประเทศหรือในระดับระหว่างประเทศก็ตาม¹¹

⁸ Barry Buzan, “Rethinking Security after the Cold War,” *Cooperation and Conflict* 32 (March 1997): 5-28.;

Yizhou Wang, *Defining Non-Traditional Security and Implications for China* [Online], 7 May 2011. Available from: <http://www.irchina.org/en/pdf/wyz07a.pdf>

⁹ สุรชาติ บำรุงสุข, “ความมั่นคงระหว่างประเทศ”, หน้า 12-6.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-7.

ทั้งนี้ แนวคิดใหม่ทางความมั่นคงที่สำคัญ และได้ปรากฏออกมาให้เห็น ได้แก่ แนวคิดความมั่นคงแบบร่วม (Common Security) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 โดยการสนับสนุนของคณะกรรมการอิสรระว่าด้วยประเด็นเกี่ยวกับการลดอาวุธและความมั่นคง (the Independent Commission on Disarmament and Security Issues) ซึ่งมีนายโอลอฟ ปาล์ม (Olaf Palme) อดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศสวีเดนเป็นประธาน แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมนี้เป็นแนวคิดที่นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐที่พร้อมจะผนึกกำลังร่วมกันในการป้องกันความขัดแย้ง โดยมีวัตถุประสงค์คือ ความอยู่รอดร่วมกัน แนวคิดต่อมาคือ แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมีกัน (Collective Security) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อการถ่ายโอนอำนาจให้แก่สถาบันระหว่างประเทศ อย่างเช่น องค์การสหประชาชาติ และองค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป (Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE) เป็นต้น รวมทั้งยังให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูสันติภาพภายในรัฐและระหว่างรัฐผ่านการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ดังนั้น สำหรับแนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมีกันแล้วมองว่าการแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรมเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมในฐานะของการเป็นแนวทางเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง และอีกหนึ่งแนวคิดใหม่ทางความมั่นคงที่สำคัญคือ แนวคิดความมั่นคงแบบครอบคลุม (Comprehensive Security) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับภัยคุกคามในรูปแบบต่างๆ ที่มีได้จำกัดว่าจะต้องเป็นภัยที่คุกคามต่อบูรณภาพแห่งดินแดนและอำนาจอธิปไตยเพียงเท่านั้น นอกจากนี้ยังให้ความสนใจต่อตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐและประเด็นปัญหาด้านความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมด้วย

นอกเหนือจากแนวคิดความมั่นคงทั้งสามแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 จนถึงกลางทศวรรษ 1990 แนวคิดความมั่นคงใหม่อื่นๆ ก็ได้ปรากฏตัวขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้กว้างขวางครอบคลุมขึ้นเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้ลึกซึ้ง (deepened) ยิ่งขึ้นด้วย¹² และหนึ่งในแนวคิดที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดสำหรับโลกใน

¹² มุมมองหรือแนวคิดที่ผู้ศึกษากล่าวถึงในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแนวคิดที่ไม่ได้มีความซับซ้อนหรือมีรายละเอียดที่ลึกซึ้งมาก ซึ่งต่างจากแนวทางการศึกษาความมั่นคงแนววิพากษ์ (Critical Security Studies – CSS) และเมื่อพูดถึงการขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้ลึกซึ้งขึ้นนั้น (Deepening the security) ในที่นี้จะหมายถึงระดับของหน่วยวิเคราะห์ ส่วนแนวคิดที่ให้ความหมายต่อการขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้ลึกซึ้งขึ้นแตกต่างไปจากที่นี้ โปรดดู Ken Booth, *Critical Security Studies and World Politics* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2005), pp. 14-15.

ยุคปัจจุบันได้แก่ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ แม้ว่าแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จะมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดทั้งสามแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นในสองประเด็น คือ *ประเด็นแรก* การให้ความสำคัญต่อการขยายขอบเขตของภัยคุกคามให้กว้างออกไป โดยไม่ได้จำกัดอยู่ที่ภัยคุกคามทางทหารเพียงอย่างเดียว และ*ประเด็นที่สอง* คือ การมีมุมมองร่วมกันเกี่ยวกับความจำเป็นของความร่วมมือระหว่างกันในฐานะเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมารับมือกับปัญหาและภัยคุกคามต่างๆ ได้อย่างไรก็ตามแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ก็มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับทั้งสามแนวคิด กล่าวคือ ทั้งแนวคิดความมั่นคงแบบร่วม แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมือกัน และแนวคิดความมั่นคงแบบครอบคลุม ต่างยังคงมีจุดเน้นอยู่ที่การให้ความสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐ เพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายในเรื่องความมีระเบียบและความมีเสถียรภาพภายในรัฐ ขณะที่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีจุดสนใจอยู่ที่มนุษย์หรือความต้องการของมนุษย์ เพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายในเรื่องความเป็นธรรมและการปลดปล่อยมนุษย์ (emancipation)¹³ ดังนั้น ความมั่นคงของรัฐจึงเป็นเพียงวิธีการประการหนึ่งเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสุดท้าย ซึ่งก็คือความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีได้เป็นเป้าหมายในตัวของมันเอง หมายความว่า การมุ่งทำให้รัฐมั่นคงไม่ได้มีผลทำให้มนุษย์มีความมั่นคงตามไปด้วยเสมอ ทั้งนี้ในตารางที่ปรากฏอยู่ด้านล่างจะเป็นการเปรียบเทียบอย่างคร่าวๆ ระหว่างแนวคิดความมั่นคงแบบร่วม แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมือกัน แนวคิดความมั่นคงแบบครอบคลุม และแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ Tadjbahsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, p.74.

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบแนวคิดความมั่นคงแบบร่วม แนวคิดความมั่นคงแบบร่วมมือกัน แนวคิดความมั่นคงแบบครอบคลุม และแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

	ความมั่นคงแบบร่วม	ความมั่นคงแบบร่วมมือกัน	ความมั่นคงแบบครอบคลุม	ความมั่นคงของมนุษย์
คุณค่าหลัก	ความมั่นคงเพื่อรัฐทุกรัฐ	ความมั่นคงที่เกิดจากการถ่ายโอนอำนาจให้แก่สถาบันระหว่างประเทศ	เพื่อรัฐและตัวแสดงอื่นๆ ทั้งหมด	ความต้องการของมนุษย์
ความมั่นคงเพื่อใครและจากภัยคุกคามใด	การปกป้องรัฐจากความขัดแย้ง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างกัน บทบาทขององค์การสหประชาชาติและการให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านความมั่นคงในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเพื่อวัตถุประสงค์แห่งความอยู่รอดร่วมกัน	การปกป้องคุ้มครองรัฐโดยสถาบันระหว่างประเทศ และองค์การสหประชาชาติ และองค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป การฟื้นฟูสันติภาพทั้งภายในและระหว่างรัฐ และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน	ภัยคุกคามอื่นๆ นอกเหนือจากภัยคุกคามทางทหารที่คุกคามต่อบูรณภาพแห่งดินแดนและระเบียบทางการเมือง รวมทั้งยังให้ความสำคัญต่อตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐและปัญหาความเชื่อมโยงโทรคมนาคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ	ความมั่นคงเพื่อประชาชนและตัวแสดงอื่นๆ ที่มีได้จำกัดอยู่ที่รัฐเท่านั้น ส่วนภัยคุกคามนั้นก็ไม่ได้มาจากความขัดแย้งเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงภัยคุกคามเชิงโครงสร้างภัยคุกคามจากการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม ภัยคุกคามทางเศรษฐกิจและสังคม และภัยคุกคามจากรัฐเองเป็นต้น

	ความมั่นคง แบบร่วม	ความมั่นคง แบบร่วมกัน	ความมั่นคง แบบครอบคลุม	ความมั่นคงของมนุษย์
ความมั่นคง เพื่อจุดมุ่ง หมายใด	การพัฒนาและการ ลดอาวุธ	ระเบียบโลกใหม่	ความมั่นคงเพื่อรัฐ และประชาชน	การเสริมพลังให้แก่ ประชาชน ความมี ศักดิ์ศรีแห่งความเป็น มนุษย์ สิทธิมนุษยชน

ที่มา : Tadjbakhsh and Chenoy, Human Security: Concepts and Implications, p.75.

การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะเป็นรัฐในฐานะของการเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงตามที่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ได้นำเสนอนั้น ได้กลายเป็นข้อถกเถียงสำคัญที่เผยให้เห็นว่ากระบวนทัศน์ความมั่นคงแบบดั้งเดิมยังไม่สามารถอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าความไม่มั่นคงทางบุคคลและการปราศจากเสรีภาพก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐได้อย่างไร เพราะฉะนั้น เราจำเป็นต้องให้ความตระหนักถึงแนวคิดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราต้องหันมาให้ความสำคัญกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มากขึ้น เนื่องด้วย *ประการแรก* กระบวนทัศน์ที่เน้นให้รัฐเป็นศูนย์กลางทางความมั่นคงภายใต้แนวคิดสังคมนั้นไม่สามารถอธิบายการเกิดขึ้นของสงครามกลางเมืองต่างๆ ในปัจจุบันซึ่งได้กลายเป็นรูปแบบของความขัดแย้งที่แพร่หลายมากที่สุดได้ *ประการที่สอง* แนวคิดความมั่นคงที่เน้นให้รัฐเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลัก เป็นแนวคิดที่ได้มองข้ามหรือละเลยความสนใจต่อข้อเท็จจริงบางอย่างที่ว่าความพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงของรัฐนั้น หลายต่อหลายครั้งที่ต้องแลกมาด้วยความไม่มั่นคงของปัจเจกบุคคล *ประการที่สาม* หลังยุคสงครามเย็นเป็นต้นมาได้ปรากฏให้เห็นแล้วว่า “มนุษย์” ได้กลายเป็นเป้าหมายหลักของภัยคุกคามต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และ *ประการที่สี่* มีบางคนเห็นว่าแนวคิดที่เน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางทางความมั่นคงเกิดขึ้นมานานแล้วอย่างน้อยก็ตั้งแต่การประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในกฎบัตรสหประชาชาติและการทำอนุสัญญาเจนีวา ทั้งนี้ แต่เดิมนั้น ความมั่นคงได้ถูกมองว่าเป็นสิทธิประการ

หนึ่งตามแนวคิดของพวกเสรีนิยม และในคำประกาศอิสรภาพของอเมริกาและฝรั่งเศสในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ก็ได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นของการประกัน 'สิทธิทางด้านความมั่นคงปลอดภัย' ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความมั่นคงเป็นสิทธิพื้นฐานหรือเป็นสิทธิเริ่มแรกของสิทธิมนุษยชนที่มีมาก่อนสิทธิอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม และสิทธิทางความแตกต่าง การปรากฏตัวขึ้นของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ จึงเป็นเสมือนการปรับเปลี่ยนจุดเน้นใหม่ทางความมั่นคงปลอดภัยของประชาชนที่ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสิทธิอื่นๆ ของประชาชนด้วย

แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ของการจัดระเบียบโลกที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคหลังสงครามเย็น อันส่งผลโดยตรงให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งที่ถูกพิจารณาว่าเป็นประเด็นและปัญหาด้านความมั่นคงที่ทุกคนจะต้องเผชิญ นอกจากนี้ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ที่หลากหลาย และได้กลายเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากันได้กับสาขาวิชาอื่นๆ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์แตกต่างจากแนวคิดความมั่นคงตามระบบเวสต์ฟาเลียนที่ให้ความสนใจต่อการปกป้องคุ้มครองรัฐจากภัยคุกคามทางทหารของรัฐศัตรู ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นอนาธิปไตย รวมทั้งยังเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากแนวคิดความมั่นคงแบบร่วม ที่มีจุดสนใจอยู่ที่รัฐและภัยคุกคามทางทหาร และเห็นว่าธรรมชาติอันก้าวร้าวของรัฐนั้นสามารถควบคุมได้โดยการก่อตั้งชุมชนแห่งรัฐ (Community of states) แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ยังแตกต่างจากความมั่นคงตามแนวของพวกเสรีนิยมที่ยังคงยึดติดกับความหวังในเรื่องของความเป็นไปได้ของสังคมชุมชนระหว่างประเทศที่เน้นให้รัฐเป็นเป้าหมายหลักทางความมั่นคง

ดังนั้น ความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นจากมุมมองที่คับแคบเกินไปของกระบวนทัศน์ต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น อันมีสาเหตุมาจากความเสื่อมลงของความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานในการให้รัฐเป็นศูนย์กลางความมั่นคง การเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับหลักอำนาจอธิปไตย การเกิดขึ้นของภัยคุกคามที่มีลักษณะข้ามชาติ (เช่น การก่อการร้าย) การเกิดขึ้นของความจำเป็นทางด้านศีลธรรมต่อการแทรกแซงในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง และการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ในกิจการระหว่างประเทศ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์คือ ถ้าความมั่นคงของมนุษย์เป็นเป้าหมายสุดท้ายของความมั่นคงในทุกๆ ด้าน ฉะนั้นความ

มั่นคงในรูปแบบอื่นๆ เช่น ความมั่นคงทางทหาร จึงไม่ใช่เป้าหมายสุดท้าย แต่เป็นเพียงวิธีการหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายซึ่งก็คือ ความมั่นคงของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่ที่สำคัญในการเป็นผู้ประกันหลักทางความมั่นคงให้แก่ประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคมสิทธิทางเศรษฐกิจ หรือสิทธิทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2.2 วิวัฒนาการของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

ในบทความเรื่อง “Human Security and Constructivism” ของ เอ็ดเวิร์ด นิวแมน (Edward Newman) ได้อธิบายไว้ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวในเชิงบรรทัดฐานและศีลธรรม และตั้งอยู่บนเหตุผลเชิงประจักษ์”¹⁴ กล่าวคือ การที่ความมั่นคงของมนุษย์มีลักษณะเป็นบรรทัดฐานเนื่องด้วยมีปัจจัยบางอย่างที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้ทางด้านศีลธรรมและนำไปสู่การจัดสรรทิศทางใหม่ต่อการทำความเข้าใจในเรื่องความมั่นคงที่จำเป็นต้องนำไปเชื่อมโยงกับปัจเจกบุคคลภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการเกิดขึ้นของบรรทัดฐานระหว่างประเทศ (transnational norms) อย่างเช่น แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นต้น¹⁵ สำหรับประเด็นต่อมาที่กล่าวว่าแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ได้ตั้งอยู่บนหลักเหตุผลเชิงประจักษ์นั้นสามารถอธิบายได้ว่า หลายเหตุการณ์ที่ผ่านมาทำให้เราได้เห็นว่าในภาวะที่มนุษย์ไม่มีความมั่นคง ไม่ว่าจะมาจากการแพร่ระบาดของรุนแรงของโรคภัยไข้เจ็บ เช่น เอดส์ เป็นต้น การละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการว่างงาน สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกรัฐ ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แท้จริงแล้วรากฐานของความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกรัฐอยู่ที่ความมั่นคงของประชาชนเป็นหลัก ฉะนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว “ปัจเจกบุคคล” จึงถูกให้ความสำคัญอย่างมากจากเวทีระหว่างประเทศและในหลักเกณฑ์การปฏิบัติ (code of conduct) รวมทั้งยังเป็นการช่วยเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชนและหลักความต้องการของมนุษย์ (human needs) ในรูปของความมั่นคงของมนุษย์ที่อยู่นอกเหนือแนวคิดความมั่นคงแบบเดิมที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลางทางความมั่นคงและการใช้กำลังทหารในการป้องกัน

¹⁴ Edward Newman, “Human Security and Constructivism,” p. 240.

¹⁵ Ibid.

และยับยั้งภัยคุกคามต่อรัฐด้วย¹⁶ อย่างไรก็ตามก็ดี ความมั่นคงของมนุษย์ก็ไม่ได้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเอง แต่เป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนามาจากการเกิดขึ้นของบรรทัดฐานและธรรมเนียมต่างๆ ทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับภูมิภาค เริ่มจากประเด็นเรื่องการพัฒนา กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมและมนุษยธรรม และสิทธิมนุษยชน ไปจนถึงเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจและประชาธิปไตย ซึ่งการมีอยู่ของโวหารทางการเมือง (political rhetoric) ต่างๆ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และยังเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดกระแสหลักอย่าง “สันตินิยม”¹⁷

ดังนั้น การศึกษาความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจถึงเปลี่ยนแปลงของบริบททางด้านความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา และเพื่อที่จะสามารถนำไปกำหนดแนวทางในการปฏิบัติและรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ สำหรับเนื้อหาในส่วนนี้จะศึกษาถึงวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ เพราะผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจกับคำถามที่ว่าทำไมแนวคิดนี้ถึงมีความสำคัญและได้รับความสนใจอย่างมากทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากการศึกษาถึงภาพรวมของการเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการทัศน์ทางความมั่นคงของแนวคิดความมั่นคงของรัฐ รวมทั้งมีปัจจัยหรือกระบวนการใดบ้างที่เข้ามาทำลายและตั้งคำถามต่อแนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลาง จนทำให้แนวคิดดังกล่าวเกิดสั่นคลอนและได้ลดบทบาทลงอย่างมาก จนนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนการทัศน์ทางด้านความมั่นคงของมนุษย์ขึ้น

2.2.1 ความมั่นคงของรัฐกับกระบวนการทัศน์ทางความมั่นคง

ในการกล่าวถึงวิวัฒนาการของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การปกป้องคุ้มครองและสร้างเสริมพลังให้แก่ปัจเจกบุคคลนั้น อันดับแรกต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ความคิดที่ประชาชนควรได้รับการปกป้องคุ้มครองในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองนั้นไม่ใช่

¹⁶ Ibid., p. 241.

¹⁷ Ibid.

สิ่งแปลกใหม่ เพราะว่าสิ่งดังกล่าวได้มีรากฐานมายาวนาน เช่นตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นในปรัชญาการเมืองเก่าแก่อย่างเสรีนิยมที่เน้นให้ประชาชนหรือปัจเจกบุคคลเป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) และได้มีการสร้างเงื่อนไขจำเป็นบางอย่างเพื่อให้ประชาชนเกิดความมั่นคง เช่น เงื่อนไขทางด้านเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน เป็นต้น¹⁸ และอีกความคิดที่ว่าการปกป้องคุ้มครองประชาชนเป็นความรับผิดชอบพื้นฐานของรัฐก็ถือได้ว่าเป็นความคิดเก่าแก่ความคิดหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่นในสมัยกรีกตอนต้นซึ่งยังไม่มีการจัดรูปแบบการเมืองการปกครองเป็นนครรัฐหรือที่เรียกว่าโพลิส (polis) มนุษย์พากันออกรบติดตัวไว้เพื่อใช้ต่อสู้และป้องกันภัยอันตรายที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ในเวลาต่อมาเมื่อมนุษย์มาอาศัยอยู่ร่วมกันและจัดตั้งนครรัฐขึ้น เช่น นครรัฐเอเธนส์ นครรัฐสปาร์ต้า เป็นต้น พลเมืองภายในรัฐจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องถืออาวุธเพื่อใช้ปกป้องตนเองอีกต่อไป เพราะอำนาจของนครรัฐจะช่วยปกป้องและคุ้มครองพวกเขาให้ปลอดภัยแทน และในทันทีที่ความต้องการขั้นพื้นฐานของพวกเขาได้รับการตอบสนองจนเป็นที่น่าพอใจแล้ว (โดยเฉพาะในเรื่องที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางบุคคล) พวกเขา ก็จะสามารถทำสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากขึ้นและจะปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความเต็มใจ¹⁹

แต่ทั้งนี้ กระบวนทัศน์เรื่องความมั่นคงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยการเปลี่ยนแปลงของบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมการเมือง เมื่อใดก็ตามที่บริบททางประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลกระทบต่อความเข้าใจ ความหมาย วิธีการปฏิบัติ และการดำเนินนโยบายในเรื่องความมั่นคงด้วย ซึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมาการสิ้นสุดของสงครามเย็น ความเข้าใจในเรื่องความมั่นคงได้มีจุดเน้นอยู่ที่รัฐในฐานะเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง นั่นหมายความว่ารัฐคือสิ่งสำคัญที่สุดที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยคุกคามต่างๆ เป็นลำดับแรกผ่านการใช้เครื่องมือทางการทหาร ซึ่งความมั่นคงในรูปแบบนี้ดูเหมือนว่าจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดในช่วงศตวรรษที่ 19 และ

¹⁸ Pauline Kerr, "Human Security," in *Contemporary Security Studies*, Alan Collins, ed. (New York: Oxford University Press, 2007), p. 92.

¹⁹ Thucydides, *History of the Peloponnesian War* (London: Penguin, 1954), pp. 6-7. Cited in S. Neil MacFarlane and Yuen Foong Khong, *Human Security and the UN: A Critical History* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006), p. 27.

เกือบตลอดช่วงศตวรรษที่ 20 (อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำของแนวคิดสังคมนิยมด้วย)²⁰ ทั้งนี้ จุดสนใจในเรื่องความมั่นคงที่ให้ความสำคัญกับรัฐนี้เริ่มก่อตัวให้เห็นเด่นชัดจากการเกิดขึ้นของระบบเวสต์ฟาเลียนระหว่างช่วงศตวรรษที่ 17 ในยุโรป ดังเช่นที่ คณะกรรมาธิการธรรมาภิบาลโลก (Commission on Global Governance) กล่าวไว้ดังนี้ “นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา การให้คำนิยามต่อความมั่นคงระหว่างประเทศได้มุ่งเน้นไปที่ความอยู่รอดของชาติเป็นหลัก ฉะนั้นประเด็นทางความมั่นคงจึงกลายเป็นเรื่องของการการปกป้องคุ้มครองรัฐจากภัยคุกคามภายนอก”²¹

สำหรับระบบเวสต์ฟาเลียนนั้น ผลประโยชน์และเป้าหมายของรัฐคือสิ่งที่สำคัญที่สุดและอยู่เหนือผลประโยชน์อื่นใดทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกชนพลเมืองหรือแม้แต่ผู้ปกครองก็ตาม ในทางปฏิบัติ รัฐได้กลายเป็นตัวแสดงสำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และภายใต้สนธิสัญญาสันติภาพแห่งเวสต์ฟาเลีย (The Peace of Westphalia) ที่ร่วมกันลงนามในปี ค.ศ. 1648 ระหว่างประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในยุโรปสมัยนั้น ได้ทำให้รัฐต้องเคารพและยอมรับหลักการบูรณภาพแห่งดินแดนโดยไม่เข้าไปแทรกแซงหรือรุกรานกิจการภายในของรัฐอื่น เพราะรัฐแต่ละรัฐย่อมมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและกิจการภายในของตน ทั้งนี้ได้มีนักทฤษฎีทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพยายามจำแนกแยกแยะให้เราเห็นหลักการสำคัญหลายอย่างที่ปรากฏอยู่ในสนธิสัญญาสันติภาพแห่งเวสต์ฟาเลีย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายให้เราเห็นถึงนัยยะสำคัญของสนธิสัญญาดังกล่าวและผลกระทบที่ตกทอดมาถึงยุคปัจจุบัน ประกอบด้วย

- 1) หลักการอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐและสิทธิทางการเมืองพื้นฐานในการกำหนดใจตนเอง (Self-determination)
- 2) หลักการเท่าเทียมกันระหว่างรัฐ (Equality between states)
- 3) หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่น (Non-intervention)

²⁰ Keith Krause and Michael C. Williams, *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999).

²¹ Commission on Global Governance, *Our Global Neighbourhood: The Report of the Commission on Global Governance* (Oxford: Oxford University Press, 1995), p. 78.

หลักการต่างๆ เหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับแนวทางของพวกสังคมนิยมในการมองระบบระหว่างประเทศ และสามารถเป็นคำอธิบายได้ดีว่าทำไมระบบรัฐ (system of states) ในปัจจุบันถึงได้ถูกนำไปเกี่ยวโยงถึงระบบเวสต์ฟาเลียน

นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ในช่วงศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 ในยุโรป ได้เป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นและเน้นย้ำความสำคัญของรัฐและทำให้รัฐมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะมีการนำเอาความเป็นชาติ (nation) เข้ามาผูกโยงไว้กับความเป็นรัฐ และได้นำไปสู่การเกิดขึ้นของแนวคิด “รัฐ-ชาติ” (nation-state) ซึ่งภายใต้ความเป็นชาตินี้จะรวมเอากลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี หรือแม้แต่ประวัติศาสตร์เดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน ผลที่ตามคือ ในทางด้านทัศนคติ จะทำให้คนรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน มีความห่วงใยและใส่ใจต่ออัตลักษณ์ของตน ส่วนทางด้านการแสดงออก จะส่งผลให้สมาชิกของชนชาติหนึ่งพยายามกระทำการต่างๆ เพื่อให้ได้มาหรือดำรงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตย²² ดังนั้น เมื่อปัจเจกบุคคลได้ถูกรวมเข้าไว้ในความเป็นชาติที่มีอัตลักษณ์เฉพาะร่วมกันแล้ว จึงถือได้ว่าความมั่นคงของรัฐก็คือความมั่นคงของชาติ และความมั่นคงของปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติ ทั้งหมดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะนำเอาเรื่อง “ความมั่นคง” ไปผูกโยงไว้กับ “รัฐ” เพียงอย่างเดียว

พอมายุคสงครามเย็นในช่วงศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นยุคของการแข่งขันกันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสองขั้วมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต เพื่อแผ่ขยายลัทธิอุดมการณ์ของตน โดยที่มหาอำนาจทั้งสองจะดำเนินนโยบายการจัดการสภาพแวดล้อมของสังคมโลกด้วยความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้มีระบบเดียว ด้วยการใช้กำลังทหารและนำเอาเทคโนโลยีด้านการพัฒนาอาวุธที่ทันสมัยมากขึ้นมาบีบบังคับ เกิดการรวมกลุ่มระหว่างประเทศที่นิยมลัทธิการปกครองเป็นสองขั้วอำนาจ และขั้วอำนาจทั้งสองนี้ต้องการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลเพื่อเอาชนะซึ่งกันและกัน อันเป็นเหตุของสงครามอุดมการณ์และการสะสมอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง (สงครามนิวเคลียร์) เป็นจำนวนมาก เกิดการล้มล้างระบอบการปกครองที่ไม่พึงประสงค์และชักจูงให้เข้าสู่ลัทธิการปกครองที่ตนเองต้องการด้วยการโฆษณาชวนเชื่อ ก่อสงคราม

²² Stanford Encyclopedia of Philosophy [Online], 3 July 2010. Available from:

กลางเมือง เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะฉะนั้น ในยุคสงครามเย็นนี้ ความเข้าใจร่วมกันเมื่อพูดถึงแนวคิดความมั่นคงจะหมายถึงความมั่นคงของรัฐหรือความมั่นคงแห่งชาติ นั่นคือการแสวงหาและประกันความอยู่รอดของรัฐ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำของแนวคิดสังคมนิยมในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการลดบทบาทและอิทธิพลของแนวคิดความมั่นคงของรัฐอันนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนการทัศน์ทางความมั่นคงของมนุษย์

ถึงแม้ว่าบริบทปัจจัยทางประวัติศาสตร์ระหว่างศตวรรษที่ 17 จนถึงเกือบตลอดปลายศตวรรษที่ 20 จะแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐ(ชาติ)เป็นหลัก แต่เมื่อได้พิจารณาย้อนกลับไปดูบริบททางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มมีเหตุการณ์หรือกระบวนการบางอย่างที่เข้ามาท้าทายและตั้งคำถามต่อความมั่นคงที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในงานเขียนเรื่อง “Human Security and the UN: A Critical History” ของ เอส นีล แมคฟาเลน (S. Neil MacFarlane) และยวน ฟง คง (Yuen Foong Khong) ได้อธิบายถึงเหตุการณ์หรือกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ²³ *ประการแรก* ในช่วงเวลาส่วนใหญ่ของศตวรรษที่ 18 การทำสงครามถือเป็นเรื่องของชนชั้นนำและการใช้กองกำลังทหารเพียงกลุ่มเล็กๆ ผลกระทบโดยตรงที่มีต่อประชาชนส่วนใหญ่จึงมีไม่มากนัก แต่เมื่อมีการเกณฑ์แรงงานขนาดใหญ่เกิดขึ้น (เกิดขึ้นครั้งแรกระหว่างการทำสงครามปฏิวัติในฝรั่งเศส ค.ศ. 1792-1802) ทำให้สัดส่วนของประชาชนที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภัยอันตรายในสงครามมีมากขึ้น *ประการที่สอง* การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญต่อแนวทางการทำสงครามและจำนวนผู้คนที่ต้องได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตจากการทำสงคราม เพราะการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้นำไปสู่การพัฒนาในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาด้านเทคนิคการผลิตสมัยใหม่ ซึ่งการพัฒนาในด้านนี้ได้ส่งผลให้อาวุธยุทโธปกรณ์มีความทันสมัยและหลากหลายมากขึ้น การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการขนส่ง ได้มีส่วนทำให้เกิดความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการเคลื่อนย้ายสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอาวุธยุทโธปกรณ์หรือกำลังคน การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น การมีเครื่องส่งโทรเลขสนาม ได้ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้นำในการสื่อสารและควบคุมกองกำลังทหารของตน เป็นต้น การพัฒนาของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้

²³ MacFarlane and Khong, *Human Security and the UN: A Critical History*, pp. 6-9.

นำไปสู่การผลักดันให้ประชาชนต้องเข้าไปอยู่ในวงล้อมของภัยอันตรายจากการสู้รบกัน ซึ่งตัวอย่างของความแม่นยำและความเร็วของวิถีกระสุนปืนก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สามารถตอกย้ำให้เห็นถึงการบาดเจ็บล้มตายของคนจำนวนมากได้ นอกจากนี้ อัตราของคนที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากสงครามกลางเมืองในอเมริกาและสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นอย่างน่าประหลาดใจของต้นทุนความเสียหายที่ประชาชนได้รับ เพื่อแลกกับการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งรัฐภายใต้สภาวะแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี²⁴

การเกิดขึ้นของยุทธวิธีทางอากาศ โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ยิ่งทำให้เกิดความเป็นไปได้ต่อประชาชนผู้ซึ่งไม่ได้อยู่ในแนวหน้าของสงครามสามารถกลายมาเป็นเป้าหมายของการทำลายด้วย เท่ากับว่าสงครามในช่วงเวลานี้เป็นไปในลักษณะของการโจมตีอย่างรุนแรงต่อคู่ต่อสู้และผู้ที่ไม่ใช่คู่ต่อสู้ รวมทั้งการเกิดขึ้นของอาวุธนิวเคลียร์ได้กลายเป็นวิวัฒนาการขั้นสูงสุดในการทำลายล้างประชาชนพลเมืองที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยที่ไม่มีรัฐใดสามารถให้การปกป้องคุ้มครองพลเมืองของตนเองได้เลย²⁵

ประการที่สาม การที่รัฐฆ่าพลเมืองของตนเองได้กลายเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อกล่าวอ้างในเรื่องความมั่นคงที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลางและทำให้เกิดคำถามต่อแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมของรัฐในฐานะของการเป็นผู้ประกันความมั่นคงให้แก่ประชาชน ซึ่งในบรรดาเรื่องราวของความโหดร้ายทารุณนี้ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และความพยายามกำจัดพวกชาวยิวในยุโรปดูเหมือนว่าจะเป็นตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความโหดร้ายรุนแรงที่รัฐได้กระทำต่อประชาชน และกลายเป็นเหตุการณ์ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความพยายามในการจัดวางหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐานไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ²⁶

นอกจากนี้ การปลดปล่อยจากอาณานิคม (Decolonization) ได้ส่งผลกระทบต่อตำแหน่งของรัฐในการศึกษาทางด้านความมั่นคงด้วย เพราะความมั่นคงที่เน้นการให้ความสำคัญกับความมั่นคง

²⁴ Ibid., 6-7.

²⁵ Ibid., p.7.

²⁶ Ibid.

แห่งชาติได้เกิดขึ้นในระบบหรือสภาวะแวดล้อมที่รัฐมีประสิทธิภาพเพียงพอและมีความสามารถในการให้บริการหรือสิ่งที่จำเป็นแก่พลเมือง รวมทั้งความสามารถในการปกป้องคุ้มครองประชาชนพลเมืองของตนด้วย แต่เมื่อเกิดการปลดปล่อยจากอาณานิคมและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสังคมนระหว่างประเทศ ทำให้รัฐใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะบริเวณที่เรียกว่า “โลกทางใต้” ถึงแม้ว่าบางรัฐจะมีความเข้มแข็งพอที่จะสามารถดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยเหนือรัฐของตนได้ แต่ก็มีหลายรัฐที่ไม่มีความสามารถอย่างเพียงพอในการดำรงรักษาไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของตน รวมทั้งรัฐที่อ่อนแอ (weak states) หลายรัฐมักจะถูกปกครองและยึดกุมอำนาจอธิปไตยที่ชนชั้นนำ ผู้ซึ่งมักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ภายในรัฐเพื่อสร้างอำนาจอธิปไตยและความร่ำรวยให้กับตนเอง โดยไม่สนใจต่อความมั่นคงและความกินดีอยู่ดีของประชาชน นอกจากนี้ ชนชั้นนำเหล่านั้นมักนำหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในมาเป็นเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครองตนเองจากการคุกคามของภายนอก ผลที่ตามมาได้ทำให้ความชอบธรรมของรัฐในการอ้างสิทธิของการเป็นจุดศูนย์กลางความมั่นคงได้ถูกบั่นทอนลงอย่างมาก²⁷

การล่มสลายลงของสหภาพโซเวียตและการสิ้นสุดของการแข่งขันกันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสองขั้วอำนาจในยุคสงครามเย็นได้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประเด็นทางความมั่นคง เนื่องจากระหว่างยุคสงครามเย็น รัฐแต่ละรัฐที่เป็นมหาอำนาจจะพยายามหาวิถีทางต่างๆ เพื่อคุกคามต่อความอยู่รอดของรัฐฝ่ายตรงข้ามรวมถึงพันธมิตรของรัฐเหล่านั้นด้วย ดังนั้น แกนความสัมพันธ์ของการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นไปในลักษณะของการเผชิญหน้ากันทางทหารเป็นสำคัญ แต่เมื่อสงครามเย็นได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ก็ได้เปิดช่องทางให้กับมุมมองความมั่นคงแบบอื่นที่ไม่ได้เน้นอยู่ที่รัฐเพียงอย่างเดียว มุมมองความมั่นคงในแบบอื่นนี้ได้ถูกรับการผลักดันจากกระบวนการต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจและความสามารถของรัฐในการรับรู้และจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะรัฐมักติดอยู่กับความคิดเดิมๆ ที่คิดว่ารัฐแต่ละรัฐแยกออกจากกันเด็ดขาดในทุกๆ เรื่อง สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นกับรัฐใดรัฐหนึ่งไม่สามารถส่งผลถึงรัฐอื่นได้ แต่ภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ได้เชื่อมโยงทุกส่วนเข้าด้วยกันนั้น ได้เผยให้เห็นว่ารัฐอาจเกิดความไม่มั่นคงหรืออ่อนแอได้จากนโยบายหรือการกระทำต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรัฐอื่น อย่างเช่น

²⁷ Ibid.

ประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อม การตัดไม้ทำลายป่าในรัฐหนึ่ง สามารถสร้างปัญหาให้กับรัฐอื่นได้ เช่น ปัญหาน้ำป่าไหลทะลัก และการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น หรือในประเด็นเรื่องสุขภาพ การแพร่ระบาดของเชื้อโรคในทีใดที่หนึ่งอาจแพร่กระจายและลุกลามกลายเป็นวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว ผ่านระบบการขนส่งที่ทันสมัย ตัวอย่างเช่น การแพร่ระบาดของโรคซาร์ส (Severe Acute Respiratory Syndrome – SARS) ในปี ค.ศ. 2003 เป็นต้น นอกเหนือจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้ตัวแสดงในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น มิได้จำกัดอยู่ที่รัฐเพียงเท่านั้น เช่น บรรษัทข้ามชาติ และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ เป็นต้น การเกิดขึ้นของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (non-state actor) เหล่านี้ได้เป็นสิ่งที่ท้าทายต่อรัฐในฐานะตัวแสดงหลักในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และทำให้เกิดคำถามต่อความเป็นศูนย์กลางของรัฐในประเด็นทางความมั่นคงท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป²⁸

ประการสุดท้าย ลักษณะของสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงในช่วงหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ได้เผยให้เห็นผลกระทบที่มีต่อมนุษย์อันเนื่องมาจากสงครามและกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนการทางด้านความมั่นคงของมนุษย์ขึ้น เนื่องจากอัตราส่วนของพลเรือนที่ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตจากสงคราม (เมื่อเทียบกับอัตราการได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตของทหาร) ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงศตวรรษที่ 20 ซึ่งจากเดิมในช่วงต้นศตวรรษนั้น อัตราส่วนของทหารและพลเรือนที่บาดเจ็บและเสียชีวิตคิดเป็นร้อยละแปดต่อหนึ่ง แต่หลังจากนั้นมาผลปรากฏว่าอัตราส่วนเหล่านั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตรงกันข้าม ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนได้กลายเป็นเป้าหมายของความขัดแย้งรุนแรง ความโหดร้ายทารุณ และการเสียชีวิตมากขึ้น นอกจากนี้ในยุคหลังสงครามเย็นได้เกิดปัญหาใหม่ๆ ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เป็นต้นว่า การเพิ่มขึ้นของอาวุธร้ายแรง การแพร่ขยายอย่างรวดเร็วของอาวุธ ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ความอดอยากหิวโหย และการแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเหล่านี้ได้สร้างแรงกดดันให้รัฐบาลต้องหยิบยกเอาประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นมาพิจารณาและนำเข้ามาอยู่ในกระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อที่จะสามารถรับมือกับภัยคุกคามใหม่ๆ ที่มีความรุนแรงและซับซ้อน รวมทั้งส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁹

²⁸ Ibid., p. 8

²⁹ Ibid., pp. 8-9.

โดยสรุปก็คือ การเปลี่ยนแปลงของบริบทปัจจัยทางประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองระหว่างประเทศมีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำความเข้าใจในเรื่องความมั่นคง ซึ่งในช่วงก่อนการสิ้นสุดของสงครามเย็น ความมั่นคงได้ถูกอธิบายหรือตีความอยู่ที่รัฐและการทหารเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ความมั่นคงของปัจเจกบุคคลนั้นได้ถูกมองข้ามหรือละเลยไป อย่างไรก็ตาม ในระหว่างศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะช่วงปลายศตวรรษ (เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายและการแข่งขันกันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสองขั้วอำนาจได้สิ้นสุดลง จนนำไปสู่การสิ้นสุดของยุคสงครามเย็น) ความหมายของความมั่นคงแบบเดิมที่เน้นรัฐเป็นสำคัญได้รับการโต้แย้งเป็นอย่างมาก ซึ่งจุดสนใจของการโต้แย้งนี้มุ่งไปสู่คำถามที่ว่า *อะไรคือสิ่งจำเป็นที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง* ทั้งนี้ ก็ไม่ได้หมายความว่าความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับรัฐนั้นจะสูญหายไป เพียงแต่การมีบริบทปัจจัยบางอย่างเข้ามาท้าทายและตั้งคำถามต่อความมั่นคงในรูปแบบเดิม ส่งผลให้เกิดการถกเถียงกันและนำไปสู่การขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้กว้างออกไป ในงานเขียนเรื่อง “What is Security?” ของ เอ็มมา รอทชิลด์ (Emma Rothschild)³⁰ ในปี ค.ศ. 1995 ได้เสนอว่า “ความมั่นคง” ในทัศนะใหม่ได้ขยายขอบเขตการพิจารณาความมั่นคงของชาติใน 4 ทิศทาง คือ

1. จากการพิจารณาความมั่นคงของประเทศสู่ความมั่นคงของกลุ่มและบุคคล เป็นการขยายขอบเขตในทิศทางลง (Downwards) จากระดับชาติสู่ระดับกลุ่มและบุคคล
2. จากการพิจารณาความมั่นคงของชาติสู่ระบบนานาชาติ หรือในระบบสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเหนือจากรัฐชาติขึ้นไป อันเป็นการขยายในทิศทางที่ขึ้นข้างบน (Upwards)
3. การพิจารณาในระดับแนวราบ (Horizontally) หมายรวมถึงความมั่นคงในมิติหรือองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่ม หรือรัฐชาติ ต่างเผชิญภัยคุกคามที่แตกต่างกัน จึงให้ความสำคัญต่อประเด็นเหล่านี้แตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แนวคิดความมั่นคงจึงขยายจากความมั่นคงทางการ

³⁰ Emma Rothschild, “What is Security?,” *Daedalus* 124, 3 (Summer 1995): 53-98.

ทหารสู่ความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และท้ายที่สุดคือ “ความมั่นคงของมนุษย์”

4. ความรับผิดชอบในทางการเมืองต่อหลักประกันความมั่นคงขยายขอบเขตไปในทุกทิศทาง จากรัฐชาติ รวมถึงในทิศทางที่ขึ้นสู่ระดับสถาบันหรือองค์กรนานาชาติ ในทิศทางที่ลงไปสู่รัฐบาลท้องถิ่น หรือไปในแนวราบคือองค์กรพัฒนาเอกชน และยังเกี่ยวข้องไปถึงประชาสังคมต่างๆ เช่น สื่อมวลชน กลุ่มต่างๆ ในสังคม รวมทั้งในสิ่งที่เป็นามธรรม เช่น ธรรมชาติหรือระบบตลาด

2.2.3 ลักษณะพื้นฐานของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

การเกิดขึ้นของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ 4 ประการ³¹ ที่ทำให้แนวคิดนี้แตกต่างจากแนวคิดความมั่นคงแบบเดิม คือ *ประการแรก* เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นเป้าหมายอ้างอิงหลัก (referent object) ทางความมั่นคง *ประการที่สอง* เมื่อปัจเจกบุคคลเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงแล้ว ก็ต้องถือว่าปัจเจกบุคคลทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการได้รับการปกป้องคุ้มครองทางความมั่นคง แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาจะมีการกีดกันปฏิเสธ หรือไม่ให้ความสนใจกับสิทธิของกลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น สตรี เด็ก และคนพลัดถิ่น เป็นต้น แต่ภายใต้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์นั้น ทุกคนย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการประกันความมั่นคง *ประการที่สาม* เมื่อความมั่นคงของมนุษย์ย้ายเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงจากรัฐมาสู่มนุษย์ ทำให้ชนิดและลักษณะของภัยคุกคามแตกต่างไปจากการมีจุดสนใจอยู่ที่รัฐ ภัยคุกคามที่มีต่อความมั่นคงของปัจเจกบุคคลได้ขยายตัวกว้างออกไปมิได้จำกัดอยู่ที่ภัยคุกคามทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงภัยคุกคามทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังที่ในรายงานของคณะผู้ทรงคุณวุฒิระดับสูงด้านภัยคุกคาม สิ่งท้าทาย และความเปลี่ยนแปลง (The Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change)³² ในปี ค.ศ. 2004 ได้รายงานไว้ว่า “องค์กรสหประชาชาติได้ก่อตั้งขึ้นมาในปี ค.ศ. 1945 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเริ่มแรกเพื่อปกป้องคนรุ่นต่อไปจากภัยพิบัติของ

³¹ MacFarlane and Khong, *Human Security and the UN: A Critical History*, pp. 263-264.

³² The Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change, *A More Secure World: Our Shared Responsibility* [Online], 18 June 2010. Available from: <http://www.un.org/secureworld/>

สงคราม และเพื่อเป็นหลักประกันว่าความน่าสะพรึงกลัวและความเลวร้ายต่างๆ จากสงครามโลกจะไม่เกิดขึ้นอีกครั้ง หกสิบปีต่อมา เหตุการณ์หลายอย่างทำให้พวกเราได้ตระหนักรับรู้ว่าปัญหาภัยคุกคามทางความมั่นคงที่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดที่พวกเรากำลังเผชิญอยู่และยังคงต้องเผชิญหน้าต่อไป ในอีกหลายทศวรรษข้างหน้า เป็นปัญหาภัยคุกคามที่อยู่นอกเหนือจากการทำสงครามระหว่างรัฐ แต่เป็นภัยคุกคามที่ขยายขอบเขตออกไปสู่ความยากจน การแพร่ระบาดของเชื้อโรคร้ายแรง ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งรุนแรงภายในรัฐ การก่อการร้าย การแพร่ขยายของการใช้อาวุธประเภทต่างๆ อาทิเช่น อาวุธนิวเคลียร์ อาวุธที่ใช้สารกัมมันตรังสี และอาวุธทางชีวเคมี เป็นต้น รวมทั้งการขยายตัวขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Organization Crime) ซึ่งภัยคุกคามเหล่านี้ อาจจะมาจากรัฐหรือตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐก็ได้ และยังสามารถก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายได้ทั้งความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงของรัฐ³³ เท่ากับว่าภัยคุกคามต่างๆ ที่ได้ขยายตัวกว้างออกไปนั้นล้วนเป็นสิ่งที่อันตรายและสามารถก่อให้เกิดความเสียหายได้ ไม่ว่าจะเป็นในระดับปัจเจกบุคคล สังคม รัฐ หรือระบบระหว่างประเทศ ดังนั้น การจะทำความเข้าใจหรือศึกษาในเรื่องความมั่นคงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับภัยคุกคามอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือภัยคุกคามทางการทหารด้วย และประการสุดท้าย เมื่อปัจเจกบุคคลได้มาอยู่ในกรอบนโยบายความมั่นคง ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ไม่เคยได้รับความสนใจและความสำคัญจากรัฐ ตัวอย่างเช่น ปัญหาการพัฒนา ปัญหาทางด้านสุขภาพ และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น จะถูกให้ความสำคัญมากขึ้นในการพิจารณา เพราะประเด็นปัญหาเหล่านี้ได้ถูกยกสถานะขึ้นมาเป็น “ประเด็นปัญหาทางความมั่นคง” ซึ่งเป็นการส่งผลดีต่อแนวทางการจัดการความมั่นคงให้มีความเป็นรูปธรรมและชัดเจนมากขึ้น

2.3 การเคลื่อนไหวที่สำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์

มีบางคนเห็นว่าการเคลื่อนไหวด้านความมั่นคงของมนุษย์เกิดขึ้นมานานแล้วตั้งแต่การก่อตั้งหน่วยอาสาสมัครกาชาดในปี ค.ศ. 1863 และการทำอนุสัญญาเจนีวาปี 1864 ที่กำหนดให้คู่สงครามต้องให้การดูแลแก่ผู้ได้รับบาดเจ็บ เหยื่อยศ และพลเมืองในยามสงคราม การเคลื่อนไหวที่น่าสนใจอีกจุดหนึ่ง ได้แก่ การประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติในปี

³³ Ibid.

ค.ศ. 1948 แต่การเคลื่อนไหวที่สำคัญอันนำไปสู่ความพยายามในการสรรค์สร้างความมั่นคงของมนุษย์ได้ก่อกำเนิดขึ้นในทศวรรษที่ 1960 ซึ่งการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับและถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในช่วงทศวรรษ 1990 และยังคงช่วยสะท้อนความจริงที่ว่าความมีชีวิตที่ปลอดภัยและมั่นคงเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน

เนื้อหาในส่วนนี้จะอธิบายถึงการเคลื่อนไหวที่สำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเรียบเรียงจากเอกสาร 2 ฉบับ คือ “Human Security: Concept and Measurement” โดย คานติ บัจไป ในปี ค.ศ. 2000³⁴ และในรายงาน “ความมั่นคงของมนุษย์: ยุทธศาสตร์ใหม่การพัฒนา” ซึ่งจัดทำโดยโครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2547³⁵

2.3.1 การเคลื่อนไหวของประเทศโลกที่สาม

ขบวนการเคลื่อนไหวในโลกที่สามต้องการความเป็นอิสระพ้นจากการครอบงำของมหาอำนาจซึ่งบางทีเรียกว่าลัทธิอาณานิคมแผนใหม่ การเคลื่อนไหวนี้สามารถสืบย้อนไปจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยประเทศออกจากความเป็นอาณานิคม แต่เมื่อประเทศเหล่านี้ได้รับเอกราชมาแล้ว ก็อับท้งหมดพบว่าต้องตกอยู่ในความยุ่งยาก ความปั่นป่วน และเผชิญกับความคุกคามมากมาย ทั้งยังต้องแบกรับภาระในการสร้างชาติ ซึ่งมีปัญหาพื้นฐานที่จะต้องแก้ไขอยู่ 2 ประการ ได้แก่ (1) การสร้างสถาบันตั้งแต่วิชาการมาเพื่อการพัฒนา รวมถึงการหาทุน และ (2) การแสวงหาทิศทางการพัฒนา ท่ามกลางบรรยากาศของการต่อสู้กันอย่างดุเดือดระหว่างอุดมการณ์ทุนนิยมกับอุดมการณ์สังคมนิยมในช่วงยุคสงครามเย็น

ในห้วงเวลาแห่งการเกิดใหม่และความปั่นป่วนนี้ ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งจำนวนมากเพิ่งหลุดพ้นจากการเป็นอาณานิคมหรือกึ่งอาณานิคม ได้พยายามผลักดันให้เกิดการสร้างกติกาในโลกคัดค้าน

³⁴ Kanti Bajpai, *Human Security: Concept and Measurement*, pp. 4-8.

³⁵ โครงการข่าวสารทิศทางประเทศไทย, *ความมั่นคงของมนุษย์: ยุทธศาสตร์ใหม่การพัฒนา*, ประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ เหตุการณ์และแนวโน้มประเทศไทย มกราคม-มิถุนายน 2547 [ออนไลน์], 25 กรกฎาคม 2009. แหล่งที่มา <http://tmp.trf.or.th/1/index.htm>

ลัทธิล่าอาณานิคม การละเมิดอธิปไตยของชาติอื่น ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของชาติและประชาชนของตน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความต้องการในการสร้างความมั่นคงมนุษย์ในทัศนะของประเทศโลกที่สาม

การเคลื่อนไหวที่สำคัญของประเทศโลกที่สาม ได้แก่ การประชุมผู้นำเอเชีย-แอฟริกาที่เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย (Afro-Asia Bandung Conference เดือนเมษายน ค.ศ.1955) ผลลัพธ์จากการประชุมครั้งนี้คือ “เจตนารมณ์บันดุง” (The Spirit of Bandung) ที่ประกอบด้วยหลักการ 10 ประการซึ่งมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ ดังนี้ (1) เคารพในหลักมูลฐานของสิทธิมนุษยชน เพื่อจุดประสงค์และหลักการขององค์การสหประชาชาติ (2) เคารพในอำนาจอธิปไตยและบูรณภาพเหนือดินแดนของทุกประชาชาติ (3) รับรองความเท่าเทียมกันของทุกเชื้อชาติ และความเท่าเทียมกันของทุกประชาชาติ ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก (4) ละเว้นจากการเข้าไปยุ่งยামแทรกแซงในกิจการภายในของประเทศอื่น (5) เคารพในสิทธิป้องกันตัวของชาติใดทั้งโดยเอกเทศและร่วมกับชาติอื่น ทั้งนี้ โดยยึดถือกฎบัตรของสหประชาชาติ (6) ก) ละเว้นจากการจัดสร้างกองกำลังรวมหมู่เพื่อผลประโยชน์ของชาติ มหาอำนาจใด ข) นานาประเทศละเว้นจากการกดดันประเทศอื่น (7) ละเว้นจากการกระทำ หรือการคุกคามด้วยการใช้กำลัง ต่อบูรณภาพเหนือดินแดน หรือความเป็นเอกราชทางการเมืองของประเทศใด (8) ยุติข้อพิพาทระหว่างประเทศอย่างสันติวิธี เช่น การเจรจา การปรองดอง การตัดสัมพันธ์ อนุญาโตตุลาการ หรือทางกระบวนการกฎหมาย หรือตกลงอย่างสันติวิธีตามที่ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเลือก ทั้งนี้ เป็นไปตามกฎบัตรขององค์การ สหประชาชาติ (9) ส่งเสริมผลประโยชน์ร่วมกันและความร่วมมือ (10) เคารพต่อความยุติธรรมและข้อผูกพันทางสากล

2.3.2 การเคลื่อนไหวทางด้านความมั่นคงมนุษย์ที่น่าสนใจของยุโรปตะวันตก

การเคลื่อนไหวในกลุ่มประเทศตะวันตกเกิดขึ้นในกลางทศวรรษที่ 1960 เมื่อกลุ่มศึกษาปัญหาของโลกและการจัดระเบียบโลกที่เรียกตนเองว่า World Order Models Project (WOMP) เสนอแนวทางในการจัดระเบียบโลกเพื่อให้มีความสมดุล เป็นธรรม และนำไปสู่ความปลอดภัยและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรโลก ต่อมาในต้นทศวรรษที่ 1970 ได้มีการก่อตั้งสโมสรกรุงโรม (Club of Rome) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนประกอบด้วยนักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ ตลอดจนนักอุตสาหกรรมได้ตีพิมพ์เอกสารชื่อว่า “ปัญหาของโลก” (World Problematique) ซึ่งให้เห็นปมปัญหาที่

เกิดขึ้นในทุกชาติได้แก่ “ความยากจน...การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความแปลกแยกของเยาวชน การต่อต้านค่านิยมเก่า ภาวะเงินเฟ้อ และความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจและการเงินอื่น” เหล่านี้ได้สะท้อนปัญหาของโลกที่ได้ระอุร้อนและปะทุขึ้นในที่ต่างๆ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 ที่มีขบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาปัญญาชนประท้วงต่อสถาบันทางสังคม ปัญหาที่กล่าวในเอกสารนี้ เมื่อเวลาผ่านไป ดูเหมือนยิ่งรุนแรงขึ้น และกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์โดยตรง นอกจากนั้น สมิธสรกรุงโรม ยังได้ออกเอกสารที่สร้างความสนใจอย่างสูง ได้แก่ หนังสือชื่อ *ข้อจำกัดความเติบโต* (The Limits to Growth) ซึ่งแสดงว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่นี้ไม่ยั่งยืน

ในทศวรรษ 1980 ได้มีการเคลื่อนไหวของคณะกรรมการสิทธิการสองชุดในยุโรป ที่พยายามแก้ปัญหาความมั่นคงมนุษย์ กรรมการสิทธิการชุดแรก ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิการอิสระว่าด้วยประเด็นการพัฒนาระหว่างประเทศ (The Independent Commission on International Development Issues) ได้ตีพิมพ์เอกสารสำคัญชื่อ “รายงานซีกโลกเหนือ-ใต้” (North-South Report) เรียกร้องให้ประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาร่วมมือกันพัฒนา ซึ่งหัวใจสำคัญอยู่ที่ “เจตจำนงในการเอาชนะความตึงเครียดที่เป็นอันตราย และเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อประชาชาติและภูมิภาคต่างๆ แต่ก่อนอื่นเพื่อมนุษยชาติในทุกส่วนของโลก” กรรมการสิทธิการชุดที่สอง ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิการอิสระว่าด้วยประเด็นการลดอาวุธและความมั่นคง (The Independent Commission on Disarmament and Security Issues) ออกรายงานสำคัญชื่อ “ความมั่นคงร่วมกัน” (Common Security) ซึ่งว่า “ความมั่นคงร่วมกันเรียกร้องว่า ประชาชนจักต้องอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสันติภาพ ว่าประชาชนต้องมีกินอย่างพอเพียง สามารถที่จะหางานทำและอยู่ในโลกที่ปราศจากความยากจนและความขาดแคลน”

หลังสงครามเย็น โครงการสต็อกโฮล์มว่าด้วยความมั่นคงโลกและการปกครอง (Stockholm Initiative of Global Security and Government) ได้ออกรายงานชื่อ “ความรับผิดชอบร่วมกันในทศวรรษ 1990” (Common Responsibility in the 1990) กล่าวถึง “การทำลายที่มากกว่าเรื่องการเป็นปรปักษ์ทางการเมืองและการติดอาวุธ” สู่ “แนวคิดความมั่นคงที่กว้างกว่า ซึ่งจะให้ความสนใจแก่ภัยคุกคามจากความล้มเหลวในการพัฒนา ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเติบโตและการเคลื่อนย้ายประชากรมากเกินไป ขาดความก้าวหน้าสู่การเป็นประชาธิปไตย”

2.3.3 ความเคลื่อนไหวของมหาอำนาจระดับกลาง

มีผู้สังเกตว่าการเคลื่อนไหวทางด้านความมั่นคงมนุษย์นี้ ประเทศมหาอำนาจขนาดกลาง (Middle Power) มีบทบาทในการเคลื่อนไหวอย่างคึกคักและประสบความสำเร็จในระดับที่แน่นอน โรนัลด์ เบอริงเจอร์ (Ronald M. Behringer) แห่งมหาวิทยาลัยฟลอริดา สหรัฐอเมริกา ได้เขียนบทความชื่อ “ความเป็นผู้นำของประเทศมหาอำนาจขนาดกลางว่าด้วยความมั่นคงมนุษย์” (Middle Power Leadership on Human Security) ซึ่งว่าประเทศมหาอำนาจขนาดกลางได้แก่แคนาดา เนเธอร์แลนด์ และนอร์เวย์ เป็นต้น สามารถมีบทบาทในการริเริ่มโครงการความมั่นคงมนุษย์อย่างได้ผล ถ้าหากการเคลื่อนไหวนั้น ไม่ก่อความหวาดระแวงและขัดต่อผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเน้นความมั่นคงไปทางด้านการเมืองการทหาร ตัวอย่างการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จ เช่น การก่อตั้งกองพลน้อยพร้อมปฏิบัติการขององค์การสหประชาชาติ (The Standby High Readiness Brigade for United Nations Operation) ปี ค.ศ. 1996 การรณรงค์ต่อต้านกับระเบิดบุคคล (Personal Landmine) ตามมติการประชุมที่ออกตามมา ปี ค.ศ. 1997 และการจัดตั้งศาลอาชญากรรมสากล (International Criminal Court) สำเร็จในปี ค.ศ. 2002 แต่ความพยายามในการห้ามค้าอาวุธขนาดเล็กและอาวุธเบาไม่ประสบความสำเร็จ ความสำเร็จและความไม่สำเร็จเหล่านี้มักก่อความหวาดระแวงและการต่อต้านจากสหรัฐอเมริกาในระดับต่างๆ จากกรณีดังกล่าวชี้ว่า ประเทศมหาอำนาจขนาดกลางไม่ใช่ขั้วอำนาจอย่างเช่นสหรัฐอเมริกาในการรับบทบาทว่าด้วยความมั่นคงมนุษย์

เบอริงเจอร์ยังชี้ว่า ประเทศระดับกลางได้รับผลประโยชน์จากการเคลื่อนไหวด้านความมั่นคงมนุษย์ ได้แก่ การได้มีความสัมพันธ์กับองค์กรพัฒนาเอกชนทั่วโลก และได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรเหล่านี้มากกว่าประเทศอภิมหาอำนาจ และยังทำให้ผู้นำของประเทศระดับกลางเหล่านี้ สามารถแสดงบทบาทในระดับโลกได้ ไม่ปล่อยให้ประเทศอภิมหาอำนาจมองข้ามหรือปฏิบัติตามอำเภอใจได้ง่ายๆ

2.3.4 การเคลื่อนไหวของญี่ปุ่น

รัฐบาลญี่ปุ่นได้สนใจเรื่องความมั่นคงมนุษย์อย่างต่อเนื่องจริงจัง ให้เงินสนับสนุนโครงการทางด้านนี้ จนทำให้คิดว่ามีวาระซ่อนเร้นบางอย่าง เช่น ใช้ประเด็นนี้สำหรับการมีบทบาทเคลื่อนไหวการเมืองระหว่างประเทศและในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ในการประชุม “การสนทนาทางปัญญาว่าด้วยการสร้างอนาคตเอเชีย” (Intellectual Dialogue of Building Asia's Tomorrow) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1998 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น นายเคอิโซ โอบุชิ (Keizo Obuchi) ได้กล่าวถึงปัญหาความมั่นคงมนุษย์ ต่อมาในเดือนเดียวกันยังได้ปราศรัยในการประชุมหัวข้อ “ผู้สร้างอนาคตที่สดใสของเอเชีย” ที่กรุงฮานอย ว่าควรจะได้จัดตั้งกองทุนเพื่อความมั่นคงมนุษย์ (Trust Fund for Human Security) ในองค์การสหประชาชาติ โดยญี่ปุ่นเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุน เงินทุนเริ่มแรกของคณะกรรมการนี้ตก 500 ล้านดอลลาร์ ต่อมาเงินบริจาคเพิ่มเป็น 18.9 พันล้านเยน ทำให้กลายเป็นกองทุนแบบที่ใหญ่ที่สุดขององค์การสหประชาชาติ จุดประสงค์ของกองทุนก็เพื่อทำให้แนวคิดเรื่องความมั่นคงมนุษย์ กลายเป็นรูปธรรมโดยให้เงินอุดหนุนโครงการต่างๆ ของหน่วยงานในองค์การสหประชาชาติ เพื่อการสร้างความมั่นคงมนุษย์ ศึกษาหรือขจัดภัยคุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่และศักดิ์ศรีของมนุษย์ ในเรื่องเช่น ความยากจน ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้ง กับระเบิดปัญหาผู้ลี้ภัย การค้ายาเสพติด และโรคระบาดอย่างเช่น เอชไอวี เมื่อถึงปลายเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2002 ได้ให้เงินอุดหนุนโครงการทั้งหมด 61 โครงการ มูลค่า 84.12 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โครงการส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชีย แต่โครงการในเมืองโคโซโว ซึ่งมีทั้งหมด 10 โครงการกลับใช้เงินมากที่สุด กว่าครึ่งหนึ่งของเงินทุนที่ใช้ไป ซึ่งเข้าใจว่าเป็นปัญหาใหญ่เฉพาะหน้า หากตัดออกไปจะพบว่า จำนวนโครงการและเงินอุดหนุนที่ให้มากที่สุดมีอยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความยากจนและในด้านสุขภาพ

ในการประชุมสหัฐวรรษขององค์การสหประชาชาติปี 2000 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นนายโยชิโร โมริได้ย้ำถึงความมั่นคงมนุษย์ว่าเป็นประเด็นสำคัญ เหล่านี้ได้ผลักดันให้ตั้งคณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงมนุษย์ (Commission of Human Security) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 2001 โดยมีนางซาดาโกะ โอคาตะ อดีตข้าหลวงใหญ่ขององค์การสหประชาชาติเพื่อผู้ลี้ภัยและศาสตราจารย์อมาตยา เสน ผู้ได้รับรางวัลโนเบลทางเศรษฐศาสตร์เป็นประธานร่วมกัน อนึ่ง นายสุรินทร์ พิศสุวรรณ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของไทยได้เป็นกรรมการในคณะนี้ด้วย กระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น ได้จัดให้มีการประชุม

ซิมโพเซียมระหว่างประเทศ ว่าด้วยความมั่นคงมนุษย์ในเดือนธันวาคม 2001 ในหัวข้อ “ความมั่นคง มนุษย์กับสิทธิก่อการร้าย”

2.3.5 การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมโลก

เริ่มต้นในปลายทศวรรษ 1960 มีการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาปัญญาชนเพื่อแก้ไข ปัญหาจำนวนมากที่โลกเผชิญอยู่ การคัดค้านสงครามใหญ่ ต่อต้านสงครามเวียดนาม ต่อต้านการ เขี่ยดมิว คัดค้านบรรษัทข้ามชาติ และคัดค้านระบบทุนนิยม ขบวนการดังกล่าวผ่านร้อนผ่านหนาว มี ช่วงเฟื่องฟูและหดตัว แต่ก็ไม่ตาย กลับขยายตัวและสร้างเครือข่ายเป็นขบวนการประชาสังคมโลกที่มีความ ซับซ้อนมาก ขบวนการนี้บางที่เรียกว่าขบวนการยูติธรรมโลก มีส่วนสำคัญผลักดันให้องค์การ สหประชาชาติจัดประชุมใหญ่ระดับโลกต่อเนื่องในช่วงทศวรรษ 1990 เช่น การประชุมสุดยอดโลก ว่า ด้วยสิ่งแวดล้อม ในปี ค.ศ. 1992 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติเสนอความมั่นคงมนุษย์ ในปี ค.ศ. 1994 ทำให้ประเด็นนี้กลายเป็นระเบียบวาระโลกและเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางในทุกภาคส่วน การ ประชุมสุดยอดโลกว่าด้วยการพัฒนาสังคม ที่โคเปนเฮเกน ในปี ค.ศ. 1995 โดยมีประเด็นใจกลาง 3 หัวข้อ ได้แก่ 1) การขจัดความยากจน 2) การส่งเสริมการมีงานทำเต็มที่ 3) เสริมความมั่นคงในบูรณา การทางสังคม (Social Integration) การประชุมสหประชาชาติรอบสหัฐวรรษ ในปี ค.ศ. 2000 เพื่อ แก้ปัญหาความยากจน อนึ่ง ในปี ค.ศ. 1999 ขบวนการประชาสังคมโลกได้เคลื่อนไหวคัดค้านการ ประชุมขององค์การการค้าโลกที่เมืองซีแอตเติล จนกระทั่ง ต้องยุติการประชุมกลางคัน

ขบวนการประชาสังคมโลกได้สร้างเครือข่าย และดำเนินการเคลื่อนไหวโดยการผลักดันผ่าน องค์การระดับโลกเช่น สหประชาชาติ เมื่อถึงปี ค.ศ. 2001 ได้เริ่มแสดงความเป็นตัวเอง จัดประชุม สมัชชาสังคมโลก (World Social Forum) ที่เมืองปอร์โต อเลเกรอ ประเทศบราซิล โดยมีความพยายาม ที่จะสร้างโลกอีกแบบหนึ่งที่ต่างจากแบบทุนนิยมที่ถือประสิทธิภาพ การแข่งขันและกำไรเป็นหลัก

2.4 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างมากในช่วงยุคหลังสงครามเย็น เป็นต้นมา ทั้งจากองค์กรหรือสถาบันระหว่างประเทศ เช่น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ องค์กรสหประชาชาติ รัฐบาลของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจระดับกลาง ได้แก่ แคนาดา ญี่ปุ่น และนอร์เวย์ และในหมู่นักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของการเป็น กระบวนทัศน์ กรอบความคิด หรือวาระทางนโยบาย ต่างก็ยังคงไม่สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้อย่างแน่ชัดในเรื่องคำนิยาม ทั้งองค์กรสหประชาชาติ รัฐบาลประเทศแคนาดา รัฐบาลของประเทศญี่ปุ่น นักวิชาการ หรือแม้แต่ผู้กำหนดนโยบายต่างก็มีคำนิยามเป็นของตนเองและคำนิยามเหล่านั้นก็มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถไล่เรียงได้ตั้งแต่ คำนิยามแบบ “แคบ” ที่ให้ความสนใจกับการป้องกันความรุนแรงต่อชีวิตและร่างกายไปจนถึง ความหมายแบบ “กว้าง” ที่ครอบคลุมถึงประเด็นการพัฒนา สิทธิมนุษยชน รวมทั้งความมั่นคงแบบดั้งเดิม เป็นต้น³⁶ การที่ยังไม่มีข้อตกลงร่วมกันอย่างแน่ชัดในเรื่องคำนิยามนี้เองที่ทำให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากนักวิชาการบางส่วนว่าเป็นแนวคิดที่คลุมเครือเสียจนเกือบไร้ความหมายและยากที่จะนำไปใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และการปฏิบัติสำหรับนักวิชาการและผู้กำหนดนโยบาย³⁷ นอกจากนี้ การให้คำนิยามของบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ที่ผ่านมายังถูกวิพากษ์วิจารณ์ในอีกหลายประเด็นทั้งจากหน่วยงานที่มีบทบาททำงานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์โดยตรง และจากนักวิชาการ³⁸

ประเด็นแรก คือ ความไม่ชัดเจน ดังที่มีผู้เสนอว่า ‘แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์’ ก็เหมือน ‘แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน’ คือเป็นแนวคิดที่ดี ได้รับความเห็นชอบจากคนจำนวนมาก แต่มีน้อยคนที่จะเข้าใจความหมายที่แท้จริงของแนวคิดนี้ คำจำกัดความที่ใช้กันอยู่เป็นคำจำกัดความที่กินความ

³⁶ Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, p. 9.

³⁷ Roland Paris, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?,” *International Security* 26 (2001): 102.

³⁸ Sabina Alkire, *A Conceptual Framework for Human Security* [Online], 22 May 2008. Available from:

กว้างขวางมาก เหมารวมทุกเรื่องตั้งแต่ความมั่นคงทางกายภาพ สุขภาพจิตที่ดี ทั้งยังไม่ได้ให้แนวทางในการจัดลำดับความสำคัญว่าประเด็นใดบ้างที่มีความสำคัญ³⁹

ประเด็นที่สอง คือ ความไม่สอดคล้องกันของความหมาย โดยเฉพาะในกรณีที่มีความพยายามที่จะจำกัดขอบเขตความมั่นคงของมนุษย์ โดยไม่ปรากฏการให้เหตุผลสนับสนุนที่ชัดเจน

ประเด็นที่สาม คือ การเลือกให้ความสำคัญโดยไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ยกตัวอย่างเช่น เมื่อภัยคุกคามมีความรุนแรงและมีขอบเขตที่กว้างขวาง ผู้ให้ความหมายใช้หลักเกณฑ์อะไรในการเลือกพิจารณาเฉพาะประเด็นที่ตนสนใจ ในหลายกรณีพบว่า การเลือกพิจารณาเป็นไปโดยความสนใจส่วนตัวหรือถูกกำหนดโดยผู้ที่มีอำนาจ หรือเป็นการเลือกโดยพิจารณาว่าภัยคุกคามนั้นเป็นสิ่งที่พยากรณ์ได้ มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดซ้ำ และมีโอกาสทวีความรุนแรง หรือเป็นภัยคุกคามที่คนในสังคมมีความสนใจเป็นพิเศษ หรือเป็นเพราะว่าเป็นภัยคุกคามที่อยู่ในวิสัยที่จะจัดการได้ เป็นต้น

แต่ถ้ามองในมุมกลับกัน การที่ยังไม่สามารถหาคำนิยามหลักซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างมีฉันทามติได้นั้น ทำให้แนวคิดนี้มีความยืดหยุ่นสูงและเอื้อประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในนโยบายความมั่นคงของประเทศต่างๆ เนื่องจากแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันในส่วนของบริบทภายในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความแตกต่างในประเด็นอื่นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้มุมมองที่มีต่อภัยคุกคามและวิถีทางในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์มีความแตกต่างกันไป อันส่งผลต่อการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของแต่ละประเทศมีความหลากหลายและแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อความสอดคล้องและความเหมาะสมกับสถานการณ์ของตนเอง นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ตั้งคำถามไว้ว่า “มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องมีคำจำกัดความร่วมกันหรือคำนิยามที่เป็นหนึ่งเดียวสำหรับความมั่นคงของมนุษย์” เพราะสำหรับพวกเขาแล้วมองว่าการให้คำนิยามเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่ทำโดยตัวแสดง และไม่เคยสื่อให้เห็นถึงความเป็นกลางหรือตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง (objective) อย่างเช่น ความพยายามในการตอบคำถามที่ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์คืออะไร” นั้นได้ทำให้เกิดคำถามขึ้นมาในใจว่าคำนิยามนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร

³⁹ Roland Paris, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?,” p. 88.

ใครเป็นผู้ให้คำนิยาม ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์อะไร และจะส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้าง⁴⁰ ในขณะที่มีนักวิชาการบางท่านมองว่าการไม่มีคำจำกัดความร่วมกันของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้ทำให้แนวคิดนี้เกิดความอ่อนแอ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธที่จะยอมรับงานต่อ “กับดักการครอบงำทางการเมืองของกระบวนการให้คำนิยาม” (the dominant political trappings of the disciplines definitional project)⁴¹

กระนั้นก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าความชัดเจนของการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์มีความสำคัญเนื่องจากจะนำไปสู่การตกลงในด้านเนื้อหาของความมั่นคงของมนุษย์ อันจะส่งผลถึงแนวปฏิบัติและมาตรการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในที่สุด แต่การจะกำหนดคำนิยามได้นั้นจำเป็นต้องตอบคำถามสำคัญอันเป็นข้อถกเถียงทางความมั่นคง ได้แก่ ความมั่นคงเพื่อใคร ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร ความมั่นคงจากอะไร และความมั่นคงโดยวิธีการอะไร⁴² ทั้งนี้เพื่อให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีความชัดเจนและเหมาะสมในการนำไปวิเคราะห์และปฏิบัติใช้ในแต่ละประเทศ

2.4.1 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงเพื่อใคร?

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ถือว่าปัจเจกบุคคลหรือประชาชนคือเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง ซึ่งนี้ไม่ได้หมายความว่าความมั่นคงของมนุษย์จะปฏิเสธความมั่นคงของรัฐ แต่กลับมองว่ารัฐมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองพลเมืองภายในรัฐของตน (ความมั่นคงของรัฐไม่ได้เป็นเป้าหมายในตัวเอง แต่เป็นเครื่องมือหรือแนวทางไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์) ทั้งนี้ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะกับปัจเจกบุคคลในฐานะของการเป็นเป้าหมายอ้างอิงทางความมั่นคง แต่ยังให้ความสำคัญกับตัวแสดงอื่นๆ เช่น ชุมชน ท้องถิ่น และสังคมด้วย เป้าหมายความมั่นคงของมนุษย์จึงควรไปไกลกว่าความมั่นคงของมนุษย์ในฐานะปัจเจก กล่าวคือควร

⁴⁰ Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, p. 11.

⁴¹ Kyle Grayson, "A Challenge to Power Over Knowledge of Traditional Security Studies," *Security Dialogue* 35, 3 (2004): 357.

⁴² David A. Baldwin, "The Concept of Security," *Review of International Studies* 23 (1997): 13-16.; Alexandra Amouyel, "What is Human Security?," *Human Security Journal* 1(2001): 10.

พิจารณา ระดับครอบครัว ระดับชุมชนหรือหมู่บ้านหรือท้องถิ่น ระดับสังคมหรือระดับชาติอันหมายถึงความมั่นคงร่วมกันของคนในชาติด้วย⁴³ ลักษณะนี้จึงทำให้เป้าหมายในการพิจารณามีความซับซ้อนมากขึ้น อันนำไปสู่การที่จะต้องทำความตกลงร่วมกันในกรณีเป้าหมายในระดับต่างๆ มีความขัดแย้งกัน และฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องกำหนดร่วมกันว่าจะให้ความสำคัญต่อเป้าหมายใดก่อน ซึ่งก็คือการพิจารณาว่าเป้าหมายใดที่ได้รับการคุกคามมากที่สุด⁴⁴

ถึงอย่างไรก็ตาม แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จะเน้นให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในฐานะของการเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงที่สำคัญที่สุด และตราบไต่ที่ปัจเจกบุคคลได้รับการประกันความมั่นคงแล้ว ตัวแสดงอื่นๆ ก็จะได้รับประกันความมั่นคงเช่นเดียวกัน

2.4.2 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร?

เมื่อความมั่นคงของมนุษย์มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ “มนุษย์” (people-centred) คุณค่าที่เป็นแกนหลัก (core values) ที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจึงมีอยู่อย่างหลากหลายไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัยทางกายภาพ (physical safety) เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงคุณค่าอื่นๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น ความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (dignity) ความเสมอภาค (equity) การมีสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เมื่อการพิจารณาเป้าหมายอ้างอิงทางความมั่นคงของมนุษย์มีความหลากหลายแล้ว คำถามจึงเกิดขึ้นว่า หากมีความขัดแย้งในคุณค่าในเป้าหมายระดับต่างๆ แล้ว “คุณค่า” ของความมั่นคงควรจะเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางกระแสหลักของรัฐไทยก่อให้เกิดภัยคุกคามต่อความมั่นคงของเกษตรกรในชนบท เป็นต้น ในประเด็นนี้ คาเบล-

⁴³ จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, “ความมั่นคงของมนุษย์: กรอบแนวคิดใหม่ในมุมมองสังคมสงเคราะห์ไทย,” *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์* 11,1 (มกราคม-มิถุนายน 2546): 44-74.

⁴⁴ Barry Buzan, “Human Security: What It Means, and What It Entails,” paper presented at the 14th Asia-Pacific Roundtable, Kuala Lumpur, Malaysia, 4 June 2000. Cited in Caballero-Anthony, “Human Security and Comprehensive Security in ASEAN,” in *The Quest for Human Security: The Next Phase of Asean?*, Pranee Thiparat, ed. (Bangkok: Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University, 2001), p. 32.

เลอโร-แอนโทนี่ (Caballero-Anthony) เสนอว่า จำเป็นจะต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาในระดับบุคคล ในฐานะที่เป็นเป้าหมายของความมั่นคง อันหมายถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดคุณค่าของความมั่นคงของมนุษย์ ก่อนที่จะไปสู่การพิจารณาในระดับกลุ่ม เพื่อปกป้องคุณค่าความมั่นคงของตน⁴⁵ ลักษณะนี้จึงสอดคล้องกับข้อเสนอของ มาห์บับ ฮุค ฮัก (Mahbub ul Haq) และซาดาโกะ โอกาตะ (Sadako Ogata) ในประเด็นที่ว่า การเสริมพลัง (empowerment) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมากต่อการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์

2.4.3 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงจากอะไร?

ถ้าความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการปกป้องคุ้มครองปัจเจกบุคคล คำถามที่เกิดขึ้นต่อมาก็คือ เราปกป้องคุ้มครองปัจเจกบุคคลจากอะไร อะไรคือภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์หรือปัจเจกบุคคล ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องให้ความสนใจก็คือ เมื่อจุดสนใจทางความมั่นคงอยู่ที่มนุษย์ คุณค่าที่เป็นแกนหลักจึงไม่ได้อยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงคุณค่าอื่นๆ ด้วยไม่ว่าจะเป็นความเป็นอยู่ที่ดีหรือความมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เป็นต้น (ตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น) เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์นั้นสามารถเป็นไปได้ทั้งความรุนแรงทางกายภาพ (physical violence) หรืออาจเรียกว่าความรุนแรงทางตรง (direct violence) ซึ่งเป็นความรุนแรงที่กระทำต่อร่างกาย เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การก่อการร้าย อาชญากรรม และยาเสพติด เป็นต้น หรืออาจเป็นความรุนแรงที่ใจฮั่น กัดตุ้ง เรียกว่า “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง”⁴⁶ หรือความรุนแรงทางอ้อม (indirect violence) ตัวอย่างเช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม การแบ่งแยกทางเพศภาวะ และความด้อยโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ยังสามารถเป็นไปได้ทั้งภัยคุกคามที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม (objective threats) เช่น การว่างงาน การมีรายได้ที่ไม่เพียงพอ และการไม่สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพ เป็นต้น และภัยคุกคามที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (subjective threats) เช่น ความรู้สึกของการไร้ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ความกลัวต่อความขัดแย้งรุนแรง และการขาดอำนาจในการควบคุมชะตาชีวิตของตนเอง

⁴⁵ Caballero-Anthony, “Human Security and Comprehensive Security in ASEAN,” p. 36.

⁴⁶ Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research,” *Journal of Peace Research* 6 (1969): 170-171.

เป็นต้น⁴⁷ หรือภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ก็สามารถเป็นไปได้ทั้งภัยคุกคามแบบดั้งเดิม (traditional threats) หรือจะเรียกว่าเป็นภัยคุกคามทางการทหาร (military threats) ก็ได้ เช่น สงคราม การสู้รบ การใช้อาวุธนิวเคลียร์ เป็นต้น และภัยคุกคามที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (non-traditional threats) หรือที่เรียกว่าภัยคุกคามที่ไม่ใช่ทางการทหาร (non-military threats) เช่น ภัยคุกคามทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณภาพชีวิตด้วย⁴⁸ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ความไม่มั่นคงของมนุษย์มีสาเหตุมาจากภัยคุกคามที่หลากหลายและแตกต่างกันไปไม่ได้จำกัดอยู่ที่ภัยคุกคามรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น และที่สำคัญเหนืออื่นใดก็คือ ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่เสมือนดังกุญแจสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการเผชิญหน้าและรับมือกับภัยคุกคามต่างๆ ที่ได้คุกคามต่อความอยู่รอดชีวิตประจำวัน และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ได้อย่างครอบคลุม⁴⁹

อนึ่ง ประเด็นคำถามที่ว่า “ความมั่นคงจากอะไร” นี้ได้ทำให้ภัยคุกคามกลายเป็นสิ่งสำคัญในการใช้เป็นเกณฑ์การพิจารณาและแบ่งคำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็นสองคำนิยามหลัก⁵⁰ ได้แก่ คำนิยามแบบ “แคบ” ที่มุ่งสนใจ “ความปลอดภัยพ้นจากความหวาดกลัว” คือ การปราศจากความรุนแรงต่อชีวิตและร่างกายของปัจเจกบุคคล อันมีสาเหตุมาจากภัยคุกคามทางตรงหรือความรุนแรงเชิงกายภาพ และภัยคุกคามทางการทหาร ซึ่งผู้ที่ให้การสนับสนุนคำนิยามแบบแคบได้แก่ รัฐบาลประเทศแคนาดา และนักวิชาการอีกหลายท่าน อาทิเช่น เคท เคราส์ (Keith Krause) แอนดรูว์มาคซ์ (Andrew Mack) และ เคท แมคฟาร์เลน (Keith Macfarlane) เป็นต้น⁵¹ และคำนิยามแบบ “กว้าง” ที่มุ่งสนใจทั้ง

⁴⁷ Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, p. 14.

⁴⁸ โปรดดูตัวอย่างส่วนน้อย เช่น Richard Ullman, “Redefining Security,” *International Security* 8, 1 (Summer 1983): 129-153; Barry Buzan, *People, State, and Fear: The National Security Problem in International Relations* (Sussex: Wheatsheaf Books, 1983); Marc Levy, “Is the Environment a National Security Issue?,” *International Security* 20, 2 (Fall 1995): 35-62; Daniel Deudney, “The Case against Linking Environmental Degradation and National Security,” *Millennium* 19, 3 (Winter 1990): 76-461; Keith Krause and Michael C. Williams, “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods,” *Mershon International Studies Review* 40, 2 (October 1996): 54-229.

⁴⁹ Obuchi Keizo, *Opening Remarks by Prime Minister Obuchi at an Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow* [Online], 12 December 2008. Available from: <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/intellectual/asia9812.html>

⁵⁰ Alexandra Amouyal, “What is Human Security?,” p. 13.

⁵¹ Taylor Owen, “Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold – Based Definition,” *Security Dialogue* 35 (2004), p. 375.

“ความปลอดภัยพ้นจากหวาดกลัว” และ “ความปลอดภัยพ้นจากความต้องการ” คือ การปราศจากความขัดแย้งรุนแรงอันส่งผลกระทบต่อชีวิตและร่างกาย และการที่แกนหลักอันจำเป็นสำหรับชีวิตของมนุษย์ได้รับการปกป้องคุ้มครอง ฉะนั้น ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์จึงมีความหลากหลายและครอบคลุมมิได้จำกัดอยู่ที่ภัยคุกคามทางตรงเท่านั้น ส่วนผู้ที่ให้การสนับสนุนค่านิยมแบบกว้างได้แก่ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ รัฐบาลประเทศญี่ปุ่น ในบรรดานักวิชาการก็มี อาทิเช่น ซาบิโน อัลไคร์ (Sabina Alkire) ราเมศ ฐากูร (Ramesh Thakur) กานติ บัจไป (Kanti Bajpai) และ เฟน แฮมป์สัน (Fen Olsen Hampson) เป็นต้น⁵²

2.4.4 ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงโดยวิธีการใด?

ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ใช่แนวคิดที่เพียงแต่ขยายขอบเขตของภัยคุกคามให้กว้างออกไปเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนจุดสนใจให้ลึกซึ้งขึ้นกว่าเดิมโดยการย้ายหน่วยวิเคราะห์ทางความมั่นคงจากรัฐมาสู่ปัจเจกบุคคล จากมุมมองนี้จึงทำให้สถานะของปัจเจกบุคคลที่จากเดิมมีฐานะเป็นเพียง “พลเมือง” ของรัฐได้กลายเป็น “ตัวแสดง” ที่สำคัญเทียบเท่ากับรัฐและตัวแสดงอื่นๆ ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมีนัยยะอันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศด้วย ดังที่ จอร์จ เนฟ (Jorge Nef) กล่าวไว้ว่า “ถ้าความมั่นคงปลอดภัยของปัจเจกบุคคลเป็นกุญแจสำคัญต่อความมั่นคงของโลก ฉะนั้น หากความมั่นคงของปัจเจกบุคคลได้รับการคุกคาม นั่นก็หมายความว่าความมั่นคงระหว่างประเทศได้รับการคุกคามเช่นเดียวกัน”⁵³ นอกจากนี้ ยังทำให้คุณค่าต่างๆ ได้แก่ ความอยู่รอด ความกินดีอยู่ดี และความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้กลายเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด โดยที่โครงสร้างต่างๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นรัฐ สถาบันทางการเมือง หรือระบบตลาดได้ถูกจัดให้อยู่ในสถานะลำดับรอง หรือในฐานะของการเป็นแนวทางไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์

⁵² Ibid.

⁵³ Jorge Nef, *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment* [Online], 18 November 2009. Available from: http://www.idrc.ca/en/ev-9383-201-1-DO_TOPIC.html

เมื่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีความหมายที่กว้างขวางขึ้นและดำเนินการในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป การสร้างความมั่นคงของมนุษย์จึงควรแตกต่างจากวิธีการสร้างความมั่นคงในสมัยเดิมอย่างน้อย 4 ประการ⁵⁴

1. การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ควรใช้เครื่องมือด้านการพัฒนามนุษย์และการปกครองที่เป็นมนุษยธรรม (Humane governance) เป็นเครื่องมือลำดับแรก และหากมีความจำเป็นต้องใช้การบังคับ ก็ควรปรากฏในรูปของการคว่ำบาตรมากกว่าการใช้ความรุนแรง

2. การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้ด้วยความร่วมมือกันในระบวยาวของหน่วยงานในประเทศและระหว่างประเทศ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

3. การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ไม่เน้นการใช้กำลังทหาร แต่เน้นอำนาจชนิดอ่อน (soft power) และศิลปะการชักจูงเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง โดยผ่านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือกันอย่างสันติ

4. รัฐ องค์การระดับภูมิภาค องค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ควรร่วมมือกันกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์

ในที่นี้ จะขอยกตัวอย่างการให้คำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบางประการมาพิจารณาเปรียบเทียบเพื่อทำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นของการนำคำถาม 4 ประการข้างต้นมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁴ Kanti Bajpai, "Human Security: Concept and Measurement," pp. 46-47.

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบค่านิยมความมั่นคงของมนุษย์โดยการใช้คำถามสำคัญ 4 ประการ อันเป็นข้อถกเถียงทางความมั่นคงเป็นกรอบในการพิจารณา

รัฐบาล/หน่วยงาน ที่ให้ค่านิยม	คำถามสำคัญ 4 ประการ			
	ความมั่นคง เพื่อใคร	ความมั่นคง ในคุณค่าอะไร	ความมั่นคง จากภัยคุกคามใด	ความมั่นคง ด้วยวิถีทางใด
1. โครงการพัฒนา แห่งสหประชาชาติ (UNDP)	ปัจเจกบุคคล	ความปลอดภัย คุณภาพชีวิตที่ดี การมีเสรีภาพ ส่วนบุคคลและ ศักดิ์ศรีแห่งความ เป็นมนุษย์	ภัยคุกคามจำแนกได้เป็น 7 ประเภท ความไม่มั่นคงทาง เศรษฐกิจ: ความยากจน การไร้ที่อยู่ อาศัย ความไม่มั่นคงทาง อาหาร: ความหิวโหย ความไม่มั่นคงทาง สุขภาพ: ความไม่ เพียงพอของบริการ ทางด้านสาธารณสุข พื้นฐาน การเกิดขึ้นของ โรคต่างๆ ความไม่มั่นคงทาง สิ่งแวดล้อม: เช่น ความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มลภาวะ ภัยธรรมชาติ	ส่งเสริมการพัฒนา มนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย ความจำเป็นพื้นฐาน ความเสมอภาค ความ ยั่งยืน การสร้างระบบ

รัฐบาล/หน่วยงาน ที่ให้คำนิยาม	คำถามสำคัญ 4 ประการ			
	ความมั่นคง เพื่อใคร	ความมั่นคง ในคุณค่าอะไร	ความมั่นคง จากภัยคุกคามใด	ความมั่นคง ด้วยวิถีทางใด
			<p>ความไม่มั่นคงระดับปัจเจกบุคคล: เช่น อาชญากรรม การค้า ยาเสพติด การค้ามนุษย์</p> <p>ความไม่มั่นคงทางชุมชนและวัฒนธรรม: เช่น การกดขี่ข่มเหง การเลือกปฏิบัติ และการล่มสลายของชุมชน</p> <p>ความไม่มั่นคงทางการเมือง: เช่น การปิดกั้นโอกาสทางการเมือง การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน</p>	<p>ประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในทุกกระดับของสังคมโลก</p>
2. คณะกรรมการ ความมั่นคงของ มนุษย์ (The Commission on Human Security – CHS)	ปัจเจกบุคคล	ความอยู่รอด ความเป็นอยู่ที่ดี ศักดิ์ศรีแห่งความ เป็นมนุษย์	การปกป้องมนุษย์ให้พ้น จากภาวะการคุกคามที่ รุนแรงและแผ่ขยายเป็น วงกว้าง โดยให้ความ สำคัญกับเรื่องความ รุนแรงและความยากจน เท่าเทียมกัน	การคุ้มครองเสรีภาพขั้น พื้นฐาน การเสริมสร้าง ความเข้มแข็งและความ ปรารถนาของมนุษย์ การสรรค์สร้างระบบ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การทหาร และ วัฒนธรรม

รัฐบาล/หน่วยงาน ที่ให้คำนิยาม	คำถามสำคัญ 4 ประการ			
	ความมั่นคง เพื่อใคร	ความมั่นคง ในคุณค่าอะไร	ความมั่นคง จากภัยคุกคามใด	ความมั่นคง ด้วยวิถีทางใด
3. รัฐบาลแคนาดา	ปัจเจกบุคคล เป็นอันดับ แรก แต่ความ มั่นคงของรัฐ ก็สำคัญ	ความปลอดภัย จากความหวาด กลัว สิทธิของ บุคคล ความ ปลอดภัย และ การมีชีวิต	ความรุนแรงทั้งทางตรง และทางอ้อม ที่สำคัญคือ ความรุนแรงทางตรงทั้ง สองระดับคือระดับชาติ หรือสังคมส่วนรวม และ ระดับระหว่างประเทศ	ส่งเสริมการพัฒนาทาง การเมือง ธรรมาภิบาล สามารถ ใช้กองกำลังนานาชาติ ควบคุมหรือแทรกแซง ได้เมื่อมีความจำเป็น
4. รัฐบาลญี่ปุ่น	ปัจเจกบุคคล	ความปลอดภัย จากความ หวาดกลัว และ ความขาดแคลน รวมถึง การมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี และศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์	ภัยคุกคามทุกชนิดต่อ ชีวิตมนุษย์ วิถีชีวิตความ เป็นอยู่ และศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น ความยากจน ความเสื่อม ถอยของสภาพแวดล้อม การค้ายาเสพติด องค์กร อาชญากรรมข้ามชาติ โรคติดต่อ และการไหล บ่าของผู้ลี้ภัย	ให้ความสนใจต่อการ ปกป้องมนุษย์ให้พ้น จากภัยคุกคามที่ส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตความ เป็นอยู่ และศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ รวมทั้ง การเสริมสร้างพลังและ ความเข้มแข็งให้กับ มนุษย์

ที่มา: Kanti Bajpai, "Human Security: Concept and Measurement," pp. 32-34.

โดยสรุป จากคำถามสำคัญข้างต้น สามารถนำมาจัดระบบองค์ประกอบของคำนิยามออกได้ เป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. เป้าหมายอ้างอิง (referent object) อันประกอบด้วย ปัจเจกบุคคล (ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุดทั้งจากองค์การสหประชาชาติ รัฐบาล และนักวิชาการ) ชุมชน รัฐ และระบบระหว่างประเทศ ทั้งนี้ นอกจากจะสะท้อนถึงความสำคัญของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มแล้ว ยังสะท้อนถึงความเชื่อมโยงของเป้าหมายที่มีระดับการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันด้วย

2. คุณค่าหลัก (key values) เป็นคุณค่าที่ผลักดันส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ อิสรภาพ โดยเฉพาะความปลอดภัยจากความหวาดกลัวและความขาดแคลน ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วม การอยู่ดีกินดี การพัฒนาที่ยั่งยืน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. ลักษณะของภัยคุกคาม (nature of threats) ที่ทำให้เกิดความเสี่ยงหรือมีผลกระทบต่อการสูญเสียความมั่นคง ได้แก่ ความขัดแย้ง ความรุนแรง การกดขี่ สงคราม ความไม่เสมอภาคทั้งภายในและระหว่างประเทศ ความยากจน ความหิวโหย การขาดโอกาสทางการศึกษา การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุข ภัยธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และโรคระบาด

4. วิธีทางในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (by what means) แนวทางในการให้ความคุ้มครองและเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากตัวแสดงต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในระดับที่แตกต่างกันไป เช่น รัฐ องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรเอกชน บรรษัทข้ามชาติ องค์กรประชาชน และปัจเจกบุคคลเอง โดยใช้ทั้งเครื่องมือทางการทหารและเครื่องมือที่ไม่ใช่ทางการทหาร อันได้แก่ เครื่องมือทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ การส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

เมื่อได้ทราบองค์ประกอบของคำนิยามแล้ว ก็มีส่วนทำให้การกำหนดคำนิยามมีความง่ายขึ้น และเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตารางด้านล่างนี้ (ตารางที่ 2.3) จะแสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างขององค์ประกอบของคำนิยามระหว่างแนวคิดความมั่นคงของรัฐ (จากมุมมองของนักคิดสังคมนิยมและสังคมนิยมใหม่) และความมั่นคงของมนุษย์

ตารางที่ 2.3 การเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดความมั่นคงของรัฐและความมั่นคงของมนุษย์

	ความมั่นคงของรัฐ	ความมั่นคงของมนุษย์
เป้าหมายอ้างอิง	รัฐ คือผู้ประกันความมั่นคงที่สำคัญที่สุด ถ้ารัฐมีความมั่นคง นั่นหมายความว่าพลเมืองที่อาศัยอยู่ในรัฐก็จะมีความมั่นคงด้วย	ปัจเจกบุคคลมีฐานะเท่าเทียมกับรัฐ โดยที่ความมั่นคงของรัฐเป็นเพียงหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย มิใช่เป็นเป้าหมายเสียเอง
คุณค่าหลัก	อำนาจอธิปไตย อำนาจ บูรณภาพ แห่งดินแดน ความเป็นเอกราช	ความปลอดภัยส่วนบุคคล ความเป็นอยู่ที่ดี และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์
ลักษณะของภัยคุกคาม	ความรุนแรงทางตรงจากรัฐอื่น ความรุนแรงและการบังคับข่มขู่จากรัฐอื่น และตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ	ความรุนแรงทางตรง: ความตาย ยาเสพติด การลดทอนความเป็นมนุษย์ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ การแพร่ขยายของอาวุธทำลายล้างสูง ความรุนแรงทางอ้อม: การแพร่ระบาดของเชื้อโรค ความหายนะทางธรรมชาติ ความด้อยพัฒนา การอพยพย้ายถิ่นของประชากร ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ความยากจน ความไม่เท่าเทียม การกดขี่ทางชาติพันธุ์และศาสนา

	ความมั่นคงของรัฐ	ความมั่นคงของมนุษย์
แนวทางในการสร้าง ความมั่นคง (by what means)	การใช้กำลังในการตอบโต้ การถ่วงดุล แห่งอำนาจ เครื่องมือทางการทหาร การแสวงหาพันธมิตร	ส่งเสริมการพัฒนาคนุชย์ ประกอบด้วย ความจำเป็นพื้นฐาน ความเสมอภาค ความยั่งยืน การสร้างระบบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในทุกระดับชั้น ส่งเสริม สิทธิมนุษยชน การพัฒนาทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วย การมีบรรทัดฐานและ สถาบันระหว่างประเทศ การใช้กองกำลัง นานาชาติเพื่อควบคุมหรือแทรกแซงเมื่อมี ความจำเป็น ส่งเสริมความร่วมมือ ระหว่างรัฐและการสร้างความไว้วางใจต่อ สถาบันและองค์กรระหว่างประเทศ

ที่มา: ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจาก Kanti Bajpai, "Human Security: Concept and Measurement," pp. 37-48. มา
 ปรับใส่ลงในตารางเพื่อความสะดวกในการพิจารณา

2.5 การช่วงชิงคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างสำนักคำนิยามแบบกว้างและสำนัก คำนิยามแบบแคบ

ที่ผ่านมาได้มีการแบ่งคำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็นสองสำนักหลัก ได้แก่ สำนักคำ
 นิยามแบบกว้าง (broad school) และสำนักคำนิยามแบบแคบ (narrow school)⁵⁵ โดยที่ทั้งสองสำนัก
 นี้ได้มีความเห็นร่วมกันในการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลหรือมนุษย์เป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทาง
 ความมั่นคง ขณะที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของมุมมองที่มีต่อภัยคุกคาม อันส่งผลต่อการจัดลำดับ
 ความสำคัญ และการทำให้กลายเป็นประเด็นทางความมั่นคงของภัยคุกคามต่างๆ

⁵⁵ Paul Kerr, "Human Security," p. 94.

นอกจากความแตกต่างกันในการมองภัยคุกคามของแนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างและแบบแคบจะส่งผลกระทบต่อการจัดลำดับความสำคัญของภัยคุกคาม ซึ่งก็คือการพิจารณาว่าภัยคุกคามใดที่ควรได้รับความสำคัญเป็นอันดับแรกแล้วยังส่งผลต่อส่วนประกอบอื่นๆ ของความมั่นคง ได้แก่ คุณค่าที่เป็นแกนหลักและวิถีทางในการจัดการความมั่นคง และเหนือสิ่งอื่นใด การแบ่งคำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็นสำนักคำนิยามแบบกว้างและแบบแคบนี้ ได้เป็นสิ่งที่ช่วยเผยให้เห็นถึงความหลากหลายและความซับซ้อนของข้อถกเถียงทางความมั่นคงของมนุษย์⁵⁶ รวมทั้งยังเป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้ถึงข้อแตกต่างของแต่ละคำนิยามและสามารถจำแนกแยกแยะหรือจัดหมวดหมู่ของคำนิยามความมั่นคงของมนุษย์ต่าง ๆ ได้ตามคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป

2.5.1 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์: สำนักคำนิยามแบบกว้าง

ความมั่นคงไม่อาจถูกให้คำนิยามแบบแคบในฐานะของการปราศจากความขัดแย้งรุนแรงทั้งภายในรัฐและระหว่างรัฐได้อีกต่อไป การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง การไร้ที่อยู่อาศัยของประชากรเป็นจำนวนมาก การก่อการร้ายข้ามชาติ การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ การค้ายาเสพติดและอาวุธ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติได้กลายเป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อความมั่นคงของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เราต้องหันมาใช้แนวทางที่สามารถรับมือกับภัยคุกคามต่าง ๆ เหล่านี้ได้⁵⁷

Secretary – General Kofi Annan

สำนักคำนิยามแบบกว้างมองว่าความมั่นคงของมนุษย์ควรมีความหมายมากกว่าการให้ความสำคัญกับภัยคุกคามในรูปของความขัดแย้งรุนแรง เพราะความมั่นคงของมนุษย์มิได้จำกัดอยู่ที่

⁵⁶ Peter Stoett, *Human and Global Security : An Exploration of Terms* (Toronto: University of Toronto Press, 1999)

⁵⁷ *Report of The Secretary-General on the work of the Organization*, Official Records of the fifty-fifth session of the General Assembly, Supplement No.1 (A/55/II) of 30 August 2000. Cited in Taylor Owen, "Challenges and Opportunities for Defining and Measuring Human Security," p. 18.

ความปลอดภัยจากความหวาดกลัวเพียงอย่างเดียวแต่ยังรวมไปถึง “ความปลอดภัยจากความขาดแคลน” ด้วย นอกเหนือจากนี้ บางคนเห็นว่าความมั่นคงของมนุษย์ควรจะเป็นอะไรที่มากกว่าความปลอดภัยจากความขาดแคลน โดยให้ครอบคลุมถึงอิสรภาพและคุณค่าของมนุษย์อื่น ๆ ด้วย ซึ่งที่สำคัญก็คือศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น ธรรมาจารย์ (Thakur) และมหาวิทยาลัยแห่งสหประชาชาติ (the United Nations University) ณ กรุงโตเกียว ถือว่าความมั่นคงของมนุษย์เป็นการคุ้มครองประชาชนให้พ้นจากภัยอันตรายที่รุนแรงและคุกคามต่อชีวิต โดยไม่คำนึงว่าภัยคุกคามเหล่านั้นจะมาจากการกระทำของมนุษย์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นภัยคุกคามที่เกิดขึ้นภายในรัฐหรือภายนอกรัฐ รวมทั้งเป็นภัยคุกคามทางตรงหรือภัยคุกคามเชิงโครงสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นแนวคิดที่ให้ประชาชนเป็นจุดศูนย์กลางทางความมั่นคง โดยที่จุดสนใจทางความมั่นคงอยู่ที่ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ภัยอันตราย และภาวะการคุกคาม⁵⁸

อย่างไรก็ดี แนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างถูกมองว่ามีจุดเริ่มต้นสำคัญอยู่ที่คำนิยามของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 (Human Development Report 1994) ซึ่งเป็นรายงานที่ทำให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เนื่องจากรายงานฉบับดังกล่าวได้นำเสนอและใช้คำว่า “ความมั่นคงของมนุษย์” อย่างเป็นทางการครั้งแรก⁵⁹ จนต่อมาทำให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ รายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ได้กลายเป็นเอกสารรายงานที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากในการนำไปใช้และอ้างอิงอย่างกว้างขวางทั้งจากรัฐบาลต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสหประชาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ⁶⁰ หนึ่งในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าภัยคุกคามที่เป็นความรุนแรงเชิงกายภาพเป็นเพียงด้านหนึ่งของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ นอกจากนี้ยังเสนอว่าภัยคุกคามทางความรุนแรงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่สุดของความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องจากความมั่นคงของมนุษย์เน้นการให้ความสำคัญต่อสวัสดิการและ

⁵⁸ Ramesh Thakur and Edward Newman, *Broadening Asia's Security Discourse and Agenda: Political, Social, and Environmental Perspectives* (Tokyo: United Nations University Press, 2004), p. 347.

⁵⁹ Mary Kaldor, *Human security: Reflections on Globalization and Intervention* (Cambridge, U.K. : Malden, Mass: Polity Press, 2007), p. 182.

⁶⁰ MacFarlane and Khong, *Human Security and the UN: A Critical History*, pp. 146-150.

คุณภาพของชีวิตของประชาชน⁶¹ ในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ที่จัดทำโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาตินั้น ได้เชื่อมโยงแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เข้ากับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ ผ่านการเสนอแนวคิดกว้างๆ ว่า “มนุษย์” ควรเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หรือการพัฒนาต้องคำนึงถึง “มนุษย์” และ “ความมั่นคงของมนุษย์” โดยประเด็นสำคัญในรายงานฉบับนี้คือการเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางแนวคิดความมั่นคง จากแนวคิดเดิมที่จำกัดขอบเขตอยู่ที่ความมั่นคงแห่งชาติ ไปสู่แนวคิดความมั่นคงที่กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้น อันได้แก่ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์⁶² โดยที่ในรายงานฉบับดังกล่าวได้กำหนดไว้ว่า แนวคิดด้านความมั่นคงจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะดังนี้

- 1) เปลี่ยนแปลงจากการเน้นให้ความสำคัญอยู่ที่ความมั่นคงทางดินแดนไปสู่ความมั่นคงของประชาชน และ
- 2) เปลี่ยนจากการใช้เครื่องมือทางการทหารในการเสริมสร้างความมั่นคงไปสู่การใช้เครื่องมือที่เรียกว่าการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน⁶³

ทั้งนี้ รายละเอียดเกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้ปรากฏอยู่ในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น “นานมาแล้วที่แนวคิดด้านความมั่นคงได้ถูกให้ความสำคัญอยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐ นานมาแล้วที่ภัยคุกคามทางความมั่นคงได้ถูกให้น้ำหนักอยู่ที่ภัยที่คุกคามต่อดินแดนของรัฐ และนานมาแล้วที่รัฐแสวงหาอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อไปใช้เป็นเครื่องมือในการปกป้องความมั่นคงของตนเอง⁶⁴ ... แนวคิดความมั่นคงที่ผ่านมาได้ถูกอธิบายในมุมมองแบบแคบๆ ในฐานะที่เป็นความมั่นคงทางดินแดนที่ปลอดภัยพ้นจากภัยคุกคามภายนอก หรือในฐานะของการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์แห่งชาติในแนวทางนโยบายต่างประเทศ หรือในฐานะที่เป็นความมั่นคงของโลกที่ปราศจากภัยคุกคามทางอาวุธนิวเคลียร์ และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความมั่นคงจึงถูกเชื่อมโยงเข้ากับรัฐชาติมากกว่าประชาชนโดยสิ่งที่แนวคิดความมั่นคงแบบเดิมได้มองข้ามไปก็คือ การให้ความสำคัญต่อ...ประชาชน ผู้ที่ซึ่งแสวงหาความมั่นคงในชีวิตประจำวันของพวกเขา สำหรับพวกเขาแล้ว ความมั่นคงเป็นเครื่องหมายแห่งการปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากภัยคุกคามต่างๆ ไม่ว่าจะโรคร้ายไข้เจ็บ ความอดอยากหิวโหย

⁶¹ United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, p. 22.

⁶² *Ibid.*, p. 24.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*, p. 3.

ภาวะการณ์ว่างงาน อาชญากรรม ความขัดแย้งทางสังคม การปิดกั้นทางการเมือง และภัยอันตรายจากธรรมชาติ ประกอบกับเมื่อเงามีดแห่งสงครามเย็นได้จางหายไป เราสามารถเห็นได้ว่าความขัดแย้งต่างๆ เกิดขึ้นภายในรัฐมากกว่าที่จะเกิดขึ้นระหว่างรัฐ ฉะนั้น สำหรับประชาชนส่วนใหญ่แล้วมองว่าความไม่มั่นคงมาจากความวิตกกังวลในการดำรงชีวิตประจำวันมากกว่าที่จะมาจากความหวาดกลัวต่อความรุนแรงของสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลก ความมั่นคงทางอาชีพ ความมั่นคงทางรายได้ ความมั่นคงทางสุขภาพ ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงจากอาชญากรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการตระหนักถึงความมั่นคงของมนุษย์ทั่วทั้งโลก⁶⁵ และในท้ายที่สุดรายงานฉบับนี้ได้สรุปไว้ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์คือการที่เด็กคนหนึ่งไม่ต้องเสียชีวิตลง โรคร้ายไข้เจ็บไม่แพร่ระบาด ไม่มีการเลิกจ้างทำงาน ไม่มีความตึงเครียดด้านชาติพันธุ์อันจะนำไปสู่ความรุนแรง ประชาชนที่มีความเห็นไม่ตรงกับรัฐบาลต้องไม่ถูกปิดกั้นโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการใช้อาวุธ แต่ให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”⁶⁶

อย่างไรก็ดี โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติเห็นว่าหากมีการกำหนดค่านิยมต่อความมั่นคงของมนุษย์ให้มีความชัดเจนมากขึ้นอาจเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ ดังนั้นในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 จึงได้มีการกำหนดค่านิยมต่อความมั่นคงของมนุษย์อย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกไว้ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์สามารถถูกนำมาแบ่งค่านิยมได้ออกเป็นสองด้านหลัก กล่าวคือ ด้านแรกหมายถึงความปลอดภัยจากภาวะการณ์คุกคามที่มีลักษณะต่อเนื่อง เช่น ความหิวโหย โรคร้ายไข้เจ็บ และการกดขี่ข่มเหง ด้านที่สองหมายถึงการได้รับการปกป้องจากภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน และก่อให้เกิดอันตรายและความเสียหายในการดำเนินชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นในชีวิตส่วนตัว ชีวิตการทำงาน หรือในชุมชน”⁶⁷

⁶⁵ Ibid., p. 22.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid., p. 23.

นอกจากนี้ ยังได้มีการจำแนกองค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้⁶⁸

1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) หมายถึง การที่ประชาชนมีรายได้พื้นฐาน ไม่ว่าจะมาจากการว่าจ้างงานหรือจากเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)
2. ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) หมายถึง ความสามารถของประชาชนในการเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอจากรายได้ที่เกิดขึ้น หรือจากทรัพย์สินที่มีอยู่
3. ความมั่นคงทางสุขภาพ (Health Security) หมายถึง การที่ประชาชนมีสุขภาพดี ปราศจากโรคติดต่อต่าง ๆ และความเจ็บไข้ได้ป่วยอื่น ๆ รวมถึงการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุข
4. ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Security) หมายถึง ความสมบูรณ์ของทรัพยากรบนพื้นดินในอากาศและแหล่งน้ำ อันทำให้มนุษย์สามารถตั้งถิ่นฐานอยู่ได้
5. ความมั่นคงทางบุคคล (Personal Security) หมายถึง การที่ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินปราศจากอาชญากรรมและความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าในสังคม
6. ความมั่นคงทางชุมชน (Community Security) หมายถึง การมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชุมชนที่ประชาชนอาศัยอยู่ และการมีสันติภาพและความสงบสุขภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง
7. ความมั่นคงทางการเมือง (Political Security) หมายถึง การคุ้มครองประชาชนให้พ้นจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน

รายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ยังนำเสนอตัวอย่างของภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ ดังตารางข้างล่างนี้

⁶⁸ Ibid., pp. 24-33.

ตารางที่ 2.4 ภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ในทัศนะของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

องค์ประกอบ ความมั่นคงของมนุษย์	ภัยคุกคามระดับ ภายในประเทศ	ภัยคุกคามระดับ ระหว่างประเทศ
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> • ภาวะการว่างงาน • ความไม่มั่นคงและไม่ปลอดภัยในอาชีพ • การไม่มีตาข่ายนิรภัยทางกองทุนสาธารณะ (Publicly Financed Safety Nets) 	<ul style="list-style-type: none"> • ความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ระหว่างประเทศ • การอพยพย้ายถิ่นฐานระหว่างประเทศ
ความมั่นคงทางอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> • การขาดโอกาสในการเข้าถึงอาหารซึ่งเกิดขึ้นจากการเข้าไม่ถึงแหล่งทุน การไม่มีการจ้างงาน และการไม่มีรายได้ที่แน่นอน 	
ความมั่นคงทางสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> • อัตราการเจ็บป่วยจากโรคติดต่อ โรคที่เกี่ยวกับปรสิต และโรคมะเร็ง • การขาดแคลนน้ำสะอาด • มลภาวะทางอากาศ • การเข้าไม่ถึงบริการทางด้านสาธารณสุข 	
ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> • การขาดแคลนน้ำ • มลภาวะทางน้ำ • การขาดแคลนที่ดินในการเพาะปลูก • การตัดต้นไม้ทำลายป่า 	<ul style="list-style-type: none"> • การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร • ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบ ความมั่นคงของมนุษย์	ภัยคุกคามระดับ ภายในประเทศ	ภัยคุกคามระดับ ระหว่างประเทศ
	<ul style="list-style-type: none"> ● มลภาวะทางอากาศ ● ความเสื่อมโทรมของที่ดิน ● ภัยอันตรายจากธรรมชาติ 	
ความมั่นคงทางบุคคล	<ul style="list-style-type: none"> ● การเกิดอาชญากรรมรุนแรง ● การค้ายาเสพติด ● ความรุนแรงและการล่วงละเมิดต่อเด็กและสตรี 	<ul style="list-style-type: none"> ● การค้ายาเสพติดข้ามชาติ
ความมั่นคงทางชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> ● การล่มสลายของครอบครัว ● การล่มสลายของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ● การเลือกปฏิบัติทางด้านชาติพันธุ์ ● การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ● 	
ความมั่นคงทางการเมือง	<ul style="list-style-type: none"> ● การกดขี่เข้มแข็งจากรัฐ ● การละเมิดสิทธิมนุษยชน ● การใช้กำลังทหารในการปราบปราม 	<ul style="list-style-type: none"> ● การก่อการร้ายข้ามชาติ

ที่มา: United Nations Development Program, *Human Development Report 1994*, pp. 24-33.

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 มีสองประการ *ประการแรก* คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องความปลอดภัยจากความหวาดกลัว

และความปลอดภัยจากความขาดแคลน ซึ่งความปลอดภัยทั้งสองประการนี้เป็นประเด็นสำคัญของการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติ ดังปรากฏในรายงานของรัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกาที่เสนอต่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผลของการประชุมที่เมืองซานฟรานซิสโก (San Francisco Conference) ในปี ค.ศ. 1945 อันเป็นการประชุมที่นำไปสู่การก่อตั้งองค์การสหประชาชาติในเวลาต่อมา ดังนี้

“การต่อสู้เพื่อสันติภาพเป็นการต่อสู้ในสองแนวรบ แนวรบด้านแรกคือ แนวรบด้านความมั่นคง ซึ่งชัยชนะของแนวรบด้านนี้คือ ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ส่วนแนวรบด้านที่สองคือ แนวรบด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยที่ชัยชนะก็คือ ความปลอดภัยจากความขาดแคลน ทั้งนี้ มีเพียงชัยชนะในสองแนวรบนี้เท่านั้นที่จะสามารถประกันสันติภาพของโลกได้อย่างยั่งยืน ... ไม่มีบทบัญญัติข้อใดที่จะทำให้โลกปราศจากสงครามและเกิดความมั่นคงขึ้นได้ หากชายและหญิงผู้ที่ซึ่งเป็นพลเมืองของโลกยังขาดความมั่นคงในชีวิตและการทำงาน”⁶⁹

ประการที่สอง คือ คุณลักษณะสำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อันได้แก่⁷⁰

1. ความมั่นคงของมนุษย์เป็นประเด็นสากล คือเป็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในทุกพื้นที่ของโลก ไม่ว่าจะประเทศที่ร่ำรวยหรือยากจน
2. องค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ภายในรัฐเท่านั้น
3. ความมั่นคงของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นได้โดยการป้องกันปัญหาตั้งแต่ต้น ดีกว่าการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาแล้ว
4. ความมั่นคงของมนุษย์คือแนวคิดที่ให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางทางความมั่นคง โดยให้ความสำคัญกับเรื่องที่ว่ามนุษย์จะอยู่อย่างไรในสังคม มนุษย์มีเสรีภาพเพียงใดในการปฏิบัติตาม

⁶⁹ Ibid., p. 3.

⁷⁰ Ibid., pp. 22-23.

ทางเลือกต่างๆ ของตนเอง และมนุษย์สามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมได้เพียงใด ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าพวกเขาจะอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งหรือสันติภาพ

2.5.2 การให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์: สำนักคำนิยามแบบแคบ

สำนักคำนิยามแบบแคบได้มุ่งความสนใจไปที่ “ความปลอดภัยพ้นจากความหวาดกลัวและสิทธิในการดำรงชีพอย่างปลอดภัย” ซึ่งหมายถึง การแสวงหาวิถีทางที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลมีความมั่นคงปลอดภัย ปราศจากความรุนแรงต่อชีวิตและร่างกาย อันมีสาเหตุมาจากภัยคุกคามทางตรงหรือความรุนแรงเชิงกายภาพ รวมถึงการให้ความสำคัญกับการตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ด้วยเมื่อเป็นเช่นนี้ ชนิดและลักษณะของภัยคุกคามภายใต้แนวทางแบบแคบนี้จึงยังคงมีลักษณะเป็นภัยคุกคามทางด้านการเมืองการทหาร หรือที่เรียกว่าภัยคุกคามแบบดั้งเดิม อันได้แก่ ความขัดแย้งทางอาวุธ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การค้ายาเสพติดและการค้าอาวุธ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้ให้การสนับสนุนแนวทางนี้มองว่าการให้คำนิยามแบบแคบมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ทางนโยบายมากกว่าแนวทางการให้คำนิยามที่กินความกว้างขวาง เหมารวมทุกเรื่องเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งทำให้รู้สึกว่าจะกลายเป็น a useless ‘shopping list of threats’⁷¹

การให้คำนิยามและการกำหนดขอบเขตความมั่นคงของมนุษย์อย่างจำกัดข้างต้น ส่งผลให้แนวทางการให้คำนิยามแบบแคบเห็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในเชิงการผลักดันทางนโยบายและกติการะหว่างประเทศ ตัวอย่างการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จ เช่น การก่อตั้งกองพลน้อยร่วมปฏิบัติการขององค์การสหประชาชาติ (The Standby High Readiness Brigade for United Nations Operation) ปี ค.ศ. 1996 การรณรงค์ต่อต้านกับระเบิดบุคคล (personal landmine) ตามมติการประชุมที่ออกติดตาม ปี ค.ศ. 1997 และการจัดตั้งศาลอาชญากรรมสากล (International Criminal Court) สำเร็จในปี ค.ศ. 2002 สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความยอมรับต่อการใช้แนว

⁷¹ Keith Krause, “The Key to a Powerful Agenda, if Properly Defined,” *Security Dialogue* 35,3 (September 2004):

ทางการให้คำนิยามแบบแคบสำหรับการทำความเข้าใจ การวิเคราะห์ และการดำเนินนโยบายทางความมั่นคงของมนุษย์⁷²

อย่างไรก็ดี การศึกษาและทำความเข้าใจแนวทางการให้คำนิยามแบบแคบนี้ คงเป็นไปได้หากไม่มีการอ้างอิงถึงมุมมองความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศแคนาดา ซึ่งถือว่าเป็นประเทศมหาอำนาจระดับกลางที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเคลื่อนไหวทางความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะการเป็นผู้สนับสนุนหลักต่อคำนิยามแบบแคบ รวมทั้งการเป็นหนึ่งในประเทศแรกๆ ที่นำแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มาวางไว้ในกรอบของนโยบายต่างประเทศ⁷³ โดยแนวความคิดความมั่นคงของมนุษย์ของแคนาดามีจุดเน้นที่ “อิสรภาพจากภัยคุกคามที่แพร่หลายต่อสิทธิของบุคคล ความปลอดภัย และการมีชีวิต” หรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ส่วนยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์อยู่ที่ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบรรทัดฐานทางกฎหมาย และการเสริมสร้างขีดความสามารถในการบังคับใช้บรรทัดฐานทางกฎหมายเหล่านั้น”⁷⁴

การให้ความตระหนักต่อประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศแคนาดา มีจุดริเริ่มที่สำคัญมาจากนายลอยด์ แอ็กเวิร์ทตี (Lloyd Axworthy) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของแคนาดา ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่างปี ค.ศ. 1996-2000 นายแอ็กเวิร์ทตี ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการผลักดันเรื่องความมั่นคงของมนุษย์เข้าสู่วาระทางนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรอบของนโยบายต่างประเทศ และต่อมาก็ได้พาให้ประเทศแคนาดาก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำในการเคลื่อนไหว

⁷² Taylor Owen, “Challenge and Opportunities for Defining and Measuring Human Security,” *Human Rights, Human Security and Disarmament* 3 (2004): 19.

⁷³ George MacLean, “Instituting and Projecting Human Security: A Canadian Perspective,” *Australian Journal of International Affairs* 54, 3 (2000): 296-76. Cited in David Bosold and Sascha Werthes, *Human Security in Practice: Canadian and Japanese Experiences* [Online], 1 September 2010. Available from: http://wageweb.wisc.edu/GGI_Seminar/CanadaJapan.pdf

⁷⁴ Department of Foreign Affairs and International Trade (DFAIT), *Human Security: Safety for People in a Changing world* [Online], 1 September 2010. Available from: http://www.dfait.maeci.gc.ca/foreignnp/Human_Security/security.htm

ทางด้านความมั่นคงของมนุษย์บนเวทีระหว่างประเทศ⁷⁵ การหันมาให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ของนายแอ็กเวิร์ทตี สามารถพบได้ในงานเขียนของเขาเรื่อง “Canada and Human Security: The Need for Leadership” ในปี ค.ศ. 1997 ซึ่งนายแอ็กเวิร์ทตี ได้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องขยายขอบเขตทางความมั่นคงให้กว้างออกไปโดยให้ครอบคลุมถึงประเด็นปัญหาหรือภัยคุกคามต่างๆ ที่มีอยู่อย่างมากมาย เนื่องจากการสิ้นสุดของสงครามเย็นได้เผยให้เห็นถึงปัญหาใหม่ๆ มากมาย และเป็นเหตุทำให้โลกตกอยู่ในความไม่มั่นคง เขาได้กล่าวไว้ว่า “ความมั่นคงของมนุษย์เป็นอะไรที่มากกว่าการปราศจากภัยคุกคามทางการทหาร แต่รวมถึงการปราศจากการขาดแคลนสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ การให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต และการประกันหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน” โดยอย่างน้อยที่สุดนั้นคุณค่าต่อความมั่นคงของมนุษย์ควรอยู่ที่ “ความจำเป็นพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน หลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หลักนิติรัฐ ธรรมมาภิบาล การพัฒนาอย่างยั่งยืนและความเสมอภาคทางสังคม”⁷⁶ นอกจากนี้ ในงานเขียนดังกล่าวยังได้ระบุถึงภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ อันประกอบด้วย การเกิดขึ้นของช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ร่ำรวยกับประเทศที่ยากจน ความขัดแย้งภายในประเทศ อาชญากรรมข้ามชาติ การแพร่ขยายของอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง ความขัดแย้งทางศาสนาและกลุ่มชาติพันธุ์ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเพิ่มขึ้นของประชากร การอพยพย้ายถิ่นฐาน การใช้กำลังโดยรัฐ การแพร่ขยายของการใช้กับระเบิดบุคคล การกระทำทารุณต่อเด็ก ความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ⁷⁷ มุมมองความมั่นคงของมนุษย์ดังกล่าวนี้จึงเป็นมุมมองที่ยอมรับความซับซ้อนทางธรรมชาติของมนุษย์ และยอมรับว่าการผลักดันและส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ต้องอาศัยพลังในการสนับสนุนร่วมกัน⁷⁸ สองปีต่อมาหรือในปี ค.ศ. 1999 นายแอ็กเวิร์ทตีสังเกตเห็นว่า “ความปลอดภัยของปัจเจกบุคคล ซึ่งก็คือความมั่นคงของมนุษย์ ได้กลายเป็นมาตรการใหม่ที่จะทำให้โลกเกิดความมั่นคง”⁷⁹ รวมทั้งเขาได้ยอมรับว่า “ความมั่นคงระหว่างรัฐยังคงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อ

⁷⁵ Walter Dorn, *Human Security: An Overview* [Online], 7 September 2010. Available from: <http://waterdom.org/presentations/23>

⁷⁶ Lloyd Axworthy, “Canada and Human Security: The Need for Leadership,” *International Journal* (Spring 1997): 184.

⁷⁷ *Ibid.*, pp. 183 – 184, 187, 189, 190.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 184.

⁷⁹ Department of Foreign Affairs and International Trade, *Human Security: Safety for People in a Changing World*.

ความมั่นคงของประชาชน” แต่ทั้งนี้เขาได้โต้แย้งว่าตั้งแต่สงครามเย็นเป็นต้นทำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “ความมั่นคงแห่งชาติเพียงอย่างเดียวไม่สามารถที่จะนำมาเป็นหลักประกันความมั่นคงของประชาชนได้”⁸⁰ นอกจากนี้ นายแอ็กเวิร์ทตีได้สรุปสาระสำคัญของนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศแคนาดา ดังนี้ “ความมั่นคงของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดจากความพยายามเพื่อให้อสังคัมโลกให้กลายเป็นสังคัมที่ (1)ความมั่นคงปลอดภัยของปัจเจกบุคคลกลายมาเป็นศูนย์กลางทางความมั่นคงเท่ากับว่าความมั่นคงของปัจเจกบุคคลควรได้รับความสำคัญเป็นอันดับแรก รวมทั้งความมั่นคงของปัจเจกบุคคลจะเป็นแรงกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในระดับระหว่างประเทศ (2)หลักเกณฑ์สิทธิมนุษยชนและหลักนิติรัฐได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าและถูกรวมเข้าไว้ในเครือข่ายของการปกป้องปัจเจกบุคคล (3)ใครก็ตามที่ละเมิดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศจะต้องแสดงความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ และ (4)สถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ระดับโลก ระดับภูมิภาคหรือระดับทวีภาคี ทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ถูกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมและเป็นกลไกสำคัญในการบังคับใช้กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศต่างๆ”⁸¹

นอกจากนี้ ในปีเดียวกันนั้น แคนาดาได้เสนอหลักการ 6 ประการที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้หลักการ 6 ประการสามารถจำแนกได้เป็นหลักการใหญ่ๆ 3 ประการ คือ *ประการแรก* ชุมชนระหว่างประเทศอาจต้องมีการพิจารณาใช้การข่มขู่ บังคับหรือใช้กำลังหากมีความจำเป็น *ประการที่สอง* นโยบายความมั่นคงแห่งชาติอาจจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดการบรรลุเป้าหมายด้านความมั่นคงของมนุษย์ โดยนโยบายความมั่นคงที่เกิดขึ้นใหม่จะต้องสนับสนุนส่งเสริมบรรทัดฐานและการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งบรรทัดฐานต่างๆ เหล่านั้น (เช่น สิทธิมนุษยชน และกฎหมายว่าด้วยมนุษยธรรมและผู้ลี้ภัย) จะช่วยสร้างมาตรฐานของแนวทางการปฏิบัติ ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนาจะนำมาซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้รัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐปฏิบัติตามบรรทัดฐานเหล่านั้นได้ง่ายขึ้น⁸² ทั้งนี้ในการประชุมที่เกาะ Lysoen แคนาดาได้เสนอว่าประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาภายใต้บรรทัดฐานต่างๆ ประกอบด้วย การต่อต้านการใช้กับระเบิด อาวุธขนาดเล็ก เด็กที่ตกอยู่ในภาวะสงคราม การพิจารณาคดีในศาลระหว่างประเทศ การใช้

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Lloyd Axworthy on the Canadian Approach [Online], 2 July 2010. Available from: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/canada-magazine/wv-se1/se1t3-e.htm>.

⁸² Department of Foreign Affairs and International Trade, Human Security: Safety for People in a Changing World.

แรงงานเด็กความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงานด้านมนุษยธรรม การป้องกันความขัดแย้ง องค์การ
 อาชญากรรมข้ามชาติ และทรัพยากรสำหรับการพัฒนา⁸³ นอกเหนือจากนี้ การแก้ไขปรับปรุง
 ประสิทธิภาพของระบบธรรมาภิบาลให้ดีขึ้นทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศก็เป็นสิ่ง
 สำคัญเช่นเดียวกัน โดยในระดับประเทศจะเน้นเรื่องการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization)
 ส่วนในระดับระหว่างประเทศเน้นการพัฒนาประสิทธิภาพให้กับโครงสร้างขององค์การสหประชาชาติ⁸⁴
 และ*ประการที่สาม* คือ การก่อตั้งแนวร่วมทั้งจากภาครัฐ องค์กรระหว่างประเทศ และองค์การพัฒนา
 เอกชน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาและการดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่วางไว้⁸⁵

ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศของแคนาดาได้พัฒนานโยบายทางด้านความมั่นคงของมนุษย์
 ภายใต้กรอบสำคัญ 5 กรอบได้แก่ (1) ความปลอดภัยสาธารณะ (การเสริมสร้างความรู้และ
 ความสามารถเพื่อใช้ในการรับมือและจัดการกับภัยคุกคามต่างๆ ที่มีลักษณะก้าวข้ามเขตแดนระหว่าง
 รัฐมากขึ้น เช่น การก่อการร้าย การค้ายาเสพติดและการแพร่ขยายของอาชญากรรมข้ามชาติ (2) การ
 ปกป้องพลเรือน (การก่อตั้งบรรทัดฐานทางกฎหมาย การลดต้นทุนความเสี่ยงของมนุษย์ในปัญหา
 ความขัดแย้งรุนแรง การปฏิบัติการภาคสนามทางด้านสิทธิมนุษยชน และการใช้กำลังทหารในยามที่มี
 สถานการณ์รุนแรงเพื่อควบคุมภัยอันตรายและอาชญากรรมทางสงคราม) (3) การป้องกันความ
 ขัดแย้ง (การสร้างเสริมขีดความสามารถให้กับชุมชนระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง
 รุนแรง การสร้างขีดความสามารถในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อจัดการกับความตึงเครียดทาง
 การเมืองและสังคมโดยปราศจากหนทางที่จะนำไปสู่ความรุนแรง ผ่านการใช้มาตรการลงโทษทาง
 เศรษฐกิจ) (4) ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบ (สนับสนุนและส่งเสริมความรับผิดชอบต่อเกิดขึ้นแก่
 หน่วยงานภาครัฐและเอกชน การให้ความตระหนักต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพของศาล
 อาชญากรรมระหว่างประเทศ และส่งเสริมการปฏิรูปสถาบันทางความมั่นคง รวมทั้งการทหาร
 นโยบาย และตุลาการ การลดการคอร์รัปชัน การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออก และ(5) ปฏิบัติการ

⁸³ A perspective on Human Security: Chairman's Summary [Online], 2 July 2010. Available from:
<http://www.dfait.maeci.gc.ca/foreignp/HumanSecurity/secure-e.htm>.

⁸⁴ Department of Foreign Affairs and International Trade, Human Security: Safety for People in a Changing
 World.

⁸⁵ Ibid.

สนับสนุนสันติภาพ (การส่งเสริมขีดความสามารถในระดับระหว่างประเทศในปฏิบัติการทางด้านสันติภาพ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเด็กและสตรี การให้ความช่วยเหลือโดยการส่งผู้เชี่ยวชาญเข้าไปดำเนินการในภารกิจที่ยุ้งยากและซับซ้อน⁸⁶

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น จุดเน้นของแคนาดาจึงอยู่ที่ประเด็นความปลอดภัยพ้นจากความหวาดกลัวมากกว่าความปลอดภัยพ้นจากความขาดแคลนหรือประเด็นความยากจน ด้วยเหตุผลที่ว่า “การให้ความสำคัญต่อประเด็นความปลอดภัยพ้นจากความหวาดกลัวจะทำให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากประเด็นนี้สนับสนุนและสอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศซึ่งให้ความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติ สิทธิมนุษยชน และการพัฒนามนุษย์”⁸⁷

ความมั่นคงของมนุษย์ได้กลายเป็นวาระที่ทำให้แคนาดาได้แสดงบทบาทเป็นผู้นำในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการรณรงค์ต่อต้านการใช้กัมมันตภาพรังสี ซึ่งต่อมาได้นำไปสู่การร่วมลงนามในสนธิสัญญาออตตาวา (Ottawa Treaty) ซึ่งเป็นสนธิสัญญาเกี่ยวกับการห้ามการใช้การสะสม การผลิต และการถ่ายโอนวัตถุประเภทกัมมันตภาพรังสี เมื่อปี ค.ศ. 1997 โดยมีประเทศที่ร่วมลงนามทั้งหมด 122 ประเทศ นอกจากนี้ แคนาดายังเป็นผู้ริเริ่มในการก่อตั้งเครือข่ายความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Network) ร่วมกับนอร์เวย์ เนื่องจากจุดเน้นของทั้งสองประเทศเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งให้ความสำคัญต่อการป้องกันความรุนแรงด้วยการควบคุมอาวุธขนาดเล็ก อาวุธเบา และปฏิบัติการด้านสันติภาพ ทั้งนี้ การก่อตั้งเครือข่ายความมั่นคงของมนุษย์มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนความมั่นคงของมนุษย์ให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายผ่านการใช้เครื่องมือต่างๆ ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ รวมถึงการประชุมในระดับรัฐมนตรี เพื่อใช้เป็นเวทีในการหารือระหว่างกัน และร่วมกันพัฒนาให้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยประเด็นที่ถูกให้ความสำคัญมากที่สุดได้แก่ การควบคุมอาวุธขนาดเล็ก เด็กที่ตกอยู่ในภาวะความขัดแย้งรุนแรงหรือสงคราม และสิทธิมนุษยชน⁸⁸ ในปัจจุบันเครือข่ายความมั่นคงของมนุษย์ประกอบด้วยสมาชิก 13

⁸⁶ Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, p.31.

⁸⁷ สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *การศึกษาและพัฒนาดัชนีชี้วัดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์* (กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548), หน้า 21.

⁸⁸ Bosold and Werthes, *Human Security in Practice: Canadian and Japanese Experiences*, pp. 92-93.

ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย แคนาดา ซิดี กรีซ จอร์แดน มาลี เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ สโลเวเนีย แอฟริกาใต้ สวิสเซอร์แลนด์ และไทย⁸⁹ นอกจากนี้ แคนาดายังเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งศาลอาญากรรมระหว่างประเทศ the Kimberley Process เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการค้าเพชร และ คณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงและอธิปไตยของรัฐ (International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS) ซึ่งต่อมาได้ออกรายงานฉบับสำคัญที่ชื่อว่า “ความรับผิดชอบในการปกป้อง” (Responsibility to Protect) เมื่อปี ค.ศ. 2001 โดยระบุไว้อย่างชัดเจนว่า อำนาจอธิปไตยของรัฐหมายถึง รัฐต้องมีความรับผิดชอบเบื้องต้นในการปกป้องคุ้มครองประชาชนในรัฐและหากพลเมืองของรัฐประสบความทุกข์ยากอันเป็นผลมาจากสงครามภายในรัฐ การก่อการร้าย การกดขี่ข่มเหงของรัฐหรือจากความล้มเหลวของรัฐ และรัฐนั้นๆ ไม่เต็มใจหรือไม่สามารถหยุดยั้งและเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ดังกล่าวได้ หลักการของการไม่แทรกแซงต้องหลีกเลี่ยงให้กับความรับผิดชอบในระดับนานาชาติที่จะเข้าปกป้องคุ้มครองพลเมืองของรัฐนั้นๆ⁹⁰ เท่ากับว่า ภายใต้สถานการณ์ที่ประชาชนต้องเผชิญกับความโหดร้ายทารุณอย่างรุนแรง (ตัวอย่างเช่นในโคโซโว และรวันดา) และรัฐไม่สามารถปกป้องคุ้มครองประชาชนได้ อำนาจอธิปไตยของรัฐจึงไม่ใช่สิทธิเด็ดขาดอีกต่อไป นานาชาติสามารถที่จะเข้าไปแทรกแซงเพื่อช่วยเหลือทางมนุษยธรรมได้ สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นเรื่องการแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรม (humanitarian intervention) มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศแคนาดา⁹¹

อย่างไรก็ดี การที่ประเทศแคนาดาได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมากต่อประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ อันนำไปสู่การนำประเด็นดังกล่าวมาปฏิบัติใช้ทางนโยบาย โดยเฉพาะในกรอบนโยบายต่างประเทศ ได้ถูกมองจากนักวิชาการบางส่วนว่าเป็นความพยายามของแคนาดาในการผลักดัน

⁸⁹ Walter Dorn, *Human Security: An Over view*.

⁹⁰ คณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงและอธิปไตยของรัฐ, *ความรับผิดชอบในการปกป้อง*, แปลโดย ปราณีทิพย์รัตน์ (กรุงเทพฯ: สถานทูตแคนาดาประจำประเทศไทย, 2549), หน้า xix.

⁹¹ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect* (Ottawa: International Development Research Centre, 2001). Cited in Bosold and Werthes, *Human Security in Practice: Canadian and Japanese Experiences*, p. 90.

ตนเองให้เข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในเวทีระหว่างประเทศ⁹² ในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจระดับกลางประกอบกับมีขีดความสามารถทางทหารที่จำกัด แคนาดาจึงพยายามแสวงหาวิถีทางในการเพิ่มอำนาจอิทธิพลและบทบาทของตนให้เป็นที่ยอมรับจากเวทีระหว่างประเทศ โดยไม่ให้เกิดผลกระทบหรือความขัดแย้งต่อผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญแต่ไม่เคยได้รับความสนใจจากประเทศมหาอำนาจ จึงเป็นประเด็นที่แคนาดาเลือกให้ความสนใจ และเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวที่สำคัญจนได้รับการยอมรับจากองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างกว้างขวาง จนทำให้รัฐบาลแคนาดามีความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นอย่างมาก ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนได้กลายเป็นผู้ที่มีส่วนช่วยอย่างสำคัญต่อการผลักดันให้การนำไปใช้ของของสนธิสัญญาต่อต้านการใช้อาวุธระเบิด และการก่อตั้งศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศเกิดประสบความสำเร็จ⁹³

2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์กับแนวความคิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน

ในการแสวงหาคำนิยามและทำความเข้าใจกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์นั้น นอกจากจะต้องให้ความสำคัญกับการตอบคำถามข้างต้นอันเป็นข้อถกเถียงทางความมั่นคง อันได้แก่ ความมั่นคงเพื่อใคร ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร ความมั่นคงจากอะไร และความมั่นคงโดยวิถีทางใดแล้ว ยังมีประเด็นสำคัญที่ต้องศึกษาเพื่อให้เกิดความกระจ่าง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ แนวคิดการพัฒนามนุษย์ (Human Development) และแนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ว่ามีความแตกต่างและเกี่ยวพันกันอย่างไร ซึ่งจะเป็นการเสริมพลังหรือสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

⁹² ตัวอย่างเช่น Astri Suhrke, "Human Security and the Interests of States," *Security Dialogue* 30(3) : 265-76, Roland Paris, "Human Security : Paradigm Shift or Hot Air?," *International Security* 26(2) (Fall): 87-102 , Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, pp. 28-29.

⁹³ Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, pp. 30-31.

2.6.1 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดการพัฒนาคน

แนวคิดการพัฒนาคนเป็นแนวคิดที่มีแก่นแกนอยู่ที่ความยั่งยืน (sustainability) และการพึ่งตนเอง (self-reliance) ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องยึดถือเป็นใจกลางในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ เช่น การช่วยเหลือผู้ที่อดอยากควรเริ่มจากการสร้างให้ชุมชนนั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ไม่ใช่เพื่อให้รอดตายไปเฉพาะหน้า⁹⁴

แนวคิดการพัฒนาคนถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป้าหมายหลักของการพัฒนาคือการเพิ่มทางเลือกให้แก่มนุษย์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยที่การเพิ่มทางเลือกในด้านต่างๆ ให้แก่มนุษย์จะบรรลุผลสำเร็จได้ต้องอาศัยการเสริมสร้างขีดความสามารถของมนุษย์และการที่มนุษย์สามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มที่ อันเป็นผลจากการเอื้ออำนวยของกรอบนโยบายหรือมาตรการที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนา⁹⁵

ทั้งนี้ การพัฒนาคนและความมั่นคงของมนุษย์ได้มีจุดยืนร่วมกัน 4 ประการคือ⁹⁶

1. ให้มีความสำคัญกับประชาชนหรือประชาชนต้องเป็นศูนย์กลาง โดยที่ประชาชนต้องเป็น “เป้าหมาย” ไม่ใช่วิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย
2. การพัฒนาคนและความมั่นคงของมนุษย์มีหลายมิติ ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้จะให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับความต้องการทางวัตถุและทางกายภาพ ฉะนั้นตัวชี้วัดผลสำเร็จจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่รายได้และความพร้อมของสิ่งต่างๆ เท่านั้น การที่ทั้งสองแนวคิดนี้มีหลายมิติ จึงทำให้สามารถนำมาปรับใช้และรับมือกับสถานการณ์และภัยคุกคามใหม่ๆ ได้

⁹⁴ Ellen Seidensticker, Human Security, Human Rights, and Human Development [Online], 16 February 2009. Available from: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/0203harvard.html>

⁹⁵ Sabina Alkire, A Conceptual Framework for Human Security, p. 35; Mahbub ul Haq, Reflections on Human Development (New York: Oxford University Press, 1995).

⁹⁶ Sabina Alkire, A Conceptual Framework for Human Security, p. 36.

3. ทั้งแนวคิดการพัฒนามนุษย์และความมั่นคงของมนุษย์ต่างมีมุมมองที่กว้างในเรื่องของการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในระยะยาว ถึงแม้ว่าในบางครั้งแนวทางของความมั่นคงของมนุษย์จะมีการดำเนินในระเบียบวาระหรือขอบเขตที่แคบกว่าก็ตาม
4. แนวคิดการพัฒนามนุษย์และความมั่นคงของมนุษย์มีจุดเน้นร่วมกันในเรื่องความยากจน

อย่างไรก็ดี ทั้งสองแนวคิดนี้ก็มีความแตกต่างกันหลายประการ กล่าวคือ⁹⁷

1. การพัฒนามนุษย์มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเพิ่มทางเลือกให้แก่มนุษย์ แต่ความมั่นคงของมนุษย์ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขที่เป็นภัยคุกคามต่อความอยู่รอด การดำเนินชีวิตประจำวันและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เช่น ความยากจน มลพิษทางสิ่งแวดล้อม ความเจ็บไข้ได้ป่วย การไม่รู้หนังสือ เป็นต้น ดังนั้น ความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นทั้งองค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์และเป็นหลักประกันสำหรับความยั่งยืนและความต่อเนื่องของการพัฒนามนุษย์ ดังที่รายงานการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ปี ค.ศ. 1994 ได้รายงานว่า ในขณะที่การพัฒนามนุษย์คือกระบวนการของการขยายขอบเขตทางเลือกของมนุษย์ ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ทำให้ประชาชนสามารถดำเนินการหรือใช้ทางเลือกนั้นๆ ได้อย่างอิสระและปลอดภัย พร้อมทั้งมีความเชื่อมั่นว่าโอกาสต่างๆ ที่พวกเขามีในวันนี้จะไม่สูญหายไปในวันข้างหน้า
2. การพัฒนามนุษย์มีจุดสนใจอยู่กับสิ่งที่ อมาตยา เซน (Amartya Sen) เรียกว่า “เจริญเติบโตด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม” (growth with equity) แต่ความมั่นคง

⁹⁷ Ibid., pp. 36-37; Tadjbakhsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, pp.105-106;

ของมนุษย์ให้ความสนใจกับ “ความเสี่ยงขาดทางความมั่นคง” (downturn with security)

3. การพัฒนามนุษย์และความมั่นคงของมนุษย์มีความแตกต่างกันในเรื่องของขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ กล่าวคือ ในกรณีของการพัฒนามนุษย์ จะมีลักษณะของการดำเนินงานที่ต้องใช้ระยะเวลานาน เนื่องจากแนวทางในการบรรลุวัตถุประสงค์จะเน้นในเรื่องของการสร้างสถาบัน การเสริมสร้างความสามารถให้แก่มนุษย์ และแนวทางอื่นๆ ที่มีความยั่งยืน ส่วนในกรณีของความมั่นคงของมนุษย์ บางสถานการณ์อาจมีความจำเป็นที่จะต้องใช้แนวทางการดำเนินการที่มีขอบเขตระยะเวลาที่ยาวนานเช่นเดียวกับการพัฒนามนุษย์ แต่บางสถานการณ์อาจใช้ขอบเขตระยะเวลาเพียงสั้นๆ ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น การหาแนวทางในการบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าให้กับผู้ที่ไร้ที่อยู่อาศัย และการจัดสรรที่พักอาศัยชั่วคราวให้กับผู้ที่ประสบอุทกภัย

2.6.2 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์และแนวคิดสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิที่ติดตัวคนมาตั้งแต่เกิด หากขาดสิทธินี้แล้วคนเราจะอยู่โดยชอบธรรมไม่ได้สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองให้มีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัย เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานให้คนเรามีเสรีภาพที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง คุณภาพของความเป็นคน และตอบสนองความต้องการของชีวิต ทางกาย จิตวิญญาณ และอื่น ๆ

สิทธิมนุษยชนนั้นมีที่มาจากแนวความคิดอุดมคติเก่าแก่ของทางตะวันตกในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งหมายถึงกฎหมายที่มีลักษณะสำคัญคือการเป็นกฎหมายที่ใช้ได้ไม่จำกัดเวลา ใช้ได้ทุกหนทุกแห่งไม่จำกัดว่าต้องใช้ในรัฐใดรัฐหนึ่ง และอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ คือรัฐจะออกกฎหมายมาให้ขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ ทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงหลักแห่งธรรม ความยุติธรรมและความถูกต้องนั่นเอง นอกจากนี้ ยังหมายถึงความคิด

ที่ว่ามนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันซึ่งเป็นรากฐานแนวคิดของอารยธรรมตะวันตกและพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แกกันได้และไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้ เช่น สิทธิในชีวิตเสรีภาพ และสิทธิที่จะหาความสุขและรัฐทั้งหลายจะต้องกระทำทุกอย่าง เพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกที่ใช้เหตุผลยอมรับว่าเป็นหลักการที่ดีและเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างสันติและมีความสุข จากความคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติหรือสิทธิทางธรรมชาตินี้เอง ได้วิวัฒนาการมาสู่การจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติในที่สุด และการให้คำอธิบายถึงคำว่าสิทธิมนุษยชนก็คงต้องอธิบายจากความคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ เมื่อได้มีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว การส่งเสริมและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้มีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ เกิดความร่วมมือกันทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก เพื่อพัฒนาบรรดามาตรการและกลไกทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้ดำเนินไปอย่างมีระบบ และอยู่ในมาตรฐานเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สัญชาติ เพศ สีผิว ภาษา ศาสนา หรือวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับความเกี่ยวข้องของสัมพันธ์กันระหว่างแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์นั้น อาจกล่าวได้ว่า ทั้งสองแนวคิดมีความเชื่อมโยงกันอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ อันเนื่องมาจากทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์มีบางประเด็นที่คล้ายคลึงกันหรือคาบเกี่ยวกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการผลักดันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างขาดเสียมิได้ของทั้งสองแนวคิดนี้ ดังเช่นที่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติที่ชื่อ เบอร์ทรานด์ รามชารัน (Bertrand Ramcharan) ได้กล่าวถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ได้ว่า “หัวใจสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ก็คือ การเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกันการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งปัจเจกบุคคล ความมั่นคงแห่งชาติ และความมั่นคงระหว่างประเทศ”⁹⁸ สำหรับเอลเลน ไฮเดน-สติ๊กเกอร์ (Ellen Seidensticker) เสนอว่าสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ช่วยกระตุ้นและเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของประชาชนในทางกฎหมายระหว่างประเทศได้อีกครั้ง⁹⁹ ส่วนแฮมป์สันมองว่า “การ

⁹⁸ Bertrand Ramcharan, *Human Rights and Human Security* (The Hague: Nijhoff Publishers, 2002), p. 5.

⁹⁹ Ellen Seidensticker, *Human Security, Human Rights, and Human Development*.

ปฏิเสธต่อหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐานเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความไม่มั่นคงของมนุษย์”¹⁰⁰ ความคล้ายคลึงกันของแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้ทั้งสองแนวคิดมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามที่ได้กล่าวในข้างต้นขึ้น สามารถแจกแจงได้ดังนี้¹⁰¹

1. คุณลักษณะที่สำคัญของทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์คือการเน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางมากกว่าที่จะให้รัฐเป็นศูนย์กลาง และทั้งสองแนวคิดมีจุดมุ่งหมายในการประกันความกินดีอยู่ดีของประชาชนทั้งนี้ แนวทางที่เน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของทั้งสองแนวคิดไม่ได้จำกัดอยู่ที่ปัจเจกบุคคลเท่านั้นแต่ยังรวมถึงชุมชนด้วย

2. ทั้งองค์ประกอบของสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ มีลักษณะที่เหมือนกันในแง่ที่แต่ละองค์ประกอบของแต่ละแนวคิดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและเชื่อมโยงระหว่างกัน นอกจากนี้ ทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนและความมั่นคงของมนุษย์ต่างมองปัญหาในแบบองค์รวม และส่งเสริมการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของ ‘ความมั่นคง’ และ ‘สิทธิ’

3. ทั้งสองแนวคิดมีจุดสนใจร่วมกันในเรื่องเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยที่อมาตยา เช่น ได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่า แกนสำคัญของชีวิตมนุษย์คือการที่ประชาชนได้รับการตอบสนองต่อความต้องการในเรื่องหลักสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน¹⁰² แนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ถูกพัฒนาขึ้นจากความรู้สึกบีบคั้น กดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบจากบุคคลองค์กร สถาบัน อำนาจ รู้สึกว่าถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่วนแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและการมีการใช้ความมั่นคงแห่งชาติมาเป็นข้ออ้างในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

4. ทั้งสองแนวคิดเน้นย้ำถึงความเป็นสากลและการแบ่งแยกมิได้ขององค์ประกอบต่างๆ ของแต่ละแนวคิด และที่สำคัญคือประเด็นสำคัญของทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนและความมั่นคง

¹⁰⁰ Fen Hampson, Jean Daudelin, John Hay, Holly Reid, and Todd Martin, *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder* (Oxford: Oxford University Press, 2002), p. 18.

¹⁰¹ Tadjbahsh and Chenoy, *Human Security: Concepts and Implications*, pp.125-126.

¹⁰² Amartya sen, *Development as Freedom* (New York: Knopf Publishers, 2000). Cited in Ibid., p.126.

ของมนุษย์มีความคล้ายคลึงและสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ ซึ่งประเด็นสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์อยู่ที่ 'ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ความปลอดภัยจากความขาดแคลน และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์' โดยที่ประเด็นสำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชน ดังนี้คือ 'ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว' จะมีความสัมพันธ์กับสิทธิมนุษยชนในยุคแรก ได้แก่ สิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 'ความปลอดภัยจากความขาดแคลน' มีความเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนยุคที่สาม ได้แก่ สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ และ 'ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์' มีความสัมพันธ์กับสิทธิมนุษยชนยุคที่สาม ได้แก่ สิทธิทางวัฒนธรรมและความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ซึ่งเกี่ยวกับสิทธิในเรื่องการพัฒนา สิทธิทางสุขภาพสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี แม้ว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จะมีความคล้ายคลึงกันอย่างที่ได้อธิบายมาในข้างต้น แต่ทั้งสองแนวคิดก็มีความแตกต่างกันอย่างสำคัญ คือ

1. สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศโดยปรากฏอยู่ในตราสาร อนุสัญญาข้อตกลง หรือกฎหมายต่างประเทศต่าง ๆ ฉะนั้น สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย¹⁰³ ในขณะที่ความมั่นคงของมนุษย์นั้นหมายถึงสภาวะแวดล้อมที่มีความมั่นคงปลอดภัยหรือความรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัย¹⁰⁴ ซึ่งไม่ได้เป็นสิ่งที่มีการรับรองโดยกฎหมายหรือจัดทำเป็นข้อตกลง อนุสัญญา หรือกฎหมายใดๆ ด้านความมั่นคงของมนุษย์ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จึงไม่ใช่แนวคิดที่มีลักษณะในทางกฎหมาย ซึ่งการที่ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้มีคุณลักษณะในทางกฎหมายนี้ ด้านหนึ่งจึงทำให้ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่ดูเหมือนว่ายังไม่มีความเป็นรูปธรรม ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีขอบเขตกว้างขวางและครอบคลุมประเด็นต่างๆ มากกว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชน

¹⁰³ Von Jhering, quoted from Bas de Gay Fortman, *Rights-Based Approaches: Any New Thing under the Sun* [Online], 14 February 2010. Available from http://www.carleton.ca/idea/newsletter/reports_122000_8.html

¹⁰⁴ *The Modern Oxford English Dictionary* (Oxford: Oxford University Press, 1992). Cited in Gerd Oberleitner, *Human Security and Human Rights* [Online], 14 February 2010. Available from: http://www.hs-perspectives.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/publikationen/Occasional_papers/Human_Security_occasional_paper.pdf

2. แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ให้ความสำคัญกับภัยที่คุกคามต่อมนุษย์ครอบคลุมมากกว่าแนวคิดสิทธิมนุษยชนรวมทั้งความมั่นคงของมนุษย์มองว่าทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนล้วนมีบทบาทในการส่งเสริม ค้ำครองหรือแม้แต่ลดทอนความมั่นคงของมนุษย์ได้ทั้งสิ้น¹⁰⁵ ซึ่งต่างจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่มุ่งความสนใจไปที่บทบาทของรัฐเป็นหลัก

นอกจากนี้ มีการประชุมที่น่าสนใจ 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เมือง ซาน โฮเซ ประเทศคอสตาริกา ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชนกับความมั่นคงของมนุษย์ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2001¹⁰⁶ ครั้งที่สองเป็นการสัมมนาว่าด้วย “ความมั่นคงของมนุษย์ สิทธิมนุษยชนและการพัฒนามนุษย์” ที่สำนักเคนเนดี มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard Kennedy School) เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2002¹⁰⁷ ที่ประชุมทั้งสองครั้ง ดูมีความเห็นพ้องต้องกันว่าทั้งแนวคิดสิทธิมนุษยชนและแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ต่างเป็นแนวคิดที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ แนวคิดสิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนรากฐานทางความคิดให้แก่แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องด้วยสิทธิมนุษยชนมีหลักสำคัญอยู่ที่การมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ความกินดีอยู่ดี และความมั่นคงปลอดภัย และโดยทั่วไปแล้วแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิ (rights-based approach) สามารถให้กรอบความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ [Workshop on Relationship between Human Rights and Human Security \[Online\]](http://www.humansecuritychs.org/activities/ovtreach/sanjosedec.pdf), 16 February 2009. Available from: <http://www.humansecuritychs.org/activities/ovtreach/sanjosedec.pdf>

¹⁰⁷ Ellen Seidensticker, *Human Security, Human Rights, and Human Development*.

บทที่ 3

มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

3.1 ข้ออภิปรายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิบัตรและการเข้าถึงยา

สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา¹ (Intellectual Property Rights) กับการเข้าถึงยาของประชาชนได้กลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมากประเด็นหนึ่งของยุคสมัยนี้ไปแล้ว เนื่องจากเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าสิทธิบัตรที่ให้อำนาจผูกขาดทางการค้ากับยา ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากไม่บริหารจัดการให้สอดคล้องและเหมาะสมกับระดับของการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศและขีดความสามารถในการคิดค้นนวัตกรรมแล้ว จะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างร้ายแรงกับสาธารณสุขชนได้

ตามปกติแล้ว “ยา” เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มีองค์ประกอบของการคิดค้นหลายขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาค้นคว้าหาสารเคมีใหม่ที่มีฤทธิ์ทางยาที่ต้องการ ความคงตัวของยา ความเป็นพิษในสัตว์ทดลอง ตลอดจนการทดลองในคน เป็นต้น² จึงทำให้สิทธิบัตรเกี่ยวกับยาของประเทศต่างๆ ในโลกมีความแตกต่างกันตามระดับการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศนั้นๆ สำหรับประเทศพัฒนาแล้ว จะมีการให้สิทธิบัตรในลักษณะสมบูรณ์แบบ โดยครอบคลุมทั้งกรรมวิธีการผลิต ตัววัตถุดิบยา สูตรตำรับยา รูปแบบยาเตรียม และสรรพคุณของตัววัตถุดิบยาหรือสูตรตำรับยานั้นๆ เนื่องจากประเทศเหล่านี้มีศักยภาพทั้งในด้านเทคโนโลยี เงินทุน และบุคลากร ทำให้มีความพร้อมที่จะทำการคิดค้นทุกขั้นตอนของการประดิษฐ์ยาได้ ตลอดจนมีตลาดทั่วโลกรองรับโดยอาศัยการดำเนินธุรกิจในลักษณะบริษัทยาข้ามชาติ ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรเฉพาะกรรมวิธีการผลิตยาเท่านั้น เพื่อเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีในระดับของการวิจัยและคิดค้นสูตรตำรับยาใหม่และที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดี มีประสิทธิผลในการรักษาและมี

¹ ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ โดยรัฐให้ความคุ้มครองว่าเป็นสิทธิของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ในการนำสิ่งประดิษฐ์ไปหาประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อตอบแทนการเปิดเผยข้อมูลของสิ่งประดิษฐ์นั้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการวิจัยต่อไป เพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นในสังคมโลก โปรดดู จักรกฤษณ์ ครอบงำ, กฎหมายสิทธิบัตร: แนวความคิดและบทวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544).

² จารุโรจน์ ด้านเกียรติก้อง และคนอื่นๆ, “อุตสาหกรรมผลิตยาแผนปัจจุบัน,” ใน ระบบยาของประเทศไทย, สุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ, วิชัย โชควิวัฒน์ และ ศรีเพ็ญ ตันติเวสส, บรรณาธิการ (นนทบุรี: สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2545), หน้า 479.

ความปลอดภัยในการใช้ รวมทั้งการพัฒนาสูตรตำรับเพื่อให้ยามีความคงตัวดี สามารถประเมินผลของยาทั้งภายในและภายนอกร่างกายเปรียบเทียบกับยาต้นแบบ³ โดยไม่มีการผูกขาดแหล่งที่มาของตัววัตถุดิบยา ทำให้ผลิตภัณฑ์ยาไม่ถูกผูกขาดโดยบริษัทผู้ผลิต ปัญหาการขาดแคลนยาหรือยามีราคาแพงจนประชาชนไม่มีกำลังที่จะซื้อได้จึงอยู่ในระดับไม่รุนแรงนักและอยู่ในช่วงเวลาไม่นานจนเกินไป ซึ่งดูเหมือนจะเป็นสมดุลที่เหมาะสมระหว่างประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา⁴ อย่างไรก็ตาม สมดุลนี้ได้ถูกทำให้เสียสมดุลไปเมื่อประเทศพัฒนาแล้วได้ประสบความสำเร็จในการใช้การเจรจาการค้าเสรีแบบพหุภาคีรอบอุรุกวัยของแกตต์ (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) เป็นเวทีในการผลักดันให้ประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ยกเว้นระดับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้เข้มงวดมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยมีเหตุผลสำคัญมาจากการที่ทรัพย์สินทางปัญญาได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศ และต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศเหล่านั้นเพราะว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (comparative advantages) ในการแข่งขันในตลาดการค้าโลก แต่จากการที่ประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ตามในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ต้องการจะใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ประเทศเหล่านั้นจึงมีนโยบายที่ผ่อนคลายเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชาติของตนได้ใช้ประโยชน์ ศึกษา ค้นคว้า และเรียนรู้เทคโนโลยีของประเทศที่พัฒนาแล้วได้ โดยไม่ถูกจำกัดด้วยสิทธิผูกขาดใดๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้ทำให้ประเทศพัฒนาแล้วต้องสูญเสียผลประโยชน์เป็นจำนวนมาก⁵ ฉะนั้นประเทศพัฒนาแล้วจึงต้องการสร้างระเบียบทางเศรษฐกิจที่ให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด โดยให้ความคุ้มครองในระดับที่สอดคล้องกับความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า หรือความตกลงทริปส์ (Trade-Related Aspect of Intellectual Property Rights – TRIPs) ซึ่งกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับประเทศสมาชิกในการให้ความคุ้มครองแก่ทรัพย์สินทางปัญญา ที่สำคัญที่สุดคือความตกลงทริปส์ได้กำหนดอายุสิทธิบัตรไว้เสมอกันคือ อย่างน้อย 20 ปี พร้อมกับกำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิบัตรแก่เทคโนโลยีทุกแขนง ทั้งในส่วนของการผลิตและตัวผลิตภัณฑ์ ทำให้ประเทศต่างๆ ที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งส่วน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 479.

⁴ จีราพร ลิ้มปานานนท์, สิทธิบัตรยา (กรุงเทพฯ : โครงการจัดตั้งภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคม, 2538), หน้า 1.1.

⁵ จีราพร ลิ้มปานานนท์, จักรกฤษณ์ ครอบงำ และ ยุติ พัฒนวงศ์, “การค้าระหว่างประเทศกับระบบยา,” ใน ระบบยาของประเทศไทย, สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, วิชัย โชควิวัฒน์ และ ศรีเพ็ญ ดันติเวสส, บรรณาธิการ, หน้า 540.

ใหญ่ก็คือประเทศกำลังพัฒนา จำเป็นต้องทำการแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรของตนเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผลิตภัณฑ์ยา เนื่องจากบรรดากลุ่มบรรษัทยาข้ามชาติและประเทศพัฒนาแล้วต่างมีความเห็นว่า การให้สิทธิบัตรต่อกรรมวิธีการผลิตอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอต่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของตน เพราะการคุ้มครองสิทธิบัตรในกรรมวิธีการผลิตเป็นการคุ้มครองที่อยู่ในระดับต่ำ ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือเจ้าของสิทธิบัตรในกรรมวิธีการผลิตมีสิทธิแต่เพียงกีดกันบุคคลอื่นจากการใช้กรรมวิธีการผลิตอย่างเดียวกันเท่านั้น บุคคลอื่นๆ ยังมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะทำการผลิต ใช้ จำหน่าย หรือนำเข้าผลิตภัณฑ์ยานั้นได้ การคุ้มครองสิทธิบัตรในกรณีนี้จึงขาดความเข้มงวด นอกจากนี้ การฟ้องร้องจากการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิบัตรในกรณีนี้ก็กระทำได้ยาก เพราะการพิสูจน์ให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิบัตรในกรรมวิธีการผลิตกระทำได้ยากกว่าการพิสูจน์ถึงการละเมิดสิทธิบัตรในตัวผลิตภัณฑ์⁶

เมื่อประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา ต้องหันมาปฏิบัติตามความตกลงทริปส์ โดยการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาด้วยนั้น ผลกระทบจากความตกลงทริปส์ต่อการเข้าถึงยากก็ได้เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เพราะโดยตัวของผลิตภัณฑ์ยานั้นถือได้ว่ามีความสำคัญต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก และการเข้าถึงยานั้นก็เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน⁷ การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาจึงหมายถึงการให้สิทธิผูกขาดอย่างสมบูรณ์แก่ผู้ทรงสิทธิ โดยส่วนใหญ่คือบรรษัทยาข้ามชาตินั้นเอง จะทำให้บริษัทยาชื่อสามัญไม่สามารถทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยานั้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต จำหน่าย นำเข้า หรือแสวงหาประโยชน์ทางพาณิชย์อื่นๆ ตลอดระยะเวลาที่ผลิตภัณฑ์ยาได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตร ซึ่งในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้น การผูกขาดทางการค้าถือเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจและต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากผู้ทรงสิทธิบัตรที่มีอำนาจผูกขาดทางตลาดนั้น มีแนวโน้มที่จะแสวงหากำไรในอัตราสูง ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะกำหนดชนิด ปริมาณ และราคาของสินค้าให้อยู่ในอัตราที่จะส่งผลกำไรให้แก่ตนเองมากที่สุด หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ การจำหน่ายยาในราคาที่สูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ รวมทั้งการเลือก

⁶ สุชาติ ศิริวัฒน์นะ, “อิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติในการกำหนดนโยบายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย: ศึกษากรณีการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 68.

⁷ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ปีค.ศ. 1948 ในบทบัญญัติมาตราที่ 25 ได้ระบุไว้ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตตามมาตรฐานเพื่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับตนเองและครอบครัว โดยรวมถึงการได้รับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบริการทางสังคมที่จำเป็น” โปรดดู United Nations, *The Universal Declaration of Human Rights* [Online], 24 April 2011. Available from: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

ลงทุน ผลิต วิจัย และพัฒนายาที่ให้ผลตอบสนองต่อการลงทุนสูงสุด⁸ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าต่อชีวิตของมนุษย์ ซึ่งหากประเทศใดไม่มีมาตรการควบคุมราคาด้วยแล้ว ผู้ทรงสิทธิบัตรก็สามารถกำหนดราคาเท่าไรก็ได้ เมื่อราคาถูกกำหนดไว้สูง โอกาสในการเข้าถึงยากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ป่วยต้องเผชิญความยากลำบากด้วยการรับภาระค่าใช้จ่ายก้อนโต ระบบสวัสดิการด้านสาธารณสุขของรัฐก็จัดสรรงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดให้แก่ผู้ป่วยได้ไม่ทั่วถึง

การที่ผู้ทรงสิทธิบัตรสามารถผูกขาดราคาขายได้จนกว่าสิทธิบัตรจะหมดอายุ โดยไม่มียาราคาถูกเข้ามาแข่งขันในตลาด นอกจากจะทำให้รัฐและประชาชนต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านยาแล้ว ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมยาในประเทศกำลังพัฒนาให้มีความสามารถแข่งขันในตลาดโลกอีกด้วย เนื่องจาก ผู้ผลิตยาในประเทศกำลังพัฒนาจะถูกกีดกันออกไปจากตลาดเมื่อต้องแข่งขันกับบริษัทข้ามชาติรายใหญ่ๆ ส่วนผู้ผลิตรายย่อยๆ ในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งชำนาญการและอาศัยการผลิตยาชื่อสามัญที่ถูกกว่าโดยการทำวิศวกรรมย้อนกลับ (reverse engineering)⁹ ก็จะทำไม่ได้อีกต่อไป อย่างน้อยจนกว่าระยะเวลาการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งก็คือ 20 ปีจะสิ้นสุดลง¹⁰ ซึ่งในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ อาจจะไม่มีการพัฒนาความสามารถในการผลิตภายในประเทศเลยก็ได้

⁸ ฉะนั้นโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในประเทศยากจนที่ไม่มีกำลังซื้อ ดังเช่น โรคมาลาเรีย โรคไข้เลือดออก และวัณโรค มักจะไม่ได้รับความสนใจจากภาคเอกชนในการวิจัยและพัฒนา จากการศึกษาขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) ในปี ค.ศ. 2006 แสดงให้เห็นว่า จากจำนวนสารเคมีใหม่ทั้งหมด 1,556 รายการ ที่ขึ้นทะเบียนทั่วโลกในระหว่างปี ค.ศ. 1975 ถึง ค.ศ. 2004 มีเพียง 20 รายการ หรือร้อยละ 1.3 เท่านั้นที่เป็นยาใหม่สำหรับใช้รักษาโรคเขตร้อน แต่สำหรับโรคที่เป็นปัญหาของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น โรคความดันโลหิต โรคไขมันอุดตันในเส้นเลือด โรคเบาหวาน โรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น หรือโรคที่เป็นปัญหาร่วมกันของประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ดังเช่น โรคเอดส์ นั้น ยาและวัคซีนจำนวนมากได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อรักษาโรคเหล่านี้ โปรดดู Kamolrat Chotesungnoen, “Politics and Bureaucracy behind Thai Government’s Issuance of Compulsory Licensing (CL),” (A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts Program in International Development Studies Faculty of Political Science Chulalongkorn University, 2007), p. 132.

⁹ วิศวกรรมย้อนกลับ คือ การปฏิบัติเพื่อค้นหากระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์หนึ่งโดยเฉพาะ โดยเริ่มต้นจากผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป การปฏิบัติเช่นนี้มักจะนำมาใช้เพื่อเลียนแบบยาดั้งเดิมในประเทศที่ไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา อ้างอิงจาก เฮอรัลด์ วิลลาสควิช และ พาสคาล บูเลท์, โลกาวัดตนกับการเข้าถึงยา มุมมองว่าด้วยข้อตกลงทริพส์ขององค์การการค้าโลก, แปลโดย สุชาติ จงประเสริฐ และ ฟาไฮ จันท์จารุภรณ์ (นนทบุรี: กลุ่มอุตสาหกรรมยาสามัญและทรัพย์สินทางปัญญา, 2549), หน้า 63.

¹⁰ มีผู้เชี่ยวชาญบางท่านเตือนไว้ว่าการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรเป็นระยะเวลา 20 ปี สามารถนำมาใช้ในทางที่ผิดเพื่อขยายระยะเวลาการผูกขาดผ่านการครอบครองสิทธิบัตรทางกรรมวิธีการผลิต สิทธิบัตรทางรูปแบบการใช้ ขนาดยาที่ใช้ และการนำยามาจัดเป็นชุด ยกตัวอย่างในสหรัฐอเมริกา มีการขอรับสิทธิบัตรสำหรับยาชุดใหม่ แม้เมื่อสิทธิบัตรของผลิตภัณฑ์ยาพื้นฐานหรือตัวยาลำดับหมดยุโรปมานานแล้วก็ตาม การคุ้มครองสิทธิผูกขาดนี้อาจจะขยายออกไปได้โดยการเปลี่ยนแปลงยาที่มีอยู่ในปัจจุบัน

แม้ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) จะต้องปฏิบัติตามความตกลงทริปส์ แต่ภายใต้ความตกลงดังกล่าวก็ได้มีการกำหนดมาตรการยืดหยุ่นต่างๆ (TRIPs' Flexibilities) ที่อนุญาตให้ทุกประเทศนำไปใช้เพื่อปกป้องสาธารณสุขของประเทศได้ ซึ่งมาตรการยืดหยุ่นเหล่านี้นอกจากยืดหยุ่นระยะเวลาในการบังคับใช้ความตกลงทริปส์จากปี ค.ศ. 2000 เป็นปี ค.ศ. 2005 เพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาได้เตรียมการแล้ว¹¹ ยังเปิดโอกาสให้ประเทศกำลังพัฒนาใช้มาตรการยืดหยุ่นหลัก 3 มาตรการ คือ

- การใช้สิทธิตามสิทธิบัตร (compulsory licensing) คือ การที่รัฐบาลใช้หรืออนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากผู้ทรงสิทธิก่อน โดยความตกลงทริปส์ได้กำหนดเงื่อนไขของการใช้มาตรการดังกล่าวไว้ในบทบัญญัติมาตรา 31¹²

- การนำเข้าซ้อน (parallel imports) คือ การนำเข้าสินค้าถูกกฎหมาย (legal products) ที่ได้รับสิทธิคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ไม่ว่าจะเป็ ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นๆ โดยไม่ได้ขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิก่อน ในกรณีของการนำเข้าซ้อนผลิตภัณฑ์ยา การนำเข้าซ้อนเปิดโอกาสให้มีการนำเข้ายาที่มีราคาถูกกว่าจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันกับยาชนิดเดียวกันที่จำหน่ายและมีสิทธิบัตรในประเทศได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิในประเทศก่อน การนำเข้าซ้อนจะสามารถทำได้โดยถูกต้องตามกฎหมายของประเทศใดประเทศหนึ่งหรือไม่ขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศนั้นว่าจะกำหนดให้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาสิ้นสุดลงเมื่อไร¹³

- ข้อยกเว้นสำหรับการขึ้นทะเบียนยา (Bipolar Provision) เป็นมาตรการที่กำหนดให้ผู้ผลิตยาชื่อสามัญสามารถใช้ประโยชน์จากยาต้นแบบซึ่งยังมีสิทธิบัตรคุ้มครองเพื่อการ

เพียงเล็กน้อย (evergreening patent) แต่ซึ่งสิทธิบัตรหมดอายุไปแล้ว อ้างอิงจาก เครือข่ายโลกที่สาม, คู่มือการปฏิบัติที่ดีในการกำหนดมาตรการต่างๆ ทางนโยบายและกฎหมายสิทธิบัตรที่มีผลต่อสุขภาพของสาธารณสุข (ปิ่น มาเลเซีย: จุฬาลงกรณ์, 2546), หน้า 3.

¹¹ โปรดดู ความตกลงทริปส์ในภาคผนวก มาตรา 65.2 และ 65.4

¹² โปรดดู ความตกลงทริปส์ในภาคผนวก มาตรา 31

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การพัฒนาระบบสิทธิบัตรยาของไทย และการเตรียมการรองรับผลกระทบจากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2552), หน้า 2-10 – 2-11.

ขอขึ้นทะเบียนยาได้* เช่น การผลิตหรือนำเข้ายาต้นแบบเพื่อใช้ในการศึกษาชีวสมมูล (bioequivalence study)** โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิก่อน แต่ผู้ผลิตยาชื่อสามัญจะสามารถวางตลาดยาของตนได้ก็ต่อเมื่อสิทธิบัตรของยาต้นแบบหมดอายุลงแล้วเท่านั้น มาตรการยืดหยุ่นนี้มักถูกเรียกโดยทั่วไปว่า บทบัญญัติโบลาร์ ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกให้อาชีพสามัญสามารถเข้าสู่ตลาดได้ทันที หลังจากที่สิทธิบัตรของยาต้นแบบหมดอายุลง หากไม่มีบทบัญญัติโบลาร์แล้ว ผู้ผลิตจะสามารถใช้ยาต้นแบบเพื่อเตรียมหลักฐานที่ใช้ในการขึ้นทะเบียนยาได้ก็ต่อเมื่อสิทธิบัตรหมดอายุลงแล้วเท่านั้น ทำให้การเข้าสู่ตลาดของยาชื่อสามัญที่มีราคาถูกกว่าล่าช้า¹⁴

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความตกลงทริปส์จะมีข้อยกเว้นและมาตรการยืดหยุ่นให้ประเทศสมาชิกสามารถใช้มาตรการต่างๆ เพื่อการปกป้องสาธารณสุขและส่งเสริมการเข้าถึงยาของประชาชนได้ แต่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดยังไม่กล้าที่จะใช้ประโยชน์จากมาตรการยืดหยุ่นเหล่านี้อย่างเต็มที่ แม้ส่วนหนึ่งจะมาจากภาษาที่ใช้ในบางมาตราอาจมีความคลุมเครือและยากแก่การตีความให้ชัดเจน แต่สาเหตุสำคัญนั้นมาจากการถูกขัดขวางและข่มขู่จากทั้งบรรษัทข้ามชาติตลอดจนรัฐบาลของประเทศที่มีอุตสาหกรรมยาต้นแบบที่มีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองสูง เช่น สหรัฐอเมริกา (ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากว่า อุตสาหกรรมยาเป็นอุตสาหกรรมที่ทำกำไรสูงที่สุดในโลก เฉพาะเมื่อปี ค.ศ. 2007 ประเทศไทยนำเข้ายาจากต่างประเทศคิดเป็นมูลค่ามากถึง 2.7 หมื่นล้านบาท ซึ่งเม็ดเงินหมุนเวียนมากมายเช่นนี้ หากมีการใช้มาตรการยืดหยุ่นในความตกลงทริปส์ โดยเฉพาะการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ย่อมหมายถึง “ผลิตภัณฑ์ยา” ที่บริษัทผู้ผลิตยาต่างชาติกำหนดราคาจำหน่ายเองและปราศจากคู่แข่งมาช้านาน กำลังถูกผลิตในชื่อสามัญและนำเข้าจากประเทศที่สาม ซึ่งมีการกำหนดราคาจำหน่ายถูกกว่าหลายเท่าตัว นั้นย่อมหมายความว่าบรรษัทข้ามชาติต้องสูญเสียเงินไปเป็นจำนวนมหาศาลจากการ

* หมายความว่าผู้ผลิตยาชื่อสามัญสามารถนำยาต้นแบบ (ในที่นี้หมายถึงตัวยาสาคัญที่มีสิทธิบัตรคุ้มครอง) มาใช้ในการศึกษาทดลองเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาชื่อสามัญของตนและใช้ในการขอขึ้นทะเบียนตำรับผลิตภัณฑ์ยา

** การศึกษาชีวสมมูล หมายถึง การศึกษาเปรียบเทียบความเท่าเทียมกันของอัตราการดูดซึมและปริมาณยาที่ถูกดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือดหลังจากที่ผู้ป่วยรับประทานยาต้นแบบและยาชื่อสามัญ

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-10.

ใช้มาตรการยืดหยุ่น)¹⁵ ดังนั้น กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย (นำโดยกลุ่มประเทศแอฟริกา) จึงจำเป็นต้องยกปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นที่ต้องหาทางแก้ไขบนเวทีการเจรจาการค้าพหุภาคี¹⁶

ในการประชุมองค์การการค้าโลกรอบโดฮา ประเทศสมาชิกได้ลงมติเห็นชอบปฏิญญาโดฮาว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าและสาธารณสุข (Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health)^{*} อย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ ปฏิญญาดังกล่าวถือเป็น การแสดงเจตจำนงทางการเมืองที่ชัดเจนของประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกว่า ประเทศกำลังพัฒนาสามารถใช้มาตรการยืดหยุ่นต่างๆ ภายใต้ความตกลงทริปส์เพื่อการเข้าถึงยาได้ โดยไม่ต้องกลัวว่าจะต้องเผชิญหน้ากับการพิพาทระหว่างประเทศ ปฏิญญาโดฮาฯ เป็นการตัดสินใจของ รัฐมนตรีประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก ซึ่งมีผลผูกพันทางกฎหมายต่อประเทศสมาชิกและ ส่วนต่างๆ ขององค์การการค้าโลก โดยเฉพาะหน่วยระงับข้อพิพาท (Dispute Settlement Body) และคณะมนตรีทริปส์ (the Council for TRIPs)¹⁷ ดังนั้นประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกจึงต้อง ยอมรับและปฏิบัติตามปฏิญญาโดฮาฯ

ปฏิญญาโดฮาฯ แสดงให้เห็นว่าประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาด้านสาธารณสุขของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดซึ่ง เกิดขึ้นจากสิทธิบัตรยาและตระหนักถึงความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบของสิทธิบัตรต่อราคายา ใน ขณะเดียวกัน ปฏิญญาโดฮาฯ ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการวิจัยและพัฒนาการใหม่ๆ ด้วย ปฏิญญาโดฮาฯ เน้นว่าความ ตกลงทริปส์จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการปัญหาด้านสาธารณสุขในระดับประเทศและระหว่าง ประเทศ ความตกลงทริปส์ไม่ได้และไม่ควรขัดขวางประเทศสมาชิกในการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อ ประโยชน์ด้านสาธารณสุข การตีความและการนำความตกลงทริปส์ไปสู่การปฏิบัติควรเป็นไปใน ลักษณะที่สนับสนุนสิทธิของประเทศสมาชิกในการปกป้องสาธารณสุขและสนับสนุนการเข้าถึงยา

¹⁵ รศ.ดร. จิราพร ลิ้มปานานนท์ “การต่อสู้เพื่อผู้ใช้โอกาสเข้าถึงยา” [ออนไลน์], 23 เมษายน 2554. แหล่งที่มา:

<http://socclaimon.wordpress.com/2010/12/22/รศ-ดร-จิราพร-ลิ้มปานานนท์/>

¹⁶ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การพัฒนาระบบสิทธิบัตรยาของไทยและการเตรียมการรองรับผลกระทบ จากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 2-15.

^{*} ดูรายละเอียดของปฏิญญาโดฮาว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าและสาธารณสุขได้ในภาคผนวก

¹⁷ Carlos M. Correa, Implication of the Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health [Online], 2 September 2010. Available from: http://whqlibdoc.who.int/HQ/2002/WHO_EDM_PAR_2002.3.pdf

นอกจากนั้น ในคำวินิจฉัยทบปัญญัตติวรรค 6 ของปฏิญญาโดฮาฯ ในปี ค.ศ. 2003 ได้สร้างช่องทางให้มีข้อยกเว้นในการคุ้มครองสิทธิบัตรอย่างเข้มงวดได้คือ อนุญาตให้มีการผลิตยาภายใต้การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อการส่งออกให้แก่ประเทศที่ต้องการโดยเฉพาะได้ เพื่อแก้ปัญหาของบางประเทศที่ไม่มีหรือมีความสามารถในการผลิตไม่เพียงพอเพื่อที่จะทำให้เกิดการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรอย่างมีประสิทธิภาพ และสนับสนุนการปกป้องสาธารณสุขของประเทศเหล่านั้น¹⁸

นอกเหนือจากนี้ บรรดาองค์การระหว่างประเทศหรือสถาบันระหว่างประเทศต่างก็ได้ ออกมาให้การสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาในการใช้มาตรการยืดหยุ่นตามความตกลงทริปส์ อย่างแข็งขัน ยกตัวอย่างเช่น สมัชชาอนามัยโลกมีมติอย่างเป็นทางการในการประชุมสมัชชาอนามัยโลกในเดือนพฤษภาคม 2007 คีอมติ WHA 60.30 ซึ่งกำหนดให้ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอนามัยโลกให้จัดเตรียม (โดยความร่วมมือขององค์การระหว่างประเทศอื่นๆ) เรื่องการสนับสนุนทางวิชาการและนโยบายให้แก่ประเทศต่างๆ ที่ประสงค์จะใช้ประโยชน์จากมาตรการยืดหยุ่นต่างๆ ตามความตกลงทริปส์และความตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงยา¹⁹

อย่างไรก็ดี ประสบการณ์การใช้มาตรการยืดหยุ่นต่างๆ ในระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศยังไม่ได้ใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อเพิ่มการเข้าถึงยาเท่าที่ควร²⁰ แม้ว่าประเทศต่างๆ จะมีสิทธิใช้ประโยชน์จากมาตรการยืดหยุ่นตามความตกลงทริปส์ ซึ่งรวมถึงการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อการสาธารณสุขได้อย่างเต็มที่ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านการบริหารภายในประเทศและกลไกในการจัดระบบการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในประเทศอย่างเหมาะสม²¹ จึงทำให้มาตรการยืดหยุ่นเหล่านั้นไม่ได้นำไปใช้เพื่อเพิ่มการเข้าถึงยาเท่าที่ควร ซึ่งใน

¹⁸ World Trade Organization, Implementation of Paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health: Decision of 30 August 2003 [Online], 8 April 2010. Available from: http://www.who.int/medicines/areas/policy/WT_L_540_e.pdf

¹⁹ World Health Organization, Public Health, Innovation and Intellectual Property Sixtieth World Health Assembly [Online], 23 April 2011. Available from: http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA60/A60_R30-en.pdf

²⁰ Commission on Intellectual Property Rights Innovation and Public Health, Public Health, Innovation and Intellectual Property Rights [Online] 23 April 2011. Available from: <http://www.who.int/intellectualproperty/documents/thereport/CIPIH23032006.pdf>

²¹ Carlos Correa, Integrating Public Health Concerns into Patent Legislation in Developing Countries [Online], 23 April 2011. Available from: <http://apps.who.int/medicinedocs/pdf/h2963e/h2963e.pdf>

ส่วนของการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรนั้นพบว่าสาเหตุหลักที่ประเทศกำลังพัฒนาไม่สามารถใช้มาตรการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรเนื่องจาก²²

1. ขาดกลไกในการดำเนินการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมายในประเทศและโครงสร้างการบริหารจัดการเพื่อการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร
2. มีความเสี่ยงต่อการถูกแทรกแซงทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ทำการเจรจาในลักษณะทวิภาคีหรือพหุภาคี ที่จะเกิดการแทรกแซงเนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันด้านอำนาจ
3. ความสามารถของอุตสาหกรรมในประเทศยังไม่เพียงพอที่จะผลิตยาได้เอง
4. ปัญหาด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี แม้ว่าการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจะสามารถทำได้โดยไม่จำเป็นต้องแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตร แต่ไม่สามารถรับประกันได้ว่าจะมีเทคโนโลยีที่สามารถผลิตเองได้

แม้ว่าปัจจัยข้างต้นจะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรก็ตาม แต่ในบางประเทศก็ได้มีการนำมาตราการนี้มาใช้อย่างจริงจัง เพื่อเพิ่มโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงยาในราคาที่สุดอดคล้องกับกำลังซื้อของตนมากขึ้น โดยเฉพาะกับยาต้านไวรัสเอชไอวี โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้หยิบยกการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย มาเป็นกรณีศึกษา (เรียงลำดับตามการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร) ดังนี้

²² Maria Auxiliadora Oliveira, Jorge Antonio Zepeda Bermudez, Gabriela Costa Chaves and Germán Velasquez, "Has the implementation of the TRIPS Agreement in Latin America and the Caribbean Produced Intellectual Property Legislation that Favours Public Health?," *Bulletin of the World Health Organization* 82,11 (November 2004): 815-821. อ้างใน อินทิรา ยมาภัย, อุดุลย์ โมฮารรา, วันดี กริชอนันต์, คัดนางค์ ไชยศิริ, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และยศ ตีระวัฒนานนท์, การประเมินผลกระทบจากมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาในประเทศไทยระหว่างปี 2549-2551 (นนทบุรี: โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ, 2552), หน้า 4.

3.2 การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

3.2.1 ประเทศไทย

ปัจจุบันมีโรคต่างๆ ที่เป็นปัญหาด้านสาธารณสุขของประเทศที่คุกคามและคร่าชีวิตคนไทยในแต่ละปีจำนวนมาก ที่สำคัญคือ โรคเอดส์ โรคเส้นเลือดอุดตันทั้งในหัวใจและสมอง และโรคมะเร็ง ประเทศไทยมีผู้ป่วยเอดส์มากกว่า 540,000 คนที่ยังมีชีวิตอยู่ และมีผู้ติดเชื้อเอดส์มากกว่า 10,000 คนต่อปี ซึ่งผู้ป่วยเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ยาต้านไวรัส²³ ในขณะที่โรคเส้นเลือดอุดตันในหัวใจและสมองก็ได้กลายเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศ เนื่องจากเป็นสาเหตุให้มีผู้เสียชีวิตและผู้พิการจำนวนมาก อัตราการเสียชีวิตของโรคนี้อยู่ใน 3 อันดับแรกเกือบทุกปี²⁴ ส่วนโรคมะเร็งนั้นเป็นโรคที่มีอัตราการเสียชีวิตสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศไทย (83.1 คนต่อประชากร 100,000 คน)²⁵ โดยมีผู้เสียชีวิตจากโรคมะเร็งสูงถึงกว่า 30,000 รายต่อปี และมีผู้ป่วยนับแสนคนต่อปี²⁶ ซึ่งหากผู้ป่วยเหล่านี้ได้เข้าถึงยารักษาโรคที่มีประสิทธิผลและปลอดภัย จะทำให้สามารถมีชีวิตปกติ อยู่กับครอบครัวอย่างมีความสุข และทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ แต่ปัญหาคือบรรดาผู้ป่วยหลายคนไม่สามารถจะเข้าถึงยาจำเป็นสำหรับรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ เพราะยามีราคาแพง เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครอง บริษัทผู้ผลิตยาจึงสามารถกำหนดราคาได้ตามต้องการ เช่น ยาอิมาทินิบ (Imatinib) ที่ใช้รักษาโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวและโรคมะเร็งทางเดินอาหาร มีค่าใช้จ่ายต่อปีมากกว่า 1 ล้านบาท เป็นต้น ในขณะที่ผู้ป่วยโรคเอดส์ต้องรับประทานยาทุกวันซึ่งเป็นยาที่มีราคาแพงมากเช่นกัน

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และได้มีการออกพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ค.ศ. 2002 ด้วยเจตนารมณ์

²³ กลุ่มอุตสาหกรรมยาสามัญและทรัพย์สินทางปัญญา กองควบคุมยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, การบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา (นนทบุรี: โปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 2551), หน้า 11.

²⁴ สถิติของกระทรวงสาธารณสุขรายงานว่า ในปี ค.ศ. 2006 โรคเส้นเลือดอุดตันในหัวใจและสมองมีอัตราการเสียชีวิตเป็นอันดับ 3 ของประเทศ คือ 28.4 คนต่อประชากร 100,000 คน ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การพัฒนากระบวนสิทธิบัตรยาของไทย และการเตรียมการรองรับผลกระทบจากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 6-2.

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-3.

เพื่อต้องการให้คนไทยมีโอกาสในการเข้าถึงยาจำเป็นที่มีในบัญชียาหลักแห่งชาติ* โดยในระยะแรกได้ยกเว้นยากลุ่มยาต้านไวรัสเอชไอวีเอาไว้ก่อน เพราะมีงบประมาณไม่เพียงพอ ต่อมาก็ได้มีการประกาศนโยบายการเข้าถึงยาต้านเอชไอวีอย่างถ้วนหน้าตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 2003 ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขที่จะร่วมกับสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่จะดำเนินการให้ประชาชนคนไทยทุกคน ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับยาตามรายการที่ปรากฏในบัญชียาหลักแห่งชาติ รวมทั้งยาอื่นๆ ที่มีความจำเป็น ที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขได้นำมาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมในการเพิ่มการเข้าถึงยาจำเป็นมาใช้ เช่น การจัดสรรงบประมาณด้านสาธารณสุขให้เพิ่มมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 2007 มีงบประมาณด้านสาธารณสุขรวมกันถึงประมาณ 170,000 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 12 ของงบประมาณทั้งประเทศ และมีงบประมาณเพื่อการรักษาผู้ป่วยเอดส์ถึงกว่า 3,800 ล้านบาท²⁷ นอกจากนี้ก็ยังมีมาตรการส่งเสริมการใช้ยาอย่างเหมาะสม แต่ปัญหาการเข้าถึงยาก็ยังคงรุนแรงขึ้น เพราะยานั้นมีราคาแพงมหาศาล ด้วยเหตุผลความจำเป็นดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขจึงได้พิจารณาประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยากับยาจำเป็นเพื่อใช้รักษาโรคเอดส์ โรคเส้นเลือดอุดตันในหัวใจและสมอง และโรคมะเร็ง เพื่อให้สามารถผลิตหรือนำเข้ายาชื่อสามัญที่มีคุณภาพในปริมาณที่พอเพียงกับความจำเป็นในการใช้รักษาผู้ป่วยได้

เมื่อปลายปี ค.ศ. 2006 ต่อต้นปี ค.ศ. 2007 กระทรวงสาธารณสุขไทยได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา 3 รายการ ได้แก่ (1) ยาเอฟาเวเรนซ์ (Efavirenz) ซึ่งเป็นยาต้านไวรัสเอชไอวีสูตรพื้นฐาน มีชื่อทางการค้าว่า สต็อคคริน (Stocrin®) ของบริษัท เมิร์ก ชาร์ป แอนด์ โดม จำกัด (Merk Sharp & Dohme) ประเทศสหรัฐอเมริกา (2) ยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์

---

* ยาจำเป็นคือยาที่ใช้แก้ไขปัญหาคัญด้านสุขภาพของประชาชน เป็นยาที่คัดเลือกโดยคำนึงถึงความจำเป็นด้านสาธารณสุขหลักฐานในด้านประสิทธิผลและความปลอดภัย และมีต้นทุน-ประสิทธิผลที่ดีกว่า ทั้งนี้ ยาจำเป็นเหล่านี้ต้องมีให้บริการในระบบสุขภาพตลอดเวลา ในปริมาณที่มากเพียงพอ ในขนาดการใช้ที่เหมาะสม โดยผ่านการรับรองคุณภาพและมีข้อมูลประกอบอย่างเหมาะสมเพียงพอ ในราคาที่ผู้บริโภคและชุมชนสามารถซื้อหาได้ การปฏิบัติตามแนวคิดเกี่ยวกับยาจำเป็นที่ต้องมีความยืดหยุ่น และสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยให้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละประเทศในการพัฒนากำหนดให้ยาใดเป็นยาจำเป็น

²⁷ กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, ข้อมูลความจริง 10 ประเด็นร้อน การใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาที่มีสิทธิบัตร 3 รายการในประเทศไทย: เอกสารเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทยในเรื่องสิทธิบัตรยา (นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2550) หน้า 2 – 3.

(Lopinavir+Ritonavir) เป็นยาต้านไวรัสเอชไอวีสูตรสำรองสำหรับผู้ป่วยที่ดื้อยา มีชื่อทางการค้าว่า คาเลทตรา (Kaletra®) ของบริษัท แอ็บบอต ลาบอแรตอรีส์ จำกัด (Abbott Laboratories Limited) ประเทศสหรัฐอเมริกา (3) ยาโคลพิโดเกรล (Clopidogrel) เป็นยารักษาโรคเส้นเลือดอุดตันทั้งในหัวใจและสมอง มีชื่อทางการค้าว่า พลาวิกซ์ (Plavix®) ของบริษัทซาโนฟี ซินเธอลาโบ จำกัด (Sanofi Synthelabo) ประเทศฝรั่งเศส * โดยวัตถุประสงค์ของการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของกระทรวงสาธารณสุขครั้งนี้ไม่ได้มุ่งหวังที่จะประหยัดงบประมาณ แต่มุ่งให้ประชาชนได้รับยาจำเป็นที่มีคุณภาพดีอย่างทั่วถึงถ้วนหน้าด้วยงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นสำคัญ ยาที่มีการประกาศใช้สิทธิโดยรัฐไปแล้วทั้ง 3 รายการนั้น เป็นยาที่รัฐไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดหาที่มีสิทธิบัตรซึ่งมีราคาสูงมาก ให้แก่ผู้ป่วยที่มีความจำเป็นต้องใช้ยาได้อย่างทั่วถึง ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่ได้รับยาดังกล่าว ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการประกาศการใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาทั้ง 3 รายการ เพื่อให้เกิดการแข่งขันในตลาดยาและส่งผลให้ราคาขายต่ำลง งบประมาณที่รัฐมีอยู่ก็จะสามารถจัดหาดังกล่าวได้มากขึ้น ประชาชนก็จะมีโอกาสในการได้รับยาดังกล่าวมากขึ้นด้วย แต่ทั้งนี้ ยาที่ได้จากการใช้สิทธิโดยรัฐดังกล่าวจะถูกนำไปใช้เฉพาะผู้ป่วยที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐเท่านั้น ไม่มีการนำไปใช้จำหน่ายทางการค้าทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ²⁸

ต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ. 2008 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพิ่มเติมกับยารักษาโรคมะเร็งอีก 4 รายการ ได้แก่ (1) ยาโดซีเทกเซล (Docetaxel) ใช้รักษาโรคมะเร็งหลายชนิด มีชื่อทางการค้าว่า แท็กโซเทียร์ (Taxotere®) ของบริษัท ซาโนฟี อเวนต์ิส จำกัด (Sanofi Aventis) ประเทศฝรั่งเศส (2) ยาเลโทรโซล (Letrozole) ใช้รักษาโรคมะเร็งเต้านม มีชื่อทางการค้าว่า ฟีมาร่า (Femara®) ของบริษัทโนวาร์ติส (Novartis) ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ (3) ยาเออร์โลทินิบ (Erlotinib) ใช้รักษาโรคมะเร็งปอด มีชื่อทางการค้าว่า ทราซีว่า (Traceva®) ของบริษัท โรช จำกัด (Roche) ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ และประเทศสวิสเซอร์แลนด์ (4) ยาอิมาทินิบ (Imatinib) ใช้รักษาโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวและโรคมะเร็งทางเดินอาหาร มีชื่อทางการค้าว่า กลีเวค (Glivec®) ของบริษัทโนวาร์ติส * ทั้งนี้กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงเหตุผลว่าโรคมะเร็งเป็น

* ดูประกาศการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยากับยา 3 รายการนี้ได้ในภาคผนวก

²⁸ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, ประสบการณ์การเจรจาต่อรองราคาขายจำเป็นที่มีสิทธิบัตร (นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, 2551), หน้า 3-4.

* ดูประกาศการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยากับยารักษาโรคมะเร็งทั้ง 4 รายการข้างต้นได้ในภาคผนวก

โรคที่มีอัตราการเสียชีวิตสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ซึ่งความรุนแรงของปัญหาไม่ได้น้อยไปกว่าโรคเอดส์ โดยเฉพาะมะเร็งปอดและมะเร็งเต้านมนับเป็นมะเร็งที่พบบ่อยที่สุด แม้ปัจจุบันมียารักษาโรคมะเร็งที่เรียกว่า “เคมีบำบัด” และยารักษาโรคมะเร็งแบบมุ่งเป้า (drugs for targeted therapy) ใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพสูง ทั้งสามารถรักษาให้หายขาดหรืออย่างน้อยก็ช่วยยืดชีวิตของผู้ป่วยได้ แต่ยาเหล่านี้ล้วนมีราคาแพงมากเนื่องจากเป็นยาที่มีสิทธิบัตรคุ้มครอง จึงสามารถผูกขาดการตลาดโดยไม่มีคู่แข่ง ทำให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยหรือรายได้ปานกลางไม่สามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้ และระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ค.ศ. 2002 ก็ไม่สามารถที่จะรับประกันการใช้จ่ายของยาดังกล่าวได้ ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ยาจำเป็นเหล่านี้หลายตัวไม่ได้รับการบรรจุอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติ** ผู้ป่วยภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าจึงสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้น้อยมาก เฉพาะผู้ป่วยบางรายที่ตัดสินใจจ่ายค่ายาด้วยตนเองเพื่อรักษาหรือพยุงชีวิตเท่านั้น ซึ่งในไม่ช้าก็ต้องประสบกับภาวะล้มละลายจากการเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็ง หรือมิฉะนั้นก็ต้องหยุดการรักษากลางคัน ดังนั้น รัฐบาลจึงจำเป็นต้องใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงยาจำเป็นได้อย่างทั่วถึง ยกเว้นกรณียาอิมาตินิบ เป็นการใช้อย่างมีเงื่อนไข²⁹ กล่าวคือผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยสามารถได้รับยาต้นแบบภายใต้โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยนานาชาติหรือโครงการจีแพป (Glivec International Patient Assistance Program – GIPAP) โดยไม่มีค่าใช้จ่าย³⁰

ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุขไทยได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยาต่าง ๆ ข้างต้น โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ค.ศ. 1979 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) ค.ศ. 1999 อันเป็นการใช้สิทธิโดยรัฐบาล (Government Use)

** ภายหลังจากการดำเนินการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐ ทำให้ราคายาลดลงอย่างมาก คณะอนุกรรมการบัญชียาหลักแห่งชาติ จึงได้มีมติให้นำยาด้านโรคมะเร็งดังกล่าวเข้าอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 2008 และรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขได้ลงนามในประกาศไปเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2008

²⁹ รัฐบาลจะดำเนินการนำเข้ายาชื่อสามัญเมื่อโครงการเข้าถึงยาภายใต้โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยนานาชาติหรือโครงการจีแพป (Glivec International Patient Assistance Program – GIPAP) สิ้นสุดลง หรือการดำเนินโครงการไม่สามารถทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเข้าถึงยาได้ทุกคน ตามข้อเสนอของบริษัทโนวาartis ที่ระบุว่า ผู้ป่วยซึ่งมีรายได้น้อยกว่าครัวเรือนต่ำกว่าเกณฑ์เศรษฐกิจและสังคม โดยกรณีผู้ป่วยที่ใช้ยาอิมาตินิบ 400 มิลลิกรัม และ 600 มิลลิกรัมต่อวัน ผู้ป่วยจะต้องมีรายได้น้อยกว่า 1.7 ล้านบาทต่อปี และ 2.2 ล้านบาทต่อปี ตามลำดับ ซึ่งครอบคลุมผู้ป่วยหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าทั้งหมด โปรดดู กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, คำตอบต่อ 10 ประเด็นสำคัญในเรื่องการใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาต้านโรคมะเร็งที่มีสิทธิบัตรทั้ง 4 รายการ (นนทบุรี : สำนักงานหลักประกันสุขภาพ, 2551), หน้า 1-6.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ซึ่งแตกต่างจากการใช้สิทธิโดยเอกชนตามมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ โดยมาตรา 51 ระบุว่า เพื่อประโยชน์ในการประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภคหรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือการสงวนรักษา หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม หรือป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคอย่างอื่นอย่างรุนแรง หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น ในกรณีนี้รัฐกำหนดให้เป็นอำนาจของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องสามารถประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน แต่จะต้องแจ้งการใช้สิทธิโดยรัฐดังกล่าวต่อผู้ทรงสิทธิบัตรโดยมิชักช้า และจะต้องเสียค่าตอบแทนการใช้สิทธิต่อผู้ทรงสิทธิและจะต้องยื่นคำขอเสนอค่าตอบแทนและเงื่อนไขการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต่ออธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วย³¹ การใช้สิทธิโดยรัฐตามมาตรา 51 นี้ มีความสอดคล้องกับความตกลงทริปส์ขององค์การการค้าโลก มาตรา 31 (บี) ที่รับรองสิทธิของประเทศสมาชิกที่จะใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพื่อตอบสนองของความต้องการของสาธารณชน โดยการใช้มาตรการดังกล่าวจะต้องเป็นการใช้โดยคำสั่งของรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะ (โดยอาจมอบให้หน่วยงานรัฐหรือเอกชนดำเนินการก็ได้) และไม่จำเป็นต้องเจรจาหรือพยายามที่จะได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน เพียงแต่จะต้องให้ค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตร

ขณะที่ปัญญาโดฮา ก็ได้ย้ำว่า ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกมีสิทธิกำหนดเหตุผลและเงื่อนไขในการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ด้วยตนเอง ตามวรรค 5 (บี)

ในกรณีเช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า การประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรของกระทรวงสาธารณสุขถูกต้องตาม พ.ร.บ.สิทธิบัตรของไทยและเป็นไปตามความตกลงทริปส์ รวมทั้งยังสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของปัญญาโดฮา ทุกประการ ที่มุ่งเน้นส่งเสริมการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงยาของประชาชนอย่างถ้วนหน้า

ผลของการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาทั้งหมด 7 รายการโดยรัฐบาลไทย ทำให้ราคายาในตลาดลดลง โดยมีรายละเอียดดังนี้³²

³¹ กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, ข้อมูลความจริง 10 ประเด็นร้อน การใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาที่มีสิทธิบัตร 3 รายการในประเทศไทย: เอกสารเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทยในเรื่องสิทธิบัตรยา, หน้า 2-3.

³² สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การพัฒนาระบบสิทธิบัตรยาของไทย และการเตรียมการรองรับผลกระทบจากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 7-3.

- ราคายาเอพาวีเรนซ์ก่อนการเจรจาต่อรองลดลงจาก 1,300 บาทต่อขวดต่อเดือน เหลือเพียง 776 บาท (ลดลงร้อยละ 40) และยาชื่อสามัญที่นำเข้าจากอินเดียมีราคาเท่ากับ 685 บาทต่อเดือน (ลดลงร้อยละ 47 เมื่อเทียบกับยาต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)
- ราคายาโลพินาเวียร์ + ริโทนาเวียร์ ลดลงจาก 1,700 เหรียญสหรัฐ ต่อคนต่อปี เหลือเพียง 1,000 เหรียญสหรัฐ ต่อคนต่อปี (ลดลงร้อยละ 41) ราคาที่ลดลงไม่ได้เป็นผลจากการเจรจาต่อรอง แต่เป็นผลจากการที่บริษัท แอ็บบอต ลาบอแรตอรีส์ จำกัด ได้ประกาศราคาขายใหม่ทั่วโลกในเดือนเมษายน ค.ศ. 2007 ซึ่งราคาขายสำหรับประเทศที่มีรายได้ปานกลาง (เช่น ประเทศไทย) เท่ากับ 1,000 เหรียญสหรัฐ ต่อคนต่อปี ขณะที่ยาชื่อสามัญที่นำเข้าจากอินเดียมีราคา 695 เหรียญสหรัฐ ต่อคนต่อปี (ลดลงร้อยละ 59 เมื่อเทียบกับยาต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)
- ราคายาโคลพิโดเกรล ลดลงจาก 68 บาทต่อเม็ด (ขนาด 75 มิลลิกรัม) เหลือเพียง 20 บาทต่อเม็ดภายหลังการเจรจาต่อรอง (ลดลงร้อยละ 71) ขณะที่ยาชื่อสามัญที่นำเข้าจากอินเดียมีราคาเพียง 1-2 บาทต่อเม็ด (ลดลงร้อยละ 97-98.5 เมื่อเทียบกับยาต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)
- ราคายาโดซีแท็กเซล ลดลงจาก 26,500 บาทต่อเข็มขนาด 80 มิลลิกรัม เหลือเพียง 5,962 บาทภายหลังการเจรจาต่อรอง (ลดลงร้อยละ 78) อย่างไรก็ตาม ราคายาต้นแบบภายหลังการเจรจา ยังคงสูงอยู่หากเทียบกับยาชื่อสามัญจากอินเดียซึ่งมีราคาเพียง 1,245 บาท (ลดลงร้อยละ 95 เมื่อเทียบกับยาต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)
- ราคายาเลโทโรซิล ลดลงจาก 230 บาทเหลือเพียง 150 บาทภายหลังการเจรจาต่อรอง (ลดลงร้อยละ 35) ขณะที่ยาชื่อสามัญจากอินเดียมีราคาเพียง 15 บาท (ลดลงร้อยละ 93 เมื่อเทียบกับราคาขายต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)
- ราคายาเออร์โลทีนิบ ลดลงจาก 2,737 บาทเหลือเพียง 1,895 บาท (ลดลงร้อยละ 31) ภายหลังการเจรจาต่อรอง ขณะที่ยาชื่อสามัญจากอินเดียมีราคา 736 บาท (ลดลงร้อยละ 73 เมื่อเทียบกับยาต้นแบบก่อนการเจรจาต่อรอง)

- ราคายาอิมาทินิบ ทั้งก่อนและหลังการเจรจาต่อรองไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากบริษัทได้เสนอการให้ความช่วยเหลือผ่านโครงการจีแพป³³ โดยการจัดทำหลักเกณฑ์ใหม่เพื่อให้ผู้ป่วยในระบบหลักประกันสุขภาพทั้งหมดสามารถเข้าร่วมโครงการได้โดยไม่คิดมูลค่า ทั้งนี้ ข้อมูลจากการประมาณการพบว่า มีผู้ป่วยโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวทั่วประเทศราว 2,000 คน และผู้ป่วยเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

นอกจากนี้ การดำเนินมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐยังเป็นผลให้จำนวนผู้ป่วยสามารถเข้าถึงยาได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึง การได้รับบริการทางสุขภาพที่จำเป็นและการมีชีวิตที่ยืนยาว โดยไม่ต้องเสียชีวิตก่อนวัยอันควรด้วย โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (Health Intervention and Technology Assessment Program – HITAP) ได้ประมาณการจำนวนผู้ป่วยที่เข้าถึงยาภายใน 5 ปีหลังการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา³⁴ (ดูตารางที่ 3.1) พบว่าการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นผลให้จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาโคพิโดเกรลเพิ่มขึ้นมากที่สุด 40,947 ราย³⁵ รองลงมาคือ จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาเอฟาวิเรนซ์เพิ่มขึ้น 17,959 ราย จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาโดซีแท็กเซลเพิ่มขึ้น 10,813 ราย จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาเลโทโรโซลเพิ่มขึ้น 8,916 ราย จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์เพิ่มขึ้น 3,421 ราย จำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาอิมาทินิบเพิ่มขึ้น 1,846 ราย และจำนวนผู้ป่วยเข้าถึงยาเออร์โลทินิบในมะเร็งปอดระยะลุกลามเพิ่มขึ้นน้อยที่สุด 256 ราย*

³³ โครงการจีแพปเป็นโครงการที่บริษัทโนวาติส ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยในประเทศที่มีโอกาสน้อยในการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพได้ โดยมีเงื่อนไขว่า ประเทศที่ผู้ป่วยอาศัยอยู่นั้นต้องไม่มียาเลียนแบบยาอิมาทินิบอยู่ด้วย โครงการนี้เริ่มต้นในปี ค.ศ. 2002 โดยได้ดำเนินการจัดยาให้แก่ผู้ป่วยยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า ในประเทศต่างๆ 80 ประเทศทั่วโลก และมีผู้ป่วยเข้าร่วมโครงการมากกว่า 19,000 คน ที่มา: โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยนานาชาติ, About GIPAP [ออนไลน์], 23 เมษายน 2554. แหล่งที่มา: <http://www.gipapthailand.org/about/about.html>

³⁴ อินทิวา ยมาภย์, อุดลย์ โมฮารว, วันดี กริชอนันต์, คันนางค์ ไชยศิริ, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และ ยศ ตีระวัฒนานนท์, การประเมินผลกระทบจากมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาในประเทศไทยระหว่างปี 2549-2551, หน้า 14-17.

³⁵ ก่อนที่จะมีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยานั้น ผู้ป่วยที่สามารถเข้าถึงยามีเพียงร้อยละ 10 จากจำนวนผู้ป่วยที่ต้องการยาทั้งหมด 300,000 คน อ้างอิงจาก: Sripen Tantivess, Nusaraporn Kessomboon and Chotiros Laongbua, Introducing Government Use of Patents on Essential Medicines in Thailand, 2006-2007: Policy Analysis with Key Lessons Learned and Recommendations (Nonthaburi: International Health Policy, Thailand, 2008), p. 35.

* ยาเออร์โลทินิบเป็นยาต้านมะเร็งปอดที่ใช้หลังจากที่ใช้ยาโดซีแท็กเซลไม่ได้ผล (third-line treatment of non-small cell lung cancer) ขณะที่ยาโดซีแท็กเซลเป็น second-line treatment of non-small cell lung cancer

ตารางที่ 3.1 การประมาณการจำนวนผู้ป่วยที่เข้าถึงยาเพิ่มขึ้นภายใน 5 ปีหลังจากการประกาศใช้
สิทธิตามสิทธิบัตรยา

ชื่อยาสามัญ	2007	2008	2009**	2010**	2011**	2012**	ผู้ป่วยเข้าถึงยาเพิ่มขึ้นทั้งหมดภายใน 5 ปี****
ยาเอฟาวิเรนซ์	2,815*	6,264*	10,391	14,255	17,959		17,959
ยาโลพินาเวียร์+ ริโทนาเวียร์	***	623	1,529	2,475	3,421		3,421
ยาโคลพิโดเกรด	***	4,069	12,207	12,307	12,394		40,947
ยาเลโทรโซล		***	7,499	7,929	8,392	8,916	8,916
ยาโดซีแท็กเซล (มะเร็งเต้านม ระยะลุกลาม)		***	1,347	1,440	1,533	1,638	10,813
ยาโดซีแท็กเซล (มะเร็งปอดระยะ ลุกลาม)		***	1,146	1,190	1,235	1,248	
ยาเออร์โลทินิบ (มะเร็งปอดระยะ ลุกลาม)		***	52	60	68	76	256

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อยาสามัญ	2007	2008	2009**	2010**	2011**	2012**	ผู้ป่วยเข้าถึงยาเพิ่มขึ้นทั้งหมดภายใน 5 ปี****
ยาอิมาทินิบ (มะเร็งเม็ดเลือดขาวชนิด CML)		892	833	928	1,134	1,293	1,846
ยาอิมาทินิบ (มะเร็งกระเพาะอาหารชนิด GIST)		487	437	478	515	553	

ที่มา: อินทวิธา ยมาภย์, อุดุลย์ โมฮารรา, วันดี กริชอนันต์, ศักคนางค์ ไชยศิริ, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และ ยศ ตีระวัฒน์ นานนท์, การประเมินผลกระทบจากมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาในประเทศไทยระหว่างปี 2549-2551, หน้า 32.

หมายเหตุ:

* ข้อมูลผู้ป่วยที่มารับยาในโครงการกองทุนเพื่อการบริหารผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์

** ข้อมูลการประมาณการ

*** ยังไม่มีการนำเข้ายา

**** ในการประมาณการของโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ กรณียาเอฟาวิเรนซ์ ยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์ ยาเลโทโรโซล และยาอิมาทินิบ ได้กำหนดให้ผู้ป่วยได้รับยาต่อเนื่องตลอด 5 ปี ดังนั้นจำนวนผู้ป่วยที่ใช้ยาในแต่ละปีจะรวมทั้งผู้ป่วยเก่าและใหม่ ขณะที่กรณียาอื่นๆ กำหนดให้ผู้ป่วยได้รับยาไม่เกิน 1 ปี ดังนั้นจำนวนผู้ป่วยที่ใช้ยาอื่นๆ ในแต่ละปีจะมีเฉพาะผู้ป่วยใหม่เท่านั้น

กรณีการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐของประเทศไทยนั้นถือว่ามี ความน่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากที่ผ่านมาไม่ค่อยมีประเทศกำลังพัฒนาประเทศใดกล้าใช้ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงยา เนื่องจากกลัวแรงกดดันจากบริษัท ยาข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้แสดงออกมาผ่านนโยบายทางการค้าของสหรัฐอเมริกาที่ ต้องการให้ประเทศต่าง ๆ ให้ความคุ้มครองระบบทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด และถึงแม้ว่าจะ มีประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศได้เคยประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาไปบ้างแล้ว

เช่น มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นต้น* แต่จะเห็นได้ว่าการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศเหล่านั้นมักทำกับยาซึ่งในหลายๆ ประเทศไม่ได้มีการขึ้นทะเบียนสิทธิบัตรอยู่แล้ว และเป็นยาที่ไม่ได้สร้างผลกำไรให้บริษัทยามากนัก ฉะนั้นจึงไม่ถูกตอบโต้จากบริษัทเจ้าของยาเท่าที่ควร รวมทั้งการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเหล่านั้นมักนำมาใช้กับยาที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์เป็นหลัก โดยเฉพาะยาต้านไวรัสเอชไอวี ในขณะที่ประเทศไทยนั้นต้องถือว่าเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาของโลกว่าประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาแล้วเกิดประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนาด้วยกัน โดยที่ประเทศไทยนั้นได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยาต้านไวรัสเอชไอวีที่มีความสำคัญและเป็นยาที่กำไรให้กับบริษัทยาข้ามชาติเป็นอย่างมาก ทั้งสิ้น 2 รายการ นอกจากนี้ ยังประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยารักษาโรคอื่นๆ อย่างยารักษาโรคหลอดเลือดหัวใจและสมอง และยารักษาโรคมะเร็งด้วย กรณีของประเทศไทยนั้นนับเป็นตัวอย่างสำคัญ เพราะโรคเรื้อรังหรือโรคไม่ติดต่อเรื้อรังได้กลายเป็นปัญหาด้านสุขภาพของประเทศกำลังพัฒนามากถึงครั้งต่อครั้ง ทั้งยังมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ธนาคารโลกได้ประมาณการไว้ว่าภายในปี ค.ศ. 2015 โรคเรื้อรังจะกลายเป็นสาเหตุหลักของการเสียชีวิตของพลเมืองในประเทศกำลังพัฒนา³⁶

ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ก้าวแรกแห่งความสำเร็จในการประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของไทยดูเหมือนจะกลายเป็นแรงบันดาลใจและสามารถสร้างความกล้าหาญให้แก่ประเทศอื่นๆ ได้อย่างสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐของประเทศไทยไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน และเส้นทางในการดำเนินการต่างๆ ก็ไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ เพราะต้องเผชิญกับแรงต่อต้านจากผู้เสียผลประโยชน์จากการใช้มาตรการนี้ อันประกอบด้วย ผู้ทรงสิทธิบัตรยาทั้ง 7 รายการ อุตสาหกรรมยาข้ามชาติ และรัฐบาลของประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เนื่องจากการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาจะเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันของยาชื่อสามัญ ทำ

* ดูตัวอย่างการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ในภาคผนวก

³⁶ O. Adeyi, O. Smith, & S. Robles, *Public Policy and the Challenge of Chronic Non – Communicable Disenes* (Washington D.C.: World Bank, 2007) อ้างใน เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทธุน, *เกมการเมืองโลกเพื่อครองอำนาจสุขภาพตลาดยาสิทธิบัตรยา การเข้าถึงนวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดยอาศัยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก*, แปลโดย ชลดา กลางบุรี (กรุงเทพมหานคร: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 38.

ให้ผลกำไรจากการจำหน่ายยาต้นแบบลดลง ซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงต่อผู้ทรงสิทธิบัตร ในขณะที่รัฐบาลของประเทศที่อุตสาหกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่ก็ต้องปกป้องผลประโยชน์ให้ธุรกิจในประเทศของตน นอกจากนี้ ยังมีความเป็นไปได้ที่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ จะทำตามประเทศไทยในการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา ซึ่งจะสร้างความเสียหายเชิงธุรกิจต่ออุตสาหกรรมการผลิตยาต้นแบบอย่างกว้างขวาง ปฏิกริยาต่อต้านที่แสดงออกมาจากบรรดาผู้เสียผลประโยชน์ทั้งหลายมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การกล่าวหาว่ายาที่นำเข้าจากประเทศอินเดียหรือประเทศอื่น ซึ่งมีราคาต่ำกว่ายาที่มีสิทธิบัตรนั้น เป็นยาที่มีคุณภาพต่ำ³⁷ การที่บริษัทแอ็บบอตทำหนังสือขอลงทุนการขึ้นทะเบียนยาใหม่ 7 ตำรับ ในประเทศไทย รวมทั้งยาออลูเวียร์ (Aluvir tablet) ยาต้านไวรัสเอชไอวีสูตรสำรองซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของยาโลพินาเวียร์ + ริโทนาเวียร์ ที่ทนความร้อนได้ดีกว่ารูปแบบเดิม และไม่ต้องแช่ตู้เย็นตลอดเวลา³⁸ นอกจากนี้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศของบริษัทยาผู้ทรงสิทธิบัตร ปรบลดสถานะทางการค้าของประเทศไทยตามมาตรา 301 พิเศษ (the Special 301 Act) ของกฎหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา จากประเทศที่ต้องเฝ้าระวัง (Watch List – WL) เป็นประเทศที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ (Priority Watch List –PWL) และมีโอกาสที่จะถูกรับลดต่อไปเป็นกลุ่มประเทศที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาขั้นรุนแรง (Priority Foreign Country – PFC)³⁹ ต่อมาในวันที่ 1 กรกฎาคม 2007 สำนักงานผู้แทนการค้าสหรัฐอเมริกา (Office of the United States Trade Representative – USTR) ได้ประกาศผลการพิจารณาทบทวนการให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรหรือจีเอสพี (Generalized System of Preferences – GSP)* ประจำปี 2007 โดยสินค้าไทยถูกตัดสิทธิในปีนี้มีจำนวน 3 รายการ ได้แก่ 1) เครื่องประดับอัญมณีทำจากทอง 2) เม็ดพลาสติกโพลีเอทิลีนเทเรฟทาเลต (Polyethylene terephthalate in primary forms) และ 3) เครื่องรับโทรทัศน์สีจอแบน⁴⁰

³⁷ พงศธร พอกเพิ่มดี, “ถอดหน้ากากบริษัทยาข้ามชาติ บทเรียนกรณียา Clopidogrel,” มติชน (26 พฤษภาคม 2552): 2.

³⁸ The Nation, Doubts over Abbott's Lastest AIDS Drug Claim [Online], 24 April 2011. Available from: <http://eng.moph.go.th/ContentDetails.php?intContentID=16014&strOrgID=001002002>

³⁹ “เอกซเรย์ ‘ซีแอล’ ผลประโยชน์เพื่อใคร?,” คมชัดลึก (17 กุมภาพันธ์ 2551): 5.

* การให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร หมายถึง ระบบการให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรเป็นการทั่วไปที่ประเทศพัฒนาแล้วให้แก่สินค้าที่มีแหล่งกำเนิดในประเทศกำลังพัฒนา โดยสินค้าที่ได้รับสิทธิพิเศษดังกล่าวจะถูกเรียกเก็บภาษีนำเข้าต่ำกว่าอัตราปกติหรือได้รับการยกเว้นภาษีนำเข้า ทั้งนี้ประเทศผู้ให้สิทธิพิเศษฯ จะเป็นผู้ให้แต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น

⁴⁰ U.S. Commercial Service, GSP Announcement US Embassy, 2007 [Online], 24 April 2011. Available from: <http://www.buyusa.gov/thailand/th/1.html>

แม้ว่ารัฐบาลไทยจะถูกต่อต้านจากผู้เสียผลประโยชน์จากการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาตามที่ได้กล่าวมาในข้างต้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีกระแสสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศหลายหน่วยงาน เช่น องค์การอนามัยโลก โครงการโรคเอดส์แห่งสหประชาชาติ และองค์การว่าด้วยการค้าและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ โดยผู้นำขององค์กรเหล่านี้ได้ส่งหนังสือแสดงความชื่นชมที่รัฐบาลไทยมีนโยบายเพื่อเพิ่มการเข้าถึงยาจำเป็นสำหรับประชาชนผู้ยากไร้⁴¹ โดยเฉพาะในกรณีขององค์การอนามัยโลกนั้น ได้ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพย์สินทางปัญญาจากหลายหน่วยงานมาให้การสนับสนุนทางนโยบายและวิชาการแก่รัฐบาลไทยในการใช้มาตรการยืดหยุ่นในความตกลงทริป์สตามคำร้องขอของกระทรวงสาธารณสุข ในเดือนกุมภาพันธ์ 2008⁴²

กระนั้นก็ดี การดำเนินนโยบายการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของรัฐบาลไทยจะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้จนถึงทุกวันนี้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากภาคประชาสังคม (civil society) และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น องค์กรหมอไร้พรมแดน (Medecins Sans Frontieres – MSF) องค์กรความรู้ในเวศวิทยาระหว่างประเทศ (Knowledge Ecology International – KEI) มูลนิธิเข้าถึงเอดส์ (AIDS Access Foundation) และเครือข่ายโลกที่สาม (Third World Network – TWN)

โดยภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ล้วนมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนได้รับบริการสุขภาพที่เหมาะสม รวมทั้งการได้รับยาที่มีความจำเป็น ซึ่งถือเป็นประโยชน์สาธารณะ ตัวแสดงเหล่านี้ได้พยายามผลักดันให้มีการนำมาตราการยืดหยุ่นในความตกลงทริป์สมาใช้เพื่อประโยชน์ด้านการสาธารณสุขในประเทศไทยก่อนที่จะประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาอย่างจริงจังหลายปี ซึ่งการเคลื่อนไหวที่สำคัญเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1999 เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ รวมตัวกันเรียกร้องให้กระทรวงสาธารณสุขหันมาเอาใจใส่ราคาขายต้านไวรัสเอชไอวี รวมทั้งเรียกร้องให้ประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นครั้งแรก โดยการยกกรณีของยาเม็ดดีดีไอ (didanosine – ddl) มาเป็นกรณีตัวอย่าง ซึ่งบริษัทบริสตอล ไมเยอร์ สควิบป์ หรือ บีเอ็มเอส (Bristol-Myers Squibb – BMS) ไม่มีความชอบธรรมในการจดสิทธิบัตรยาตัวนี้

⁴¹ Margaret Chan, Letter to Minister of Public Health of Thailand, dated 7 February 2007 (Geneva: WHO, 2007) และ Peter Piot, Letter to Minister of Public Health of Thailand, dated 26 December 2006 (Geneva: UNAIDS, 2006).

⁴² Germán Velásquez et al., Improving Access to Medicines in Thailand: The use of TRIPS flexibilities, Report of a WHO Mission, 31 January to 6 February 2008 (Bangkok: WHO Mission, 2008).

เนื่องจากเดิมในคำขอฉบับแรกมีการกำหนดขนาดไว้ที่ 5 - 100 มิลลิกรัมต่อหน่วยการใช้ยา แต่ในสิทธิบัตรได้ปรากฏว่าขนาดของการใช้ยาไม่มีปรากฏในสิทธิบัตร ทำให้ขอบเขตครอบคลุมอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้ผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตได้ ต่อมาเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ได้ดำเนินการฟ้องต่อศาลทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อนำไปสู่การเพิกถอนสิทธิบัตรยาดีดีไอ และท้ายที่สุดปีเอ็มเอสก็ขอเจรจา โดยจะขอถอนสิทธิบัตรจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา นั้นหมายถึงยาเม็ดดีดีไอไม่มีสิทธิบัตรในประเทศไทยต่อไป⁴³

การเคลื่อนไหวดังกล่าวนับได้ว่าเป็นความสำเร็จหนึ่งในการต่อสู้ด้วยหลักการสำคัญคือลดการผูกขาดการผลิตยาจากบริษัทยาข้ามชาติ และสนับสนุนให้มีการผลิตยาราคาถูกในประเทศ เพื่อให้ผู้ติดเชื้อสามารถเข้าถึงยาได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวประเด็นการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เนื่องจากเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ได้พยายามผลักดันให้รัฐบาลสมัยนั้นผลิตยาดีดีไอชนิดเม็ดโดยใช้ช่องทางของมาตรการดังกล่าว อย่างไรก็ตามรัฐบาลสมัยนั้นยังไม่มีแนวคิดที่จะผลิต ทำให้องค์การเภสัชกรรมผลิตยาดีดีไอชนิดผงซึ่งไม่ติดเงื่อนไขสิทธิบัตรออกจำหน่าย⁴⁴

นอกเหนือจากนี้ บรรดาองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคมยังได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินนโยบายการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาอีกหลายรูปแบบ เช่น การช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหตุผลและความชอบธรรมของนโยบายนี้ การจัดรณรงค์ในโอกาสต่างๆ และการจัดการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยาที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศต่างๆ เป็นต้น⁴⁵

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴³ เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ประเทศไทย, การต่อสู้เรื่องสิทธิบัตร กรณียาดีดีไอ [ออนไลน์], 23 เมษายน 2554.

แหล่งที่มา: http://www.thaiplus.net/autopage/show_page.php?h=2&s_id=1&d_id=6

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ ศรีเพ็ญ ดันติเวสส, นุศราพร เกษสมบุรณ์ และ โชติรส ละอองบัว, "การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการบังคับใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยาในประเทศไทย," *วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข* 2,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2551):

3.2.2 ประเทศบราซิล

บราซิลเป็นหนึ่งในประเทศที่อยู่แนวหน้าของการต่อสู้กับเชื้อเอชไอวี/เอดส์ การดำเนินงานของบราซิลเพื่อแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อเอชไอวี/เอดส์ เริ่มต้นทั้งภาคประชาสังคมและรัฐบาล และมีรายงานว่าบราซิลมีพันธกรณีในการจ่ายยารักษาโรคเอดส์นั้นเป็นผลส่วนหนึ่งจากแรงกดดันจากภาคประชาสังคม⁴⁶

ในปี ค.ศ. 1996 กฎหมายของบราซิล (Law nr. 9.313/96) ได้บังคับให้ระบบสาธารณสุขแห่งชาติ (National Health System) ต้องให้บริการยาต้านไวรัสฟรีแก่ผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์โดยถ้วนหน้า⁴⁷ รัฐบาลบราซิลจึงได้จัดตั้งโครงการเกี่ยวกับโรคเอดส์ขึ้นมาภายใต้ชื่อที่ว่า “โครงการรักษาโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์แห่งชาติ” (National Sexually Transmitted Diseases and AIDs Programme – NSAP) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ยาต้านไวรัสเอชไอวีมีราคาถูกลงและสามารถแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง โดยผ่านระบบสาธารณสุขแห่งชาติ ตลอดระยะเวลาที่มีโครงการโรคเอดส์ มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1996 นั้นพบว่าในช่วงสิ้นปี ค.ศ. 1997 ประชาชนประมาณ 35,900 คนได้รับการรักษาด้วยยาต้านไวรัสเอชไอวี และเพิ่มเป็น 105,000 คนในปี ค.ศ. 2001 และเป็น 153,000 คนในช่วงสิ้นปี ค.ศ. 2004⁴⁸ และในระหว่างปี ค.ศ. 1996 ถึง ค.ศ. 2004 อัตราการเสียชีวิตจากโรคเอดส์ลดลงร้อยละ 50 และการเข้ารับการรักษาพยาบาลด้วยโรคที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ลดลงร้อยละ 80⁴⁹

ทั้งนี้ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้โครงการรักษาโรคเอดส์ ของบราซิลประสบผลสำเร็จก็คือ ความสามารถในการผลิตยาต้านไวรัสเอชไอวีที่เป็นยาชื่อสามัญได้ในประเทศ ซึ่งผลิตโดย

⁴⁶ Jane Galvão, “Brazil and Access to HIV/AIDS Drugs: A Question of Human Rights and Public Health,” *American Journal of Public Health* 95,7 (July 2005): 1110.

⁴⁷ Monica Steffen Guise Rosina, Daniel Wang and Thana Christina De Campas, “ Access to Medicine: Pharmaceutical Patents and the Right to Health,” in *Access to Knowledge in Brazil: New Research on Intellectual Property, Innovation and Development*, Lea Shaver, ed. [Online], 5 October 2010. Available from: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/ISP/A2KBrazil_bkmk.pdf

⁴⁸ Jane Galvão, “Access to Antiretroviral Drugs in Brazil,” *Lancet* 360 (2002): 1862-1865.

⁴⁹ Nathan Ford, David Wilson, Gabriela Costa Chaves, Michel Lotrowska and Kannikar Kiltiwachakul, “Sustaining Access to Antiretroviral Therapy in the Less-Developed World: Lesson from Brazil and Thailand,” *AIDS* 21,4 (2007): S22.

ห้องทดลองของรัฐบาลกลางและรัฐต่างๆ ที่สำคัญที่สุดคือห้องทดลอง Far - Manquinhos ของรัฐบาลกลาง การผลิตยาต้านไวรัสสูตรพื้นฐาน (first-line drug) ที่ไม่มีสิทธิบัตรในประเทศควบคู่กับการเจรจาต่อราคายาใหม่ๆ ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองกับบริษัทผู้ผลิตยา ช่วยให้รัฐบาลสามารถลดต้นทุนการรักษาด้วยยาต้านไวรัสเอชไอวีเฉลี่ยต่อปีได้อย่างต่อเนื่อง โดยลดลงจาก 4,350 เหรียญสหรัฐฯ ต่อผู้ป่วยหนึ่งคนในปี ค.ศ. 1999 เป็น 1,517 เหรียญสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2004⁵⁰ ยาต้านไวรัสเอชไอวี 8 รายการจากทั้งหมด 18 รายการที่รัฐบาลซื้ออยู่ในปัจจุบันนั้นผลิตในประเทศ⁵¹ ซึ่งยาที่ผลิตได้ภายในประเทศไม่เคยขอรับสิทธิบัตรในประเทศบราซิล เนื่องจากเป็นยาที่พัฒนาขึ้นก่อนที่ประเทศบราซิลจะเริ่มอนุมัติสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1997⁵²

แม้ว่าประเทศบราซิลจะมีศักยภาพในการผลิตยาต้านไวรัสในชื่อสามัญได้เองบ้าง แต่โครงการรักษาโรคเอดส์ จำเป็นต้องมีการเข้าถึงยารายการใหม่ๆ เพื่อเป็นทางเลือกในกรณีเกิดการดื้อยาหรือแพ้ยา ซึ่งความต้องการยาเหล่านี้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา แต่ยารายการใหม่เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศและมีราคาแพงกว่ายาต้านไวรัสสูตรพื้นฐาน⁵³ ทำให้กลายเป็นภาระหนักต่องบประมาณของประเทศ โดยจากงบประมาณค่าใช้จ่ายสำหรับยาต้านไวรัสเอชไอวีทั้งหมดจำนวน 395 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ยาทั้ง 8 รายการที่ผลิตได้ภายในประเทศมีค่าใช้จ่าย 85 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 21.4) ในขณะที่ยาที่มีสิทธิบัตรกลับใช้งบประมาณส่วนใหญ่อีกถึง 310 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 78.6) และเป็นที่น่าตกใจเป็นอย่างมากคือ ร้อยละ 60 ของงบประมาณการรักษาด้วยยาต้านไวรัสเอชไอวีหมดไปกับการสั่งซื้อยาต้านไวรัสเอชไอวีเพียง 3 รายการเท่านั้น คือ ยาเอฟาวิเรนซ์ ยานเอลฟินาเวียร์ (Nelfinavir) และยาโลฟินาเวียร์ + ริโทนาเวียร์⁵⁴ ในปี ค.ศ. 2005 ยานำเข้าคิดเป็นมูลค่าถึงร้อยละ 80 ของรายจ่ายที่รัฐบาลใช้ในการจัดซื้อยาต้านไวรัสเอชไอวี และรายจ่ายเมื่อรวมทั้งปีจะยิ่งเพิ่มขึ้นอีกเมื่อรวมยารายการใหม่ๆ เช่น ยาอะ

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ National STD and AIDs Program, Targets and Commitments made by the Member-States at the United Nation General Assembly Special Session on HIV/AIDS [Online], 5 October 2010. Available from: http://data.unaids.org/pub/Report/2008/brazil_2008_country_progress_report_en.pdf.

⁵² เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทซัน, เกมการเมืองเพื่อครองอำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การเข้าถึงนวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดยสภาด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก, หน้า 124.

⁵³ Alexandra Calmy, Fernando Pascual, Sheila Shettle, Felipe Garcia de la Vega and Nathan Ford, "The Lancet Red: A Missed Opportunity," *Lancet* 368, 9541 (September 2006): 1063.

⁵⁴ เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทซัน, เกมการเมืองเพื่อครองอำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การเข้าถึงนวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดยสภาด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก, หน้า 127.

ทาซานาเวียร์ (Atazanavir) (2,190 เหรียญสหรัฐ ต่อผู้ป่วยหนึ่งคนต่อปี และยาเอ็มทริซิทาไบน์ (Emtricitabine) (17,000 เหรียญสหรัฐ ต่อผู้ป่วยหนึ่งคนต่อปี ในโครงการรักษาโรคเอดส์ระดับประเทศ⁵⁵

จากสถานการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้การดำเนินงานของโครงการรักษาโรคเอดส์ ประสบกับความยากลำบาก และมีแนวโน้มว่าจะไม่สามารถให้บริการยาต้านไวรัสเอชไอวี/เอดส์ให้แก่ผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป ดังนั้นรัฐบาลบราซิลจึงตัดสินใจใช้การเจรจาต่อรองราคา หนุนด้วยคำขู่ว่าจะประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและการผลิตยาชื่อสามัญในประเทศเป็นกลยุทธ์สำคัญเพื่อใช้ขอลดราคาต้านไวรัสที่มีสิทธิบัตรคุ้มครอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นข้ออ้างประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2001 บริษัท เมิร์ซชาร์ป แอนด์ โคห์ม ของสหรัฐอเมริกาตกลงที่จะลดราคาอินดินาเวียร์ (Indinavir) ลงร้อยละ 64.8 และยาเอฟาวิเรนซ์ ร้อยละ 59 แก่บราซิลเพื่อแลกกับการยกเลิกแผนการที่จะอนุญาตให้มีการผลิตยาชื่อสามัญ⁵⁶

เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม ค.ศ. 2001 รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขของบราซิลประกาศว่า รัฐบาลบราซิลจะประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิเพื่อให้ผู้ผลิตยาชื่อสามัญของบราซิลผลิตยาเนลพินาเวียร์ (ผู้ทรงสิทธิคือบริษัท โรช ประเทศสวิสเซอร์แลนด์) ซึ่งการประกาศดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากการเจรจาระหว่างรัฐบาลบราซิลและบริษัท โรช ล้มเหลว ต่อมาทั้งสองฝ่ายได้มีการเจรจา จนในที่สุดเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม ค.ศ. 2001 ทั้งสองฝ่ายได้ข้อตกลงร่วมกันโดยบริษัทโรชจะขายยาให้แก่บราซิลโดยลดราคาอีกร้อยละ 40 และบราซิลจะไม่ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา⁵⁷

ในเดือนมกราคม ค.ศ. 2004 รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองราคาต้านไวรัสเอชไอวี 5 รายการ (เนลพินาเวียร์, โลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์, เอฟาวิเรนซ์, ทีโพโนเวียร์ และอะทาซานาเวียร์) โดยราคาลดลงถึงร้อยละ 37 จากราคาเดิม และในเดือน

⁵⁵ Nathan Ford, David Wilson, Gabriela Costa Chaves, Michel Lotrowska and Kannikar Kitiwatchakul, "Sustaining Access to Antiretroviral Therapy in the Less-Developed World: Lesson from Brazil and Thailand," s24.

⁵⁶ Monica Steffen Guise Rosina, Daniel Wang and Thana Christina De Compos, "Access to Medicines: Pharmaceutical Patents and the Right to Health," p. 190.

⁵⁷ Ibid.

กรกฎาคม ค.ศ. 2005 บราซิลประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองราคายาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์ กับบริษัท แอ็บบอต ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยบริษัทจะลดราคาจาก 1.17 เหรียญสหรัฐ เหลือ 0.63 เหรียญสหรัฐ ต่อแคปซูลเป็นระยะเวลา 6 ปี มีผลนับตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 2006 ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2006-2011 บราซิลสามารถประหยัดค่าใช้จ่าย 339.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รวมทั้งสามารถเข้าถึงยาสูตรใหม่ของยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์ ที่มีชื่อทางการค้าว่า เมลเท็กซ์ (Meltrex®) และได้รับการถ่ายโอนเทคโนโลยีเกี่ยวกับสูตรยาโลพินาเวียร์+ริโทนาเวียร์ด้วย⁵⁸

แม้ว่าที่ผ่านมา บราซิลจะประสบความสำเร็จในการเจรจาต่อรองราคายากับผู้ทรงสิทธิ ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา อย่างไรก็ตามการเจรจาต่อรองกับผู้ทรงสิทธิบัตรยาเอฟาวิเรนซ์ ที่เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 ไม่ประสบความสำเร็จ จนเป็นเหตุให้ต้องใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรอย่างจริงจัง กล่าวคือ เมื่อวันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 2007 กระทรวงสาธารณสุขบราซิลได้ออกกฎกระทรวง เลขที่ 866 เพื่อประกาศว่ายาต้านไวรัสเอฟาวิเรนซ์ เป็นยาที่อยู่ในข่ายการใช้สิทธิโดยรัฐ ในกรณีที่เป็นการใช้เพื่อสาธารณสุขประโยชน์โดยมิได้มีวัตถุประสงค์ในเชิงพาณิชย์⁵⁹ ต่อจากนั้น เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ. 2007 ก็ได้มีการออกกฎกระทรวง เลขที่ 6.108 เพื่อประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐกับยาต้านไวรัสเอฟาวิเรนซ์ ด้วยเหตุผลของการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ* โบนัสมีผลเป็นระยะเวลา 5 ปี (และอาจขยายเวลาเพิ่มขึ้นได้อีก 5 ปี) และอนุญาตให้มีการนำเข้ายาเอฟาวิเรนซ์เพื่อใช้ในโครงการรักษาโรคเอดส์ โดยผู้ทรงสิทธิบัตรจะได้รับค่าตอบแทนการใช้สิทธิในอัตราร้อยละ 1.5 ของต้นทุนในการผลิตยาของกระทรวงสาธารณสุขหรือราคายา⁶⁰ ซึ่งในเบื้องต้นได้มีการนำเข้ายาต้านไวรัสเอฟาวิเรนซ์ในชื่อสามัญจากประเทศอินเดีย หลังจากนั้นก็จะทำการผลิตเองภายในประเทศ⁶¹

ทั้งนี้ข้อสังเกตว่า ก่อนที่รัฐบาลบราซิลจะประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ รัฐบาลได้เลือกที่จะเจรจาเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาราคาแพงกับบริษัท เมิร์ค เจ้าของยาด้าน

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Portaria No. 866 / GM, Diário Oficial, República Federativa de Brazil, n° 79, DOU, 24/4/2007 [Online], 2 September 2010. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/arquivos/pdf/portaria886_2007.pdf

* ดูประกาศการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศบราซิลได้ในภาคผนวก

⁶⁰ Decreto n° 6.108/2007, Diário Oficial, República Federativa de Brazil, n° 86, DOU 7/5/2007 [Online], 2 September 2010. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/arquivos/pdf/decreto6108_2007.pdf

⁶¹ National STD and AIDs Program, "Targets and Commitments made by the Member-States at the United Nation General Assembly Special Session on HIV/AIDS," p. 86.

ไวรัสเอฟาวิเรนซ์ก่อน โดยที่กระทรวงสาธารณสุขได้เริ่มเจรจาต่อรองราคายากับบริษัทเมอร์ค มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 แต่ผลของการเจรจาไม่นำไปสู่ข้อตกลงร่วมกัน⁶² การเว้นช่วงเวลาระหว่างการผ่านกฎกระทรวง เลขที่ 866 กับการประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าของสิทธิบัตรเสนอราคาที่ดีขึ้น ซึ่งบริษัทเมอร์คได้เสนอลดราคายาต้านไวรัสเอฟาวิเรนซ์ลงร้อยละ 30 จากราคาเม็ดละ 1.59 เหรียญสหรัฐฯ มาอยู่ที่ราคา 1.10 เหรียญสหรัฐฯ ต่อเม็ด อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการพิจารณาว่าไม่เพียงพอ เนื่องจากบริษัทเมอร์คได้เสนอราคาที่สูงกว่ามากให้แก่ประเทศไทย (ราคาที่เสนอให้ไทย 0.65 เหรียญสหรัฐฯ ต่อเม็ด)⁶³

ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาลบราซิลประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐกับยาต้านไวรัสเอฟาวิเรนซ์ เนื่องมาจากว่าจำนวนผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ในบราซิลเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ. 2007 มีผู้ป่วยที่ต้องใช้ยาต้านไวรัสเอชไอวีจำนวน 200,000 คน และในจำนวนนี้มีผู้ป่วยประมาณ 75,000 คนที่ต้องใช้ยาเอฟาวิเรนซ์ รัฐบาลบราซิลซึ่งให้ความช่วยเหลือค่าใช้จ่ายด้านยาทั้งหมดแก่ผู้ป่วยเอดส์ภายใต้โครงการรักษาโรคเอดส์ ได้เจรจากับบริษัทเมอร์ค ซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิบัตรยาเอฟาวิเรนซ์เพื่อลดราคายาลง โดยในช่วงก่อนการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ยาเอฟาวิเรนซ์ในบราซิลมีราคา 580 เหรียญสหรัฐฯ ต่อผู้ป่วยหนึ่งคนต่อปี ซึ่งเป็นราคาที่สูงกว่าราคาในประเทศไทยปี ค.ศ. 2007 ถึงร้อยละ 136 รัฐบาลบราซิลจึงเสนอให้บริษัทลดราคาลงเท่ากับราคาที่เสนอให้ไทย แต่ผู้ทรงสิทธิเสนอลดราคายาเอฟาวิเรนซ์ลงเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น เมื่อการเจรจากับผู้ทรงสิทธิให้ลดราคายาไม่เป็นผล รัฐบาลบราซิลจึงทำการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเอฟาวิเรนซ์ ในวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ. 2007 หลังจากการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ราคายาเอฟาวิเรนซ์ลดลงเหลือ 165 เหรียญสหรัฐฯ ต่อผู้ป่วยต่อปี และทำให้ประเทศประหยัดงบประมาณได้ 30 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2007⁶⁴ และเมื่อพิจารณาถึงปี ค.ศ. 2012 ซึ่งเป็นปีที่การคุ้มครองสิทธิบัตรยา

⁶² Ministério das Relações Exteriores e do Ministério da Saúde, Início de processo de licenciamento compulsório de anti – retroviral [Online], 5 October 2010. Available from: <http://www.itamaraty.gov.br/sala-de-imprensa/notas-a-imprensa/2007/04/25/inicio-de-processo-de-licenciamento-compulsorio-de>

⁶³ Ministério da Saúde, Brasil decreta licenciamento compulsorio do Efavirenz [Online], 5 October 2010. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/aplicacoes/noticias_detalle.cfm?co_seq_noticia = 29717

⁶⁴ Q&A from the Brazilian MoH on the Efavirenz CL [Online], 5 October 2010. Available from: <http://lists.essential.org/pipermail/ip-health/2007-April/011029.html>

เอฟาวิเรนซ์จะหมดอายุลง รัฐบาลจะสามารถประหยัดงบประมาณได้ถึง 236.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁶⁵

ทั้งนี้ การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐครั้งนี้เป็นการกระทำภายใต้บทบัญญัติมาตรา 84 ภาคที่ 4 แห่งรัฐธรรมนูญ และบทบัญญัติมาตรา 71 แห่งกฎหมายฉบับที่ 9, 279 และมาตรา 4 แห่งกฤษฎีกาฉบับที่ 3, 201^{*}

แม้ว่าการตัดสินใจใช้มาตรการใช้สิทธิดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยผู้ทรงสิทธิว่าจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ และสภาพการค้าของสหรัฐอเมริกา ยกเว้นอีกว่า บราซิลอาจได้ผลกระทบจากระบบการให้สิทธิพิเศษทางการค้าหรือจีเอสพีของสหรัฐอเมริกา แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขของบราซิลยังคงยืนยันว่า การกระทำดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการลงทุนจากต่างชาติในบราซิล ในทางตรงกันข้าม การลงทุนจากต่างชาติในบราซิลกลับมีการเติบโตเพิ่มขึ้น สำหรับประเด็นผลกระทบต่อการลงทุนวิจัยและพัฒนา นั้น การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรอาจไม่มีผลกระทบต่อการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาในประเทศบราซิลมากนัก เนื่องจากบริษัทมีร์ค มีการใช้จ่ายในการวิจัยและพัฒนาเพียงร้อยละ 20 ของยอดขายทั่วโลก (ประมาณ 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อปี) และเป็นการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาในบราซิลเพียงร้อยละ 0.7 เท่านั้น ส่วนกรณีผลกระทบต่อจีเอสพีนั้น รัฐมนตรีสาธารณสุขกล่าวว่าไม่มีสัญญาณใดที่แสดงว่าบราซิลจะด้ผลกระทบจากจีเอสพี⁶⁶

⁶⁵ Ministério das Relações Exteriores e do Ministério da Saúde, Início de processo de licenciamento compulsório de anti – retroviral.

^{*} มาตรา 84 ภาคที่ 4 แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดว่า “ประธานาธิบดีแห่งสหพันธสาธารณรัฐมีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการที่จะ...ประกาศพระราชกฤษฎีกาเพื่อให้มีผลบังคับใช้” มาตรา 71 แห่งกฎหมายฉบับที่ 9, 279 กำหนดว่า “ในกรณีที่มีภาวะฉุกเฉินของประเทศหรือการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ และเมื่อมีพฤติการณ์แสดงให้เห็นว่าผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรไม่สามารถสนองต่อความต้องการในกรณีดังกล่าวได้ อาจมีการอนุมัติให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเป็นการชั่วคราวและไม่เป็นการใช้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว โดยที่การใช้สิทธิดังกล่าวต้องไม่เป็นที่เสื่อมเสียแก่สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร ตามที่ได้ประกาศไว้ในข้อกำหนดเกี่ยวกับอำนาจของฝ่ายบริหารแห่งสหพันธสาธารณรัฐ” มาตรา 4 แห่งกฤษฎีกาฉบับที่ 3, 201 กำหนดว่า “หากมีเหตุให้ทราบว่าผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรไม่สามารถตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉินของประเทศหรือสถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะได้ รัฐบาลจำเป็นต้องอาศัยอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง อนุมัติให้มีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร โดยจะต้องไม่เป็นการใช้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว และจะต้องออกพระราชบัญญัติในกิจจานุเบกษาแห่งสหพันธสาธารณรัฐโดยทันที”

⁶⁶ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การพัฒนาระบบสิทธิบัตรยาของไทย และการเตรียมการรองรับผลกระทบจากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า 7-55.

ที่ผ่านมา บราซิลอาจได้รับการตอบโต้จากบรรดาผู้เสียผลประโยชน์จากกรณีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาบ้าง แต่มีเพียงครั้งเดียวที่บราซิลถูกตอบโต้อย่างรุนแรงอันเนื่องจากการออกกฎหมายสิทธิบัตร กล่าวคือ ในกรณีที่สหรัฐอเมริกาได้ฟ้องร้องต่อองค์การการค้าโลกว่า กฎหมายฉบับดังกล่าวของบราซิลละเมิดความตกลงทริปส์ มาตรา 27 ที่ระบุว่าสิทธิบัตรจะไม่มี การแยกความแตกต่างระหว่างการนำเข้าและการผลิต ต่อมาเมื่อในปี ค.ศ. 2001 องค์การการค้าโลกได้ตั้งอนุญาโตตุลาการขึ้นมาไกล่เกลี่ย โดยสหรัฐอเมริกายอมถอนฟ้องเพื่อแลกกับการที่ บราซิลตกลงว่าจะหารือกับสหรัฐอเมริกาก่อนที่จะมีการบังคับใช้มาตรา 68⁶⁷ ในส่วนการ ดำเนินการของบราซิลเพื่อป้องกันการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยานั้น บราซิลได้เสนอเรื่องต่อ คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Commission on Human Rights) เพื่อขอการรับรองว่า การเข้าถึงยาต้านไวรัสเอดส์นั้นเป็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งบราซิล ได้รับเสียงสนับสนุน 52 เสียง จากคณะกรรมการ 53 คน โดยตัวแทนจากสหรัฐอเมริกาดออก เสียง⁶⁸

ส่วนในเรื่องของการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมต่อประเด็นเรื่องสาธารณสุขและการเข้าถึงยาต้านไวรัสเอชไอวีในประเทศบราซิลนั้น สามารถกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวมาตั้งแต่นั้นๆ ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างที่สำคัญๆ มาอธิบายให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1982 เมื่อมีกรณีผู้ติดเชื้อเพียงไม่กี่คน เครือข่ายแพทย์ได้พยายามให้ข้อมูลในรูปของการ เผยแพร่ความรู้ภายในกลุ่มเพื่อน และในปี ค.ศ. 1983 มีการตั้งโครงการเอชไอวี/เอดส์ขึ้นในรัฐบาล รัฐเซาเปาโล ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันตั้งแต่ต้นของการพบโรค ไม่ใช่เพียง เป็นการทำงานโดยตรงกับผู้ติดเชื้อแต่เป็นการทำงานในหลายระดับของกระบวนการตัดสินใจและ กำหนดนโยบาย⁶⁹

ต่อมาในปี ค.ศ. 1986 สมาคมสหวิทยาการด้านเอดส์แห่งบราซิล (the Brazilian Interdisciplinary AIDS Association – BIAA) ได้ก่อตั้งขึ้น โดยประกอบด้วยผู้ประกอบวิชาชีพ

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ จีราฟร ลิมปานานนท์, จักรกฤษณ์ ครอบงษ์ และยุวดี พัฒนวงศ์, “การค้าระหว่างประเทศระบบยา,” หน้า 564

⁶⁹ คาร์ลอส พาสซาเรลลิ, “นโยบายของบราซิลต่อการเข้าถึงยาต้านไวรัสถ่วงหน้า,” ใน การประชุมนานาชาติเรื่องการใช้ สิทธิตามสิทธิบัตร : นวัตกรรมและการเข้าถึงถ่วงหน้า, วิทยา กุสมบุญ, วรณา ศรีวิริยานุภาพ และ ภรณ์กวี กิจดิเวชกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.), 2552), หน้า 113.

ต่างๆ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ และคนอื่นๆ เพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ โดยมีเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนสังคมให้เอาชนะต่อเอชไอวี/เอดส์ และเฝ้าระวังนโยบายสาธารณสุขในด้านสุขภาพ การศึกษา การรักษาพยาบาล การป้องกัน และสิทธิมนุษยชน Betinho ที่ปรึกษาของสมาคมดังกล่าว กล่าวไว้ว่า “เอดส์ไม่ได้เป็นเพียงแคโรคหรือปัญหาสุขภาพเท่านั้น แต่มันยังเป็นปัญหาทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ต้องการการขานรับจากทุกภาคส่วนของสังคม”⁷⁰

ปี ค.ศ. 1999 สิทธิบัตรได้กลายเป็นปัญหาต่อขบวนการเคลื่อนไหวด้านเอดส์ในบราซิลอันเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายในการบำบัดด้วยยา ในปี ค.ศ. 2001 สหรัฐอเมริกาได้ฟ้องร้องต่อองค์การการค้าโลกต่อการออกกฎหมายสิทธิบัตรของบราซิลโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร นับแต่นั้นมา ประชาสังคมก็ได้เข้าร่วมในการกดดันให้เกิดการดำเนินการตามมาตรการยืดหยุ่นภายใต้ความตกลงทริปส์⁷¹

ปี ค.ศ. 2001 เครือข่ายเพื่อการรวมตัวกันของประชาชนแห่งบราซิล (Brazilian Network for the Integration of Peoples – REBRIP) ได้ก่อตั้งขึ้น ประกอบด้วย องค์การพัฒนาเอกชนและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เครือข่ายฯ ได้ทำการเฝ้าระวังผลกระทบของข้อตกลงการค้าเสรีต่อนโยบายสาธารณะและวิถีชีวิตของประชาชน มีการตั้งคณะทำงานในประเด็นต่างๆ ซึ่งรวมถึงเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา⁷²

3.2.3 ประเทศอินเดีย

กรณีของประเทศอินเดียถือได้ว่ามีความแตกต่างจากประเทศไทยและบราซิล เนื่องจากจนถึงปัจจุบันอินเดียยังไม่มี การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพื่ออนุญาตให้มีการผลิตยาชื่อสามัญแต่อย่างใด⁷³ อย่างไรก็ตาม ด้วยความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีนโยบายด้านสิทธิบัตรที่คำนึงถึงสุขภาพของประชาชนมากขึ้น ตลอดจนปัญญาโศหาว่าด้วยความตก

⁷⁰ Gabriela Costa Chaves, “การดำเนินการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในบราซิล: ความล้มเหลวและทำลาย,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

⁷² เรื่องเดียวกัน.

⁷³ India’s Department of Industrial Policy and Promotion, *Discussion Paper on Compulsory Licensing* [Online], 24 August 2010. Available from: <http://www.section27.org.za/wp-content/uploads/2010/10/DIPPdiscussionPaper.pdf>

ลงทรัพย์สินและการสาธารณสุขก็ได้ย้าถึงสิทธิของประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกที่จะใช้มาตรการยืดหยุ่นในความตกลงทรัพย์สินได้อย่างเต็มที่และสมบูรณ์ เพื่อปกป้องสาธารณสุขของตนเอง ทำให้ประเทศอินเดียได้สร้างหลักเกณฑ์ที่รัดกุมพอสมควรในการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตภายในประเทศภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ.2005

ก่อนหน้าที่อินเดียจะมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรใหม่ เพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามพันธกรณีภายใต้ความตกลงทรัพย์สินที่ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองระบบทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวดมากขึ้นนั้น ประเทศอินเดียมีการบังคับใช้กฎหมายสิทธิบัตรฉบับปี ค.ศ. 1970 ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้ถูกยกย่องว่าเป็นหนึ่งในกฎหมายสิทธิบัตรที่ดีที่สุดของโลก⁷⁴ อินเดียได้ตรากฎหมายสิทธิบัตร ปี ค.ศ. 1970 ขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมผลิตยาชื่อสามัญภายในประเทศ รวมถึงส่งเสริมโอกาสการเข้าถึงยาของประชาชน ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรฉบับดังกล่าว ได้อนุมัติสิทธิบัตรเฉพาะกรรมวิธีการผลิตเท่านั้น และไม่อนุญาตการขอจดสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา ประกอบการให้การคุ้มครองกระบวนการผลิตยาเพียงช่วงสั้นๆ ควบคู่ไปกับการใช้นโยบายการคุมราคาจำหน่ายยา ซึ่งลดแรงจูงใจของบริษัทข้ามชาติในการเข้ามาแข่งขันในตลาดอินเดีย⁷⁵ ด้วยเหตุนี้ ประเทศอินเดียจึงสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมยาชื่อสามัญโดยการทำวิศวกรรมย้อนกลับเพื่อผลิตยารายการใหม่ๆ ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองในที่ต่างๆ ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิบัตรในประเทศอินเดีย และสามารถจัดส่งยาเหล่านี้ไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลกที่ไม่มีสิทธิบัตรคุ้มครองหรือได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร⁷⁶

ด้วยศักยภาพและขีดความสามารถของอุตสาหกรรมผลิตยาชื่อสามัญในอินเดีย ทำให้ผู้ป่วยจำนวนมากจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้พึงพิงยาราคาถูกจากอินเดีย ตามรายงานขององค์การอนามัยโลกระบุไว้ว่า อินเดียได้กลายเป็นประเทศที่มีบทบาทนำในการจัดส่งยาชื่อสามัญราคาถูกให้แก่ประเทศต่างๆ โดยร้อยละ 66.7 ของอัตราการส่งออกยาชื่อสามัญของประเทศอินเดีย

⁷⁴ Dipika Jain, Access to Drugs in India : Exploration of Compulsory Licensing as an Effective Tool [Online], 15 October 2010. Available from : <http://www.law.harvard.edu/programs/petrie-flom/PDFs/jain2.pdf>

⁷⁵ Janice M. Mueller, J.D., Taking TRIPs India – Novartis, Patent Law, and Access to Medicines [Online], 22 November 2010. Available from: <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp068245>

⁷⁶ เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทธุน, เกมการเมืองโลกเพื่อครอบอำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การเข้าถึง นวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดฮา ว่าด้วยความตกลงทรัพย์สินกับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก, หน้า 146.

นั้นได้ถูกจัดส่งไปยังประเทศกำลังพัฒนา⁷⁷ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้อินเดียได้รับการขนานนามว่าเป็น “ร้านขายยาของประเทศกำลังพัฒนา”⁷⁸ นอกจากนี้ ยาชื่อสามัญของอินเดียยังช่วยถ่วงดุลราคายา ต้นแบบที่ได้รับการจดสิทธิบัตร ทำให้ราคาขายในหลายประเทศไม่สูงเกินไป ซึ่งในกรณีของยาต้านไวรัสเอชไอวีนั้น การที่ยาชื่อสามัญเข้ามาแข่งขันในตลาดเพิ่มขึ้น ทำให้ราคาขายลดลงอย่างมาก จาก 15,000 เหรียญสหรัฐฯ ต่อคนต่อปี เหลือแค่ 150 เหรียญสหรัฐฯ ต่อคนต่อปีเท่านั้น⁷⁹

เมื่อความตกลงทริปส์มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1995 บรรดาประเทศสมาชิก จะต้องดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามพันธกิจที่มีต่อความตกลงทริปส์ในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้ในความตกลง ที่สำคัญคือภายใต้ความตกลงทริปส์ ประเทศสมาชิกทุกประเทศจะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรทั้งในกรรมวิธีการผลิตและผลิตภัณฑ์ของทุกสาขาเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ยาด้วย ภายในกำหนดระยะเวลา 20 ปี เป็นขั้นต่ำ แต่ทั้งนี้การที่ประเทศกำลังพัฒนายังไม่ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาตั้งแต่แรกเริ่มการใช้บังคับความตกลงทริปส์นั้นก็ด้วยอาศัยสิทธิตามข้อกำหนดว่าด้วยระยะเวลาเปลี่ยนผ่าน (transition period) ที่อนุญาตให้ประเทศสมาชิกที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาสามารถชะลอการอนุมัติสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ไปจนกระทั่งปี ค.ศ. 2005⁸⁰ ได้ แต่มีข้อกำหนดให้ประเทศกำลังพัฒนาที่ใช้ประโยชน์จากระยะเปลี่ยนผ่านต้องจัดทำบทบัญญัติเพื่อเปิดรับคำขอจดสิทธิบัตรในช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่านนี้ โดยนับจากวันที่เริ่มใช้บังคับตามความตกลงทริปส์เป็นการทั่วไป โดยบทบัญญัติดังกล่าวนี้มักเรียกว่า ระบบ ‘Mailbox’ หรือกล่องไปรษณีย์⁸¹ ทั้งนี้ อินเดียเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่ใช้ประโยชน์จากบทบัญญัติว่าด้วยระยะเวลาเปลี่ยนผ่านในความตกลงทริปส์นี้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ช่วงเวลาดังกล่าวในการเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมยาภายในประเทศให้มีศักยภาพมากพอที่จะพึ่งพาตนเองและสามารถเข้าแข่งขันในธุรกิจยาข้ามชาติได้ ดังที่บริษัทยาในอินเดียอย่างเช่น ชิพปล้า (Cipla) กล่าวว่า “จะพยายามผลิตยาชื่อสามัญจนถึงเส้นตายที่องค์การการค้าโลกกำหนด

⁷⁷ Health Gap Global Access Project, Fact Sheet : Changes to India's Patents Act and Access to Affordable Generic Medicines after January 1, 2005 [Online], 15 October 2010. Available from : http://www.healthgap.org/press_releases/04/121404_HGAP_FS_INDIA_patent.pdf

⁷⁸ เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทซัน, เกมการเมืองโลกเพื่อครอบงำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การเข้าถึง นวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดยชาวด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก, หน้า 38.

⁷⁹ กรรณิการ์ณ กิจดิเวชกุล, สิทธิบัตรยา: ยาใจคนรวย (กรุงเทพมหานคร: แอล. ที. เพรส, 2548), หน้า 132.

⁸⁰ โปรดดูความตกลงทริปส์ มาตรา 65.4

⁸¹ โปรดดูความตกลงทริปส์ มาตรา 70.8 และ 70.9

คือ ปี ค.ศ. 2005”⁸² ในขณะที่ผู้บริหารระดับสูงของอินเดีย นายชาเวต ชาวฮูรี (Javed Chowdhury) กล่าวว่า “บริษัทผู้ผลิตยาชื่อสามัญสามารถผลิตยาต่อไปได้โดยไม่เป็นการละเมิดกฎหมายจนกว่าปี ค.ศ. 2005 ซึ่งเป็นปีที่อินเดียเริ่มทำข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิบัตรขององค์การการค้าโลก”⁸³ นี่จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามและเจตนาของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่จะยืดเวลาในการดำเนินการตามความตกลงทริปส์ให้นานที่สุดตามที่ผ่อนผันได้ เพื่อประโยชน์ของคนในประเทศ

จากการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรในระดับที่ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรฉบับปี ค.ศ. 1970 และการใช้ประโยชน์จากบทบัญญัติว่าด้วยระยะเวลาเปลี่ยนผ่านในความตกลงทริปส์อย่างเต็มที่ที่ได้ทำให้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าอินเดียเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่มีขีดความสามารถสูงในอุตสาหกรรมยารักษาโรค ในปัจจุบันบริษัทผู้ผลิตยาของอินเดียมียอดขายสูงสุด 3 อันดับแรกคือ บริษัท แรนแบ็กซี (Ranbaxy Laboratories) บริษัท ดร. เรดดี ลาบอราทอรีส์ (Dr. Reddy's Laboratories) และ บริษัท ชิพปล้า (Cipla) สามารถผลิตยาชื่อสามัญแข่งขันกับยาต้นแบบของบริษัทข้ามชาติในตลาดโลกได้ ทำให้อินเดียได้เปรียบดุลการค้าในการส่งออกยารักษาโรคไปยังตลาดโลกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988-1989 โดยตลาดที่ส่งออกที่ใหญ่ที่สุดของอินเดียคือ ตลาดสหรัฐอเมริกา โดยในปี ค.ศ. 2004 ยอดขายในสหรัฐอเมริกาเฉพาะ บริษัทแรนแบ็กซีบริษัทเดียวสูงถึง 426 ล้านดอลลาร์ นอกจากนี้ในช่วงหลังบริษัทแรนแบ็กซี และ บริษัท ดร. เรดดี ยังได้พัฒนาขีดความสามารถขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง โดยลงทุนวิจัยและพัฒนาเพื่อผลิตยาต้นแบบ ทั้งที่ดำเนินการเองและที่ร่วมดำเนินการกับบริษัทข้ามชาติด้วย⁸⁴

นอกจากบริษัทขนาดใหญ่ทั้งสามแล้ว อินเดียยังมีบริษัทขนาดเล็กจำนวนมาก โดยหลายบริษัทเน้นการผลิตวัตถุดิบหรือสารออกฤทธิ์ทางยา (active ingredient) ในปริมาณมาก หรือมุ่งพัฒนาสูตรตำรับยา (formulation) ใหม่ ๆ บริษัทเหล่านี้สามารถส่งออกไปยังต่างประเทศได้

⁸² Ranjit Devraj, *India Caught in Drug Patent Trap* [Online], 25 October 2001. Available from:

<http://atimes.com/ind-pak/CJ25Df01.html>.

⁸³ นุศราพร เกษสมบุญ, รัชชวร ใจสะอาด, วราวุธ เสริมสินสิริ, กรแก้ว จันทภาษา และทิพาพร กาญจนราช, *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ข้อตกลง TRIPS: สิทธิบัตรยาและผลกระทบทางสุขภาพ* [ออนไลน์], 24 เมษายน 2554. แหล่งที่มา

<http://kb.hsri.or.th/dspace/handle/123456789/1923>

⁸⁴ Janice M. Mueller, *The Tiger Awakens: The Tumultuous Transformation of India's Patent System and the Rise of Indian Pharmaceutical Innovation* [Online], 3 February 2011. Available from:

<http://lawreview.law.pitt.edu/issues/68/68.3/Mueller.pdf>

เช่นเดียวกัน แต่มักมุ่งส่งออกไปยังตลาดที่ไม่มีข้อกำหนดให้ขึ้นทะเบียนยาหรือไม่มีการตรวจคุณภาพที่เข้มงวด

อย่างไรก็ตาม หลังจากปี ค.ศ. 2005 ถือเป็นการสิ้นสุดการผ่อนผันขององค์การการค้าโลก ทำให้ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตามความตกลงทริปส์อย่างครบถ้วน กฎหมายสิทธิบัตรของอินเดีย ก็ต้องมีการแก้ไขใหม่ให้สอดคล้องกับความตกลงทริปส์ขององค์การการค้าโลกเช่นกัน ในส่วนของ ยารักษาโรคนั้น จากเดิมที่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรเฉพาะกรรมวิธีการผลิต ก็ต้องมาให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ด้วย โดยมีอายุสิทธิบัตรขั้นต่ำเป็นเวลา 20 ปี ซึ่งการคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ส่งผลให้อุตสาหกรรมยาชื่อสามัญของอินเดียไม่สามารถผลิตยารายการใหม่ๆ ที่ได้รับการจดสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ได้อีก แม้ว่าจะผลิตด้วยกรรมวิธีที่แตกต่างกันออกไปก็ตาม รวมทั้งยัง ก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆ อีกมากมายทั้งในด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ

ด้านบวก อินเดียจะกลายเป็นศูนย์กลางการวิจัยและพัฒนาที่สำคัญ จากการที่บริษัทยา ในอินเดียไม่สามารถผลิตยาลอกเลียนแบบยาจากบริษัทต่างชาติได้อีกต่อไป คาดว่าจะช่วยผลักดัน ให้บริษัทยาท้องถิ่นของอินเดียต้องเร่งวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาขึ้นเองมากขึ้น หลังการแก้ไข กฎหมายสิทธิบัตรฉบับนี้ คาดว่าจะทำให้มีการเร่งสร้างศูนย์วิจัยยาในอินเดียเพิ่มขึ้น จากปัจจุบันที่มีอยู่เพียง 50 แห่งทั่วประเทศ นอกจากนี้ บริษัทยาต่างชาติจะเข้ามาลงทุนสร้างศูนย์วิจัยการผลิตยา ในอินเดียเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากอินเดียมีข้อได้เปรียบหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนในการวิจัยและพัฒนา (ต้นทุนการวิจัยยาในอินเดียต่ำกว่าสหรัฐอเมริกาถึงร้อยละ 40) รวมถึงอัตราค่าจ้าง แรงงานในอุตสาหกรรมยาของอินเดียที่ค่อนข้างต่ำ (ราว 1 ใน 3 ของประเทศตะวันตก) อีกทั้งอินเดีย ยังมีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในการผลิตยามาก ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้คาดว่าจะช่วยดึงดูด บริษัทยาจากต่างชาติเข้ามาลงทุนตั้งฐานการผลิตยาในอินเดียมากขึ้น นอกจากนี้ ยังคาดกันว่าในอนาคตบริษัทต่างชาติอาจเข้ามาลงทุนในการผลิตยาในอินเดียเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ นักวิเคราะห์จากหลาย สำนักคาดการณ์ว่า ต่อไปอินเดียจะกลายเป็นฐานการผลิตยาเพื่อส่งออกที่สำคัญของเอเชีย และ ภายใน 5 ปีข้างหน้า อุตสาหกรรมยาของอินเดียจะขยายตัวเป็น 2 เท่า โดยสร้างรายได้ให้แก่อินเดีย สูงกว่า 15 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁸⁵

⁸⁵ อุตสาหกรรมยาของอินเดีย.....ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ [ออนไลน์], 24 เมษายน 2554. แหล่งที่มา:

ด้านลบ บริษัทยาขนาดใหญ่และบริษัทต่างชาติมีอำนาจผูกขาด เนื่องจากยาที่คิดค้นและจดสิทธิบัตรแล้วไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ ขณะที่บริษัทผู้ผลิตรายย่อยของอินเดียกว่า 10,000 บริษัท ส่วนใหญ่ขาดแคลนเงินทุนในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาตัวใหม่ อาจจะไม่สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้ ทั้งนี้เนื่องจากการผู้ผลิตยาของอินเดีย (Organization of Pharmaceutical Producers of India) คาดการณ์ว่า บริษัทยาขนาดเล็กของอินเดียที่ไม่มีเงินทุนเพื่อใช้ในการวิจัย อาจจะต้องทยอยปิดตัวลง โดยคาดว่าภายในปี ค.ศ. 2010 จะมีบริษัทยาขนาดเล็กในอินเดียลดลงเหลือเพียงราว 500-1,000 บริษัทเท่านั้น นอกจากนี้ ยาก็จะมีราคาแพงขึ้น การผูกขาดโดยบริษัทยาขนาดใหญ่จะทำให้ยาที่ขายทั้งในอินเดียและในต่างประเทศมีราคาแพงขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ชาวอินเดีย รวมทั้งประชาชนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในแถบแอฟริกา อาทิ เคนยา แทนซาเนีย และยูกันดา ที่ต้องพึ่งพายาชื่อสามัญราคาถูก (อาทิ ยาต้านไวรัสเอชไอวีและยารักษาโรคมาเร็ง) ที่ผลิตจากอินเดียเป็นส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงยาที่ต้องการได้ เนื่องจากยาจะมีราคาแพงขึ้นมาก⁸⁶

จากผลกระทบทางลบดังกล่าวทำให้บรรดาประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายที่ต้องพึ่งพายาชื่อสามัญราคาถูกจากประเทศอินเดียต่างพากันแสดงความวิตกกังวลถึงผลกระทบจากการที่ประเทศอินเดียต้องปฏิบัติตามความตกลงทริปส์อย่างเข้มงวด อันจะส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงยาของประชาชนในประเทศตนเอง รวมทั้งยังมีเสียงเรียกร้องอย่างกว้างขวางเพื่อให้ประเทศอินเดียควรรักษาไว้ ซึ่งบทบาทในฐานะผู้นำในการจัดหาาราคาถูก พร้อมกับการให้ประเทศอินเดียรับรองว่ากฎหมายสิทธิบัตรฉบับแก้ไขใหม่นั้นจะต้องปกป้องประเทศอินเดียให้ยังคงสามารถทำการผลิตยาชื่อสามัญราคาถูกเพื่อวางในตลาดได้ต่อไป

กระนั้นก็ตาม การแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรของอินเดียเพื่อให้เป็นไปตามความตกลงทริปส์ก็เพิ่งจะมาปรับแก้ไขล่าสุดท้าย เพื่ออุตสาหกรรมการผลิตยาชื่อสามัญค่อนข้างพัฒนาไปมากแล้ว โดยกฎหมายสิทธิบัตรที่แก้ไขใหม่นี้ได้มีการบรรจุบทบัญญัติอันเป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุข และมาตรการปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศที่สำคัญๆ ไว้ดังนี้⁸⁷

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁷ การแปลบทบัญญัติต่างๆ ของกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ที่อ้างถึงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้บางส่วนได้อ้างอิงมาจาก

เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทซัน, เกมการเมืองโลกเพื่อครองอำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การเข้าถึง นวัตกรรม และการใช้บังคับปัญญาโดยชาวต่างชาติด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุขขององค์การการค้าโลก, หน้า 148-150.

(1) กำหนดคุณสมบัติสิ่งประดิษฐ์ที่จะขอจดสิทธิบัตรไว้อย่างเข้มงวด

ตามมาตรา 3 (ดี) แห่งกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไข) ปี ค.ศ. 2005 ได้กำหนดลักษณะสิ่งประดิษฐ์ที่ไม่มีสิทธิขอจดสิทธิบัตรไว้ดังนี้

“ดี) เป็นเพียงการค้นพบรูปแบบใหม่ของสารที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้ว โดยที่ไม่ได้ทำให้สารนี้มีประสิทธิภาพอันเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วเพิ่มพูนขึ้น หรือเป็นเพียงการค้นพบคุณสมบัติใหม่ในด้านหนึ่งด้านใด หรือเป็นการใช้รูปแบบใหม่ของสารที่มีอยู่แล้ว หรือเป็นเพียงการใช้กรรมวิธี เครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้ว เว้นเสียแต่ว่า กรรมวิธีนั้น ๆ จะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ หรืออย่างน้อยมีการใช้สารตั้งต้นตัวใหม่

คำอธิบาย ตามวัตถุประสงค์ของมาตรานี้จะถือว่า เกลีส เอสเทอร์ โพลีเมอร์ฟ เมตะโบไลต์ สารบริสุทธิ์ ชาดอนุภาคไอโซเมอร์ ส่วนผสมของไอโซเมอร์ สารประกอบเชิงซ้อน สารผสม และอนุพันธ์ของสารที่รู้แล้ว เป็นสารชนิดเดียวกัน เว้นเสียแต่จะพิสูจน์ได้ว่าสารเหล่านี้มีคุณสมบัติที่ให้ประสิทธิผลที่แตกต่างอย่างชัดเจน”

มาตรานี้มีเจตนารมณ์ที่จะจำกัดการขอจดสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่แล้ว รวมถึงป้องกันการขอจดสิทธิบัตร ‘แบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุ’ โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย รวมถึงคำขอจดสิทธิบัตรที่ด้อยคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับประกันว่าสิ่งประดิษฐ์ที่มีขั้นตอนการประดิษฐ์สูงขึ้น หรือเป็นนวัตกรรมใหม่อย่างแท้จริงเท่านั้นที่จะได้รับการอนุมัติสิทธิบัตร⁸⁸ ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างกรณียาอิมมาทินิบประกอบการพิจารณา

⁸⁸ Janice M. Mueller, J.D., Taking TRIPs India – Novartis, Patent Law, and Access to Medicines.

ยาอิมาทินิบเป็นยาที่ใช้รักษาโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว ซึ่งบริษัทยา โนวาร์ติส ได้ขอจดสิทธิบัตรสำหรับผลิตภัณฑ์ ต่อมาคำขอของบริษัทโนวาร์ติสถูกคัดค้านก่อนการออกสิทธิบัตรจึงเกิดมีคดีความขึ้น มีความเป็นมาและสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้⁸⁹

ปี ค.ศ. 1998 บริษัทโนวาร์ติสได้ยื่นขอจดสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาอิมาทินิบ ซึ่งมีชื่อที่แสดงถึงการประดิษฐ์ว่า “beta crystalline form of Imatinib mesylate” ผ่านระบบรับฝากคำขอรับสิทธิบัตรในประเทศอินเดีย และได้รับสิทธิดำเนินการด้านการตลาดแต่เพียงผู้เดียวในระหว่างนั้นด้วย แต่เมื่อมีการพิจารณาคำขอหลังจากที่อินเดียแก้ไขกฎหมายในปี ค.ศ. 2005 แล้ว บริษัทผลิตยาสามัญในอินเดียและกลุ่มผู้ป่วยโรคมะเร็งได้ยื่นคัดค้านก่อนมีการออกสิทธิบัตร โดยกล่าวหาว่า สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวขาดคุณสมบัติในความใหม่และเป็นสิ่งที่ไม่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ เนื่องจากไม่เป็นการประดิษฐ์ตามมาตรา 3 (ดี) โดยยาอิมาทินิบเป็นรูปเกลือของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว การคัดค้านดังกล่าวทำให้สำนักสิทธิบัตรปฏิเสธคำขอของบริษัทโนวาร์ติส ในเดือนมกราคม ค.ศ. 2006 และสิทธิดำเนินการด้านการตลาดแต่เพียงผู้เดียวถูกเพิกถอนไปด้วย⁹⁰ ต่อมาบริษัทโนวาร์ติสจึงยื่นคำร้องขอต่อศาล Madras High Court ขอให้ศาลพิจารณาความสอดคล้องกับพันธกรณีตามความตกลงทริปส์ ของมาตรา 3 (ดี) และความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการปฏิเสธไม่ให้สิทธิบัตรของสำนักสิทธิบัตร โดยอ้างว่าคำว่า “efficacy” และ คำว่า “enhancement of efficacy” ในมาตรา 3 (ดี) มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน⁹¹

ศาล Madras High Court พิจารณาคำร้องของของบริษัทโนวาร์ติส ตัดสินยกคำร้อง เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ค.ศ. 2007 โดยให้เหตุผลว่า ศาลภายในไม่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศของกฎหมายภายใน และเห็นว่าความตกลงทริปส์ได้สร้างกลไกในการระงับข้อพิพาทสำหรับกรณีดังกล่าวไว้แล้ว แสดงให้เห็นว่าองค์กรระงับข้อพิพาทขององค์การการค้า

⁸⁹ Raghuveer Parthasarathy and Heiz Goddar, “Patentability of Pharmaceutical Products in India – The Novartis Case,” *International Review of Intellectual Property and Competition Law* 40,1 (2009), pp. 38-45.

⁹⁰ Decision of the Patent Controller, Chennai, 25 January 2006 [Online], 24 April 2011. Available from: <http://www.lawyerscollective.org/hiv-aids/activities/legal-services-access-to-medicines-patents>

⁹¹ UNAIDS, WHO and UNDP, *Policy Brief: Using TRIPS Flexibilities to Improve Access to HIV Treatment* [Online], 22 April 2011. Available from: http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/policy/2011/JC2049_PolicyBrief_TRIPS_en.pdf

โลกเป็นผู้มีอำนาจพิจารณา ส่วนกรณีความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของมาตรา 3 (ดี) นั้น ศาลพิจารณาคำความหมายของคำว่า “efficacy” โดยอ้างถึงความหมายตามพจนานุกรม Dorland’s Medical Dictionary ว่าหมายถึง ความสามารถของยาในการมีผลต่อการรักษาโรคตามความประสงค์ ดังนั้น ผู้ยื่นคำขอจึงต้องพิสูจน์ว่า รูปแบบใหม่ (new form) ของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว ให้ผลรักษาที่ดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบเดิมของสารนั้น เพราะฉะนั้น ถ้อยคำที่โนวารตีสกล่าวอ้าง จึงไม่ได้คลุมเครือแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ศาล Madras High Court ยังได้พิเคราะห์ถึงเจตารมณ์ของกฎหมายและกระบวนการนิติบัญญัติว่า บทบัญญัติดังกล่าวได้คำนึงถึงความสมดุลของประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศด้วย

(2) การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร โดยอัตโนมัติ (Automatic Licensing) ในการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ได้รับสิทธิบัตรตามระบบ ‘กล่องไปรษณีย์’

ความตกลงทริปส์ได้อนุญาตให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถชะลอการให้สิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาไปจนกระทั่งปี ค.ศ. 2003 ได้ แต่มีข้อกำหนดให้ประเทศกำลังพัฒนาที่จะใช้ประโยชน์จากระยะเปลี่ยนผ่านนี้ต้องจัดทำบทบัญญัติที่เรียกว่า ‘กล่องไปรษณีย์’ เพื่อเปิดรับคำขอจดสิทธิบัตรในช่วงเวลาดังกล่าว (ระหว่างปี ค.ศ. 1995 ถึง ค.ศ. 2005) อย่างไรก็ดี ภายหลังจากที่มีการอนุมัติสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นในระบบกล่องไปรษณีย์แล้ว อาจทำให้ยามีราคาแพงขึ้นและก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้ผลิตภายในประเทศได้ เนื่องจากผู้ทรงสิทธิบัตรมีอำนาจในการสั่งให้ผู้ผลิตภายในประเทศยุติการผลิตและการวางจำหน่ายยาชื่อสามัญได้ ดังนั้น มาตรา 11 เอ (7) จึงป้องกันปัญหาเหล่านี้โดยระบุว่า

“ในกรณีที่หลังจากมีการอนุมัติสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นภายใต้มาตรา 5 ในข้อย่อยที่ (2) ผู้ทรงสิทธิบัตรจะมีสิทธิได้รับเฉพาะค่าตอบแทนการใช้สิทธิในอัตราที่สมเหตุสมผลจากบริษัทผู้ใช้สิทธิเท่านั้น ซึ่งบริษัทเหล่านี้ได้ลงทุนอย่างมีนัยสำคัญ ก่อปรกอบได้ทำการผลิตและทำตลาดผลิตภัณฑ์นั้นๆ มาตั้งแต่ก่อนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2008 และยังคงผลิตผลิตภัณฑ์นั้นๆ ซึ่งภายหลังจากได้รับสิทธิบัตรคุ้มครองโดยนับตั้งแต่วันที่อนุมัติ

สิทธิบัตร ทั้งนี้ผู้ทรงสิทธิบัตรจะไม่สามารถดำเนินคดีกับบริษัทเหล่านี้ใน
ข้อหาละเมิดสิทธิได้”

ภายใต้มาตราดังกล่าวในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 จึงเป็นการให้การรับรองว่า ผู้ผลิตยาชื่อสามัญที่ลงทุนไปแล้วอย่างมาก และที่กำลังผลิตและทำตลาดผลิตภัณฑ์ยานั้น ๆ อยู่แล้ว จะสามารถดำเนินการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ยื่นขอจดสิทธิบัตรตามระบบกล่องไปรษณีย์ในระหว่างปี ค.. 1995 ถึงปี ค.ศ. 2005 ต่อไปได้ แม้ว่าภายหลังยานั้นจะได้รับ การอนุมัติสิทธิบัตรจากสำนักงานสิทธิบัตรอินเดียแล้วก็ตาม โดยผู้ทรงสิทธิบัตรจะได้รับ ค่าตอบแทนการใช้สิทธิในอัตราที่สมเหตุสมผล แต่ไม่สามารถสั่งให้ผู้ผลิตยาชื่อสามัญหยุดการผลิต และการวางจำหน่ายยาชื่อสามัญได้ มาตรานี้ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้มาตรการใช้สิทธิตาม สิทธิบัตร โดยอัตโนมัติ ซึ่งไม่จำเป็นต้องพิจารณาอนุญาตเป็นกรณี ๆ ไป

(3) การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพื่อการส่งออก

มาตรา 92 เอ ของกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ได้กำหนดไว้
ว่า

“มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร นั้น พึงนำมาใช้เพื่อการผลิตหรือส่งออก
ผลิตภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองไปยังประเทศใด ๆ ก็ตามที่ไม่มีหรือมี
ศักยภาพทางการผลิตในด้านเภสัชกรรมไม่เพียงพอที่จะผลิตผลิตภัณฑ์นั้นๆ
เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขของประเทศดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขว่า
ประเทศนั้น ๆ ได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร หรือออกประกาศ
หรือโดยวิธีการอื่นใดเพื่ออนุญาตการนำเข้าเภสัชภัณฑ์ที่ติดสิทธิบัตรนั้นๆ
จากประเทศอินเดีย”

ภายใต้มาตราดังกล่าวได้อนุญาตให้อุตสาหกรรมยาของอินเดียส่งออกยาที่ผลิตภายใต้
มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร หากอยู่บนพื้นฐานที่ประเทศผู้นำเข้าเป็นผู้แจ้งความจำนงเท่านั้น
ไม่จำเป็นต้องรอให้ประเทศผู้นำเข้าทำการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ในประเทศนั้น

ๆ ก่อน ก็สามารถส่งออกไปยังประเทศที่แจ้งความต้องการได้ ซึ่งเป็นไปตามมติวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 2003 ขององค์การการค้าโลก

จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นทำให้พอสรุปได้ว่า แม้ว่าการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรจะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างแรงจูงใจในการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการสร้างสรรคนวัตกรรมใหม่ๆ แต่ในขณะเดียวกัน การให้สิทธิบัตรเป็นการจำกัดการแข่งขัน และทำให้เกิดการผูกขาดทางการตลาด การที่ผู้ทรงสิทธิหรือเจ้าของสิทธิบัตรมีอำนาจผูกขาดตลาดย่อมทำให้ผู้ทรงสิทธิมีแนวโน้มจะแสวงหากำไรในอัตราสูง ซึ่งหมายถึงการจำหน่ายสินค้าในราคาสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคที่ไม่สามารถเข้าถึงสินค้าภายใต้สิทธิบัตรได้ โดยเฉพาะสินค้าที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต อย่างเช่น ยา

นี่ได้กลายเป็นประเด็นถกเถียงกันในระดับโลกว่าการคุ้มครองสิทธิบัตรยาของบริษัทผู้ผลิตยาอย่างเข้มข้นราวกับว่ายานั้นเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์นั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ เพราะการมีขายยี่ห้อเดียวขายในท้องตลาด ทำให้ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานั้นๆ ไม่มีทางเลือกอื่น ในขณะที่ผู้ขายสามารถตั้งราคาเท่าใดก็ได้ จนกลายเป็นสาเหตุของยาราคาแพง ทำให้คนจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงยาที่จำเป็นได้

ด้วยเหตุนี้ มาตรการการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจึงถูกกำหนดไว้ในความตกลงทริพส์ขององค์การการค้าโลก เพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบด้านสาธารณสุข อันเกิดจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเข้มงวด ทั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักของการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา คือ เพื่อต่อต้านการใช้อำนาจผูกขาดของผู้ทรงสิทธิในทางที่ผิด เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ และเพื่อต่อต้านการไม่ใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตรของผู้ทรงสิทธิ ขณะเดียวกัน การใช้สิทธิบัตรอาจได้รับการตอบโต้จากกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นบรรษัทข้ามชาติ และประเทศพัฒนาแล้วจนทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้เช่นกัน ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งอาจส่งผลให้ผู้ป่วยที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงยาได้ และส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นพัฒนายาใหม่มากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ผลกระทบทางบวกที่เกิดขึ้นจากการใช้สิทธิโดยรัฐตามสิทธิบัตรยาของประเทศ ไทย บราซิล และอินเดีย (ซึ่งในกรณีของอินเดียเป็นไปในรูปแบบของการใช้มาตรการใช้สิทธิตาม

สิทธิบัตรโดยอัตโนมัติ และการจัดทำทบทวนที่รัดกุมในการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตภายในประเทศ ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี ค.ศ.) 2005) คือ ทำให้ราคายาที่มีสิทธิบัตรลดลง เนื่องจากภาครัฐสามารถอนุญาตให้นำเข้ายาชื่อสามัญที่มีราคาถูกลงกว่าจากต่างประเทศหรือผลิตยาชื่อสามัญในประเทศได้ นอกจากนี้ ผลจากการที่ราคายาลดลง ทำให้ผู้ป่วยที่ได้รับบริการรักษาพยาบาลจากหน่วยงานของรัฐมีจำนวนมากขึ้น และมีผู้ป่วยที่เข้าถึงยาได้มากขึ้น

กระนั้น จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้เป็นเพียงการตอบคำถามการวิจัยว่า การที่รัฐบาลประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เป็นเพราะเหตุผลใด ซึ่งยังไม่ครอบคลุมคำถามในการวิจัยอีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรของประเทศไทย บราซิล และอินเดียนั้น มีการอ้างหลักมนุษยธรรมที่สะท้อนถึงความมั่นคงของมนุษย์หรือไม่ อย่างไร และรัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นมีมุมมองต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร ดังนั้นในบทต่อไปผู้วิจัยจะทำการศึกษาวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล ส่วนในกรณีของประเทศอินเดียจะศึกษาวิเคราะห์ผ่านบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถตอบคำถามการวิจัยในส่วนที่เหลือได้อย่างครบถ้วน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้อธิบายถึงแนวคิดความความมั่นคงของมนุษย์ในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางความมั่นคง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การเคลื่อนไหวผลักดัน แนวทางการให้คำนิยาม การชั่งชั่งค่านิยามระหว่างสำนักคำนิยามแบบกว้างและแบบแคบ ตลอดจนความสัมพันธ์ของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์กับแนวคิดอื่นที่คล้ายคลึงกัน ส่วนในบทที่ 3 ได้ฉายภาพให้เข้าใจถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรและผลกระทบต่อ การเข้าถึงยา รวมทั้ง นำเสนอการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดียด้วย ซึ่งทั้งสองบทข้างต้นถือว่าเป็นบทที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการทำให้เราเกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ และผลกระทบต่อ การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร ผลกระทบที่ยาภายใต้ความตกลงทริปส์ต่อประเด็นเรื่องการเข้าถึงยา แต่กระนั้น สองบทดังกล่าวก็ ยังไม่สามารถตอบคำถามในการวิจัยได้ครอบคลุมทั้งหมด รวมทั้งยังไม่มี การวิเคราะห์ถึงส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ในบทแรกว่า “มุมมองและแนวทางการให้คำ นิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย มีลักษณะที่สอดคล้อง กับแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างและแบบแคบ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้ จากการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา” ดังนั้นในบทที่ 4 นี้ จึงเป็นการตีความและ วิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล รวมถึง บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไข เพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 อันได้แก่ มาตรา 3 (ดี) มาตรา 11 เอ (7) และมาตรา 92 (เอ)* โดยการใช้ แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มาเป็นกรอบในการตีความและวิเคราะห์เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นว่า การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย บราซิล และอินเดียนั้นมีการอ้าง หลักมนุษยธรรมที่สะท้อนถึงความมั่นคงของมนุษย์หรือไม่ และรัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นมี มุมมองต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร

---

* ในกรณีของประเทศไทยนั้น มีความแตกต่างจากประเทศไทยและบราซิล เนื่องจากจนถึงปัจจุบัน อินเดียยังไม่มีการ ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ด้วยความตระหนักถึงสุขภาพของประชาชน ทำให้ประเทศ อินเดียได้สร้างหลักเกณฑ์ที่รัดกุมพอสมควรในการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตยาที่สามัญภายในประเทศ ภายใต้กฎหมาย สิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจเบื้องต้นว่า ผู้วิจัยจะนำแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและรัฐบาลของประเทศแคนาดา มาใช้เป็นกรอบในการตีความการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล ตลอดจนบทบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างได้ถูกมองว่ามีจุดเริ่มต้นที่สำคัญอยู่ที่คำนิยามของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายงานการพัฒนามนุษย์ ปี ค.ศ. 1994 ซึ่งคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในรายงานฉบับดังกล่าว ทั้งที่ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนและไม่ชัดเจน ล้วนเป็นคำนิยามที่มีลักษณะกว้าง ครอบคลุมประเด็นและปัญหาต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยที่มิได้ให้ความสำคัญอยู่กับเสรีภาพจากความหวาดกลัวและความต้องการเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตความมั่นคงกว้างออกไปสู่สิทธิในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ด้วย อันเป็นการสะท้อนถึงการให้คำนิยามแบบกว้างได้อย่างชัดเจน ในส่วนของแนวทางการให้คำนิยามแบบแคบนั้นมาจากการอธิบายของกลุ่มประเทศที่เรียกว่า ประเทศมหาอำนาจระดับกลาง (Middle Powers) เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศแคนาดา ซึ่งเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางด้านความมั่นคงของมนุษย์และเป็นผู้สนับสนุนหลักต่อคำนิยามแบบแคบ โดยรัฐบาลแคนาดาได้ให้ความสำคัญกับเสรีภาพจากความหวาดกลัว และสิทธิในการดำรงชีพอย่างปลอดภัย โดยได้จำกัดตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ในขอบเขตของภัยที่เกิดจากความรุนแรง เช่น การค้ายาเสพติด ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ และการค้ามนุษย์ เป็นต้น การให้คำนิยามและกำหนดขอบเขตความมั่นคงของมนุษย์อย่างจำกัดข้างต้น สะท้อนถึงแนวทางการให้คำนิยามแบบแคบได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การใช้แนวทางการอธิบายแบบแคบเป็นกรอบในการวิเคราะห์และดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศแคนาดา ได้ส่งผลให้รัฐบาลแคนาดาสามารถมีบทบาทในการริเริ่มโครงการด้านความมั่นคงของมนุษย์อย่างได้ผล และประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในการผลักดันนโยบายและกติการะหว่างประเทศ

นอกจากนี้ คำนิยามที่นำเสนอโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและรัฐบาลแคนาดา ถือได้ว่าเป็นคำนิยามที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและถูกอ้างอิงถึงมากที่สุด ประกอบกับที่ผ่านมามีการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์โดยรัฐบาล หน่วยงาน และบุคคลต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมาก การจะหยิบยกนำเอาคำนิยามต่างๆ ทั้งหมดเหล่านั้นมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรและบทบัญญัติต่างๆ ดังกล่าว คงเป็นเรื่องที่กระทำได้ยากลำบาก

ฉะนั้น คงเป็นเรื่องที่ไม่เกินเลยไปนักหากผู้วิจัยจะหยิบยกเอาแนวทางการให้คำนิยามของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดาเป็นกรอบในการตีความและวิเคราะห์มุมมองและคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านคำประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา ตลอดจนบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

ทั้งนี้ ในการศึกษาและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติต่างๆ ในกฎหมายสิทธิบัตร สามารถแบ่งหัวข้อในการศึกษาของบทนี้ออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ (1) การสรุปและเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และประเทศแคนาดา (2) การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล รวมทั้งการตราบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 (3) การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

4.1 การสรุปและเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และประเทศแคนาดา

จากบทที่ 2 ในหัวข้อ “การช่วงชิงคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างสำนักคำนิยามแบบกว้าง (broad school) และสำนักคำนิยามแบบแคบ (narrow school)” เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ที่แบ่งออกเป็น 2 สำนักใหญ่ๆ ได้แก่ ‘สำนักคำนิยามแบบกว้าง’ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญอยู่ที่คำนิยามของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และ ‘สำนักคำนิยามแบบแคบ’ โดยมีรัฐบาลของประเทศแคนาดาเป็นผู้สนับสนุนหลัก และในบทนี้จะเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรของประเทศไทย บราซิล และอินเดียนั้น มีการอ้างหลักมนุษยธรรมที่สะท้อนถึงความมั่นคงของมนุษย์หรือไม่ รวมทั้งรัฐบาลของแต่ละประเทศมีมุมมองต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร ผ่านการตีความและวิเคราะห์คำประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล ตลอดจนบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขใน

กฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 แต่ก่อนที่จะวิเคราะห์คำประกาศ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติต่าง ๆ อันดับแรกเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะขอสรุปและเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบแคบของรัฐบาลแคนาดา ผ่านการวิเคราะห์รายละเอียดจากเอกสารรายงานที่สำคัญของสองแนวทางข้างต้น (ตามที่ได้นำเสนอไปบางส่วนแล้วในบทที่ 2) โดยที่การศึกษาในส่วนนี้ได้เป็นการศึกษาในเชิงวิพากษ์ต่อแนวทางทั้งสอง แต่เป็นการศึกษาในเชิงการอธิบาย ดีความ และเปรียบเทียบแนวทางของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดา เพื่อเผยให้เห็นถึงมุมมองความคิดต่างๆ เทาที่จะเป็นไปได้ผ่านเอกสารรายงานสำคัญที่เผยแพร่ออกมาของทั้งสองแนวทาง

ทั้งนี้ การเปรียบเทียบเพื่อแยกแยะให้เห็นถึงความแตกต่าง (ตลอดจนความคล้ายคลึงกัน) และการวิเคราะห์รายละเอียดของแนวทางแบบกว้างโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และแนวทางแบบแคบของประเทศแคนาดา จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการตีความและวิเคราะห์ในส่วนต่อไป

4.1.1 ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวความคิดของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

ในรายงานการพัฒนามนุษย์ ปี 1994 ที่จัดทำขึ้นโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ ในบทที่มีชื่อว่า “New Dimensions of Human Security” ซึ่งเป็นการนำเสนอทางเลือกใหม่ให้แก่การศึกษาทางความมั่นคง และองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์

1) เป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงของมนุษย์

รายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้ วิเคราะห์แนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมว่าเป็นแนวคิดที่มีมุมมองแบบแคบๆ ในฐานะที่เป็นความมั่นคงทางดินแดนที่ปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรูภายนอก หรือการปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติด้วยนโยบายต่างประเทศ หรือความมั่นคงของโลกที่ปราศจากการคุกคามด้วยอาวุธ

นิวเคลียร์ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่สนใจเพียงความมั่นคงของรัฐมากกว่าความมั่นคงของประชาชน ฉะนั้น สิ่งที่แนวคิดความมั่นคงแบบดั้งเดิมมองข้ามไปก็คือ การให้ความสำคัญต่อประชาชนผู้ที่แสวงหาความมั่นคงในชีวิตประจำวันของพวกเขาเอง¹

ในขณะที่ความมั่นคงของมนุษย์นั้นเป็นแนวคิดที่ให้ประชาชนเป็นจุดศูนย์กลางทางความมั่นคง ดังนั้น ในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 จึงสนับสนุนแนวความคิดดังกล่าวในการให้ปัจเจกบุคคลหรือประชาชนเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง โดยที่จุดสนใจทางความมั่นคงของมนุษย์อยู่ที่การปลดปล่อยจากความหวาดกลัว การปลดปล่อยจากความขาดแคลน และการให้น้ำหนักเท่าๆ กันระหว่างความมั่นคงทางดินแดนกับความมั่นคงของมนุษย์² นอกจากนี้ ในรายงานดังกล่าวยังได้เสนอว่า แม้ช่วงสงครามเย็น จุดสนใจทางความมั่นคงอยู่ที่การปกป้องคุ้มครองดินแดนของรัฐ แต่ภายหลังที่สงครามเย็นได้สิ้นสุดลง ก็เป็นเวลาที่ต้องหันมาให้ความสำคัญกับการปกป้องคุ้มครองประชาชน³

2) คุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติเน้นคุณค่าของความมั่นคงของมนุษย์ในเรื่องความปลอดภัย (safety) ความเป็นอยู่ที่ดี (well – being) และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (dignity of individual human – being) ในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังที่ปรากฏในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 เช่น “สำหรับประชาชนแล้วความมั่นคงเป็นเครื่องหมายแห่งการปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากภัยคุกคามต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคภัยไข้เจ็บ ความอดอยากหิวโหย ภาวะการว่างงาน อาชญากรรม ความขัดแย้งทางสังคม การปิดกั้นทางการเมือง และภัยอันตรายจากธรรมชาติ”⁴ .... “ความมั่นคงของมนุษย์ให้ความสำคัญกับเรื่องที่ว่ามนุษย์จะอยู่อย่างไรในสังคม มนุษย์มีเสรีภาพเพียงใดในการปฏิบัติตามทางเลือกต่างๆ ของตนเอง และมนุษย์สามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมได้เพียงใด โดยที่ไม่ได้จำกัดว่าพวกเขาจะอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งหรือสันติภาพ”⁵ นอกจากนี้ ยังรวมถึง “การที่ประชาชนสามารถใช้ทางเลือกต่างๆ ได้โดยอิสระและปลอดภัย ตลอดจนการมีความเชื่อมั่น

¹ United Nations Development Program (UNDP), *Human Development Report 1994* (New York : Oxford University Press, 1994) p. 22

² Ibid., p. 24.

³ Ibid., p. 22.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid., p. 23.

ว่าโอกาสต่างๆ ที่พวกเขาได้รับในวันนี้ จะไม่สูญหายไปในวันข้างหน้า”⁶... และเน้นย้ำว่า “ประชาชนจะต้องมีศักยภาพและความสามารถในการดูแลตนเองได้ รวมทั้งประชาชนทุกคนควรมีโอกาสเข้าถึงสิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับชีวิตของพวกเขา ตลอดจนมีโอกาสในการหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง”⁷

นอกเหนือจากคุณค่าในเรื่องของความปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดี และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นคุณค่าหลักทั่วไปแล้ว ในรายงานการพัฒนาคนุษย์ปี 1994 ยังได้ระบุถึง “คุณค่าที่เป็นลักษณะเฉพาะของความมั่นคงของมนุษย์ 7 ประการ” (seven specific values of Human security)⁸ หรือที่ในรายงานดังกล่าวเรียกว่า “องค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์ 7 องค์ประกอบ” ได้แก่⁹

(1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic security) หมายถึง ประชาชนมีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพและมีหลักประกันการมีงานทำ หรือการประกันสังคม

(2) ความมั่นคงทางอาหาร (Food security) หมายถึง ประชาชนสามารถหาอาหารมาเลี้ยงชีพได้อย่างเพียงพอ จากรายได้ที่เกิดขึ้น หรือจากทรัพย์สินที่มีอยู่

(3) ความมั่นคงทางสุขภาพ (Health security) หมายถึง ประชาชนมีสุขภาพดี ปลอดภัยจากโรคติดต่อต่าง ๆ และความเจ็บไข้ได้ป่วยอื่น ๆ รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาลของทุก ๆ คน

(4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม (Environment security) ความสมบูรณ์ของทรัพยากรบนแผ่นดิน ในอากาศ และในแหล่งน้ำ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถสร้างถิ่นฐานอยู่ได้อย่างยั่งยืน

(5) ความมั่นคงส่วนบุคคล (Personal security) หมายถึง ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากอาชญากรรมและความรุนแรงต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้หญิงและเด็กซึ่งอ่อนแอกว่า

⁶ Ibid.

⁷ Ibid., p. 24.

⁸ Kanti Bajpai, *Human Security: Concept and Measurement* [Online], 17 November 2009. Available from: http://kroc.nd.edu/ocpapers/op_19_1.PDF

⁹ UNDP, *Human Development Report 1994*, pp. 25 – 34.

(6) ความมั่นคงของชุมชน (Community security) หมายถึง การมีเกียรติและศักดิ์ศรีในวัฒนธรรมของชุมชนที่ประชาชนอาศัยอยู่ มีสันติภาพสงบสุขภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง

(7) ความมั่นคงทางการเมือง (Political security) หมายถึง การมีสิทธิและความเสมอภาค ตลอดจนได้รับความคุ้มครองสิทธิทางการเมือง

3) ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้จำแนกภัยคุกคามออกเป็น 2 ระดับ ระดับแรกเป็นภัยคุกคามจากภายในประเทศ และระดับที่สองเป็นภัยคุกคามระดับโลก

ภัยคุกคามจากภายในประเทศ เป็นภัยคุกคามที่มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม หรือภูมิภาคของโลก และมีความผันแปรตามระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และที่ตั้งทางภูมิศาสตร์¹⁰

(1) การคุกคามต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายถึง สภาวะที่ไม่มีการจ้างงาน การจ้างงานที่ไม่แน่นอน การขาดระบบประกันการว่างงาน เป็นต้น

(2) การคุกคามต่อความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การขาดโอกาสในการเข้าถึงอาหาร ซึ่งเกิดจากการเข้าถึงแหล่งทุน การไม่มีงานจ้างงาน และการไม่มีรายได้ที่แน่นอน

(3) การคุกคามต่อความมั่นคงทางสุขภาพ ได้แก่ โรคติดต่อ เช่น เอชไอวี โรคติดต่อเชื้ออื่นๆ โรคเรื้อรังต่าง ๆ เช่น มะเร็ง ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ขาดน้ำดื่มที่สะอาดและปลอดภัย อากาศเป็นพิษ ขาดระบบบริการสุขภาพสำหรับประชาชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส

(4) การคุกคามต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ภัยจากความแห้งแล้ง มลภาวะของแม่น้ำลำคลอง การเสื่อมโทรมของที่ดินเกษตรกรรม การทำลายป่า ภัยธรรมชาติต่าง ๆ

(5) การคุกคามต่อความมั่นคงส่วนบุคคล เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด หรือการใช้ความรุนแรงและการเอาเปรียบต่อเด็กและสตรี

(6) การคุกคามต่อความมั่นคงของชุมชน เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก การล่มสลายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน การแตกแยกทางศาสนาและเชื้อชาติ

(7) การคุกคามต่อความมั่นคงทางการเมือง ได้แก่ การเสื่อมถอยของรัฐบาล การลิดรอนสิทธิมนุษยชน การใช้อำนาจทางการเมือง เป็นต้น

¹⁰ Ibid, p. 15.

ภัยคุกคามระดับโลก เป็นภัยคุกคามที่เพิ่มเติมจากภัยภายในประเทศที่ได้กล่าวมาแล้ว มีการแพร่ขยายไปทั่วและมีผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ โดยที่เส้นเขตแดนไม่สามารถจำกัดขอบเขตไว้ได้¹¹ สามารถแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม คือ

(1) ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งทำให้เกิดความยากลำบากในการแสวงหาทรัพยากร อาหาร และอื่น ๆ มากขึ้น ทำให้เกิดภาวะความยากจนขึ้นในหลายประเทศ เกิดความเสื่อมโทรมและทำลายสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น และเกิดการอพยพข้ามประเทศ เพื่อหลีกเลี่ยงความอดอยาก

(2) ความแตกต่างที่เพิ่มขึ้นมากระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจนซึ่งนำไปสู่ลัทธิบริโภคนิยมมากขึ้นในประเทศอุตสาหกรรม แต่เกิดความยากจนและทำลายทรัพยากรในประเทศกำลังพัฒนา

(3) มีการโยกย้ายถิ่นฐาน การอพยพข้ามประเทศในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

(4) ภัยจากการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ฝนกรด ภาวะเรือนกระจก และการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ การทำลายป่าชายเลนและแนวปะการัง รวมถึงการลดลงของพื้นที่ป่าไม้

(5) ภัยหยาบเสียดสี ซึ่งเป็นปัญหาที่ขยายวงกว้างไปทั่วโลก

(6) การก่อการร้ายข้ามชาติ ได้แพร่ขยายจากแถบลาตินอเมริกาในปี ค.ศ. 1980 จนเป็นการก่อการร้ายทั่วทุกภูมิภาค

4) วิธีทางในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์

ภัยจากการคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ภายในประเทศ 7 ด้าน และระดับโลก 6 ด้าน ทำให้จำเป็นต้องคิดกันใหม่ว่า เราจะจัดการกับปัญหาเหล่านี้ด้วยเครื่องมือและวิธีการใด โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติเสนอให้สังคมโลก คือ ทุกๆ ประเทศร่วมมือกันให้มากกว่านี้ เพื่อค้นหาเครื่องมือใหม่ๆ ความร่วมมือใหม่ๆ และแนวทางใหม่ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่องความมั่นคงเสียใหม่ โดยเปลี่ยนจากการเน้นด้านสมดุลทางอำนาจการทหารมาเป็นแนวนโยบายเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ การจ้างงานที่มั่นคง รายได้สม่ำเสมอ สิทธิมนุษยชน การทูตเชิงป้องกัน และการพัฒนาเชิงป้องกัน รวมทั้งการปฏิรูปสถาบันระดับโลก¹²

¹¹ UNDP, Human Development Report 1994, p. 34

¹² Ibid., pp. 39-40.

4.1.2 ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวความคิดของประเทศแคนาดา

แคนาดา ร่วมกับกลุ่มประเทศมหาอำนาจระดับกลางจำนวนหนึ่ง ได้นำเสนอแนวความคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในช่วงเริ่มต้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปหลายปี แนวความคิดก็เริ่มแตกต่างออกไปในบางส่วน แคนาดาได้จัดทำเอกสารเกี่ยวกับความมั่นคงของมนุษย์ 2 ฉบับ คือ “Canada and Human Security: The Need for Leadership” ในปี 1997 และ “Human Security: Safety for People in a Changing World” ในปี ค.ศ. 1999 ตามลำดับ รวมทั้งได้ร่วมกับประเทศนอร์เวย์จัดการประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศขึ้นครั้งแรกที่เกาะ Lysoen เมือง Bergen ประเทศนอร์เวย์ ในปี ค.ศ. 1999 และได้จัดตั้งเครือข่ายความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Network) ขึ้น โดยมีผู้ก่อตั้ง 13 ประเทศจากทุกภูมิภาคของโลก และประเทศไทยเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งครั้งนี้ด้วย แนวทางของแคนาดาจะตอบคำถามสำคัญทางความมั่นคงทั้ง 4 ประการ ของเดวิด บาวดีวิน (David Baldwin) ได้ดังนี้

1) เป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงของมนุษย์

สำหรับแคนาดา มีความเห็นเช่นเดียวกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติว่าความมั่นคงเป็นเรื่องของมนุษย์แต่ละคน รัฐมนตรีต่างประเทศ ลอยด์ แอ็กเวิร์ทตี้ (Lloyd Axworthy) ได้ให้เหตุผลในรายงานปี 1997 ว่า “เพื่อให้เกิดความมั่นคง จะต้องต่อสู้กับความยากแค้นทางเศรษฐกิจ เพื่อการประกันคุณภาพชีวิตที่ดี และการประกันหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน”¹³ สองปีต่อมา (1999) ได้เพิ่มข้อสังเกตว่า “ความปลอดภัยของปัจเจกบุคคล ซึ่งก็คือความมั่นคงของมนุษย์ ได้กลายเป็นมาตรฐานใหม่ที่จะทำให้โลกเกิดความมั่นคง”¹⁴ อย่างไรก็ตาม ยังยอมรับว่าความมั่นคงของรัฐก็ยังคงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการก่อให้เกิดความมั่นคงของประชาชน¹⁵

¹³ Lloyd Axworthy, “Canada and Human Security: The Need for Leadership,” *International Journal* (March-May 1997), p. 184.

¹⁴ Department of Foreign Affairs and International Trade, Government of Canada (DFAIT), *Human Security: Safety for People in a Changing World* [Online], 2 July 2010. Available from: <http://www.dfait.mgeci.gc.ca/foreignp/Human Security/secure.htm>

¹⁵ Ibid.

2) คุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์

รายงานของแคนาดาได้ให้คุณค่าของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ว่า คือ คุณภาพชีวิตที่ดี และหลักประกันในเรื่องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน หรืออย่างน้อยที่สุดก็หมายถึง ความจำเป็นพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หลักนิติรัฐ ธรรมนูญสากล ความเป็นธรรมทางสังคม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในการลงนามร่วมกันระหว่างประเทศต่างๆ ที่เกาะ Lysoen ได้ให้คำจำกัดความเพิ่มเติมว่า คุณค่าพื้นฐานของความมั่นคงของมนุษย์ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 3 เรื่อง คือ การปลดปล่อยจากความหวาดกลัว การปลดปล่อยจากความขาดแคลน และการได้รับโอกาสเท่าเทียมกัน ในขณะที่คุณค่าที่เป็นหัวใจสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์อยู่ที่ “อิสรภาพจากภัยคุกคามที่แพร่หลายต่อสิทธิของบุคคล ความปลอดภัย และการมีชีวิต” หรือที่เรียกว่า “การปลดปล่อยจากความหวาดกลัว”¹⁶

3) ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์

แคนาดานำเสนอภัยหลักๆ ที่เกิดจากการคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ไว้เพียงเล็กน้อยและไม่เป็นระบบเหมือนกับที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้เสนอเอาไว้ โดยสรุปได้ดังนี้คือ จากรายงานปี 1997 ได้นำเสนอภัยคุกคามที่เกิดจากช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ร้าวรอยกับประเทศที่ยากจน ความขัดแย้งภายในประเทศ อาชญากรรมข้ามชาติ การแพร่ขยายของอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง ความขัดแย้งทางศาสนาและกลุ่มชาติพันธุ์ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การเพิ่มขึ้นของประชากร การอพยพย้ายถิ่นฐาน การใช้กำลังโดยรัฐ การแพร่ขยายของการใช้กับระเบิดบุคคล การกระทำทารุณต่อเด็ก ความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศ¹⁷

จากรายงานปี 1999 ได้มีการเพิ่มเติมภัยคุกคามในเรื่องความขัดแย้งของกลุ่มชน การขยายตัวของ การกระทำที่มีลักษณะโหดร้ายทารุณ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมที่ใช้ความรุนแรง การค้ายาเสพติด การก่อการร้ายข้ามชาติ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม โรคภัยไข้

¹⁶ A. Perspective on Human Security: Chairman's Summary [Online], 2 July 2010. Available from: <http://www.dfait.maeci-gc.ca/Foreignp/HumanSecurity/secr-e.htm>.

¹⁷ Lloyd Axworthy, "Canada and Human Security: The Need for Leadership," pp. 183 – 184, 187, 189, 190.

เจ็บ กองกำลังของกลุ่มทางชาติพันธุ์และศาสนาพร้อมด้วยอาวุธขนาดเล็ก การที่รัฐขาดอำนาจในการควบคุม การโจรกรรม องค์กรอาชญากรรม กองกำลังความมั่นคงส่วนบุคคล มลภาวะทางสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การคมนาคมและการสื่อสาร และความไม่มั่นคงของเศรษฐกิจโลก¹⁸

4) วิถีทางในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์

ในรายงานปี 1997 แคนาดา มีข้อเสนอแนะว่า การสร้างความมั่นคงจะเกิดขึ้นได้จากการสร้างสันติภาพ การชำระไว้ซึ่งสันติภาพ การปลดอาวุธ (โดยเฉพาะการกักขังระเบิด) การพิทักษ์สิทธิของเด็ก การพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติตามกฎระเบียบทางการค้า (rules – based trade) การใช้อำนาจอ่อน (soft power) ซึ่งก็คือ การใช้ข้อมูลข่าวสารเพื่อมุ่งให้เกิดผลโดยการชักชวนแทนการใช้กำลังบังคับ การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ องค์กรธุรกิจ และประชาคมร่วมมือประสานกัน¹⁹ นอกจากนี้ ในรายงานปี 1999 ได้ขยายแนวทางในการสร้างเสริมความมั่นคงของมนุษย์ให้กว้างออกไปจากเดิมที่เคยให้ไว้ในปี 1997 ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 6 ประการ แต่สามารถจำแนกได้เป็นหลักการใหญ่ๆ 3 ประการ คือ ประการแรก ชุมชนระหว่างประเทศอาจต้องมีการพิจารณาใช้การข่มขู่บังคับหรือการใช้กำลังหากมีความจำเป็น ประการที่สอง นโยบายความมั่นคงแห่งชาติอาจจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดการบรรลุเป้าหมายด้านความมั่นคงของมนุษย์ โดยนโยบายความมั่นคงที่เกิดขึ้นใหม่นี้จะต้องสนับสนุนและส่งเสริมบรรทัดฐาน และการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งบรรทัดฐานต่างๆ เหล่านั้น (เช่น สิทธิมนุษยชน และกฎหมายว่าด้วยมนุษยธรรมและผู้ลี้ภัย) จะช่วยสร้างมาตรฐานของแนวทางการปฏิบัติ ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนาจะนำมาซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้รัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐปฏิบัติตามบรรทัดฐานเหล่านั้นได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาภายใต้บรรทัดฐานต่างๆ ประกอบด้วย การต่อต้านการใช้กับระเบิด อาวุธขนาดเล็ก เด็กที่ตกอยู่ในสภาวะสงคราม การพิจารณาคดีในศาลระหว่างประเทศ การใช้แรงงานเด็ก ความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงานด้านมนุษยธรรม การป้องกันความขัดแย้ง องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ และทรัพยากรสำหรับการพัฒนา นอกเหนือจากนี้ การแก้ไขปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบธรรมาภิบาลให้ดีขึ้น ทั้งในระดับประเทศและระดับระหว่าง

¹⁸ DFAIT, *Human Security: Safety for People in a Changing World*.

¹⁹ Lloyd Axworthy, "Canada and Human Security: The Need for Leadership," pp. 185 – 196.

ประเทศก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน โดยในระดับประเทศจะเน้นเรื่องการทำให้เป็นประชาธิปไตย ส่วนในระดับระหว่างประเทศเน้นการพัฒนาประสิทธิภาพให้กับโครงสร้างขององค์การสหประชาชาติ และประการที่สามคือ การก่อตั้งแนวร่วมทั้งจากภาครัฐ องค์การระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาและการดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่วางไว้

4.1.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดาต่อประเด็นเรื่อง ความมั่นคงของมนุษย์

จากการนำเสนอแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดาข้างต้น สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันได้ดังต่อไปนี้

1) เป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคงของมนุษย์

ทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดาต่างให้การสนับสนุนต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างแข็งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีความเห็นสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปหลังการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็น บัณฑิตบุคคลควรกลายเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง เนื่องจากกรณีปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ เกิดขึ้นให้เห็นอย่างชัดเจน ประกอบกับการทำสงครามและการช่วงชิงกันเพื่อเข้ายึดครองดินแดนระหว่างประเทศมหาอำนาจ รวมทั้งการใช้อาวุธนิวเคลียร์ ก็ได้กลายเป็นสิ่งที่ห่างไกลตัวออกไปมากในโลกยุคปัจจุบัน²⁰ ดังนั้น บรรดาประเทศมหาอำนาจต่างๆ จึงไม่ใช่ภัยคุกคามที่น่าหวาดกลัวอีกต่อไป ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้จึงควรให้ความสำคัญกับความมั่นคงของปัจเจกบุคคลหรือความมั่นคงของมนุษย์เป็นอันดับแรก ส่วนความมั่นคงของรัฐควรให้ความสำคัญเป็นลำดับรองลงมา ด้วยเหตุนี้ สิ่งสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจก็คือ หลังยุคสงครามเย็นเป็นต้นมา ความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่เน้นรัฐเป็นศูนย์กลางทางความมั่นคง แม้จะถูกลดบทบาทลงไป แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความสำคัญไปเลยทีเดียว โดยความมั่นคงแบบดั้งเดิมนั้นยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่การจะให้ความสำคัญกับความมั่นคงของรัฐเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะ

²⁰ UNDP, Human Development Report 1994, p. 22.

ทำให้โลกเกิดความมั่นคงและความสงบสุขได้อีกต่อไป²¹ (ซึ่งในประเด็นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากมุมมองของประเทศแคนาดา)

2) คุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์

ในมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดานั้น ต่างมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันในประเด็นเรื่องคุณค่าหลักทางความมั่นคงของมนุษย์ โดยทั้งสองแนวทางมองว่า คุณค่าที่เป็นหัวใจหลักของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกคือ ความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคลในทางกายภาพ และประการที่สองคือ สิทธิเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล (individual freedom)²² ซึ่งประโยคหนึ่งในรายงานการพัฒนามนุษย์ปี 1994 ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ สามารถสะท้อนภาพให้เห็นถึงคุณค่าหลักทั้ง 2 ประการข้างต้นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ “ความมั่นคงของมนุษย์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องอาวุธ แต่ให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดี] และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล] นอกจากนี้ องค์ประกอบหรือคุณค่าเฉพาะของความมั่นคงของมนุษย์ในรายงานฉบับดังกล่าวก็สะท้อนถึงคุณค่าหลักทั้ง 2 ประการ โดยที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางสุขภาพ ความมั่นคงทางบุคคล และความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคลในทางกายภาพ ในขณะที่ความมั่นคงทางชุมชน ความมั่นคงทางการเมือง ตลอดจนความสามารถของปัจเจกบุคคลในการเลือกทางเลือกต่างๆ ความรู้สึกถึงความแน่นอนในอนาคตของตนเอง และการที่ปัจเจกบุคคลสามารถใช้ศักยภาพและพลังที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่ ก็ล้วนเป็นคุณค่าที่สำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับคุณค่าในเรื่องเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล

เมื่อหันกลับมาพิจารณามุมมองของแคนาดา จากรายงานปี 1997 รัฐบาลแคนาดาได้ให้คุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์ไว้ว่า คือ “คุณภาพชีวิตที่ดีและหลักประกันในเรื่องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน” โดยที่คุณภาพชีวิตที่ดีนั้นได้มีบรรดานักวิชาการและองค์การระหว่างประเทศได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ต่างๆ กัน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างจากองค์การอนามัย

²¹ Lloyd Axworthy, “Canada and Human Security: The Need for Leadership,” pp. 183 – 184.

²² Kanti Bajpai, *Human Security: Concept and Measurement*, p. 22.

โลก ซึ่งให้ความหมายคุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับของการมีชีวิตที่ดี สุขภาพ ความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม²³

จากความหมายดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงนัยยะของคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีทางกายภาพของปัจเจกบุคคล ส่วน 'สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน' ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกๆ คน โดยมีให้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนของชาติใด เชื้อชาติใด ภาษาใดหรือศาสนาใด หากบุคคลนั้นเข้ามาอยู่ในอำนาจทางพื้นที่ที่ใช้รัฐธรรมนูญ บุคคลนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นด้วย สิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เป็นสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และด้วยเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวว่าเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่ตั้งแต่เกิด โดยไม่ขึ้นกับว่าเป็นคนที่สังกัดชนชาติใด สิทธิมนุษยชนจึงมีลักษณะคล้ายกับ "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" ที่มุ่งคุ้มครอง "มนุษย์"²⁴ อันเป็นการสะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องสิทธิเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล

นอกเหนือจากนี้ รัฐบาลแคนาดายังได้ระบุถึงคุณค่าอื่นๆ อีกด้วย ได้แก่ 'ความจำเป็นพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หลักนิติรัฐ ธรรมภิบาล และความเป็นธรรมทางสังคม' ซึ่งคุณค่าต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีนัยยะที่แสดงถึงคุณค่าในเรื่องความปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดี และเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล กล่าวคือ

ความจำเป็นพื้นฐาน เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลตอบสนองของความต้องการขั้นต่ำในรูปของสินค้าและบริการต่างๆ ของประชาชนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าการคำนึงถึงรายได้ในภาพรวม ถ้าประชาชนได้รับบริการตามความจำเป็นพื้นฐานดีมากขึ้น ก็จะช่วยยกระดับ

²³ World Health Organization, WHOQoL Study Protocol. WHO (MNH7PSF/93.9), 1993. อ้างใน กองควบคุมโรคเอดส์ วัณโรค และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์, โครงการประเมินคุณภาพชีวิตผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์ และผู้ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร [ออนไลน์], 3 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา http://office.bangkok.go.th/aids/new_aids/pramean.pdf

²⁴ อุดม รัฐอมฤต , นพนิธิ สุริยะ และ บรรณเจต สิงคะเนติ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544), หน้า 5.

ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน²⁵ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน]

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน หมายถึง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องและเพียงพอในระยะยาว ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ (1) ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องในระยะยาว (2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพและสมดุล (3) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ และ (4) เป็นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเป็นต้นทุนการผลิตในระยะต่อไปและเป็นข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขจำเป็นหลักๆ (necessary condition) 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขแรก กระบวนการผลิตและการบริโภคที่มีประสิทธิภาพ และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขที่สอง การบริหารเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในระยะยาว ทั้งนี้โดยเงื่อนไขทั้งสองจะสนับสนุนซึ่งกันและกัน²⁶ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องความเป็นอยู่ที่ดี]

ความเป็นธรรม หมายถึง ความเสมอภาคในโอกาสการเข้าถึงการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งย่อมหมายถึง การจัดโครงสร้างทางอำนาจ เช่น การกระจายสินทรัพย์โดยผ่านการปฏิรูปที่ดิน การกระจายรายได้ อาจหมายถึง การใช้นโยบายการเงินการคลังที่ก้าวหน้า การวางระบบสินเชื่อซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายย่อยเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ รวมทั้งการขจัดอุปสรรคของผู้หญิงและคนชายขอบอื่นๆ ในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม²⁷ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องความเป็นอยู่ที่ดี]

²⁵ Pual Streeten, "Basic Needs: Some Issues," *World Development* 6,3 (1978): 411-414.

²⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน สำนักวางแผนเศรษฐกิจมหภาค, *การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในบริบทของไทย* [ออนไลน์], 3 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา http://nesdb.go.th/econSocial/naturalResource/attachment/04_2.doc

²⁷ สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *การศึกษาและพัฒนาดัชนีชี้วัดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์* (กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548), หน้า 54.

สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความเชื่อขั้นพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ จึงมีสิทธิเสรีภาพที่จะสร้างสรรค์ตนเอง มนุษย์ทุกคนจึงมีแดนอิสระที่จะคิด จะเชื่อและจะทำตามที่ตนต้องการได้ สิทธิในแดนอิสระดังกล่าวนี้แหละที่เรียกว่า “สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” สิทธิดังกล่าวนี้เป็นสิทธิติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด ไม่มีใครพรากจากตัวมนุษย์ได้ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและเสรีภาพ เป็นต้น ประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งหลายจึงรับรองสิทธิเสรีภาพดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ และยกย่องให้รัฐธรรมนูญมีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุด²⁸ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล]

หลักนิติธรรม มีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะในชนชั้นใดย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน (the ordinary law of the land) ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลาย (ordinary courts) จะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว²⁹ หลักนิติธรรมในความหมายนี้ย่อมปฏิเสธความคิดทั้งหลายที่ปวงที่จะยกเว้นมิให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องเคารพต่อกฎหมาย บุคคลทั้งหลายย่อมไม่ต้องถูกลงโทษ หากไม่ได้กระทำการอันผิดกฎหมาย และไม่มีผู้ใดทั้งสิ้นแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมายได้³⁰ [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล]

ธรรมาภิบาล คือ การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการงานของบ้านเมือง ด้วยการให้บริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ระบบที่ยุติธรรม และกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นอิสระ เพื่อให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปตามสัญญา มีฝ่ายบริหารที่โปร่งใส มีระบบราชการที่เคารพสิทธิของพลเมือง มีฝ่ายนิติบัญญัติที่มีความรับผิดชอบ และมีสื่อมวลชนที่เป็นเสรี [สะท้อนถึงคุณค่าในเรื่องเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล]

²⁸ จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, สิทธิขั้นพื้นฐาน [ออนไลน์], 3 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา http://law.tu.ac.th/outline/2_2549/la150/la150_part_1.pdf

²⁹ Andrew Venn Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, pp. 187 – 203. อ้างใน วรเจตน์

ภาศิริพันธ์, หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม [ออนไลน์], 3 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา [http://ids-](http://ids-th.org/index.php?option=com_content&view=article&id=253:2010-02-01-05-21-13&catid=35:total-article&Itemid=59)

[th.org/index.php?option=com_content&view=article&id=253:2010-02-01-05-21-13&catid=35:total-article&Itemid=59](http://ids-th.org/index.php?option=com_content&view=article&id=253:2010-02-01-05-21-13&catid=35:total-article&Itemid=59)

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

3) ภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์

ทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดา มองว่า ภัยคุกคามต่อคุณค่าหลักของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ (ตามที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น อันได้แก่ คุณค่าในเรื่องความปลอดภัย และความเป็นอยู่ที่ดีทางกายภาพของปัจเจกบุคคล รวมถึงเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล) มีทั้งภัยคุกคามทางตรงและภัยคุกคามทางอ้อม โดยในส่วนของภัยคุกคามทางตรงนั้น ทั้งสองแนวทางได้กล่าวถึงภัยคุกคามที่เกิดจากอาชญากรรม ความรุนแรงต่างๆ การกระทำทารุณต่อเด็กและสตรี การใช้กำลังปราบปรามโดยรัฐ การก่อการร้าย และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ กระนั้นก็ดี เมื่อเปรียบเทียบมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดาในเรื่องภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์แล้วจะพบว่าแคนาดาได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับภัยคุกคามทางตรงต่อความมั่นคงของมนุษย์ไว้อย่างหลากหลายมากกว่าโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ โดยแคนาดาได้กล่าวถึงภัยคุกคามทางตรงทั้งระดับภายในประเทศและระดับระหว่างประเทศ ซึ่งระดับภายในประเทศ ได้แก่ ภัยคุกคามที่เกิดจากกองกำลังความมั่นคงส่วนบุคคล การโจรกรรม สงคราม และความขัดแย้งภายในรัฐ ความรุนแรงทางศาสนาและชาติพันธุ์ การที่รัฐใช้กำลังปราบปรามประชาชน การกระทำทารุณต่อเด็ก และความล้มเหลวของรัฐ ส่วนระดับระหว่างประเทศ ได้แก่ ภัยคุกคามที่เกิดจากอาชญากรรมข้ามชาติ การค้ายาเสพติด การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การก่อการร้าย การแพร่ขยายของอาวุธขนาดเล็ก และอาวุธทำลายล้างสูง สงครามระหว่างรัฐ และการใช้กับระเบิดบุคคลอย่างแพร่หลาย

ในส่วนของภัยคุกคามทางอ้อมนั้น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดาได้ระบุถึงภัยคุกคามทางอ้อมไว้อย่างคล้ายคลึงกันในหลายประเด็น ซึ่งในที่นี้จะขอแบ่งระดับของภัยคุกคามทางอ้อมออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับภายในประเทศและระดับระหว่างประเทศ โดยในระดับภายในประเทศนั้น ทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และแคนาดา มองว่าภัยคุกคามที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บเป็นภัยคุกคามทางอ้อมที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้ ตามมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ มองว่าชนิดของโรคภัยไข้เจ็บมีความแตกต่างกันไปตามระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในประเทศกำลังพัฒนา ประชาชนส่วนใหญ่จะถูกรบกวนด้วยโรคติดต่อหรือโรคติดต่อต่างๆ เช่น วัณโรค โรคเอดส์ และโรคที่เกิดจากเชื้อปรสิต เป็นต้น โดยมีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการขาดแคลนทางโภชนาการและสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้ว ประชาชนมักถูกรบกวนจากโรคที่ไม่ติดต่อเป็นส่วนใหญ่ ที่สำคัญคือโรคหัวใจและโรคมะเร็ง ทั้งนี้

ขึ้นอยู่กับแนวทางในการใช้ชีวิตของแต่ละคน³¹ นอกจากนี้ ก็ยังรวมถึงภัยคุกคามในเรื่องของความยากจน (ตามมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ) หรือความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ (ตามมุมมองของแคนาดา) ที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร (อันจะนำไปสู่ปัญหาเรื่องความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ) และภัยอันตรายจากธรรมชาติ

ส่วนภัยคุกคามทางอ้อมในระดับระหว่างประเทศนั้น ได้แก่ ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก การอพยพถิ่นฐาน ความไม่เท่าเทียมกันทางรายได้ของประเทศที่ร่ำรวยและประเทศที่ยากจน ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การกีดกันทางการค้า การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบทางการค้า และวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า ทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดา ต่างมีมุมมองที่มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องของภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์ โดยทั้งสองแนวทางยอมรับว่าภัยที่คุกคามต่อความปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดี และเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคลนั้นมีทั้งภัยคุกคามทางตรงและทางอ้อม แต่ทั้งนี้ถ้าพิจารณาให้ละเอียด จะพบว่า โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติได้เน้นความสำคัญกับภัยคุกคามทางอ้อมเป็นหลัก ในขณะที่แคนาดามีจุดเน้นอยู่ที่ภัยคุกคามทางตรงเป็นสำคัญ ทั้งนี้สามารถเห็นได้จากการที่แคนาดาวิพากษ์วิจารณ์ต่อแนวทางของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติไว้ว่า “ในการตระหนักถึงภัยคุกคามต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความด้อยพัฒนา โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติมักมองข้ามความไม่มั่นคงของมนุษย์ที่เกิดจากความขัดแย้งรุนแรง”³²

นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินจะทำให้เห็นว่าทั้งสองแนวทางได้ให้ความสำคัญกับภัยคุกคามต่อคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ในขณะที่ภัยคุกคามต่อเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคลได้ถูกกล่าวถึงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งไปได้ทำให้เห็นความจริงบางอย่างที่ว่า ภัยคุกคามทางตรงและทางอ้อมต่างๆ ที่คุกคามต่อความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีในทางกายภาพของปัจเจกบุคคลล้วนเป็นภัยคุกคามต่อเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคลด้วย ยกตัวอย่างเช่น ความด้อยพัฒนาของประเทศ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงของมนุษย์ ภาวะซังกันทางเศรษฐกิจจะทำให้

³¹ UNDP, Human Development Report 1994, pp. 27 – 28.

³² DFAIT, Human Security: Safety for People in a Changing World.

ระดับของการพัฒนาประเทศต่ำลง และระดับความยากจนเพิ่มขึ้น อันจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดการขาดแคลนความจำเป็นพื้นฐาน และสิทธิที่พึงมีพึงได้ของประชาชน ซึ่งย่อหมายถึงการลดทอนความปลอดภัยและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเช่นกัน หรือภัยอันตรายจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว และภูเขาไฟระเบิด ก็ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้ประชาชนต้องได้รับบาดเจ็บ และอาจต้องอพยพผู้คนออกจากพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความลำบากทั้งด้านอาชีพ และเป็นการทำลายความสงบสุขของชุมชน จึงนับเป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอีกทางหนึ่ง

4) วิธีการที่ทำให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์

แนวความคิดในเรื่องการใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่เหมาะสม เพื่อทำให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ที่นำเสนอโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดา นับว่ามีความแตกต่างจากแนวคิดแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ประการแรก ทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดาต่างเห็นพ้องต้องกันว่าในการจัดการเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ การใช้กำลังควรเป็นเครื่องมือระดับทุติยภูมิ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติพบว่า เครื่องมือหลักในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ก็คือ ‘การพัฒนา’ ขณะที่แคนาดาแม้จะมองว่าการใช้กำลังยังคงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นคงขึ้นได้ แต่ก็ยังไม่ใช่เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการนำมาใช้เพื่อรับมือกับภัยคุกคามต่างๆ ที่คุกคามต่อคุณค่าของความมั่นคงของมนุษย์ แต่หากมีความจำเป็นต้องใช้กำลัง การใช้กำลังนั้นก็ต้องไม่เป็นการใช้โดยลำพังเพียงผู้เดียว แต่ต้องเป็นไปในลักษณะของการใช้กำลังร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องอยู่ภายใต้การสนับสนุนดูแลจากสถาบันระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ หรือองค์กรระดับภูมิภาค ประการที่สอง ในมุมมองของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดาเห็นว่า ความร่วมมือกันในระยะยาวระหว่างรัฐและตัวแสดงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชนและตัวแทนของกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งและมีความเป็นไปได้สูง อันเนื่องมาจากบริบทของสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น และการที่รัฐแต่ละรัฐมีความเปราะบางมากกว่าแต่ก่อน ซึ่งตามมุมมองของแคนาดานั้นมองว่า ‘อำนาจอ่อน’ หรือ ‘อำนาจในการชักจูง’ (the power of persuasion) เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหามากมาย โดยการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและแนวความคิดต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือให้เกิดขึ้นอย่างสันติ และประการสุดท้าย รัฐ องค์กรระดับภูมิภาค และองค์กรระหว่าง

ประเทศ รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ควรร่วมมือกันกำหนดแนวทางปฏิบัติและสนับสนุน บรรทัดฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีสถาบันระดับโลกเป็นตัว ผลักดันและบังคับใช้บรรทัดฐานเหล่านั้น

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่าโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและ แคนาดามีความเห็นที่พ้องกันในระดับหนึ่งเท่านั้น เกี่ยวกับเครื่องมือหรือวิธีการในการเสริมสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ แต่ถ้าพิจารณาให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่าทั้งสองแนวความคิดมีความแตกต่างกัน อย่างเห็นได้ชัดเกี่ยวกับเครื่องมือหรือวิธีการหลักที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ โดยที่โครงการ พัฒนาแห่งสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า ‘การพัฒนาคน’ ซึ่งมีองค์ประกอบ สำคัญคือ ความเสมอภาค ความยั่งยืน และการมีส่วนร่วม ส่วนแคนาดาให้ความสำคัญกับ ‘การ พัฒนาทางการเมือง’ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้รัฐมีเสถียรภาพที่มั่นคงและมีความเป็น ประชาธิปไตย อันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อคุณค่าในเรื่องความปลอดภัยจากความหวาดกลัว นอกจากนี้แคนาดายังสนับสนุนการก่อตั้งบรรทัดฐานต่างๆ รวมทั้งการสร้างเสริมขีดความสามารถ ให้กับสถาบันระหว่างประเทศในการบังคับใช้บรรทัดฐานเหล่านั้น

การวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (แนวทางแบบกว้าง) และประเทศแคนาดา (แนวทางแบบแคบ) ต่อประเด็นเรื่องความมั่นคงของ มนุษย์ ได้ช่วยทำให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันของประเด็นหลักๆ ทางด้านความมั่นคงของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในฐานะของการเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทาง ความมั่นคงของมนุษย์ การมองว่าคุณค่าที่เป็นแกนหลักของความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ ความ ปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดี และเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคล ภัยที่คุกคามต่อคุณค่าหลักของแนวคิด ความมั่นคงของมนุษย์ มีทั้งภัยคุกคามทางตรงและทางอ้อม และการใช้กำลังไม่ใช่เครื่องมือหลัก ในการจัดการทางด้านความมั่นคงของมนุษย์ ความร่วมมือกันระหว่างรัฐและตัวแสดงอื่นๆ รวมทั้ง การให้ความสำคัญต่อสถาบันระหว่างประเทศและบรรทัดฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความมั่นคงของมนุษย์เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดจะเห็น ว่าทั้งสองแนวทางมีมุมมองต่อความมั่นคงของมนุษย์ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังสรุปให้ตาม ตารางข้างล่างนี้ (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบแนวความคิดความมั่นคงของมนุษย์ระหว่างประเทศแคนาดาและโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

	แคนาดา	โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ
ความมั่นคงเพื่อใคร	ปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก แต่ความมั่นคงของรัฐก็สำคัญ	ปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก
ความมั่นคงเพื่อคุณค่าอะไร	ความปลอดภัย คุณภาพชีวิตที่ดี มีเสรีภาพส่วนบุคคล และเสรีภาพทางการเมือง	ความปลอดภัย คุณภาพชีวิตที่ดี มีเสรีภาพส่วนบุคคล และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์
ความมั่นคงจากภัยคุกคามอะไร	ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่สำคัญคือความรุนแรงทางตรงทั้งสองระดับ คือ ระดับชาติ และระดับระหว่างประเทศ	ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่สำคัญคือความรุนแรงทางอ้อม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
ความมั่นคงโดยวิธีการใด	ส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง ธรรมนูญสามารถใช้ออกกำลังนานาชาติควบคุมหรือแทรกแซงได้เมื่อมีความจำเป็น	ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย ความจำเป็นพื้นฐานความเสมอภาค ความยั่งยืน การสร้างระบบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในทุกะดับของสังคมโลก

4.2 การตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล รวมทั้งบทบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

ในหัวข้อที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ทำการสรุปและเปรียบเทียบแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและประเทศแคนาดา ผ่านการวิเคราะห์รายละเอียดจากถ้อยคำในเอกสารรายงานที่สำคัญของทั้งสองแนวทาง อันได้แก่ “รายงานการพัฒนามนุษย์

ฉบับปี 1994” (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ) และ “Canada and Human Security: The Need for Leadership” และ “Human Security: Safety for people in a Changing World” (ประเทศแคนาดา) โดยเอกสารเหล่านี้ล้วนเป็นเอกสารที่ถูกลำเอียงอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสามารถสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่มีต่อความมั่นคงของมนุษย์ของแต่ละแนวทางได้อย่างชัดเจน

หลังจากที่ได้ดำเนินการไปตามที่กล่าวในข้างต้นแล้วนั้น ได้ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงมุมมองที่มีต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของทั้งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติและแคนาดาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และยังช่วยทำให้เห็นถึงความแตกต่างในรายละเอียด ตลอดจนความคล้ายคลึงกันในประเด็นหลักๆ ระหว่างแนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ และแนวทางการให้คำนิยามแบบแคบของแคนาดา จนสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการตีความและวิเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล รวมถึงการบรรจุบทบัญญัติที่เป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ได้ ทั้งนี้เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินการดังกล่าวของรัฐบาลทั้ง 3 ประเทศมีการใช้ถ้อยคำหรือมีเจตนารมณ์ที่สะท้อนถึงความมั่นคงของมนุษย์หรือไม่ ส่วนในหัวข้อต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ว่ารัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นมีมุมมองต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร และแท้จริงแล้วแนวทางการให้คำนิยามต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย นั้นมีลักษณะที่อิงอยู่กับคำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบ

4.2.1 การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย

ประเทศไทยได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐกับยาต้านไวรัสเอชไอวี 2 รายการ ยารักษาโรคหลอดเลือดสมองและหัวใจอุดตัน 1 รายการ และยารักษาโรคเมะเร็ง 4 รายการ รวมทั้งสิ้น เป็นจำนวน 7 รายการตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณาจากคำประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาทั้ง 7 รายการ* กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศใช้มาตรการดังกล่าวโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ค.ศ. 1979 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) ค.ศ.

* ดูรายละเอียดเกี่ยวกับคำประกาศของกระทรวงสาธารณสุข เรื่องการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์ กรณียาทั้ง 7 รายการได้ในภาคผนวก

1992 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) ค.ศ. 1999 ซึ่งเป็นการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐ โดยที่ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่สมัครใจ ดังที่ระบุไว้ว่า

“มาตรา 51 เพื่อประโยชน์ในการประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภคหรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือการสงวนรักษาหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม หรือป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอย่างอื่นอย่างรุนแรง หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิตามสิทธิบัตรอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา 36 โดยกระทำการดังกล่าวเองหรือให้บุคคลอื่นกระทำแทน ในการใช้สิทธิดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรตามมาตรา 48 วรรคสอง และจะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบเป็นหนังสือโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ

ในการนี้ให้ยื่นคำขอเสนอค่าตอบแทนเงื่อนไขในการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต่ออธิบดี การกำหนดค่าตอบแทนให้เป็นไปตามความตกลงระหว่างกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งประสงค์ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร และให้นำมาตรา 50 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตามปกติแล้วความตกลงทรัพย์สินจะไม่ได้กำหนดและจำกัดเหตุผลในการใช้มาตรการการใช้สิทธิโดยรัฐ รวมทั้งปัญญาโดยอาศัย ก็ได้ย้าว่าประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกมีสิทธิกำหนดเหตุผลและเงื่อนไขในการใช้มาตรการการใช้สิทธิได้ด้วยตนเอง เมื่อพิจารณามาตรา 51 แล้วจะเห็นว่ามีกำหนดเหตุผลสำหรับการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรไว้ดังนี้

- 1) เพื่อประโยชน์ในการประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภค
- 2) เพื่อการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ
- 3) เพื่อการสงวนรักษาหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม
- 4) เพื่อการป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอย่างอื่นอย่างรุนแรง
- 5) เพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น

เมื่อพิจารณาเหตุผลทั้ง 5 ประการข้างต้น พบว่าล้วนเป็นกิจการที่รัฐหรือหน่วยงานฝ่ายปกครอง ไม่ว่าจะในระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่น จะต้องทำเพื่อสนองความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวมทั้งสิ้น ซึ่งในทางกฎหมายปกครองเรียกกิจการเหล่านี้ว่า “บริการสาธารณะ” (public service)³³

บริการสาธารณะนั้น เป็นกิจการที่อยู่ในความอำนาจการหรืออยู่ในความควบคุมของฝ่ายปกครองที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน³⁴ ซึ่งหมายความว่า ต้องเป็นกิจการที่รัฐหรือฝ่ายปกครองจัดทำขึ้นเองเพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน นั่นก็คือ เป็นกิจการที่อยู่ในความอำนาจการของรัฐ แต่ทั้งนี้ก็อาจมีกิจการบางอย่างที่รัฐหรือฝ่ายปกครองอาจมอบหมายให้บุคคลอื่นซึ่งอาจเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทนได้ ซึ่งเมื่อรัฐมอบหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะให้บุคคลอื่นดำเนินการแล้ว บทบาทของรัฐในฐานะของผู้จัดทำหรืออำนาจการก็จะเปลี่ยนไปเป็นผู้ควบคุมดูแล โดยรัฐหรือฝ่ายปกครองจะเป็นผู้ควบคุมมาตรฐานของบริการสาธารณะ ควบคุมความปลอดภัยรวมทั้งควบคุมค่าบริการ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ตอบแทนมากที่สุด และเดือดร้อนน้อยที่สุด³⁵ ส่วนประเภทของบริการสาธารณะนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ³⁶

1) บริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง ได้แก่ กิจการที่โดยสภาพแล้วเป็นงานในหน้าที่ของฝ่ายปกครองที่จะต้องจัดทำเพื่อสนองตอบความต้องการของสาธารณชน กิจการเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการดูแลความปลอดภัยและความสงบสุขของชุมชน และเป็นกิจกรรมที่รัฐจัดทำให้แก่ประชาชนโดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน เช่น กิจการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสงบภายใน การป้องกันประเทศ และการคลัง เป็นต้น

2) บริการสาธารณะที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม คือ เป็นกิจการในทางเศรษฐกิจที่รัฐจัดทำแต่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับเอกชน โดยเน้นทางด้านการผลิต

³³ ประยูร กาญจนกุล, คำบรรยายกฎหมายปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 108.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ นันทวัฒน์ บรมานันท์, หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), หน้า 153.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30 – 32.

การจัดจำหน่าย การให้บริการ และมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับดังเช่นกิจการของเอกชน รวมทั้งมีวิธีปฏิบัติงานที่สร้างขึ้นเองแตกต่างไปจากบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินการ นอกจากนี้ รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากค่าตอบแทน การบริการของผู้ใช้บริการ เช่น กิจการด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ

นอกเหนือจากบริการสาธารณะทางปกครองและบริการสาธารณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมดังที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว ในระยะต่อมาได้มีการสร้างประเภทของบริการสาธารณะอีกหลายประเภท ซึ่งเป็นการแบ่งตาม “วัตถุประสงค์” ของบริการสาธารณะ กล่าวคือ³⁷

1) บริการสาธารณะสังคม ได้แก่ กิจกรรมทุกประเภทที่จัดให้มีขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วบริการสาธารณะประเภทนี้จะเป็นบริการสาธารณะที่ทำงานกลายเป็นประเพณีนิยม และจะพบบริการสาธารณะประเภทนี้มากในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) บริการสาธารณะทางสุขภาพ ได้แก่ กิจกรรมที่รัฐจัดให้มีขึ้นเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ รณรงค์การรักษาสุขภาพ หรือรณรงค์ในการต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันพิเศษขึ้นมาเพื่อรักษาโรคบางประเภท

3) บริการสาธารณะทางวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมที่รัฐจัดให้มีขึ้นเพื่อรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ เช่น โรงละคร ศูนย์ส่งเสริมเยาวชน พิพิธภัณฑ์ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ โดยบริการสาธารณะทางวัฒนธรรมนี้รัฐอาจมอบให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการก็ได้

4) บริการสาธารณะทางด้านกีฬา แต่เดิมนั้นบริการสาธารณะทางด้านกีฬาเป็นบริการสาธารณะ “ทางปกครอง” ที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดทำเพื่อพัฒนาการเล่นกีฬาและเสริมสร้างสุขภาพ ต่อมาในระยะหลังเมื่อมีการมอบให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสมาคมกีฬาและจัด

³⁷ Jean – Marie Pontier, *Les Service Publics*, HACHETTE, 1996, pp. 25 – 32. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 33

ให้มีสถานที่เล่นกีฬา รวมทั้งฝึกหัดนักกีฬาให้เป็นนักกีฬา “ระดับชาติ” ภาพของบริการสาธารณะทางกีฬาที่เป็นบริการสาธารณะทางปกครองจึงเปลี่ยนเป็นบริการสาธารณะประเภทใหม่ที่สามารถให้เอกชนเข้ามาร่วมมือได้

หากนำคำอธิบายเรื่องบริการสาธารณะในช่วงต้นมาพิจารณาประกอบกับเหตุผลแห่งการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ตามมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ค.ศ. 1979 (แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1992 และ ค.ศ. 1999) ซึ่งล้วนเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับบริการสาธารณะทั้งสิ้น จะสามารถจำแนกกิจการเหล่านั้นตามประเภทของบริการสาธารณะได้ ดังนี้

1) การประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภค เป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม ปกติแล้วกิจการเหล่านี้ต้องใช้เงินทุนในการดำเนินการสูง ผลตอบแทนในการดำเนินการต่ำ จุดคุ้มทุนและกำไรต้องใช้ระยะเวลานาน ต้องใช้พนักงานจำนวนมากและเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี ทำให้เอกชนเพียงน้อยรายหรือไม่มีเลยที่จะสามารถเข้ามาดำเนินการได้ ดังนั้น รัฐจึงต้องเข้ามาดำเนินการเองเพื่อให้สาธารณชนได้รับความสะดวก อาทิเช่น รถไฟ ระบายน้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ การขนส่ง ซึ่งรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในโลกส่วนใหญ่ก็มักจะดำเนินการเองทั้งสิ้น โดยจะเก็บอัตราค่าบริการต่ำเพื่อให้ประชาชนโดยรวมสามารถใช้บริการได้

2) การอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ เป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง กล่าวคือ การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ เป็นภาระที่สำคัญประการหนึ่งของรัฐที่จะต้องเป็นผู้จัดทำ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการดำเนินการ โดยรัฐมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศเพื่อให้เกิดความสงบสุข และความมั่นใจแก่ประชาชนของรัฐที่จะได้รับการคุ้มครองจากฝ่ายปกครองว่าจะไม่ถูกรัฐอื่นเข้ามารุกรานทำลายล้างชีวิตและทรัพย์สิน

3) การสงวนรักษาหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เช่น การรักษาสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะมูลฝอย การอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งโดยสภาพแล้วถือได้ว่าเป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง เนื่องจากเป็นกิจการที่รัฐหรือฝ่ายปกครองจะต้องจัดทำโดยไม่คิดค่าตอบแทน และส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

4) การป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอื่นๆ อย่างรุนแรง เป็นกิจการที่มีความเกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัยของสังคม ซึ่งแสดงถึงสถานการณ์ที่ไม่ปกติจนเป็นเหตุให้ปริมาณของอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอย่างอื่นลดลงอย่างรุนแรง ฉะนั้นจึงเป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง

5) ประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น กรณีนี้ถือได้ว่ามีความหมายกว้างกว่ากรณีที่กล่าวมาข้างต้น โดยเป็นบริการสาธารณะประเภทอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครองและบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม เช่น การช่วยเหลือสังคม การดูแลรักษาสุขภาพ การรักษาโรค การกีฬา เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาทั้ง 7 รายการ เหตุผลที่กระทรวงสาธารณสุขอ้างถึงอย่างชัดเจนก็คือ “เพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น” ซึ่งเป็นเหตุผลที่เปิดกว้าง โดยมีความหมายถึงบริการสาธารณะอย่างอื่นฯ ที่อยู่นอกเหนือจากการประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ หรือการสงวนหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อประโยชน์ในการป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอย่างอื่นอย่างรุนแรง โดยการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญในจำนวนที่เพียงพอต่อการให้บริการแก่ผู้ป่วยที่จำเป็นต้องใช้ยานั้น เป็นการใช้เกี่ยวกับกิจการทางด้านสาธารณสุข ซึ่งเป็นกิจการที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของประชาชนและประเทศ ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นบริการสาธารณะประการหนึ่ง ซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการหรือประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม

นอกจากนี้ การประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของกระทรวงสาธารณสุขไทยครั้งนี้ ยังได้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ ความมุ่งมั่นและเจตนารมณ์อันแน่วแน่ของรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนผู้ป่วยที่ยากไร้ของประเทศเข้าถึงยาจำเป็นได้ เพราะจากประสบการณ์และการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่า ความเกรงกลัวต่อการตอบโต้ทางการเมืองและการค้า ตลอดจนการตัดความช่วยเหลือจากประเทศมหาอำนาจ เป็นสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเพียงไม่กี่ประเทศนำมาตราการยืดหยุ่นภายใต้ความตกลงทริปส์มาใช้ สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาในประเทศไทย ค.ศ. 2006 และ ค.ศ. 2007 ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วถึงความกล้าหาญทางคุณธรรมและจริยธรรมตลอดจนการยึดมั่นความถูกต้องและผลประโยชน์ประเทศชาติ

และประชาชนเป็นหลักของรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงสาธารณสุข ภายใต้การนำของ นายแพทย์มิ่งคล ฌ สงขลา

แม้รัฐบาลจะต้องเผชิญกับแรงกดดันและการต่อต้านในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการให้ข้อมูลที่บิดเบือนต่อสังคมหลายครั้งของบริษัทยาข้ามชาติที่กล่าวหาว่าการดำเนินการของไทยไม่มีความชอบธรรม แต่รัฐบาลก็สามารถจัดการกับปัญหาและแรงกดดันได้อย่างเหมาะสม และมีได้ยกเลิกการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา จนกระทั่งสิ้นสุดการปฏิบัติหน้าที่ในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2008 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะการได้รับแรงสนับสนุนอย่างแข็งขันจากภาคประชาสังคมและการมีพันธกิจด้านคุณธรรมและมนุษยธรรมที่เห็นแก่ประโยชน์ของมนุษยชาติทั้งหมดของรัฐบาล ดังที่ กระทรวงสาธารณสุขได้ชี้แจงไว้ในหนังสือสมุดปกขาวแห่งชาติว่า “ยาถือเป็นสินค้าเชิงคุณธรรม มีความสำคัญต่อชีวิต จึงต้องแยกเงื่อนไขต่างๆ ออกจากสินค้าทั่วไป สิทธิของมนุษย์ที่ควรจะมีชีวิตอยู่ย่อมเหนือกว่าประโยชน์ทางการค้า ดังนั้น การดำเนินการใช้สิทธิโดยรัฐของกระทรวงสาธารณสุขต่อยาที่มีสิทธิบัตร จึงเป็นการดำเนินการที่ถูกกฎหมายและถูกหลักมนุษยธรรม รวมทั้งเป็นการดำเนินการตามหน้าที่ที่จะต้องจัดหาจำเป็นตามบัญญัติยาหลักแห่งชาติให้แก่คนไทยทุกคนที่ใช้สิทธิตามนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าด้วย”³⁸

ส่วนภาคประชาสังคมก็ได้ร่วมมือกันอย่างแข็งขันในการสนับสนุนการดำเนินนโยบายเพื่อการเข้าถึงยาอย่างทั่วหน้าของรัฐบาลไทย รวมทั้งได้ออกมายืนยันว่าการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยานั้นมีความถูกต้องและชอบธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์ด้านการเข้าถึงยาจำเป็นของผู้ป่วยตัวอย่างเช่น ในคำประกาศกรุงเทพฯ ว่าด้วยการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร: นวัตกรรม และการเข้าถึงยาอย่างถ้วนหน้า (Bangkok Declaration on Compulsory Licensing, Innovation, and Access to Medicines for All) ได้ยืนยันว่า “การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นเครื่องมือคุ้มครองผู้บริโภคมที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง สนับสนุนการพัฒนาตลาดยาชื่อสามัญการวิจัยที่ตอบสนองต่อความจำเป็นด้านสาธารณสุข สนับสนุนให้มีอนุสัญญานานาชาติว่าด้วยการวิจัยและพัฒนาด้านยา โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ทุกคนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพและราคาที่เหมาะสม”³⁹

³⁸ กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, ข้อมูลความจริง 10 ประเด็นร้อน การใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาที่มีสิทธิบัตร 3 รายการในประเทศไทย: เอกสารเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทยในเรื่องสิทธิบัตรยา, หน้า 4.

³⁹ แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, คุณค่าชีวิต สิทธิผู้บริโภค รายงานผู้บริโภค 2549-2552 (กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, 2552), หน้า 14.

4.2.2 การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศบราซิล

เมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 2007 รัฐบาลบราซิลได้ตัดสินใจประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐกับยาต้านไวรัสเอพาร์เวเรนซ์ ด้วยเหตุผลของการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ

เมื่อพิจารณาพระราชกฤษฎีกาที่ประกาศโดยประธานาธิบดีแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิลแล้ว* จะเห็นได้ว่าเป็นการอนุมัติให้มีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต่อยาเอพาร์เวเรนซ์ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติมาตรา 84 ภาคที่ 4 แห่งรัฐธรรมนูญ และบทบัญญัติมาตรา 71 แห่งกฎหมายฉบับที่ 9, 279 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1996 และมาตรา 4 แห่งกฤษฎีกาฉบับที่ 3, 201 ลงวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1999 ที่สำคัญก็คือเหตุผลหลักของการใช้สิทธินั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ (public interest) ที่มีได้มีวัตถุประสงค์ในเชิงพาณิชย์ (non – commercial use)

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “ประโยชน์สาธารณะ” แล้วจะพบว่า ตามพจนานุกรมศัพท์กฎหมายมหาชนของ ฟิลิป ฟัวลาร์ด (Philippe Foillard) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าประโยชน์สาธารณะไว้ว่า “ข้อพิสูจน์ข้อแรกของกิจกรรมของฝ่ายปกครอง” โดยได้อธิบายไว้ว่า หน้าที่หลักของรัฐหรือหน่วยงานฝ่ายปกครองคือการจัดทำกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ ‘ประโยชน์สาธารณะ’ ซึ่งมีใช้เพื่อประโยชน์ของเอกชนรายหนึ่งรายใด แต่เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม โดยกิจกรรมเหล่านี้เรียกว่า ‘บริการสาธารณะ’⁴⁰

ทั้งนี้ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า บริการสาธารณะนั้น หมายถึง กิจกรรมที่อยู่ในความอำนาจการหรืออยู่ในความควบคุมของฝ่ายปกครองที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์

* ดูรายละเอียดเกี่ยวกับกฤษฎีกา เลขที่ 6.108 ซึ่งเป็นการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐต่อยาเอพาร์เวเรนซ์ได้ในภาคผนวก

⁴⁰ นันทวัฒน์ บรมานันท์, ความหมายของประโยชน์สาธารณะ [ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2011. แหล่งที่มา <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=461>.

สาธารณะ จากความหมายของคำว่าบริการสาธารณะดังกล่าวนี้ ทำให้สามารถแยกองค์ประกอบของบริการสาธารณะออกได้เป็น 2 ประการ คือ

1) บริการสาธารณะเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนาจการหรือความควบคุมของรัฐหรือฝ่ายปกครอง

ซึ่งลักษณะที่สำคัญที่สุดของบริการสาธารณะคือ ต้องเป็นกิจการที่รัฐจัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน นั่นก็คือเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนาจการของรัฐ แต่ในบางกรณีนั้น กิจการบางอย่างรัฐไม่สามารถดำเนินการได้เอง รัฐก็จะมอบให้บุคคลอื่นเป็นผู้ดำเนินการแทน ซึ่งเมื่อรัฐมอบหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะให้บุคคลอื่นทำแล้ว รัฐจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ควบคุมบริการสาธารณะนั้น ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์ตอบแทนมากที่สุด และเดือดร้อนน้อยที่สุด

2) บริการสาธารณะจะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ในการจัดทำบริการสาธารณะนั้น รัฐไม่สามารถจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดได้ รัฐจะต้องจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือความต้องการส่วนรวมของประชาชน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย และความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ดังนั้น บริการสาธารณะที่รัฐจัดทำจึงต้องมีลักษณะที่สนองต่อความต้องการของประชาชนทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้น กิจการใดที่รัฐเห็นว่ามีความจำเป็นต่อการอยู่อย่างปลอดภัยหรือการอยู่อย่างสบายของประชาชน รัฐก็ต้องเข้าไปจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน⁴¹

จากคำอธิบายในข้างต้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า ประโยชน์สาธารณะเป็นวัตถุประสงค์ของรัฐในการดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการโดยส่วนรวมของประชาชนในสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็นความต้องการที่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน และ

⁴¹ นันทวัฒน์ บรมานันท์, หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, หน้า 153.

ความต้องการได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ ลักษณะที่สำคัญของประโยชน์สาธารณะมีดังต่อไปนี้

1) ประโยชน์สาธารณะ คือ การดำเนินการของรัฐเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนในสังคม มิใช่เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ดำเนินการนั่นเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าประโยชน์สาธารณะเป็นความต้องการของบุคคลแต่ละคนที่ตรงกันและมีจำนวนมากจนเป็นกลุ่มมากหรือเป็นส่วนส่วนใหญ่ของสังคม จนความต้องการนั้นถูกยกระดับให้เป็นประโยชน์สาธารณะ

2) ประโยชน์สาธารณะเป็นเรื่องที่รัฐมีหน้าที่จะต้องดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนั้น รัฐจึงไม่อาจจะเลือกใช้ดุลพินิจได้ว่าจะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการในเรื่องที่เป็นประโยชน์สาธารณะ

ฉะนั้น การที่รัฐบาลบราซิลได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยรัฐกับยาเอฟาวิเรนซ์ ด้วยเหตุผลของการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะนี้ จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลมีเจตนาที่จะทำเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนในกิจการด้านสาธารณสุข ซึ่งเป็นบริการสาธารณะประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมากเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพและชีวิตของประชาชน โดยการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในครั้งนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยประกันว่าผู้ป่วยทุกคนที่มีความจำเป็นต้องใช้ยาเอฟาวิเรนซ์จะสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้อย่างถ้วนหน้า ภายใต้การให้บริการของโครงการรักษาโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์แห่งชาติ

อย่างไรก็ดี ก่อนที่รัฐบาลบราซิลจะประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา รัฐบาลได้พยายามดำเนินการต่างๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงยาด้านไวรัสเอชไอวีได้มากขึ้น โดยจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาจากภาคประชาสังคมที่ได้เคลื่อนไหวผลักดันในเชิงกฎหมายให้มีการรับรอง “สิทธิที่จะมีสุขภาพดีสำหรับพลเมืองบราซิลทุกคน” ในรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 1988⁴² ต่อมาก็ผลักดันให้รัฐบาลมีพันธกิจในการแจกจ่ายยาด้านไวรัสเอชไอวีฟรีให้แก่ประชาชนอย่างถ้วน

⁴² Gabriela Costa Chaves, “การดำเนินการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในบราซิล: ความสำเร็จและท้าทาย,” ใน การประชุมนานาชาติเรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตร : นวัตกรรมและการเข้าถึงยาถ้วนหน้า, หน้า 87.

หน้าในปี ค.ศ. 1996 ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงยาได้มากขึ้น อัตราการเสียชีวิตลดลง รวมทั้งประหยัดงบประมาณของรัฐบาลได้หลายล้านเหรียญสหรัฐฯ

ในส่วนของรัฐบาลนั้น ก็ได้แหวกวงล้อมของการกีดกันจากมาตรการทางการค้าโดยหันมาผลิตยาเองและผลิตมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งชนิดและปริมาณในยาที่ยังไม่ได้มีการจดสิทธิบัตรภายในประเทศ จากการดำเนินการดังกล่าวจึงทำให้ประเทศบราซิลสามารถกำหนดให้ยารักษาผู้ป่วยเอดส์อยู่ในชุดสิทธิผลประโยชน์ของการรักษาพยาบาลได้ แม้ว่าในด้านหนึ่งจะทำให้ต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง แต่ในด้านกลับกันก็สามารถลดค่าใช้จ่ายจากโรคติดเชื้อฉวยโอกาสได้อย่างมาก รวมทั้งอัตราการติดเชื้อฉวยโอกาสในผู้ป่วยเอดส์ลดลงถึงร้อยละ 60-80 ในช่วงปี ค.ศ. 1997-1999⁴³

4.2.3 บทบัญญัติต่างๆ ที่สำคัญอันเป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการป้องกันผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

4.2.3.1 การเพิ่มข้อกำหนดเกี่ยวกับสิ่งประดิษฐ์ที่ไม่สามารถขอลจดสิทธิบัตรได้

กฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดียได้กำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของสิ่งประดิษฐ์ที่จะขอลจดสิทธิบัตรไว้อย่างเข้มงวดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อจำกัดจำนวนผลิตภัณฑ์ที่จะได้รับสิทธิบัตร ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 3 (ดี) ของกฎหมายฉบับดังกล่าว ดังนี้

“3. สิ่งต่อไปนี้ไม่ได้เป็นสิ่งประดิษฐ์ตามความหมายของพระราชบัญญัตินี้
....

(ดี) เป็นเพียงการค้นพบรูปแบบใหม่ของสารที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้ว โดยที่ไม่ได้ทำให้สารนั้นมีประสิทธิภาพอันเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วเพิ่มพูนขึ้น หรือเป็นเพียงการค้นพบคุณสมบัติใหม่ในด้านหนึ่งด้านใด หรือเป็นการใช้รูปแบบใหม่ของสารที่มีอยู่แล้ว หรือเป็นเพียงการใช้

⁴³ นุศราพร เกษสมบุญรัตน์, รัชชวร ใจสะอาด, วราวุธ เสริมสินศิริ, กรแก้ว จันทภาษา และทิพาพร กาญจนราช, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ข้อตกลง TRIPS: สิทธิบัตรยาและผลกระทบทางสุขภาพ, หน้า 60.

กรรมวิธี เครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่มีหรือใช้กันแพร่หลายอยู่แล้ว เว้นเสียแต่ว่ากรรมวิธีนั้น ๆ จะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ หรืออย่างน้อย มีการใช้สารตั้งต้นตัวใหม่

คำอธิบาย ตามวัตถุประสงค์ของมาตรานี้จะถือว่า เกลือ เอสเทอร์ โพลีเมอร์ เมตะโบไลต์ สารบริสุทธิ์ ขนาดอนุภาค ไอโซเมอร์ ส่วนผสมของไอโซเมอร์ สารประกอบเชิงซ้อน สารผสม และอนุพันธ์ของสารที่รู้แล้ว เป็นสารชนิดเดียวกัน เว้นเสียแต่จะพิสูจน์ได้ว่าสารเหล่านี้มีคุณสมบัติที่ให้ประสิทธิผลที่แตกต่างอย่างชัดเจน”

เมื่อพิจารณามาตราดังกล่าว จะเห็นได้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของไทย (ค.ศ. 2005) ได้เพิ่มข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของสิ่งประดิษฐ์ที่จะขอจดสิทธิบัตรเอาไว้มากขึ้น โดยห้ามการอนุมัติสิทธิบัตรให้แก่สิ่งประดิษฐ์ที่เกิดจากการดัดแปลงหรือการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยของสารที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่แล้ว เว้นเสียแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ จะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลที่เพิ่มพูนขึ้นอย่างชัดเจน (the mere discovery of a new form of a known substance which does not result in the enhancement of the known efficacy of that substance) ซึ่งข้อกำหนดนี้ถือว่าเป็นข้อกำหนดที่มีความพิเศษอย่างมาก อันเป็นการสะท้อนถึงความไม่พอใจต่อการขอจดสิทธิบัตร ‘แบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุ’ โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา การขอจดสิทธิบัตรที่มีลักษณะแบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุนี้ หมายถึง ความพยายามของผู้ครอบครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาที่จะขยายอายุถือครองสิทธิบัตรของยานุเคราะห์เดิม อันเป็นผลให้ยาชื่อสามัญไม่สามารถเข้าแข่งขันในตลาดได้ โดยบริษัทยาจะทำการปรับเปลี่ยนดัดแปลงในยาที่สิทธิบัตรกำลังจะหมดอายุลงเพียงเล็กน้อย แล้วนำมายื่นขอจดสิทธิบัตรใหม่ อาจจะเป็นในรูปแบบของสรรพคุณใหม่หรือการใช้ใหม่ของยา (new use) รูปแบบใหม่ของการให้ยา (new delivery systems) ข้อบ่งชี้ใหม่ (new indication) และขนาดใช้ใหม่ (new dose) เป็นต้น⁴⁴ และบริษัทยาจะทำซ้ำรูปแบบนี้ไปเรื่อยๆ ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้เองทำให้บริษัทยาสามารถถือครองสิทธิในตัวยาไปได้ตลอด และเนื่องจากตามกฎหมายกำหนดให้ผู้ครอบครองสิทธิบัตรสามารถถือสิทธิผูกขาดในการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ยาได้ เป็นเวลา 20 ปี โดยที่อุตสาหกรรมยาชื่อสามัญไม่สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์

⁴⁴ Janice M. Mueller, “The Tiger Awakens: The Tumultuous Transformation of India’s Patent System and the Rise of Indian Pharmaceutical Innovation,” *University of Pittsburgh Law Review* 68, 491 (2007): 550 – 551.

จากผลิตภัณฑ์ยาที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ดังนั้น บริษัทยาจึงสามารถถือสิทธิผูกขาดในการผลิตและจำหน่ายไปได้ตลอดตราบเท่าที่ยังใช้วิธีการจดสิทธิบัตรแบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุ เพื่อขอขยายระยะเวลาการถือครองสิทธิบัตรของตน

นอกจากนี้ ภายใต้บทบัญญัติของมาตรา 3 (ดี) ยังมีสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาก็คือ คำว่า “ประสิทธิผล” (efficacy) แม้ว่าในวรรคแรกของมาตรา 3 (ดี) จะอนุญาตให้มีการจดสิทธิบัตรแก่การดัดแปลงที่ทำให้ประสิทธิผลอันเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วเพิ่มพูนขึ้น แต่ในวรรคต่อมาซึ่งเป็นวรรค ‘คำอธิบาย’ ก็ได้เพิ่มความเข้มงวดรัดกุมให้กับคำว่า ‘ประสิทธิผล’ มากยิ่งขึ้น โดยระบุว่า การดัดแปลงของสารที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่แล้วจะต้องมีคุณสมบัติที่ทำให้สารนั้นมีประสิทธิผลที่แตกต่างอย่างชัดเจน เท่ากับว่ามาตรา 3 (ดี) นี้ได้กำหนดเกณฑ์ในเรื่องประสิทธิผลเอาไว้ทั้งนัยทางปริมาณ และนัยทางคุณภาพ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบใหม่ของสารที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายอยู่แล้วที่เกิดจากการดัดแปลงเพียงเล็กน้อย จะสามารถนำมาขอจดสิทธิบัตรในประเทศอินเดียได้ต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าการดัดแปลงนั้น ๆ ได้ทำให้สารนั้นมีประสิทธิผลอันเป็นที่ทราบดีอยู่แล้วเพิ่มพูนขึ้นและมีความแตกต่างอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี บทบัญญัติของมาตรา 3 (ดี) ในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ไม่เพียงแต่กล่าวถึงประเด็นเรื่อง การดัดแปลงสารที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่แล้วเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องวิธีการใหม่ของการใช้สารที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่แล้ว (new method of using a known substance)⁴⁵ หรือที่เรียกว่า การใช้รูปแบบใหม่ของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 3 (ดี) ว่า “เป็นเพียงการค้นพบคุณสมบัติใหม่ในด้านหนึ่งด้านใด หรือเป็นการใช้รูปแบบใหม่ของสารที่มีอยู่แล้ว” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่ามีประสิทธิภาพสูงตามความหมายของพระราชบัญญัตินี้⁴⁶ ทั้งนี้ ในคู่มือการปฏิบัติและการดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิบัตร (Manual of Patent Practice and Procedure – MPP) ที่จัดทำโดยสำนักงานสิทธิบัตรอินเดีย (Indian Patent Office) ได้ยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน เช่น แอสไพรินนั้น นอกจากจะมีคุณสมบัติในการช่วยบรรเทาอาการปวดแล้ว ต่อมาได้ค้นพบว่าสามารถนำมาใช้ในการรักษาโรคหลอดเลือดหัวใจได้ ซึ่งการค้นพบรูปแบบการใช้ใหม่ของ

⁴⁵ Ibid., p. 557.

⁴⁶ The Patent Act, No. 39 of 1978, Section 3 (d) (Amended). 2005.

แอลไพรีนนี้ไม่สามารถนำมาขอจดสิทธิบัตรได้⁴⁷ อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นวิธีการใหม่ในการผลิตแอลไพรีน ถือว่าสามารถนำมาขอจดสิทธิบัตรได้⁴⁸ โดยสรุปก็คือ ถ้าเป็นวิธีการใหม่ในการผลิตสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วสามารถนำมาขอจดสิทธิบัตรได้ แต่ในทางกลับกันถ้าเป็นวิธีการใหม่ของการใช้ของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วไม่สามารถนำมาขอจดสิทธิบัตรได้ หรือดังที่ในคู่มือการปฏิบัติและการดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิบัตร อธิบายไว้ว่า “การใช้ครั้งที่ 2 หรือครั้งที่ 3 ของสารที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้วไม่อนุญาตให้มีการขอจดสิทธิบัตร”⁴⁹ ทั้งนี้ ข้อกำหนดในเรื่องการใช้ใหม่ ภายใต้มาตรา 3 (ดี) แห่งกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดียไม่นับว่าขัดกับความตกลงทริปส์ เพราะการใช้ใหม่หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากสารหรือยานั้นในการรักษาอาการหนึ่งไปเป็นการใช้ประโยชน์ในการรักษาภาวะอื่น เท่ากับว่าการใช้ใหม่เป็นวิธีการบำบัดรักษาโรค ซึ่งตามความตกลงทริปส์ มาตรา 27.3 (เอ) ระบุว่า เป็นสิ่งที่ไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรได้⁵⁰

ดังนั้น จากสิ่งที่กล่าวมาได้สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของการบรรจุมาตรา 3 (ดี) ในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย (ค.ศ. 2005) ทั้งนี้เพื่อให้การตรวจสอบการประดิษฐ์ที่มีความรัดกุมรอบคอบมากยิ่งขึ้น และช่วยพัฒนายกระดับคุณภาพของสิ่งประดิษฐ์ที่จะขอรับการคุ้มครองสิทธิบัตร โดยจะอนุมัติสิทธิบัตรแก่สิ่งประดิษฐ์ที่มีความสำคัญอย่างแท้จริง และเพื่อป้องกันสิทธิบัตรที่ด้อยคุณภาพ (frivolous patent) จากกระบวนการขอจดสิทธิบัตรแบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุ อันจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาความก้าวหน้าในการคิดค้นและวิจัยสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่มีประโยชน์ และที่สำคัญคือ จะเป็นการส่งผลกระทบต่อโอกาสในการเข้าถึงยาที่มีคุณภาพดีและราคาถูกลงของผู้ป่วยที่มีฐานะยากจน

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁷ Indian Patent Office, *Manual of Patent Practice and Procedure* [Online], 10 February 2011. Available from : <http://patentoffice.nic.in/ipr/patent/manual-2052005.pdf>

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ TRIPS Agreement, Article 27.3 (a)

4.2.3.2 การคุ้มครองการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ได้รับสิทธิบัตรตามระบบ 'กล่องไปรษณีย์' (Mailbox)

มาตรา 11 เอ (7) ได้ระบุไว้ว่า

“นับจากวันที่มีการยื่นคำขอจดสิทธิบัตรไปจนถึงวันที่มีการอนุมัติสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรดังกล่าวให้ถือว่าผู้ยื่นคำขอจดสิทธิบัตรมีเอกสิทธิ์และสิทธิต่างๆ เสมือนว่าสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้นได้รับอนุมัติตั้งแต่วันที่ยื่นคำขอจดสิทธิบัตรแล้วทุกประการ:

โดยมีเงื่อนไขว่า ผู้ทรงสิทธิบัตรจะไม่มีสิทธิดำเนินคดีใดๆ ในข้อหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิได้ จนกว่าสิทธิบัตรจะได้รับการอนุมัติแล้ว :

และยังมีเงื่อนไขอีกว่าผู้ขอรับสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นภายใต้มาตรา 5 ในข้อย่อยที่ (2) ก่อนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2005 จะได้รับสิทธินับตั้งแต่วันที่มีการอนุมัติสิทธิบัตร:

ในกรณีที่หลังจากมีการอนุมัติสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นภายใต้มาตรา 5 ในข้อย่อยที่ (2) ผู้ทรงสิทธิบัตรจะมีสิทธิได้รับเฉพาะค่าตอบแทนการใช้สิทธิในอัตราที่สมเหตุสมผลจากบริษัทผู้ใช้สิทธิเท่านั้น ซึ่งบริษัทเหล่านี้ได้ลงทุนอย่างมีนัยสำคัญ กอปรกับได้ทำการผลิตและทำตลาดผลิตภัณฑ์นั้นๆ มาตั้งแต่ก่อนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2008 และยังคงผลิตผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ซึ่งภายหลังได้รับสิทธิบัตรคุ้มครองโดยนับตั้งแต่วันที่อนุมัติสิทธิบัตร ทั้งนี้ผู้ทรงสิทธิบัตรจะไม่สามารถดำเนินคดีกับบริษัทเหล่านี้ในข้อหาละเมิดสิทธิได้”

มาตรา 11 เอ (7) ของกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ได้กำหนดห้ามมิให้มีการดำเนินคดีใด ๆ ในข้อหาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิบัตร หากสิทธิบัตรนั้น ๆ เป็นสิทธิบัตรที่ได้รับการอนุมัติหลังวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2005 ตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นในระบบกล่องไปรษณีย์ กล่าวคือ ผู้ผลิตยาชื่อสามัญที่ได้ลงทุนไปแล้วอย่างมาก และได้ทำการผลิตและทำการตลาดผลิตภัณฑ์ยานั้น ๆ อยู่ก่อนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2005 ซึ่งเป็นวันที่กฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย (ค.ศ. 2005) มีผลบังคับใช้ จะสามารถดำเนินการผลิตยาชื่อสามัญของยาที่ยื่นขอจดสิทธิบัตรตามระบบกล่องไปรษณีย์ในระหว่างปี ค.ศ. 1995 ถึง ค.ศ. 2005 ต่อไปได้ แม้ว่าภายหลังยานั้นจะได้รับการอนุมัติสิทธิบัตรแล้วก็ตาม โดยผู้ทรงสิทธิบัตรจะมีสิทธิได้รับเฉพาะค่าตอบแทน การใช้สิทธิในอัตราที่สมเหตุสมผล แต่ไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้ผลิตเหล่านี้ใน

ข้อหาละเมิดสิทธิบัตรได้ รวมทั้งไม่สามารถสั่งให้ผู้ผลิตยาชื่อสามัญหยุดการผลิตและการวางจำหน่ายยาชื่อสามัญได้ด้วย มาตรานี้จึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการปกป้องสิทธิของผู้ใช้ก่อน (prior user rights) และเป็นการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยอัตโนมัติ (Automatic Compulsory Licenses) ซึ่งไม่จำเป็นต้องพิจารณาอนุญาตเป็นรายกรณี ๆ ไป และไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตการใช้สิทธิจากรัฐหรือผู้ทรงสิทธิบัตรก่อนการใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับสิทธิบัตรแล้ว⁵¹

เท่ากับว่ามาตรานี้มีเจตนารมณ์ที่จะช่วยป้องกันปัญหาการที่ยาจะมีราคาแพงขึ้น และปัญหาขาดแคลนยา รวมทั้งปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับผู้ผลิตยาชื่อสามัญภายในประเทศ ถ้าหากมีการอนุมัติสิทธิบัตรตามคำขอจดสิทธิบัตรที่ยื่นในระบบกล่องไปรษณีย์แล้ว เนื่องจากผู้ทรงสิทธิบัตรจะมีอำนาจในการสั่งให้ผู้ผลิตภายในประเทศยุติการผลิตและวางจำหน่ายยาชื่อสามัญได้ รวมทั้งผู้ทรงสิทธิบัตรก็จะมีสิทธิผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวในการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์นั้นๆ และสามารถกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ได้ตามที่ตนต้องการ จนทำให้ยาที่มีราคาแพงและกลายเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงยาของผู้ป่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยที่มีฐานะยากจน ซึ่งสุดท้ายจะส่งผลให้คนเหล่านั้นต้องทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยและเสียชีวิตก่อนวัยอันควร

4.2.3.3 การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่อการส่งออก

มาตรา 92 เอ ของกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005 ได้กำหนดไว้ว่า

“(1) มาตรการใช้สิทธิฯ นั้น พึงนำมาใช้เพื่อการผลิตหรือส่งออกผลิตภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองไปยังประเทศใด ๆ ก็ตามที่ไม่มีหรือมีศักยภาพทางการผลิตในด้านเภสัชกรรมไม่เพียงพอที่จะผลิตผลิตภัณฑ์นั้นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขของประเทศดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขว่าประเทศนั้น ๆ ได้ประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิฯ หรือออกประกาศหรือโดยวิธีการอื่นใดเพื่ออนุญาตการนำเข้าเภสัชภัณฑ์ที่ติดสิทธิบัตรนั้นๆ จากประเทศอินเดีย

⁵¹ Janice M. Mueller, “The Tiger Awakens: The Tumultuous Transformation of India’s Patent System and the Rise of Indian Pharmaceutical Innovation,” p. 576.

(2) เมื่อการขอลิขิตสิทธิบัตรเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรจะต้องอนุมัติให้มีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรสำหรับการผลิตและการส่งออกเภสัชภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องของเท่านั้นไปยังประเทศเหล่านั้น ภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนดที่ถูกระบุและประกาศโฆษณาโดยผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร

(3) บทบัญญัติในข้อย่อยที่ (1) และ (2) จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อขอบเขตของเภสัชภัณฑ์ที่ผลิตภายใต้การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเพื่อส่งออกไปยังประเทศอื่น ภายใต้บทบัญญัติอื่นๆ ใน พ.ร.บ. ฉบับนี้

คำอธิบาย วัตถุประสงค์ของมาตรานี้ คำว่า “เภสัชภัณฑ์” หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใดๆ ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองหรือผลิตภัณฑ์ใดๆ ที่ผลิตโดยใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตรในด้านเภสัชกรรม ที่มีความจำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุข และต้องรวมถึงส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับการผลิตยา ตลอดจนอุปกรณ์วินิจฉัยโรคที่จำเป็นกับการใช้ผลิตภัณฑ์ยา”

มาตรา 92 เอ นี้ ได้เปิดช่องทางให้กับการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเพื่อทำการผลิตและส่งออกเภสัชภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองในประเทศอินเดียไปยังประเทศใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่หรือมีศักยภาพทางการผลิตในด้านเภสัชกรรมไม่เพียงพอที่จะผลิตผลิตภัณฑ์นั้นๆ โดยขอบเขตผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำการผลิตและส่งออกภายใต้การใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรตามบทบัญญัติมาตรา 92 เอ นี้ ได้ถูกกำหนดเอาไว้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ มาตราดังกล่าวได้กำหนดคำนิยามของคำว่า เภสัชภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัตินี้ไว้ว่า “ผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครอง หรือผลิตภัณฑ์ใดๆ ที่ผลิตโดยใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตรในด้านเภสัชกรรม ที่มีความจำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุข และต้องรวมถึงส่วนประกอบที่สำคัญต่อการผลิตยา ตลอดจนอุปกรณ์วินิจฉัยโรคที่จำเป็นกับการใช้ยา”

นอกจากนี้ มาตรา 92 เอ ยังได้สร้างข้อยืดหยุ่นให้แก่ประเทศผู้นำเข้าเภสัชภัณฑ์ที่ติดสิทธิบัตรจากประเทศอินเดีย โดยมาตรานี้ไม่ได้กำหนดหรือบังคับให้ประเทศผู้นำเข้าต้องประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร เพื่ออนุญาตการนำเข้าเภสัชภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองจากประเทศอินเดียก่อนอย่างเดียวนั้น แต่ประเทศผู้นำเข้าเพียงออกประกาศหรือโดยใช้วิธีการอื่นใด เพื่ออนุญาตการนำเข้าเภสัชภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองจากประเทศอินเดียก็

สามารถกระทำได้ ในกรณีนี้ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อประเทศที่ไม่ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา เพราะเมื่อไม่มีการอนุมัติสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยา ก็เท่ากับว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา⁵² (โดยส่วนใหญ่ก็คือ ประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งเป็นประเทศที่ไม่มีหรือมีศักยภาพในการผลิตไม่เพียงพอ ประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องให้การอนุมัติสิทธิบัตรเภสัชภัณฑ์ ภายในปี ค.ศ. 2016 นั้นหมายความว่า ณ ตอนนี้อย่างไม่มีการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาในประเทศด้อยพัฒนา)

นอกเหนือจากนี้ มาตรา 92 เอ ยังให้อำนาจแก่ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรในการอนุมัติการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเป็นไปอย่างอิสระมากขึ้น ตามที่ระบุไว้ว่า เมื่อการขอจดสิทธิบัตรเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ “ผู้ตรวจสอบสิทธิบัตรจะต้องอนุมัติให้มีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรสำหรับการผลิตและการส่งออกเภสัชภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้นไปยังประเทศเหล่านั้น ภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนดที่ถูกระบุและประกาศโฆษณาโดยผู้ตรวจสอบสิทธิบัตร” ซึ่งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าไม่มีกลไกที่จะอนุญาตให้เจ้าของสิทธิบัตรกระทำการอันเป็นการคัดค้านต่อการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรภายใต้มาตราดังกล่าวได้

4.3 การมองนิยามความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกัมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรอินเดีย (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) ปี ค.ศ. 2005

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ตีความการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล ตลอดจนการตราบทบัญญัติต่างๆ ที่เป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุขและมาตรการปกป้องผู้ผลิตภายในประเทศในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย ปี ค.ศ. 2005 แล้ว ได้ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจกระจ่างชัดเจเนยิ่งขึ้นและมองเห็นถึงความมุ่งมั่นและเจตนารมณ์อันสำคัญของรัฐบาลประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ในการให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องการเข้าถึงยาราคาถูกและมีประสิทธิภาพของประชาชน แม้ว่ารัฐบาลเหล่านั้นจะต้องเผชิญกับแรงกดดันและการต่อต้านอย่างมากจากผู้เสียผลประโยชน์ แต่รัฐบาลก็ยังคงยืนหยัดและต่อสู้เพื่อการเข้าถึงยาของประชาชนโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า การมีชีวิตรอดอยู่ของมนุษย์ย่อมอยู่

⁵² Shamnad Basheer, “India’s Tryst with TRIPS: The Patents (Amendment) Act, 2005,” *The Indian Journal of Law and Technology* 1 (2005): 28.

เหนือกว่าผลประโยชน์อื่นใด ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์อย่างชัดเจน ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะขอทำการศึกษาวเคราะห์การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและบทบัญญัติต่างๆ เหล่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลของแต่ละประเทศนั้นมีมุมมองต่อแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์อย่างไร และแท้จริงแล้ว แนวทางการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดียนั้นมีลักษณะที่อิงอยู่กับคำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบ

4.3.1 มุมมองที่มีต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

ประเด็นที่เชื่อมโยงโดยตรงระหว่างมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยากับความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย บราซิล และอินเดีย คือผลกระทบของการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาและปัญหาทางด้านสุขภาพ เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของโรคเอดส์นั้น เป็นปัญหาสำคัญระดับโลกที่สามารถก่อให้เกิดผลกระทบทางความมั่นคงในด้านอื่นๆ ได้ด้วย ทุกประเทศต่างก็ให้ความสนใจถึงสภาพปัญหาที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ผลจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ได้แสดงให้เห็นว่าไม่มีเส้นแบ่งพรมแดนใดที่จะกั้นขวางผลกระทบของโรคเอดส์ได้ ทั้งพรมแดนทางภูมิศาสตร์ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ในสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วประกอบกับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้โอกาสการระบาดของเชื้อโรคต่างๆ เพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าเทคโนโลยีทางการแพทย์และองค์ความรู้ที่ทันสมัย จะทำให้เราได้ตระหนักถึงความสำคัญของการที่ผู้ป่วยจะมีโอกาสในการได้รับบริการทางสุขภาพที่มีคุณภาพและทั่วถึง แต่เรากลับพบว่าอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยในประเทศกำลังพัฒนา ที่มีคนยากจนเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนั้นไม่สามารถเข้าถึงการรักษาด้วยยาได้ เพราะยาเหล่านั้นมีราคาแพงเกินไป เนื่องมาจากการมีสิทธิบัตรคุ้มครอง กระแสการยอมรับสิทธิของผู้ป่วยและหน้าที่ของรัฐในการดูแลสุขภาพของพลเมืองในแต่ละประเทศได้ผลักดันให้เกิดความพยายามที่จะแสวงหาแนวทางในการออกจากข้อจำกัดของกฎหมายการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตร ในปัจจุบันยารายการใหม่ๆ ซึ่งรวมถึงยาต้านไวรัสเอชไอวี ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายสิทธิบัตร

นานถึง 20 ปี และข้อจำกัดดังกล่าวถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการเข้าถึงยาของผู้ป่วย ทำให้ลดเวลาและลดการมีคุณภาพชีวิตที่จะอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข⁵³

การดำเนินการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาและการสร้างหลักเกณฑ์ที่รัดกุมในกฎหมายสิทธิบัตรเพื่อการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตยาภายในประเทศของรัฐบาลไทย บราซิล และอินเดีย จึงเป็นการดำเนินการที่เหมาะสมและมีความชอบธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการเข้าถึงยาของประชาชนผู้มีฐานะยากจน โดยที่รัฐก็จะสามารถจัดหาในชื่อสามัญที่มีราคาถูกกว่ายาที่มีสิทธิบัตรเพื่อแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง และเมื่อประชาชนได้รับยาแล้วก็จะทำให้พวกเขาเหล่านั้นมีโอกาสกลับมาใช้ชีวิตที่เป็นปกติสุขได้อีกครั้ง และสามารถประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยไม่ต้องเป็นภาระให้กับครอบครัว สังคม และประเทศอีกต่อไป

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากคำประกาศมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทย และบราซิลแล้ว จะเห็นได้ว่าล้วนเป็นการประกาศใช้สิทธิด้วยเหตุผลของการใช้ “เพื่อประโยชน์สาธารณะ” ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในครั้งนี้มีได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวรัฐเอง หรือเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนพลเมืองทุกคนในด้านของการเข้าถึงยาจำเป็น

และที่สำคัญประโยชน์สาธารณะนี้เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของรัฐในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ (ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เรียกว่า บริการสาธารณะ) เพื่อตอบสนองความต้องการโดยส่วนรวมของประชาชน ซึ่งแบ่งออกเป็นความต้องการได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความต้องการได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ฉะนั้น ประโยชน์สาธารณะจึงเป็นเรื่องที่รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการต่างๆ (ในการจัดทำบริการสาธารณะ) เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนในสังคม กิจการใดที่รัฐเห็นว่ามีความจำเป็นต่อการอยู่อย่างปลอดภัยหรือการอยู่อย่างสบายของประชาชน รัฐก็ต้องเข้าไปดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

⁵³ วิทยา กุลสมบุญ, “สถานการณ์ปัญหาต้านไวรัสเอดส์ที่จำเป็นต้องใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิ,” ใน *เภสัชสาธารณสุข, สำนั ใจดี และคนอื่นๆ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดตั้งภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคม คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547),* หน้า 133.

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของรัฐบาลไทย และบราซิลในการให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์อย่างชัดเจน กล่าวคือ *ประการแรก* จากการคุกคามและแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บได้ทำให้ประชาชนผู้ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศต้องประสบภาวะความเจ็บไข้ได้ป่วยและมีบางรายที่จะต้องเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ยารักษาโรคเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ แต่การให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยาได้ทำให้ยามีราคาแพงจนกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงยาของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่มีฐานะยากจน ฉะนั้น การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยานั้นเป็นกลไกสำคัญต่อการส่งเสริมการเข้าถึงยาของประชาชน ทำให้ทุกคนได้มีสิทธิที่จะมีชีวิตยืนยาวได้ และมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้น โดยไม่ต้องเสียชีวิตก่อนวัยสมควร ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในเรื่องของการคุ้มครองชีวิตมนุษย์ อันเป็นหัวใจหลักของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยทั้งแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างและแบบแคบต่างก็ให้ความสำคัญกับประชาชนหรือปัจเจกบุคคลในฐานะของเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง *ประการที่สอง* เมื่อรัฐบาลไทย บราซิล และอินเดียมีความมุ่งมั่นและมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง โดยที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงยาได้อย่างถ้วนหน้า ฉะนั้นสิ่งที่ถือว่าเป็นภัยคุกคามหลักต่อสุขภาพของประชาชนคือ ความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยสำหรับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์นั้นมองว่า สิ่งที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์นั้นสามารถเป็นไปได้ทั้งภัยคุกคามทางตรง อันได้แก่ อาชญากรรมความรุนแรงต่างๆ การค้ายาเสพติด การก่อการร้าย และความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ เป็นต้น และภัยคุกคามทางอ้อม เช่น การว่างงาน ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งทั้งแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างและแบบแคบต่างก็มองว่า ภัยคุกคามที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บเป็นภัยคุกคามทางอ้อมที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคล *ประการสุดท้าย* การประกาศใช้มาตรการสิทธิบัตรยาของนั้น ต่างประกาศใช้สิทธิด้วยเหตุผลของการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งเป็นเรื่องที่มีหน้าที่จะต้องดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชนในสังคมซึ่งแบ่งออกเป็นความต้องการได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความต้องการได้รับความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต จากความต้องการของประชาชนทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์ อันได้แก่คุณค่าในเรื่องความปลอดภัยทางกายภาพ (หรือความปลอดภัยจากความหวาดกลัว) และความเป็นอยู่ที่ดี (หรือความปลอดภัยจากความขาดแคลน) ซึ่งคุณค่าทางความมั่นคงของมนุษย์ทั้งสองประการนี้ เป็นคุณค่าที่แนวทาง

การศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้างและแบบแคบต่างมองว่าเป็นคุณค่าที่เป็นหัวใจหลักของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์

4.3.2 สรุป: แนวทางการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย

จากที่ได้วิเคราะห์ถ้อยคำและเจตนารมณ์จากการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของประเทศไทยและบราซิล ตลอดจนบทบัญญัติต่างๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย ปี ค.ศ. 2005 ทำให้ทราบว่าทั้งรัฐบาลไทย บราซิล และอินเดีย ต่างมีความตระหนักถึงความจำเป็นในการให้ความคุ้มครองแก่ชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีเจตนารมณ์ที่มุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บไข้ได้ป่วย และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยทั้งสามรัฐบาลต่างเห็นพ้องต้องกันว่าโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคติดต่อ โรคติดเชื้อ หรือโรคเรื้อรังต่างๆ ล้วนเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อการมีสุขภาพดีของประชาชน ฉะนั้นหนึ่งในแนวทางสำคัญที่จะช่วยทำให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีชีวิตที่ยืนยาว ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย และไม่ต้องเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ก็คือ การดำเนินการใช้มาตรการต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพดีและราคาถูกลงได้อย่างทั่วถึง

เจตนารมณ์เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอยู่ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์อื่นใด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ (ด้านสุขภาพ) อย่างชัดเจน รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่ารัฐมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจเจกบุคคล และยังเป็นตัวอย่างสำคัญในการนำไปพัฒนานโยบายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษย์ในด้านอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนี้ เจตนารมณ์เหล่านี้ของทั้งสามประเทศยังมีความสอดคล้องกับมุมมองของแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบกว้าง (นำโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ) และแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์แบบแคบ (นำโดยประเทศแคนาดา) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมองว่าเป็นเรื่องยากที่จะบอกได้ว่าแท้จริงแล้วแนวทางการให้คำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย (ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตาม

สิทธิบัตรยา ตลอดจนบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่) มีลักษณะที่อิงอยู่กับคำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการแบ่งคำนิยามแบบกว้างและคำนิยามแบบแคบเป็นเพียงการแบ่งในทางหลักการ แต่ในทางปฏิบัติอาจเป็นไปได้ยาก เพราะเมื่อพิจารณาในทางหลักการแล้ว รัฐแต่ละรัฐอาจจะมีการกำหนดคำนิยามต่อความมั่นคงของมนุษย์เอาไว้อย่างชัดเจนเพื่อใช้เป็นกรอบในการดำเนินนโยบาย โดยมีข้อสังเกตว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะมีจุดเน้นที่ความปลอดภัย หรือ ความปลอดภัยจากความหวาดกลัว ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนามีความประสงค์ให้เน้นอยู่กับความปลอดภัยจากความขาดแคลน ซึ่งก็คือความเป็นอยู่ที่ดี อันสะท้อนถึงภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ที่แตกต่างกันระหว่างประเทศที่มีระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาและภัยคุกคามต่อความมั่นคงปลอดภัย ตลอดจนความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนนั้น ล้วนมีความเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ปัญหาภัยคุกคามจากการก่อการร้ายสามารถนำมาซึ่งปัญหาความยากจนและความขาดแคลนได้ เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐก็ไม่อาจละเลยหรือผลักภาระหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองประชาชนในยามที่ประสบกับปัญหาและภัยคุกคามต่างๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในโลกยุคปัจจุบันได้เผยให้เห็นถึงปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ ที่ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ภายในเขตแดนของรัฐเท่านั้น ซึ่งภัยคุกคามเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อรัฐและระบบระหว่างประเทศ และที่สำคัญที่สุดยังสามารถบั่นทอนและคุกคามต่อชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยของมนุษย์ได้ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้จึงควรให้ความสำคัญกับความมั่นคงของประชาชนหรือความมั่นคงของมนุษย์เป็นอันดับแรก เพราะประชาชนถือได้ว่าเป็นกำลังสำคัญของประเทศ โดยที่รัฐต้องมีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองประชาชนพลเมืองภายในรัฐของตนให้พ้นจากภัยคุกคามต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยคุกคามทางตรงหรือภัยคุกคามทางอ้อมที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และคุณค่าอื่นๆ รวมทั้งยังต้องตอบสนองต่อความต้องการโดยส่วนรวมของประชาชนอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้รัฐซึ่งไม่ว่าจะมีจุดยืนอยู่บนแนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบ ไม่อาจเลือกใช้ดุลพินิจได้ว่าจะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองชีวิตของประชาชน ซึ่งในประเด็นนี้ ประเทศแคนาดาถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของรัฐในการปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ประชาชน กล่าวคือตามปกติแล้ว ประเทศแคนาดาถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางด้านความมั่นคงของมนุษย์และเป็นผู้สนับสนุนหลักต่อคำนิยามแบบแคบ โดยจุดเน้นของแคนาดาอยู่ที่การให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและความหวาดกลัวและสิทธิในการดำรงชีพอย่างปลอดภัย

ส่วนภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงของมนุษย์นั้น แคนาดาให้ความสำคัญกับภัยที่เกิดจากความรุนแรงหรือภัยคุกคามทางตรงเป็นหลัก แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบจากภัยคุกคาม รัฐบาลก็ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ยกตัวอย่างเช่น ในวันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 2001 กระทรวงสาธารณสุขของแคนาดาได้ใช้มาตรการใช้สิทธิต่อยาซิปโปรฟล็อกซาซิน (Ciprofloxacin) ของบริษัทไบเออร์ (Bayer AG) เพื่อทำการผลิตยาดังกล่าวในรูปแบบของยาชื่อสามัญและนำไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชน เนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคแอนแทรกซ์ โดยโฆษกประจำกระทรวงสาธารณสุขได้ให้เหตุผลต่อการกระทำดังกล่าวว่า “ในยามที่ประเทศประสบกับภาวะวิกฤต ... ประชาชนชาวแคนาดามีความคาดหวังว่ารัฐบาลของพวกเขาจะดำเนินการมาตรฐานต่างๆ ที่จำเป็นต่อการปกป้องคุ้มครองสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชน”⁵⁴ เพราะฉะนั้นในทางปฏิบัติการแล้ว การปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของความมั่นคงของมนุษย์ที่กำหนดไว้กลับเป็นไปอย่างยากลำบาก คลุมเครือ และดัดแปลงในบางครั้ง

กระนั้นก็ดี มีปัจจัยสำคัญอีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลทำให้รัฐที่ไม่ว่าจะมีจุดเน้นในเรื่องความมั่นคงของมนุษย์อยู่ที่ความปลอดภัยจากความหวาดกลัวหรือความปลอดภัยจากความขาดแคลน ต้องดำเนินการต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองชีวิตมนุษย์และตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ปัจจัยที่ว่านั้นก็คือบทบาทของภาคประชาสังคม โดยภาคประชาสังคมถือได้ว่าเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้รัฐดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน ยกตัวอย่างเช่น กรณีของประเทศไทย ภาคประชาสังคมเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อการเข้าถึงยาของประชาชน เช่น ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1999 เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์แห่งประเทศไทยและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสาธารณสุขได้เรียกร้องให้กระทรวงสาธารณสุขใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรกับยาดีดีไอ (ddi) ของบริษัทบริสทอล ไมเยอร์ สควิบป์ (Bristol Myers Squibb) เพราะการจดสิทธิบัตรยานี้ไม่มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นตามหลักการขอจดสิทธิบัตรแต่อย่างใด แต่กลับนำมาขายในประเทศไทยด้วยราคาสูงมาก อย่างไรก็ตาม กระทรวงสาธารณสุขไทยในตอนนั้นก็ยังไม่ยอมใช้มาตรการนี้ด้วยเกรงแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกา จนนำไปสู่การฟ้องร้องในศาลโดยภาคประชาสังคมไทยมีชัยชนะในที่สุด ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2006 เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์แห่งประเทศไทยได้เดินหน้าอย่างต่อเนื่องเพื่อเรียกร้องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงสาธารณสุขยับยั้งไม่ให้กรม

⁵⁴ James Packard Love, *Recent Examples of the Use of Compulsory Licenses on Patent* [Online], 18 May 2009. Available from: http://keionline.org/misc-docs/recent_cls_8mar07.pdf

ทรัพย์สินทางปัญญาอนุสิทธิบัตรยาคอมบีด (Combid) ของบริษัทแกล็กโซ สมิท ไคลน์ (Glaxo Smith Kline) เพราะยานี้ไม่ใช่ยาใหม่และไม่มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น หากยับยั้งไม่ได้ก็ขอให้ทางกระทรวงสาธารณสุขประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เพื่อให้องค์การเภสัชกรรมสามารถผลิตยาคอมบีดได้ต่อไป เนื่องจากราคายาที่ผลิตโดยองค์การเภสัชกรรมจะถูกกว่ายาต้นแบบที่ติดสิทธิบัตรถึง 5 เท่า ทำยที่สุดค่าอุตสาหกรรมเรื่องนี้ก็ตกไป แต่ด้วยการกดดันทางสังคมของเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์แห่งประเทศไทย ทำให้บริษัทซึ่งรู้ว่ายาของตนเองสมควรได้รับสิทธิบัตรแค่นั้นได้ทำการถอนการขอรับสิทธิบัตรไปเองในที่สุด และเมื่อมาถึงปี ค.ศ. 2007 การทำงานในการให้การศึกษาค่าข้อมูลแก่สังคมของทั้งเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์แห่งประเทศไทย องค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ตลอดจนสื่อมวลชน ทำให้การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในรอบนี้อยู่ในความสนใจของสังคมทั่วไปโดยไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องเชิงเทคนิคของผู้เชี่ยวชาญจำนวนหนึ่งเท่านั้น⁵⁵ เป็นต้น กรณีของประเทศบราซิล เช่น ภาคประชาสังคมมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้รัฐมีพันธกรณีในการแจกจ่ายยาต้านไวรัสฟรีให้แก่ผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์โดยถ้วนหน้าภายใต้โครงการรักษาโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์แห่งชาติ⁵⁶ เป็นต้น และสุดท้ายกรณีของประเทศอินเดีย เช่น จากการรณรงค์และเรียกร้องอย่างต่อเนื่องของภาคประชาสังคม สื่อมวลชน ทั้งในและต่างประเทศ หน่วยงานในสหประชาชาติ และประเทศกำลังพัฒนาต่างๆ ทำให้ร่างแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรอินเดียฉบับใหม่ปี ค.ศ. 2005 มีการปรับปรุงในหลายประเด็นเพื่อคุ้มครองการเข้าถึงยา⁵⁷ เช่น ยาชื่อสามัญที่มีอยู่แล้วยังสามารถผลิตได้ต่อไปโดยผ่านระบบมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรโดยอัตโนมัติ และการจำกัดกรอบคุณสมบัติของสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถขอจดสิทธิบัตรได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการจดสิทธิบัตรแบบต่อเนื่องไม่มีวันหมดอายุ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁵ มุทิทา เชื้อซ่ง, สิทธิ (ชีวิต) เหนือสิทธิบัตรยา: ซีแอลของคนไทย (กรุงเทพมหานคร: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 49-50.

⁵⁶ Dirceu B. Greco and Mariangela Simão, "Brazilian Policy of Universal Access to AIDS Treatment : Sustainability Challenges and Perspectives," *AIDS* 21,4 (2007): s38.

⁵⁷ กรณีการ กิจติเวชกุล, สิทธิบัตรยา: ยาใจคนรวย, หน้า 132.

บทที่ 5

บทสรุป: ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงของมนุษย์ และมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

5.1 สรุปภาพรวมจากการศึกษา

ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากแก่นแกนสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ที่การปกป้องคุ้มครองและเสริมสร้างพลังให้แก่มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่เผยให้เห็นถึงปัญหาและภัยคุกคามรูปแบบใหม่ๆ ที่ล้วนคุกคามต่อชีวิตและความปลอดภัยของมนุษย์มากขึ้น ที่ผ่านมามีความพยายามจากหลายหน่วยงานไม่ว่าจะเป็น รัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือบรรดานักวิชาการต่างๆ ที่จะผลักดันและส่งเสริมให้เกิดการดำเนินการเพื่อความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา”

มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรเป็นมาตรการที่อนุญาตให้ผู้อื่นที่มีใช้ผู้ทรงสิทธิบัตรสามารถใช้สิทธิหรือประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรได้โดยที่ผู้ทรงสิทธิไม่สมัครใจหรือไม่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิ ทั้งนี้ มาตรการดังกล่าวได้ถูกสร้างขึ้นมากำกับระบบสิทธิบัตรเพื่อเป็นการถ่วงดุลกันระหว่างประโยชน์ของผู้ทรงสิทธิกับประโยชน์สาธารณะ และเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตรในทางที่มีขอบของผู้ทรงสิทธิ เนื่องจากระบบสิทธิบัตรถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองและสร้างแรงจูงใจให้นักประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ด้วยการให้สิทธิเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้ทรงสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ของตนเองไม่ว่าจะเป็นการผลิต จำหน่าย นำเข้า หรือใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์ในลักษณะอื่น ซึ่งการที่ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวนี้อาจจะทำให้ผู้ทรงสิทธิมีอำนาจผูกขาดทางตลาด อันเป็นการส่งผลให้ผู้ทรงสิทธิสามารถกำหนดชนิด ปริมาณและราคาของผลิตภัณฑ์ให้อยู่ในอัตราที่ส่งผลกำไรให้แก่ตนเองได้มากที่สุด ผลก็คือประชาชนจะต้องแบกรับภาระด้วยการบริโภคสินค้าในราคาแพง และเมื่อการผูกขาดนั้นเกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ดังเช่น ‘ยา’ ความเสียหายย่อมจะเกิดขึ้นอย่างประมาณค่ามิได้ ด้วยเหตุนี้ มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรจึงถูกกำหนดไว้ใน

ความตกลงทริปส์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือผ่อนคลายการผูกขาดของผู้ทรงสิทธิบัตร และเพื่อใช้เป็นช่องทางในการจัดการการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างเช่นยา

นอกจากนี้ ในกรณีที่เป็นการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร โดยเหตุผลด้านการสาธารณสุข ปฏิญญาโดฮาว่าด้วยความตกลงทริปส์และการสาธารณสุขยังได้รับรองสิทธิของประเทศสมาชิกในอันที่จะตีความอย่างยืดหยุ่นและสามารถกำหนดเหตุผลที่เหมาะสมในการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ด้วยตนเอง เพราะสาระสำคัญของปฏิญญาดังกล่าวคือ การส่งเสริมการเข้าถึงยาของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา

เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นมาตรการที่ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาเป็นกลไกสำคัญต่อการส่งเสริมการเข้าถึงยาของปัจเจกบุคคล ทำให้ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตยืนยาวได้และมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้น โดยไม่ต้องเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ซึ่งเมื่อประชาชนมีสุขภาพที่แข็งแรงแล้วก็จะทำให้สามารถประกอบอาชีพเพื่อหาเงินมาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยไม่ต้องอดอยาก ประสบกับภาวะว่างงาน หรือไร้ที่อยู่อาศัย รวมทั้งยังสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลที่มีผลต่อส่วนได้ส่วนเสียของตนเองได้ด้วย เท่ากับว่า การที่ประชาชนมีสุขภาพดีถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญและเป็นเครื่องมือในการบรรลุซึ่งความมั่นคงของมนุษย์ในด้านอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านอาหาร ด้านการเมือง เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ การประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยรัฐของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย (ซึ่งในกรณีของประเทศอินเดียเป็นไปในรูปแบบของการใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาโดยอัตโนมัติ และการจัดทำบทบัญญัติที่รัดกุมในการปกป้องสาธารณสุขและผู้ผลิตภายในประเทศ ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตร (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี ค.ศ.) 2005) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพดีและราคาถูกลงได้อย่างทั่วถึง จึงเป็นการดำเนินการที่สำคัญที่มีเจตนารมณ์มุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีความรู้สึกสุขสบาย ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บไข้ได้ป่วย และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่ง

เจตนารมณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอยู่ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์อื่นใด ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งยังแสดงให้เห็นว่ารัฐสามารถเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจเจกบุคคลได้ และยังเป็นตัวอย่างสำคัญในการนำไปพัฒนานโยบายเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในด้านต่อไป

ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการแบ่งแนวทางการศึกษาความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็นสองแนวทางหลักๆ ได้แก่ แนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างและแบบแคบ แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยนั้นทำให้ทราบว่าทั้งสองแนวทางต่างให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในฐานะของการเป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง รวมทั้งยังมองว่าภัยคุกคามที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บเป็นภัยคุกคามทางอ้อมที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อคุณค่าหลักทางความมั่นคงของมนุษย์ อันได้แก่ ความปลอดภัยและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคล ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีความสอดคล้องกับมุมมองและการดำเนินการในการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาของรัฐบาลไทยและบราซิล รวมทั้งการจัดทำบทบัญญัติที่สำคัญๆ เพื่อเป็นการป้องกันด้านสาธารณสุขในกฎหมายสิทธิบัตรฉบับใหม่ของอินเดีย โดยรัฐบาลของทั้งสามประเทศนั้นให้ความสำคัญกับการคุ้มครองชีวิตและสุขภาพของประชาชนให้ปลอดภัยจากภัยคุกคามที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาที่จำเป็นและมีคุณภาพดีได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดี และการดำรงชีพอย่างเป็นปกติสุขของประชาชน ซึ่งจากมุมมองที่สอดคล้องกันนี้เอง ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถแยกแยะได้ว่าแท้จริงแล้วรัฐบาลไทย บราซิล และอินเดียนั้นมีมุมมองและแนวทางการให้คำนิยามที่อิงอยู่กับคำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา ตลอดจนการจัดทำบทบัญญัติต่างๆ ที่สำคัญอันเป็นมาตรการป้องกันด้านสาธารณสุข แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยได้รู้และเข้าใจหลังจากที่ได้ทำการศึกษามาแล้วคือ กิจกรรมใดๆ ที่มีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของประชาชนและประเทศ หรือกิจกรรมใดๆ ที่ต้องกระทำเพื่อตอบสนองต่อความต้องการโดยส่วนรวมของประชาชน รัฐมีภาระหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ โดยที่รัฐไม่อาจจะเลือกใช้ดุลพินิจได้ว่าจะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการในเรื่องที่เป็นประโยชน์สาธารณะ ประกอบกับในโลกยุคปัจจุบันที่เผยให้เห็นถึงปัญหาและภัยคุกคามใหม่ๆ ที่ขยายตัวกว้างออกไปสู่ความยากจน การแพร่ระบาดของเชื้อโรค ความ

เสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การก่อการร้าย และความขัดแย้งรุนแรงภายในรัฐ เป็นต้น ซึ่งภัยคุกคามเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงกันและไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ภายในเขตแดนของรัฐเท่านั้น รวมทั้งยังเป็นอันตรายและสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อรัฐและระบบระหว่างประเทศได้ และที่สำคัญที่สุดยังสามารถบั่นทอนและคุกคามต่อชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยของมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้เชื่อมโยงทุกส่วนเข้าไว้ด้วยกัน ได้เผยให้เห็นว่าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นกับรัฐใดรัฐหนึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อและสร้างปัญหาให้กับรัฐอื่นได้ รวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้ตัวแสดงในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาคประชาสังคมนั้นถือได้ว่าเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้รัฐดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือ ความคุ้มครอง และตอบสนองความต้องการแก่ประชาชนส่วนรวม ฉะนั้น รัฐจึงไม่อาจนิ่งเฉยต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือการปกป้องคุ้มครองประชาชนพลเมืองภายในรัฐของตนให้พ้นจากภัยคุกคามไม่ว่าจะเป็นภัยคุกคามทางตรงหรือภัยคุกคามทางอ้อมที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าต่างๆ ทางความมั่นคงของมนุษย์ได้อีกต่อไป แม้ว่ารัฐจะมีจุดยืนอยู่บนแนวทางการให้คำนิยามแบบกว้างหรือแบบแคบก็ตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าการแบ่งคำนิยามแบบกว้างและคำนิยามแบบแคบเป็นเพียงการแบ่งในทางหลักการเท่านั้น

5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับความมั่นคงของมนุษย์และมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา

การศึกษาเรื่องการเมืองนิยามของความมั่นคงของมนุษย์ของประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ผ่านการประกาศใช้มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา เป็นความพยายามของผู้วิจัยที่ต้องการเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีรายละเอียดและประเด็นต่างๆ มากมายให้กว้างออกไปกว่าที่จะถูกมองว่าเป็นเพียงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ” เท่านั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา เนื่องด้วยผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ช่วยขยายและเปิดทางให้แก่วิธีการมองโลกแบบใหม่ในการศึกษาทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันถือเป็นการปลดปล่อย

องค์ความรู้ของสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้หลุดพ้นจากอำนาจของกรอบความคิดเดิมที่ครอบงำองค์ความรู้ทางด้านนี้

ปัจจุบัน ทั้งในการศึกษาและในการดำเนินนโยบายทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น ความมั่นคงของมนุษย์ถือได้ว่าเป็นมิติของกระบวนการทัศน์ใหม่ของความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักสำคัญอยู่ที่ปัจเจกชนพลเมืองในฐานะที่เป็นเป้าหมายอ้างอิงหลักทางความมั่นคง โดยกระบวนการทัศน์ใหม่นี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นในระดับโลก นับตั้งแต่สองทศวรรษที่ผ่านมา (หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง) เนื่องมาจากนานาประเทศต่างยอมรับว่าประเด็นปัญหาและภัยคุกคามต่างๆ นั้นมิได้มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐเพียงอย่างเดียว หากแต่มีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลด้วย ประกอบกับภัยคุกคามต่างๆ เหล่านี้มักจะมีลักษณะเชื่อมโยงส่งผลต่อกัน เช่น ปัญหาการก่อการร้าย หรือความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธสู้รบกันนั้น ไม่สามารถแยกจัดการต่างหากจากปัญหาความยากจนข้นแค้น หรือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากประเด็นเหล่านี้ทั้งหมดเป็นปัญหาระดับโลก เป็นภัยคุกคามความมั่นคงของมนุษย์ และความมั่นคงของรัฐที่ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในพรมแดนของชาติใดชาติหนึ่ง

ข้อดีประการหนึ่งของการหันมาให้ความสำคัญต่อประเด็นนี้คือ การให้ความสำคัญต่อสิ่งที่ควรจะได้รับ ความสนใจมากที่สุด นั่นก็คือต่อความมั่นคงของผู้ที่ต้องการการปกป้องและคุ้มครอง และจากจุดนี้ก็จะเห็นได้ว่า ข้อถกเถียงในเรื่องความมั่นคงนั้นได้เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญต่อความมั่นคงทางเขตแดน หรือความมั่นคงในรูปของการสะสมและเพิ่มกำลังอาวุธมาเป็นการให้ความสำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ทั้งในเรื่องของการมีที่อยู่อาศัย การได้มาซึ่งอาหาร การมีงานทำ สุขอนามัย และมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เป็นต้น

องค์ประกอบพื้นฐานของความมั่นคงของมนุษย์ก็คือ การมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การมีความเป็นอยู่ที่ดี และการได้รับการปฏิบัติต่ออย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี องค์ประกอบพื้นฐานเหล่านี้อาจถูกริดรอนไปอันเป็นผลมาจากการคุกคามทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนอาจเกิดจากปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติด้วย นอกจากนี้การที่รัฐส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับแนวความคิดและความหมายที่แคบของความมั่นคงแห่งชาตินั่นเองที่ทำให้รัฐบาลจำนวนมากยังคงมุ่งเน้นไปยังการปกป้องประเทศ และประชาชนพลเมืองของตนจากภัยคุกคามทางทหารจากภายนอกประเทศมากกว่าที่จะให้ความสนใจต่อการปกป้องคุ้มครองพลเมืองของตนจากศัตรูที่

ปรากฏอยู่ตรงหน้าที่เป็นปัญหาและภัยคุกคามที่ยิ่งใหญ่ที่ประชาชนพลเมืองต้องเผชิญอยู่รายวัน ดังเช่นเรื่อง การแพร่ระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ และความยากจนข้นแค้น เป็นต้น

แนวคิดเรื่องความมั่นคงในความหมายดั้งเดิมซึ่งเป็นความหมายแคบๆ นั้นได้ละเลยประเด็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับชีวิตของประชาชนไป ทั้งยังส่งผลให้รัฐใช้งบประมาณและทรัพยากรต่างๆ จำนวนมหาศาลทุ่มเทไปในเรื่องการสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์และการเสริมกำลังทางทหาร ขณะที่ไม่สามารถปกป้องพลเมืองของตนจากความไม่มั่นคงที่แท้จริงเป็นเวลานานอันเกิดจากความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ การไร้ที่อยู่อาศัย ภาวะว่างงาน อาชญากรรม ความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ ตลอดจนสภาวะแวดล้อมที่เลวร้าย เมื่อใดก็ตามที่โรคภัยไข้เจ็บได้แพร่ระบาดไปยังที่ต่างๆ จนก้าวข้ามเขตแดนของรัฐ เมื่อใดก็ตามที่มีผู้คนเสียชีวิตเป็นจำนวนมากจากอุทกภัย ซึ่งเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนถูกรวบรวามจากกองกำลังทหารของประเทศของตนเองแล้ว คงจะไม่เป็นการเพียงพออย่างแน่นอนที่จะยังคงคิดว่า ความมั่นคงนั้นจำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของความมั่นคงของรัฐเพียงอย่างเดียว และด้วยเหตุนี้เอง แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์จึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่ศาสตร์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศควรจะสนใจและให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาช่วยอธิบายและรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมโลกยุคปัจจุบันได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น

จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นถึงประเด็นสำคัญอย่างน้อยสามประเด็นจากการใช้แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นกรอบความคิดหลักในการศึกษา นั่นคือ *ประเด็นแรก* เมื่อความมั่นคงด้านสุขภาพถูกมองว่าเป็นแก่นสำคัญของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องจากหัวใจหลักของความมั่นคงอยู่ที่การปกป้องคุ้มครองชีวิตมนุษย์ ฉะนั้นโรคภัยไข้เจ็บจึงถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อความมั่นคงของมนุษย์ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรคติดต่อหรือไม่ติดต่อก็ตาม ก็ไม่อาจถูกมองว่าเป็นเพียงประเด็นปัญหาด้านสาธารณสุขอีกต่อไป ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงปลายสมัยของยุคประธานาธิบดีบิล คลินตัน ถึงกับมีถ้อยแถลงของทำเนียบขาว ให้ถือว่าโรคเอดส์เป็นปัญหาความมั่นคงโลก เป็นต้น

ประเด็นที่สอง ความมั่นคงด้านสุขภาพ เป็นประเด็นที่ตั้งอยู่บนฐานขององค์ความรู้ และการขับเคลื่อนทางสังคม กล่าวคือ ประการแรก องค์ความรู้ได้ทำให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือและเทคโนโลยี รวมทั้งการสร้างนวัตกรรมเพื่อสุขภาพ ตัวอย่างเช่น วัคซีน ยารักษาโรค และการวินิจฉัยโรค เป็นต้น รวมทั้งยังทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแสวงหาแนวทางเพื่อส่งเสริมให้ตนมีสุขภาพที่ดี ตลอดจนความพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เป็นการส่งเสริมและคุ้มครองชีวิตและสุขภาพของตนเองมากขึ้น

อย่างไรก็ดี การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการค้าโลกในยุคโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงเป็นวงกว้างเกี่ยวกับความเป็นเจ้าของขององค์ความรู้ด้านสุขภาพและความมั่นคงของมนุษย์ โดยบรรดาประเทศพัฒนาแล้วต่างผลักดันให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะที่เข้มงวดมากขึ้น จนนำไปสู่การลงนามรับรองความตกลงทริพส์ขึ้น ทั้งนี้ตามปกติแล้วประชาชนที่มีฐานะยากจนมักจะประสบกับอุปสรรคและปัญหาต่างๆมากมายที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงยาที่จำเป็น แต่การมุ่งยกระดับความคุ้มครองด้านทรัพย์สินทางปัญญาได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ยิ่งทำให้โอกาสการเข้าถึงยาที่จำเป็นต่างๆ ลดน้อยลงมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง ประเด็นเรื่องสุขภาพนั้นต้องอาศัยการขับเคลื่อนและการผลักดันจากสังคม กล่าวคือ ในการขจัดภัยคุกคามด้านสุขภาพที่มีผลต่อความมั่นคงของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งรัฐและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐทั้งในระดับระหว่างประเทศ ระดับชาติ ระดับสังคม ระดับท้องถิ่น และระดับปัจเจกบุคคล โดยที่รัฐนั้นยังถือได้ว่าเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดการและส่งเสริมความมั่นคงด้านสุขภาพให้แก่ประชาชน ดังจะเห็นได้จากกรณีการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา รัฐบาลและบรรดาภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชนได้มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการที่จะขจัดอุปสรรคต่อการเข้าถึงยาจำเป็นของประชาชน ในขณะที่ภาครัฐมีอำนาจตามกฎหมายที่จะกำหนด ดำเนินการ หรือยกเลิกนโยบายสาธารณะใดๆ รวมทั้งมีทรัพยากรประเภทต่างๆ อยู่ในระดับหนึ่ง ภาคประชาสังคมได้ให้การสนับสนุนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ความเชี่ยวชาญ และจัดการรณรงค์อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น แม้ว่าประเทศกำลังพัฒนาจะด้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วในเชิงการเมืองและเศรษฐกิจ แต่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคประชาสังคมได้มีส่วนช่วยเพิ่มพลังอำนาจในการเจรจาต่อรอง รวมทั้งกับการรับมือกับแรงกดดันที่เกิดขึ้น

การมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคมในการดำเนินการใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรยาในประเทศไทย บราซิล และอินเดีย ได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในระบบ การเมืองที่ภาครัฐไม่ใช่ผู้แสดงหลักในกระบวนการดำเนินนโยบายสาธารณะแต่เพียงผู้เดียวเช่นที่ เคยเป็นมาในอดีต ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญมาจาก ในยุคโลกาภิวัตน์ได้มีตัวแสดงหรือกลุ่มผลประโยชน์ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และในการดำเนินนโยบายต่างๆ ก็มีความซับซ้อนขึ้น รัฐบาลมักจะไม่ สามารถผูกขาดอำนาจทางการเมืองไว้ได้ ในการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างใด อย่างหนึ่ง รัฐจึงจำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือจากภาคเอกชนหรือภาคประชาสังคมตามความ เหมาะสม โดยต้องวิเคราะห์ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นด้วย

ประเด็นที่สาม ในโลกแห่งการปฏิบัติ เส้นแบ่งทางความมั่นคงของมนุษย์มีลักษณะเจือ จางมาก เนื่องจากภัยคุกคามต่างๆ ในโลกยุคปัจจุบันมีลักษณะที่เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อ กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ปัญหาความอดอยากอาจนำมาซึ่งปัญหาการแย่งชิงอาหาร จนอาจ ลุกกลามกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างกันได้ เป็นต้น ประกอบกับภัยคุกคามเหล่านั้นก็คุกคามต่อ ทั้งรัฐและประชาชนผู้ซึ่งเป็นทรัพยากรและกำลังสำคัญของประเทศ หากประชาชนเหล่านั้นรู้สึก หรือตกอยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคง ไม่ว่าจะในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม เป็น ต้น ก็ย่อมส่งผลเสียหายต่อสังคมและประเทศชาติได้ ในการรับมือกับภัยต่างๆ ที่คุกคามต่อความ มั่นคงของมนุษย์ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐและตัวแสดงอื่นๆ โดยที่รัฐเป็นตัวแสดง ที่มีบทบาทหลักในการคุ้มครองและเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษย์ โดยที่รัฐไม่อาจเลือกได้ว่า จะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐ จึงไม่สามารถยึดติดอยู่กับจุดเน้นใดจุดเน้นหนึ่งทางความมั่นคงของมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นในทาง ปฏิบัติ การดำเนินนโยบายต่างๆ ทางความมั่นคงของมนุษย์ รัฐจึงจำเป็นต้องมีมุมมองต่อความ มั่นคงของมนุษย์ที่ผสมผสานกันระหว่างค่านิยมแบบกว้างและแบบแคบ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรรณิการ์ กิจติเวชกุล. สิทธิบัตรยา: ยาใจคนรวย. พิมพ์ครั้งที่ 1. ประเทศไทย: แอล.ที.เพรส, 2548.

กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. ข้อมูลความจริง 10 ประเด็นร้อน: การใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาที่มีสิทธิบัตร 3 รายการในประเทศไทย: เอกสารเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาของสังคมไทยในเรื่องสิทธิบัตรยา. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2550.

กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. คำตอบต่อ 10 ประเด็นสำคัญในเรื่องการใช้สิทธิโดยรัฐต่อยาต้านโรคมะเร็งที่มีสิทธิบัตรทั้ง 4 รายการ. นนทบุรี: สำนักงานหลักประกันสุขภาพ, 2551.

กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล. สิทธิบัตรยา: เล่ห์อุบายการผูกขาด. กรุงเทพมหานคร: แผนงานสร้างกล้าใฝ่รางวัลและพัฒนาระบบยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

กลุ่มอุตสาหกรรมยาสามัญและทรัพย์สินทางปัญญา กองควบคุมยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. การบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา. นนทบุรี: โปรแกรมคอมพิวเตอร์กราฟฟิค, 2551.

กองควบคุมโรคเอดส์ วัณโรค และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์. โครงการประเมินคุณภาพชีวิตผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์และผู้ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://office.bangkok.go.th/aids/new_aids/pramean.pdf [2553, กุมภาพันธ์ 3]

คณะกรรมการการระหว่างประเทศว่าด้วยการแจกแจงและอธิปไตยของรัฐ. ความรับผิดชอบในการปกป้อง. แปลโดย ปราณี ทิพย์รัตน์ .กรุงเทพมหานคร: สถานทูตแคนาดาประจำประเทศไทย, 2549.

คาร์ลอส พาสซาเรลลิ. นโยบายของบราซิลต่อการเข้าถึงยาต้านไวรัสถ่วงหน้า. ใน วิทยาสถิตสมบูรณ, วรรณนา ศรีวิริยานุภาพ และ กรรณิการ์ กิจติเวชกุล (บรรณาธิการ), การประชุมนานาชาติเรื่องการใช้สิทธิตามสิทธิบัตร: นวัตกรรมและการเข้าถึงยาถ่วงหน้า, หน้า 113-117. กรุงเทพมหานคร: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, 2552.

เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ประเทศไทย. การต่อสู้เรื่องสิทธิบัตร กรณียาดีดีไอ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thaiplus.net/autopage/show_page.php?h=2&s_id=1&d_id=6 [2554, เมษายน 23]

- เครือข่ายโลกที่สาม. คู่มือการปฏิบัติที่ดีในการกำหนดมาตรการต่างๆ ทางนโยบายและกฎหมาย
สิทธิบัตรที่มีผลต่อสุขภาพของสาธารณชน. มาเลเซีย: จุฬาพรีนธ์, 2546
- โครงการข่าวสารทิศทางการประเทศไทย. ความมั่นคงของมนุษย์: ยุทธศาสตร์ใหม่การพัฒนา.
 [ออนไลน์]. 2547. แหล่งที่มา: <http://ttmp.trf.or.th/1index.htm> [2552, กรกฎาคม 25]
- โครงการช่วยเหลือผู้ป่วยนานาชาติ. About GIPAP. [ออนไลน์]. 2548. แหล่งที่มา:
<http://www.gipapthailand.org/about/about.html> [2554, เมษายน 23]
- จารุโรจน์ ด้านเกียรติก้อง และคนอื่นๆ. อุตสาหกรรมผลิตยาแผนปัจจุบัน. ใน สุวิทย์ วิบุลผล
ประเสริฐ, วิชัย ไชควิวัฒน์ และ ศรีเพ็ญ ตันติเวสส (บรรณาธิการ), ระบบยาของประเทศ
ไทย, หน้า 451-496. นนทบุรี: สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2545.
- จักรกฤษณ์ ควรวจน์. กฎหมายสิทธิบัตร: แนวความคิดและบทวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544
- จันทจิรา เอี่ยมมยุรา. สิทธิขั้นพื้นฐาน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://law.tu.ac.th/outline/2_2549/la150/la150_part_1.pdf [2553, กุมภาพันธ์ 3]
- จิราพร ลิ้มปานานนท์. สิทธิบัตรยา. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดตั้งภาควิชาเภสัชศาสตร์สังคม,
 2538.
- จิราพร ลิ้มปานานนท์, จักรกฤษณ์ ควรวจน์ และ ยุวดี พัฒนวงศ์. การค้าระหว่างประเทศกับระบบ
ยา. ใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, วิชัย ไชควิวัฒน์ และ ศรีเพ็ญ ตันติเวสส (บรรณาธิการ),
ระบบยาของประเทศไทย, หน้า 537-581. นนทบุรี: สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพ
ระหว่างประเทศ, 2545.
- ทองวุฒิ นครานุกฤษ. การสิ้นสิทธิกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา. วารสารนิติศาสตร์. 32
 (มีนาคม 2545): 168-182
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2544.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. ความหมายของประโยชน์สาธารณะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=461> [2553, กุมภาพันธ์ 3]
- ประยูร กาญจนดุล. คำบรรยายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: คณะ
 นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538

- พงศธร พอกเพิ่มดี. ถอดหน้ากากบริษัทยาข้ามชาติ บทเรียนกรณียา Clopidogrel. มติชน (26 พฤษภาคม 2552): 2.
- มุกิตา เชื้อซัง. สิทธิ (ชีวิต) เหนือสิทธิบัตรยา: ซีแอลของคนไทย. กรุงเทพมหานคร: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- รักษวร ใจสะอาด. Compulsory Licensing: มาตรการแก้ไขปัญหาการผูกขาดจากสิทธิบัตรยา. คลินิก 23,9 (กันยายน 2550): 753-760.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://ids-th.org/index.php?option=com_contents&view=article&id=253:2010-02-01-05-21-13&catid=35:total-article&Itemid=59 [2553, กุมภาพันธ์ 3]
- ศราพร เกษสมบุญ, กรแก้ว จันทภาษา, ทิพาพร กาญจนราช, วราวุธ เสริมสินศิริ และรักษวร ใจสะอาด. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ข้อตกลง TRIPs: สิทธิบัตรยาและผลกระทบต่อสุขภาพ. [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา: <http://kb.hsri.or.th/dspace/handle/123456789/1923> [2554, เมษายน 24]
- ศรีเพ็ญ ตันติเวสส, นุศราพร เกษสมบุญ และ โชติรส ละอองบัว. การมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการบังคับใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยาในประเทศไทย. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2,3 (กรกฎาคม-กันยายน 2551): 350-359.
- สุชาติ ศิริวัฒน์. อิทธิพลของบริษัทข้ามชาติในการกำหนดนโยบายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศไทย: ศึกษากรณีการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. การพัฒนาระบบสิทธิบัตรยาของไทย และการเตรียมการรองรับผลกระทบจากการเจรจาเขตการค้าเสรีในประเด็นสิทธิบัตรยา: โครงการศึกษาวิจัย: รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2552.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. แนวความคิด ประเด็นปัญหา และแรงผลักดันระหว่างประเทศเกี่ยวกับระบบทรัพย์สินทางปัญญา. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 5,3 (กันยายน 2530): 10-35.
- สุรชาติ บำรุงสุข. ความมั่นคงระหว่างประเทศ. ใน สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (บรรณานุกรม), ประมวลสาระชุดวิชา 83702 กระแสโลกศึกษา, หน้า 12-7. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. ประสบการณ์การเจาะคอของราคา
ยาจำเป็นที่มีสิทธิบัตร. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวง
สาธารณสุข, 2551.

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. การศึกษาและพัฒนาดัชนีชี้วัด
มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์, 2548.

สำนักงานแผนเศรษฐกิจมหภาค. การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในบริบทของไทย. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: http://nesdb.go.th/econSocial/naturalResource/attachment/04_2.doc
[2553, กุมภาพันธ์ 3]

อุดม รัฐอมฤต, นพนิธิ สุริยะ และ บรรเจิด สิงคะเนติ. การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิ
และเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
2540. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2544.

อินทิรา ยมาภัย, อุดุลย์ โมฮาร่า, วันดี กริชอนันต์, คัดนางค์ ไชยศิริ, ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และ
ยศ ตีระวัฒนานนท์. การประเมินผลกระทบจากมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาใน
ประเทศไทยระหว่างปี 2549-2551. นนทบุรี: โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้าน
สุขภาพ, 2552.

เอกซเรย์ ซีแอล' ผลประโยชน์เพื่อใคร?. คมชัดลึก (17 กุมภาพันธ์ 2551): 5.

เอลเลน เอฟ. เอ็ม. ที ฮัทธุน. เกมการเมืองโลกเพื่อครองอำนาจผูกขาดตลาดยา สิทธิบัตรยา การ
เข้าถึง นวัตกรรม และการใช้บังคับปฏิญญาโตฮาวาด้วยความตกลงทริปส์กับการ
สาธารณสุขขององค์การการค้าโลก. แปลโดย ชลดา กลางบุรี. กรุงเทพมหานคร: แผนงาน
คุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552

เฮอรัมัน วีลาสเควช และ พาสคาล บูเลท์. โลกาภิวัตน์กับการเข้าถึงยา มุมมองว่าด้วยข้อตกลง
ทริปส์ขององค์การการค้าโลก. แปลโดย สุชาติ จองประเสริฐ และ ฟ่ำไส จันท์จากรุภรณ์.
นนทบุรี: กลุ่มอุตสาหกรรมยาสามัญและทรัพย์สินทางปัญญา, 2549.

ภาษาอังกฤษ

- A perspective on Human Security: Chairman's Summary. [Online]. 1999. Available from: <http://www.dfait.maeci.gc.ca/foreignp/HumanSecurity/secure-e.htm>. [2010, July 2]
- Abbott, F. M., and Puymbroeck, R. V. Compulsory Licensing for Public Health : A Guide and Model Documents for Implementation of the Doha Declaration Paragraph 6 Decision. USA: The World Bank, 2005.
- Alavi, A. Special and Differential Treatments Provision in the TRIPs Negotiations. Journal of Intellectual Property & Practice 3,1 (2008):55-58.
- Alkire, S. A Conceptual Framework for Human Security. [Online]. 2003. Available from: <http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper2.pdf> [2008, May 22]
- Amouyel, A. What is Human Security?. Human Security Journal 1(2001): 10-23.
- Anthony, C. Human Security and Comprehensive Security in ASEAN. In Pranee Thiparat (ed.), The Quest for Human Security: The Next Phase of Asean?. Bangkok: Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University, 2001.
- Axworthy, L. Canada and Human Security: The Need for Leadership. International Journal 20 (March-May 1997), pp.183-196.
- Bajpai, K. Human Security: Concept and Measurement. [Online]. 2000. Available from: http://kroc.nd.edu/ocpapers/op_19_1.PDF [2008, July 15]
- Baldwin, D. A. The Concept of Security. Review of International Studies 23 (1997): 5-26.
- Basheer, S. India's Tryst with TRIPS: The Patents (Amendment) Act, 2005. The Indian Journal of Law and Technology 1 (2005): 15-46.
- Blatz, W. E. Human security: Some Reflections. Toronto: University of Toronto Press, 1966. Cited in Antonio P. Contreras. Civil Society and Forest Governance in Southeast Asia: Toward an Alternative Model in Addressing Transboundary Forest-Related Conflicts. [Online]. 2006. Available from: http://www.indiana.edu/~iascp/bali/papers/Contreras_Antonio.pdf [2009, March 30]

- Booth, K. Critical Security Studies and World Politics. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2005.
- Bosold, D., and Werthes, S. Human Security in Practice: Canadian and Japanese Experiences. [Online]. n.a. Available from: http://wageweb.wisc.edu/GGI_Seminar/CanadaJapan.pdf [2010, September 1]
- Buzan, B. People, State, and Fear : The National Security Problem in International Relations. Sussex: Wheatsheaf Books, 1983.
- Caldwell, D., and Williams, R. E. Seeking Security in an Insecure World. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2006.
- Chandler, D. Human Security: The Dog that Didn't Bark. Security Dialogue 39,4 (August 2008): 427-438.
- Chan, M. Letter to Minister of Public Health of Thailand, dated 7 February 2007. Geneva: WHO, 2007.
- Commission on Global Governance. Our Global Neighbourhood: The Report of the Commission on Global Governance. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Commission on Human Security. Human Security Now 2003. [Online]. 2003. Available from: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html> [2008, October 15]
- Commission on Intellectual Property Rights Innovation and Public Health. Public Health, Innovation and Intellectual Property Rights. [Online]. 2006. Available from: <http://www.who.int/intellectualproperty/documents/thereport/CIPIH23032006.pdf> [2011, April 23]
- Correa, C. M. Implication of the Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health. [Online]. 2002. Available from: http://whqlibdoc.who.int/HQ/2002/WHO_EDM_PAR_2002.3.pdf [2010, September 2]
- Correa, C. M. Integrating Public Health Concerns into Patent Legislation in Developing Countries. [Online]. 2000. Available from: <http://apps.who.int/medicinedocs/pdf/h2963e/h2963e.pdf> [2011, April 23]

- Decreto nº 6.108/2007, Diário Oficial, República Federativa de Brazil, nº 86, DOU 7/5/2007. [Online]. 2007. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/arquivos/pdf/decreto6108_2007.pdf [2010, September 2]
- Department of Foreign Affairs and International Trade (DFAIT). Human Security: Safety for People in a Changing World. [Online]. 1999. Available from: <http://summit-americas.org/Canada/HumanSecurity-english.htm> [2008, October 12]
- Deudney, D. The Case against Linking Environmental Degradation and National Security. Millennium 19, 3 (Winter 1990): 76-461.
- Dorn, W. Human Security: An Overview. [Online]. Available from: <http://waterdorn.org/presentations/23> [2010, September 7]
- Drewnowski, J. On Measuring and Planning the Quality of Life. The Hague: Mouton, 1974.
- Ford, N., Wilson, D., Chaves, G.C., Lotrowska, M., and Kiltiwachakul, K. Sustaining Access to Antiretroviral Therapy in the Less-Developed World: Lesson from Brazil and Thailand. AIDS 21,4 (2007): S21-S29.
- Friedman, M. Capitalism and Freedom. Chicago: The University of Chicago Press, 1967.
- Gaay Fortman, B. de. Rights-Based Approaches: Any New Thing under the Sun. [Online]. 2000. Available from: <http://igitur-archive.library.uu.nl/CERES/2009-0806-200124/UUindex.html> [2010, February 14]
- Galthung, J. Violence, Peace and Peace Research. Journal of Peace Research 6 (1969): 167-191.
- Galvão, J. Access to Antiretroviral Drugs in Brazil. Lancet 360 (2002): 1862-1865.
- Galvão, J. Brazil and Access to HIV/AIDs Drugs: A Question of Human Rights and Public Health. American Journal of Public Health 95,7 (July 2005): 1110-1116.
- Grayson, K. A. Challenge to Power over Knowledge of Traditional Security Studies. Security Dialogue 35, 3 (2004): 357.

- Grubb, P. W. Patents for Chemicals, Pharmaceuticals and Biotechnology: Fundamental of Global Law, Practice and Strategy. 4th ed. Great Britain: Oxford University Press, 2004.
- Hampson, F., Daudelin, J., Hay, J., Reid, H., and Martin, T. Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Haq, M. Reflections on Human Development. New York: Oxford University Press, 1995.
- Hayek, F. A. The Road to Serfdom. Chicago: University of Chicago Press, 1944.
- Health Gap Global Access Project. Fact Sheet: Changes to India's Patents Act and Access to Affordable Generic Medicines after January 1, 2005. [Online]. n.a. Available from: http://www.healthgap.org/press_releases/04/121404_HGAP_FS_INDIA_patent.pdf [2010, October 15]
- Hestermeyer, H. Human Rights and the WTO: The Case of Patents and Access to Medicine. Great Britain: Oxford University Press, 2007.
- Holsti, K.J. The Coming Chaos? Armed Conflict in the World's Periphery. In T.V. Paul and John A. Hall (eds.), International Order and the Future of World Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- India's Department of Industrial Policy and Promotion. Discussion Paper on Compulsory Licensing. [Online]. 2010. Available from: <http://www.section27.org.za/wp-content/uploads/2010/10/DIPPdiscussionPaper.pdf> [2010, October 15]
- Indian Patent Office. Manual of Patent Practice and Procedure. [Online]. 2005. Available from: <http://patentoffice.nic.in/ipr/patent/manual-2052005.pdf> [2011, February 10]
- Jain, D. Access to Drugs in India: Exploration of Compulsory Licensing as an Effective Tool. [Online]. 2009. Available from: <http://www.law.harvard.edu/programs/petrie-florence/PDFs/jain2.pdf> [2010, October 15]
- Jane, D. M. Security Issues in the Post-Cold War World. Cheltenham: Edward Elgar, 1996.
- Kaldor, M. Human security: Reflections on globalization and intervention. Cambridge, U.K.: Malden, Mass: Polity Press, 2007.

- Kamolrat Chotesungnoen. Politics and Bureaucracy behind Thai Government's Issuance of Compulsory Licensing (CL). Master's Thesis, International Development Studies Faculty of Political Science Chulalongkorn University, 2007.
- Keizo, O. Opening Remarks by Prime Minister Obuchi at an Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow. [Online]. n.a. Available from: <http://www.mofa.go.jp/policy/culture/intellectual/asia9812.html> [2008, December 12]
- Kermani, P. The Human Security Paradigm Shift: From an Expansion of Security to an Extension of Human Rights. Human Security Journal 1 (April 2006): 24-34.
- Kerr, P. Human Security. In Alan Collins (ed.), Contemporary Security Studies, pp. 91-108. New York: Oxford University Press, 2007.
- Krause, K., and Williams, M.C. Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. Mershon International Studies Review 40, 2 (October 1996): 54-229.
- Krause, K., and Williams, M.C. (eds.), Critical Security Studies: Concepts and Cases. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
- Levy, M. Is the Environment a National Security Issue?. International Security 20, 2 (Fall 1995): 35-62.
- Love, J.P. Recent Examples of the Use of Compulsory Licenses on Patent. [Online]. 2007. Available from: http://keionline.org/misc-docs/recent _ cls _ 8mar07.pdf [2009, May 18]
- Lusk, M. W., and Hoff, M.D. Sustainable Social Development. Social Development Issues. 16, 3 (1994): 19-32.
- MacFarlane, S.N., and Khong, Y.F. Human Security and the UN: A Critical History. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006.
- Médecins Sans Frontières. Forcing Patients to Pay for AIDS Care Endangers Treatment Success. [Online]. n.a. Available from: <http://www.doctorswithoutborders.org/press/ release.cfm?id= 1639> [2010, October18]

- Ministério da Saúde. Brasil decreta licenciamento compulsorio do Efavirenz. [Online]. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/aplicacoes/noticias_detalle.cfm?co_seq_noticia = 29717 [2010, October 5]
- Ministério das Relações Exteriores e do Ministério da Saúde,. Início de processo de licenciamento compulsório de anti – retroviral. [Online]. Available from: <http://www.itamaraty.gov.br/sala-de-imprensa/notas-a-imprensa/2007/04/25/inicio-de-processo-de-licenciamento-compulsorio-de> [2010, October 5]
- Mueller, J.M. Taking TRIPs India – Novartis, Patent Law, and Access to Medicines. The New England Journal of Medicine (2007): 541-543.
- Mueller, J.M. The Tiger Awakens: The Tumultuous Transformation of India's Patent System and the Rise of Indian Pharmaceutical Innovation. University of Pittsburgh Law Review 68,491 (2007): 491 – 641.
- Musungu, S.F., and Oh, C. The Use of Flexibilities in TRIPs by Developing Countries : Can They Promote Access to Medicine?. Geneva: South Centre, 2006.
- National STD and AIDs Program. Targets and Commitments made by the Member-States at the United Nation General Assembly Special Session on HIV/AIDS. [Online]. 2008. Available from: http://data.unaids.org/pub/Report/2008/brazil_2008_country_progress_report_en.pdf. [2010, October 5]
- National STD and AIDs Program. Targets and Commitments made by the Member-States at the United Nation General Assembly Special Session on HIV/AIDS. [Online]. UNGASS-HIVAIDS. Available from: http://data.unaids.org/pub/Report/2008/brazil_2008_country_progress_report_en.pdf. [2010, October 5]
- Nef, J. Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment. 2nd ed. Canada: International Research Development Centre, 1999. [Online]. Available from: http://www.idrc.ca/en/ev-9383-201-1-DO_TOPIC.html [2009, November 18]
- Newman, E. Human Security and Constructivism. International Studies Perspectives 2 (2001): 239-251. [Online]. Available from: <http://people.cas.sc.edu/coate/Readings/Newman.pdf> [2009, March 10]

- Nozick, R. Anarchy, State, and Utopia. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974.
- Oberleitner, G. Human Security and Human Rights. [Online]. 2002. Available from:
http://www.hs-perspectives.etc-graz.at/typo3/fileadmin/user_upload/ETC-Hauptseite/publikationen/Occasional_papers/Human_Security_occasional_paper.pdf [2009, February 16]
- Odell, J.S., and Sell, S.K. Reframing the Issue: The WTO Coalition on Intellectual Property and Public Health, 2001. [Online]. 2003. Available from:
<http://www.ppl.nl/bibliographies/wto/files/7199.pdf> [2010, September 1]
- Orem, D.E. Nursing: Concepts of Practice. New York: McGraw – Hill, 1985.
- Owen, T. Challenge and Opportunities for Defining and Measuring Human Security. Human Rights, Human Security and Disarmament 3 (2004): 15-24.
- Owen, T. Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold – Based Definition. Security Dialogue 35 (2004): 373-387.
- Paris, R. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?. International Security 26,2 (Fall 2001): 87-102.
- Piot, P. Letter to Minister of Public Health of Thailand, dated 26 December 2006. Geneva: UNAIDS, 2006.
- Portaria No. 866 / GM, Diário Oficial, República Federativa de Brazil, n° 79, DOU, 24/4/2007. [Online]. 2007. Available from: http://portal.saude.gov.br/portal/arquivos/pdf/portaria886_2007.pdf [2010, September 2]
- Q&A from the Brazilian MoH on the Efavirenz CL. [Online]. 2007. Available from: <http://lists.essential.org/pipermail/ip-health/2007-April/011029.html> [2010, October 5]
- Ramcharan, B. Human Rights and Human Security. The Hague: Nijhoff Publishers, 2002.
- Ranjit Devraj. India Caught in Drug Patent Trap. [Online]. 2001. Available from:
<http://atimes.com/ind-pak/CJ25Df01.html>. [2011, April 24]
- Rosina, M.S., Wang, D., and Campas, T.C. Access to Medicine: Pharmaceutical Patents

- and the Right to Health. In Lea Shaver (ed.), Access to Knowledge in Brazil: New Research on Intellectual Property, Innovation and Development. [Online]. Available from: http://www.law.yale.edu/documents/pdf/ISP/A2KBrazil_bkmk.pdf [2010, October 5]
- Rothschild, E. What is Security?. Daedalus 124, 3 (Summer 1995): 53-98.
- Rummel, R. Death by Government. New Brunswick, N.J.: Transactions Press, 1994.
- Seidensticker, E. Human Security, Human Rights, and Human Development. [Online]. 2002. Available from: <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/0203harvard.html> [2009, February 16]
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Online]. 2001. Available from: <http://plato.stanford.edu/entries/nationalism/> [2010, July 3]
- Stoett, P. Human and Global Security: An Exploration of Terms. Toronto: University of Toronto Press, 1999.
- Streeten, P. Basic Needs: Some Issues. World Development 6,3 (1978): 411-421.
- Suhrke, A. Human Security and the Interests of States. Security Dialogue 30,3 (1999): 265-276.
- Tadjbakhsh, S., and Chenoy, A.M. Human Security: Concepts and Implications. New York: Routledge, 2007.
- Tantivess, S., Kessomboon, N., and Laongbua C. Introducing Government Use of Patents on Essential Medicines in Thailand, 2006-2007: Policy Analysis with Key Lessons Learned and Recommendations. Nonthaburi: International Health Policy, Thailand, 2008.
- Thakur, R., and Newman, E. Broadening Asia's security discourse and agenda : political, social, and environmental perspectives. Tokyo: United Nations University Press, 2004.
- The Nation. Doubts over Abbott's Lastest AIDS Drug Claim. [Online]. n.a. Available from: <http://eng.moph.go.th/ContentDetails.php?intContentID=16014&strOrgID=00100> 2002 [2011, April 24]

- The Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change. [A More Secure World: Our Shared Responsibility](#). [Online]. Available from:
<http://www.un.org/secureworld/> [2010, June 18]
- Ullman, R. Redefining Security. [International Security](#) 8, 1 (Summer 1983): 129-153.
- UNCTAD – ICTSD. [Resource Book on TRIPS and Development](#). New York: Cambridge University Press, 2005.
- United Nations. [The Universal Declaration of Human Rights](#). [Online]. n.a. Available from: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> [2011, April 24]
- United Nations Development Program. [Human Development Report 1994](#). New York: Oxford University Press, 1994.
- UNESCO. [Quality of Life Improvement Programmes](#). [Online]. 1993. Available from: http://unesco.Unesco.org/images/0012/001263/126321_e.pdf [2011, February 3]
- U.S. Commercial Service. [GSP Announcement US Embassy, 2007](#). [Online]. 2007. Available from: <http://www.buyusa.gov/thailand/th/1.html> [2011, April 24]
- Velásquez, G., et al. [Improving Access to Medicines in Thailand: The use of TRIPS Flexibilities](#), Report of a WHO Mission, 31 January to 6 February 2008. Bangkok: WHO Mission, 2008.
- [Workshop on Relationship between Human Rights and Human Security](#). [Online]. Available from: <http://www.humansecuritychs.org/activities/ovtreach/sanjosedec.pdf> [2009, February 16]
- World Health Organization. [Public Health, Innovation and Intellectual Property Sixtieth World Health Assembly](#) .[Online]. 2007. Available from: http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA60/A60_R30-en.pdf [2011, April 23]
- World Trade Organization. [Ministerial Declaration](#). [Online]. 2001. Available from: http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm [2010, September 1]

- World Trade Organization. Implementation of Paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health: Decision of 30 August 2003. [Online]. 2003. Available from: http://www.who.int/medicines/areas/policy/WT_L_540_e.pdf [2010, April 8]
- World Trade Organization. Understanding the WTO. 3rd ed. Geneva: World Trade Organization, 2005.
- World Trade Organization. Patents and Health: WTO Receives First Notification under 'Paragraph 6 System'. [Online]. 2007. Available from: http://www.WTO.org/english/news_e/news07_e/public_health_july07_e.htm. [2010, September 2]
- World Trade Organization General Council Decision. Implementation of Paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPs Agreement and Public Health. [Online]. 2003. Available from: http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/implem_para6_e.htm [2010, September 2]
- Zhan, L. Quality of Life: Conceptual and Measurement Issues. Journal of Advanced Nursing 17, 7 (July 1992): 795 – 800.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

**AGREEMENT ON TRADE-RELATED ASPECTS OF
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS**

PART I GENERAL PROVISIONS AND BASIC PRINCIPLES

PART II STANDARDS CONCERNING THE AVAILABILITY, SCOPE AND USE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

1. Copyright and Related Rights
2. Trademarks
3. Geographical Indications
4. Industrial Designs
5. Patents
6. Layout-Designs (Topographies) of Integrated Circuits
7. Protection of Undisclosed Information
8. Control of Anti-Competitive Practices in Contractual Licences

PART III ENFORCEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

1. General Obligations
2. Civil and Administrative Procedures and Remedies
3. Provisional Measures
4. Special Requirements Related to Border Measures
5. Criminal Procedures

PART IV ACQUISITION AND MAINTENANCE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AND RELATED *INTER-PARTES* PROCEDURES

PART V DISPUTE PREVENTION AND SETTLEMENT

PART VI TRANSITIONAL ARRANGEMENTS

PART VII INSTITUTIONAL ARRANGEMENTS; FINAL PROVISIONS

**AGREEMENT ON TRADE-RELATED ASPECTS OF
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS**

Members,

Desiring to reduce distortions and impediments to international trade, and taking into account the need to promote effective and adequate protection of intellectual property rights, and to ensure that measures and procedures to enforce intellectual property rights do not themselves become barriers to legitimate trade;

Recognizing, to this end, the need for new rules and disciplines concerning:

- (a) the applicability of the basic principles of GATT 1994 and of relevant international intellectual property agreements or conventions;
- (b) the provision of adequate standards and principles concerning the availability, scope and use of trade-related intellectual property rights;
- (c) the provision of effective and appropriate means for the enforcement of trade-related intellectual property rights, taking into account differences in national legal systems;
- (d) the provision of effective and expeditious procedures for the multilateral prevention and settlement of disputes between governments; and
- (e) transitional arrangements aiming at the fullest participation in the results of the negotiations;

Recognizing the need for a multilateral framework of principles, rules and disciplines dealing with international trade in counterfeit goods;

Recognizing that intellectual property rights are private rights;

Recognizing the underlying public policy objectives of national systems for the protection of intellectual property, including developmental and technological objectives;

Recognizing also the special needs of the least-developed country Members in respect of maximum flexibility in the domestic implementation of laws and regulations in order to enable them to create a sound and viable technological base;

Emphasizing the importance of reducing tensions by reaching strengthened commitments to resolve disputes on trade-related intellectual property issues through multilateral procedures;

Desiring to establish a mutually supportive relationship between the WTO and the World Intellectual Property Organization (referred to in this Agreement as "WIPO") as well as other relevant international organizations;

Hereby agree as follows:

PART I

GENERAL PROVISIONS AND BASIC PRINCIPLES

Article 1

Nature and Scope of Obligations

1. Members shall give effect to the provisions of this Agreement. Members may, but shall not be obliged to, implement in their law more extensive protection than is required by this Agreement, provided that such protection does not contravene the provisions of this Agreement. Members shall be free to determine the appropriate method of implementing the provisions of this Agreement within their own legal system and practice.
2. For the purposes of this Agreement, the term "intellectual property" refers to all categories of intellectual property that are the subject of Sections 1 through 7 of Part II.
3. Members shall accord the treatment provided for in this Agreement to the nationals of other Members.¹ In respect of the relevant intellectual property right, the nationals of other Members shall be understood as those natural or legal persons that would meet the criteria for eligibility for protection provided for in the Paris Convention (1967), the Berne Convention (1971), the Rome Convention and the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits, were all Members of the WTO members of those conventions.² Any Member availing itself of the possibilities provided in paragraph 3 of Article 5 or paragraph 2 of Article 6 of the Rome Convention shall make a notification as foreseen in those provisions to the Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (the "Council for TRIPS").

Article 2

Intellectual Property Conventions

1. In respect of Parts II, III and IV of this Agreement, Members shall comply with Articles 1 through 12, and Article 19, of the Paris Convention (1967).
2. Nothing in Parts I to IV of this Agreement shall derogate from existing obligations that Members may have to each other under the Paris Convention, the Berne Convention, the Rome Convention and the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits.

Article 3

National Treatment

---

¹ When "nationals" are referred to in this Agreement, they shall be deemed, in the case of a separate customs territory Member of the WTO, to mean persons, natural or legal, who are domiciled or who have a real and effective industrial or commercial establishment in that customs territory.

² In this Agreement, "Paris Convention" refers to the Paris Convention for the Protection of Industrial Property; "Paris Convention (1967)" refers to the Stockholm Act of this Convention of 14 July 1967. "Berne Convention" refers to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works; "Berne Convention (1971)" refers to the Paris Act of this Convention of 24 July 1971. "Rome Convention" refers to the International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations, adopted at Rome on 26 October 1961. "Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits" (IPIC Treaty) refers to the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits, adopted at Washington on 26 May 1989. "WTO Agreement" refers to the Agreement Establishing the WTO.

1. Each Member shall accord to the nationals of other Members treatment no less favourable than that it accords to its own nationals with regard to the protection³ of intellectual property, subject to the exceptions already provided in, respectively, the Paris Convention (1967), the Berne Convention (1971), the Rome Convention or the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits. In respect of performers, producers of phonograms and broadcasting organizations, this obligation only applies in respect of the rights provided under this Agreement. Any Member availing itself of the possibilities provided in Article 6 of the Berne Convention (1971) or paragraph 1(b) of Article 16 of the Rome Convention shall make a notification as foreseen in those provisions to the Council for TRIPS.

2. Members may avail themselves of the exceptions permitted under paragraph 1 in relation to judicial and administrative procedures, including the designation of an address for service or the appointment of an agent within the jurisdiction of a Member, only where such exceptions are necessary to secure compliance with laws and regulations which are not inconsistent with the provisions of this Agreement and where such practices are not applied in a manner which would constitute a disguised restriction on trade.

Article 4

Most-Favoured-Nation Treatment

With regard to the protection of intellectual property, any advantage, favour, privilege or immunity granted by a Member to the nationals of any other country shall be accorded immediately and unconditionally to the nationals of all other Members. Exempted from this obligation are any advantage, favour, privilege or immunity accorded by a Member:

- (a) deriving from international agreements on judicial assistance or law enforcement of a general nature and not particularly confined to the protection of intellectual property;
- (b) granted in accordance with the provisions of the Berne Convention (1971) or the Rome Convention authorizing that the treatment accorded be a function not of national treatment but of the treatment accorded in another country;
- (c) in respect of the rights of performers, producers of phonograms and broadcasting organizations not provided under this Agreement;
- (d) deriving from international agreements related to the protection of intellectual property which entered into force prior to the entry into force of the WTO Agreement, provided that such agreements are notified to the Council for TRIPS and do not constitute an arbitrary or unjustifiable discrimination against nationals of other Members.

Article 5

---

³ For the purposes of Articles 3 and 4, "protection" shall include matters affecting the availability, acquisition, scope, maintenance and enforcement of intellectual property rights as well as those matters affecting the use of intellectual property rights specifically addressed in this Agreement.

*Multilateral Agreements on Acquisition or
Maintenance of Protection*

The obligations under Articles 3 and 4 do not apply to procedures provided in multilateral agreements concluded under the auspices of WIPO relating to the acquisition or maintenance of intellectual property rights.

Article 6

Exhaustion

For the purposes of dispute settlement under this Agreement, subject to the provisions of Articles 3 and 4 nothing in this Agreement shall be used to address the issue of the exhaustion of intellectual property rights.

Article 7

Objectives

The protection and enforcement of intellectual property rights should contribute to the promotion of technological innovation and to the transfer and dissemination of technology, to the mutual advantage of producers and users of technological knowledge and in a manner conducive to social and economic welfare, and to a balance of rights and obligations.

Article 8

Principles

1. Members may, in formulating or amending their laws and regulations, adopt measures necessary to protect public health and nutrition, and to promote the public interest in sectors of vital importance to their socio-economic and technological development, provided that such measures are consistent with the provisions of this Agreement.
2. Appropriate measures, provided that they are consistent with the provisions of this Agreement, may be needed to prevent the abuse of intellectual property rights by right holders or the resort to practices which unreasonably restrain trade or adversely affect the international transfer of technology.

PART II

STANDARDS CONCERNING THE AVAILABILITY, SCOPE
AND USE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

SECTION 1: COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

Article 9

Relation to the Berne Convention

1. Members shall comply with Articles 1 through 21 of the Berne Convention (1971) and the Appendix thereto. However, Members shall not have rights or obligations under this Agreement in respect of the rights conferred under Article 6*bis* of that Convention or of the rights derived therefrom.
2. Copyright protection shall extend to expressions and not to ideas, procedures, methods of operation or mathematical concepts as such.

Article 10

Computer Programs and Compilations of Data

1. Computer programs, whether in source or object code, shall be protected as literary works under the Berne Convention (1971).
2. Compilations of data or other material, whether in machine readable or other form, which by reason of the selection or arrangement of their contents constitute intellectual creations shall be protected as such. Such protection, which shall not extend to the data or material itself, shall be without prejudice to any copyright subsisting in the data or material itself.

Article 11

Rental Rights

In respect of at least computer programs and cinematographic works, a Member shall provide authors and their successors in title the right to authorize or to prohibit the commercial rental to the public of originals or copies of their copyright works. A Member shall be excepted from this obligation in respect of cinematographic works unless such rental has led to widespread copying of such works which is materially impairing the exclusive right of reproduction conferred in that Member on authors and their successors in title. In respect of computer programs, this obligation does not apply to rentals where the program itself is not the essential object of the rental.

Article 12

Term of Protection

Whenever the term of protection of a work, other than a photographic work or a work of applied art, is calculated on a basis other than the life of a natural person, such term shall be no less than 50 years from the end of the calendar year of authorized publication, or, failing such authorized publication within 50 years from the making of the work, 50 years from the end of the calendar year of making.

Article 13

Limitations and Exceptions

Members shall confine limitations or exceptions to exclusive rights to certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder.

Article 14

Protection of Performers, Producers of Phonograms (Sound Recordings) and Broadcasting Organizations

1. In respect of a fixation of their performance on a phonogram, performers shall have the possibility of preventing the following acts when undertaken without their authorization: the fixation of their unfixed performance and the reproduction of such fixation. Performers shall also have the possibility of preventing the following acts when undertaken without their authorization: the broadcasting by wireless means and the communication to the public of their live performance.
2. Producers of phonograms shall enjoy the right to authorize or prohibit the direct or indirect reproduction of their phonograms.
3. Broadcasting organizations shall have the right to prohibit the following acts when undertaken without their authorization: the fixation, the reproduction of fixations, and the rebroadcasting by wireless means of broadcasts, as well as the communication to the public of television broadcasts of the same. Where Members do not grant such rights to broadcasting organizations, they shall provide owners of copyright in the subject matter of broadcasts with the possibility of preventing the above acts, subject to the provisions of the Berne Convention (1971).
4. The provisions of Article 11 in respect of computer programs shall apply *mutatis mutandis* to producers of phonograms and any other right holders in phonograms as determined in a Member's law. If on 15 April 1994 a Member has in force a system of equitable remuneration of right holders in respect of the rental of phonograms, it may maintain such system provided that the commercial rental of phonograms is not giving rise to the material impairment of the exclusive rights of reproduction of right holders.
5. The term of the protection available under this Agreement to performers and producers of phonograms shall last at least until the end of a period of 50 years computed from the end of the calendar year in which the fixation was made or the performance took place. The term of protection granted pursuant to paragraph 3 shall last for at least 20 years from the end of the calendar year in which the broadcast took place.
6. Any Member may, in relation to the rights conferred under paragraphs 1, 2 and 3, provide for conditions, limitations, exceptions and reservations to the extent permitted by the Rome Convention. However, the provisions of Article 18 of the Berne Convention (1971)

shall also apply, *mutatis mutandis*, to the rights of performers and producers of phonograms in phonograms.

SECTION 2: TRADEMARKS

Article 15

Protectable Subject Matter

1. Any sign, or any combination of signs, capable of distinguishing the goods or services of one undertaking from those of other undertakings, shall be capable of constituting a trademark. Such signs, in particular words including personal names, letters, numerals, figurative elements and combinations of colours as well as any combination of such signs, shall be eligible for registration as trademarks. Where signs are not inherently capable of distinguishing the relevant goods or services, Members may make registrability depend on distinctiveness acquired through use. Members may require, as a condition of registration, that signs be visually perceptible.
2. Paragraph 1 shall not be understood to prevent a Member from denying registration of a trademark on other grounds, provided that they do not derogate from the provisions of the Paris Convention (1967).
3. Members may make registrability depend on use. However, actual use of a trademark shall not be a condition for filing an application for registration. An application shall not be refused solely on the ground that intended use has not taken place before the expiry of a period of three years from the date of application.
4. The nature of the goods or services to which a trademark is to be applied shall in no case form an obstacle to registration of the trademark.
5. Members shall publish each trademark either before it is registered or promptly after it is registered and shall afford a reasonable opportunity for petitions to cancel the registration. In addition, Members may afford an opportunity for the registration of a trademark to be opposed.

Article 16

Rights Conferred

1. The owner of a registered trademark shall have the exclusive right to prevent all third parties not having the owner's consent from using in the course of trade identical or similar signs for goods or services which are identical or similar to those in respect of which the trademark is registered where such use would result in a likelihood of confusion. In case of the use of an identical sign for identical goods or services, a likelihood of confusion shall be presumed. The rights described above shall not prejudice any existing prior rights, nor shall they affect the possibility of Members making rights available on the basis of use.

2. Article 6bis of the Paris Convention (1967) shall apply, *mutatis mutandis*, to services. In determining whether a trademark is well-known, Members shall take account of the knowledge of the trademark in the relevant sector of the public, including knowledge in the Member concerned which has been obtained as a result of the promotion of the trademark.

3. Article 6bis of the Paris Convention (1967) shall apply, *mutatis mutandis*, to goods or services which are not similar to those in respect of which a trademark is registered, provided that use of that trademark in relation to those goods or services would indicate a connection between those goods or services and the owner of the registered trademark and provided that the interests of the owner of the registered trademark are likely to be damaged by such use.

Article 17

Exceptions

Members may provide limited exceptions to the rights conferred by a trademark, such as fair use of descriptive terms, provided that such exceptions take account of the legitimate interests of the owner of the trademark and of third parties.

Article 18

Term of Protection

Initial registration, and each renewal of registration, of a trademark shall be for a term of no less than seven years. The registration of a trademark shall be renewable indefinitely.

Article 19

Requirement of Use

1. If use is required to maintain a registration, the registration may be cancelled only after an uninterrupted period of at least three years of non-use, unless valid reasons based on the existence of obstacles to such use are shown by the trademark owner. Circumstances arising independently of the will of the owner of the trademark which constitute an obstacle to the use of the trademark, such as import restrictions on or other government requirements for goods or services protected by the trademark, shall be recognized as valid reasons for non-use.

2. When subject to the control of its owner, use of a trademark by another person shall be recognized as use of the trademark for the purpose of maintaining the registration.

Article 20

Other Requirements

The use of a trademark in the course of trade shall not be unjustifiably encumbered by special requirements, such as use with another trademark, use in a special form or use in a manner detrimental to its capability to distinguish the goods or services of one undertaking from those of other undertakings. This will not preclude a requirement prescribing the use of the trademark identifying the undertaking producing the goods or services along with, but without linking it to, the trademark distinguishing the specific goods or services in question of that undertaking.

Article 21

Licensing and Assignment

Members may determine conditions on the licensing and assignment of trademarks, it being understood that the compulsory licensing of trademarks shall not be permitted and that the owner of a registered trademark shall have the right to assign the trademark with or without the transfer of the business to which the trademark belongs.

SECTION 3: GEOGRAPHICAL INDICATIONS

Article 22

Protection of Geographical Indications

1. Geographical indications are, for the purposes of this Agreement, indications which identify a good as originating in the territory of a Member, or a region or locality in that territory, where a given quality, reputation or other characteristic of the good is essentially attributable to its geographical origin.
2. In respect of geographical indications, Members shall provide the legal means for interested parties to prevent:
  - (a) the use of any means in the designation or presentation of a good that indicates or suggests that the good in question originates in a geographical area other than the true place of origin in a manner which misleads the public as to the geographical origin of the good;
  - (b) any use which constitutes an act of unfair competition within the meaning of Article 10*bis* of the Paris Convention (1967).
3. A Member shall, *ex officio* if its legislation so permits or at the request of an interested party, refuse or invalidate the registration of a trademark which contains or consists of a geographical indication with respect to goods not originating in the territory indicated, if use of the indication in the trademark for such goods in that Member is of such a nature as to mislead the public as to the true place of origin.
4. The protection under paragraphs 1, 2 and 3 shall be applicable against a geographical indication which, although literally true as to the territory, region or locality in which the goods originate, falsely represents to the public that the goods originate in another territory.

Article 23

Additional Protection for Geographical Indications for Wines and Spirits

1. Each Member shall provide the legal means for interested parties to prevent use of a geographical indication identifying wines for wines not originating in the place indicated by the geographical indication in question or identifying spirits for spirits not originating in the place indicated by the geographical indication in question, even where the true origin of the goods is indicated or the geographical indication is used in translation or accompanied by expressions such as "kind", "type", "style", "imitation" or the like.⁴
2. The registration of a trademark for wines which contains or consists of a geographical indication identifying wines or for spirits which contains or consists of a geographical indication identifying spirits shall be refused or invalidated, *ex officio* if a Member's legislation so permits or at the request of an interested party, with respect to such wines or spirits not having this origin.
3. In the case of homonymous geographical indications for wines, protection shall be accorded to each indication, subject to the provisions of paragraph 4 of Article 22. Each Member shall determine the practical conditions under which the homonymous indications in question will be differentiated from each other, taking into account the need to ensure equitable treatment of the producers concerned and that consumers are not misled.
4. In order to facilitate the protection of geographical indications for wines, negotiations shall be undertaken in the Council for TRIPS concerning the establishment of a multilateral system of notification and registration of geographical indications for wines eligible for protection in those Members participating in the system.

Article 24

International Negotiations; Exceptions

1. Members agree to enter into negotiations aimed at increasing the protection of individual geographical indications under Article 23. The provisions of paragraphs 4 through 8 below shall not be used by a Member to refuse to conduct negotiations or to conclude bilateral or multilateral agreements. In the context of such negotiations, Members shall be willing to consider the continued applicability of these provisions to individual geographical indications whose use was the subject of such negotiations.
2. The Council for TRIPS shall keep under review the application of the provisions of this Section; the first such review shall take place within two years of the entry into force of the WTO Agreement. Any matter affecting the compliance with the obligations under these provisions may be drawn to the attention of the Council, which, at the request of a Member, shall consult with any Member or Members in respect of such matter in respect of which it

---

⁴ Notwithstanding the first sentence of Article 42, Members may, with respect to these obligations, instead provide for enforcement by administrative action.

has not been possible to find a satisfactory solution through bilateral or plurilateral consultations between the Members concerned. The Council shall take such action as may be agreed to facilitate the operation and further the objectives of this Section.

3. In implementing this Section, a Member shall not diminish the protection of geographical indications that existed in that Member immediately prior to the date of entry into force of the WTO Agreement.

4. Nothing in this Section shall require a Member to prevent continued and similar use of a particular geographical indication of another Member identifying wines or spirits in connection with goods or services by any of its nationals or domiciliaries who have used that geographical indication in a continuous manner with regard to the same or related goods or services in the territory of that Member either (a) for at least 10 years preceding 15 April 1994 or (b) in good faith preceding that date.

5. Where a trademark has been applied for or registered in good faith, or where rights to a trademark have been acquired through use in good faith either:

- (a) before the date of application of these provisions in that Member as defined in Part VI; or
- (b) before the geographical indication is protected in its country of origin;

measures adopted to implement this Section shall not prejudice eligibility for or the validity of the registration of a trademark, or the right to use a trademark, on the basis that such a trademark is identical with, or similar to, a geographical indication.

6. Nothing in this Section shall require a Member to apply its provisions in respect of a geographical indication of any other Member with respect to goods or services for which the relevant indication is identical with the term customary in common language as the common name for such goods or services in the territory of that Member. Nothing in this Section shall require a Member to apply its provisions in respect of a geographical indication of any other Member with respect to products of the vine for which the relevant indication is identical with the customary name of a grape variety existing in the territory of that Member as of the date of entry into force of the WTO Agreement.

7. A Member may provide that any request made under this Section in connection with the use or registration of a trademark must be presented within five years after the adverse use of the protected indication has become generally known in that Member or after the date of registration of the trademark in that Member provided that the trademark has been published by that date, if such date is earlier than the date on which the adverse use became generally known in that Member, provided that the geographical indication is not used or registered in bad faith.

8. The provisions of this Section shall in no way prejudice the right of any person to use, in the course of trade, that person's name or the name of that person's predecessor in business, except where such name is used in such a manner as to mislead the public.

9. There shall be no obligation under this Agreement to protect geographical indications which are not or cease to be protected in their country of origin, or which have fallen into disuse in that country.

SECTION 4: INDUSTRIAL DESIGNS

Article 25

Requirements for Protection

1. Members shall provide for the protection of independently created industrial designs that are new or original. Members may provide that designs are not new or original if they do not significantly differ from known designs or combinations of known design features. Members may provide that such protection shall not extend to designs dictated essentially by technical or functional considerations.
2. Each Member shall ensure that requirements for securing protection for textile designs, in particular in regard to any cost, examination or publication, do not unreasonably impair the opportunity to seek and obtain such protection. Members shall be free to meet this obligation through industrial design law or through copyright law.

Article 26

Protection

1. The owner of a protected industrial design shall have the right to prevent third parties not having the owner's consent from making, selling or importing articles bearing or embodying a design which is a copy, or substantially a copy, of the protected design, when such acts are undertaken for commercial purposes.
2. Members may provide limited exceptions to the protection of industrial designs, provided that such exceptions do not unreasonably conflict with the normal exploitation of protected industrial designs and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the owner of the protected design, taking account of the legitimate interests of third parties.
3. The duration of protection available shall amount to at least 10 years.

SECTION 5: PATENTS

Article 27

Patentable Subject Matter

1. Subject to the provisions of paragraphs 2 and 3, patents shall be available for any inventions, whether products or processes, in all fields of technology, provided that they are

new, involve an inventive step and are capable of industrial application.⁵ Subject to paragraph 4 of Article 65, paragraph 8 of Article 70 and paragraph 3 of this Article, patents shall be available and patent rights enjoyable without discrimination as to the place of invention, the field of technology and whether products are imported or locally produced.

2. Members may exclude from patentability inventions, the prevention within their territory of the commercial exploitation of which is necessary to protect *ordre public* or morality, including to protect human, animal or plant life or health or to avoid serious prejudice to the environment, provided that such exclusion is not made merely because the exploitation is prohibited by their law.

3. Members may also exclude from patentability:

- (a) diagnostic, therapeutic and surgical methods for the treatment of humans or animals;
- (b) plants and animals other than micro-organisms, and essentially biological processes for the production of plants or animals other than non-biological and microbiological processes. However, Members shall provide for the protection of plant varieties either by patents or by an effective *sui generis* system or by any combination thereof. The provisions of this subparagraph shall be reviewed four years after the date of entry into force of the WTO Agreement.

Article 28

Rights Conferred

1. A patent shall confer on its owner the following exclusive rights:

- (a) where the subject matter of a patent is a product, to prevent third parties not having the owner's consent from the acts of: making, using, offering for sale, selling, or importing⁶ for these purposes that product;
- (b) where the subject matter of a patent is a process, to prevent third parties not having the owner's consent from the act of using the process, and from the acts of: using, offering for sale, selling, or importing for these purposes at least the product obtained directly by that process.

2. Patent owners shall also have the right to assign, or transfer by succession, the patent and to conclude licensing contracts.

Article 29

---

⁵ For the purposes of this Article, the terms "inventive step" and "capable of industrial application" may be deemed by a Member to be synonymous with the terms "non-obvious" and "useful" respectively.

⁶ This right, like all other rights conferred under this Agreement in respect of the use, sale, importation or other distribution of goods, is subject to the provisions of Article 6.

Conditions on Patent Applicants

1. Members shall require that an applicant for a patent shall disclose the invention in a manner sufficiently clear and complete for the invention to be carried out by a person skilled in the art and may require the applicant to indicate the best mode for carrying out the invention known to the inventor at the filing date or, where priority is claimed, at the priority date of the application.
2. Members may require an applicant for a patent to provide information concerning the applicant's corresponding foreign applications and grants.

Article 30

Exceptions to Rights Conferred

Members may provide limited exceptions to the exclusive rights conferred by a patent, provided that such exceptions do not unreasonably conflict with a normal exploitation of the patent and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the patent owner, taking account of the legitimate interests of third parties.

Article 31

Other Use Without Authorization of the Right Holder

Where the law of a Member allows for other use⁷ of the subject matter of a patent without the authorization of the right holder, including use by the government or third parties authorized by the government, the following provisions shall be respected:

- (a) authorization of such use shall be considered on its individual merits;
- (b) such use may only be permitted if, prior to such use, the proposed user has made efforts to obtain authorization from the right holder on reasonable commercial terms and conditions and that such efforts have not been successful within a reasonable period of time. This requirement may be waived by a Member in the case of a national emergency or other circumstances of extreme urgency or in cases of public non-commercial use. In situations of national emergency or other circumstances of extreme urgency, the right holder shall, nevertheless, be notified as soon as reasonably practicable. In the case of public non-commercial use, where the government or contractor, without making a patent search, knows or has demonstrable grounds to know that a valid patent is or will be used by or for the government, the right holder shall be informed promptly;
- (c) the scope and duration of such use shall be limited to the purpose for which it was authorized, and in the case of semi-conductor technology shall only be

---

⁷ "Other use" refers to use other than that allowed under Article 30.

for public non-commercial use or to remedy a practice determined after judicial or administrative process to be anti-competitive;

- (d) such use shall be non-exclusive;
- (e) such use shall be non-assignable, except with that part of the enterprise or goodwill which enjoys such use;
- (f) any such use shall be authorized predominantly for the supply of the domestic market of the Member authorizing such use;
- (g) authorization for such use shall be liable, subject to adequate protection of the legitimate interests of the persons so authorized, to be terminated if and when the circumstances which led to it cease to exist and are unlikely to recur. The competent authority shall have the authority to review, upon motivated request, the continued existence of these circumstances;
- (h) the right holder shall be paid adequate remuneration in the circumstances of each case, taking into account the economic value of the authorization;
- (i) the legal validity of any decision relating to the authorization of such use shall be subject to judicial review or other independent review by a distinct higher authority in that Member;
- (j) any decision relating to the remuneration provided in respect of such use shall be subject to judicial review or other independent review by a distinct higher authority in that Member;
- (k) Members are not obliged to apply the conditions set forth in subparagraphs (b) and (f) where such use is permitted to remedy a practice determined after judicial or administrative process to be anti-competitive. The need to correct anti-competitive practices may be taken into account in determining the amount of remuneration in such cases. Competent authorities shall have the authority to refuse termination of authorization if and when the conditions which led to such authorization are likely to recur;
- (l) where such use is authorized to permit the exploitation of a patent ("the second patent") which cannot be exploited without infringing another patent ("the first patent"), the following additional conditions shall apply:
  - (i) the invention claimed in the second patent shall involve an important technical advance of considerable economic significance in relation to the invention claimed in the first patent;
  - (ii) the owner of the first patent shall be entitled to a cross-licence on reasonable terms to use the invention claimed in the second patent; and
  - (iii) the use authorized in respect of the first patent shall be non-assignable except with the assignment of the second patent.

Article 32

Revocation/Forfeiture

An opportunity for judicial review of any decision to revoke or forfeit a patent shall be available.

Article 33

Term of Protection

The term of protection available shall not end before the expiration of a period of twenty years counted from the filing date.⁸

Article 34

Process Patents: Burden of Proof

1. For the purposes of civil proceedings in respect of the infringement of the rights of the owner referred to in paragraph 1(b) of Article 28, if the subject matter of a patent is a process for obtaining a product, the judicial authorities shall have the authority to order the defendant to prove that the process to obtain an identical product is different from the patented process. Therefore, Members shall provide, in at least one of the following circumstances, that any identical product when produced without the consent of the patent owner shall, in the absence of proof to the contrary, be deemed to have been obtained by the patented process:

- (a) if the product obtained by the patented process is new;
- (b) if there is a substantial likelihood that the identical product was made by the process and the owner of the patent has been unable through reasonable efforts to determine the process actually used.

2. Any Member shall be free to provide that the burden of proof indicated in paragraph 1 shall be on the alleged infringer only if the condition referred to in subparagraph (a) is fulfilled or only if the condition referred to in subparagraph (b) is fulfilled.

3. In the adduction of proof to the contrary, the legitimate interests of defendants in protecting their manufacturing and business secrets shall be taken into account.

SECTION 6: LAYOUT-DESIGNS (TOPOGRAPHIES) OF INTEGRATED CIRCUITS

---

⁸ It is understood that those Members which do not have a system of original grant may provide that the term of protection shall be computed from the filing date in the system of original grant.

Article 35

Relation to the IPIC Treaty

Members agree to provide protection to the layout-designs (topographies) of integrated circuits (referred to in this Agreement as "layout-designs") in accordance with Articles 2 through 7 (other than paragraph 3 of Article 6), Article 12 and paragraph 3 of Article 16 of the Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits and, in addition, to comply with the following provisions.

Article 36

Scope of the Protection

Subject to the provisions of paragraph 1 of Article 37, Members shall consider unlawful the following acts if performed without the authorization of the right holder:⁹ importing, selling, or otherwise distributing for commercial purposes a protected layout-design, an integrated circuit in which a protected layout-design is incorporated, or an article incorporating such an integrated circuit only in so far as it continues to contain an unlawfully reproduced layout-design.

Article 37

Acts Not Requiring the Authorization of the Right Holder

1. Notwithstanding Article 36, no Member shall consider unlawful the performance of any of the acts referred to in that Article in respect of an integrated circuit incorporating an unlawfully reproduced layout-design or any article incorporating such an integrated circuit where the person performing or ordering such acts did not know and had no reasonable ground to know, when acquiring the integrated circuit or article incorporating such an integrated circuit, that it incorporated an unlawfully reproduced layout-design. Members shall provide that, after the time that such person has received sufficient notice that the layout-design was unlawfully reproduced, that person may perform any of the acts with respect to the stock on hand or ordered before such time, but shall be liable to pay to the right holder a sum equivalent to a reasonable royalty such as would be payable under a freely negotiated licence in respect of such a layout-design.
2. The conditions set out in subparagraphs (a) through (k) of Article 31 shall apply *mutatis mutandis* in the event of any non-voluntary licensing of a layout-design or of its use by or for the government without the authorization of the right holder.

Article 38

Term of Protection

---

⁹ The term "right holder" in this Section shall be understood as having the same meaning as the term "holder of the right" in the IPIC Treaty.

1. In Members requiring registration as a condition of protection, the term of protection of layout-designs shall not end before the expiration of a period of 10 years counted from the date of filing an application for registration or from the first commercial exploitation wherever in the world it occurs.
2. In Members not requiring registration as a condition for protection, layout-designs shall be protected for a term of no less than 10 years from the date of the first commercial exploitation wherever in the world it occurs.
3. Notwithstanding paragraphs 1 and 2, a Member may provide that protection shall lapse 15 years after the creation of the layout-design.

SECTION 7: PROTECTION OF UNDISCLOSED INFORMATION

Article 39

1. In the course of ensuring effective protection against unfair competition as provided in Article 10*bis* of the Paris Convention (1967), Members shall protect undisclosed information in accordance with paragraph 2 and data submitted to governments or governmental agencies in accordance with paragraph 3.
2. Natural and legal persons shall have the possibility of preventing information lawfully within their control from being disclosed to, acquired by, or used by others without their consent in a manner contrary to honest commercial practices¹⁰ so long as such information:
  - (a) is secret in the sense that it is not, as a body or in the precise configuration and assembly of its components, generally known among or readily accessible to persons within the circles that normally deal with the kind of information in question;
  - (b) has commercial value because it is secret; and
  - (c) has been subject to reasonable steps under the circumstances, by the person lawfully in control of the information, to keep it secret.
3. Members, when requiring, as a condition of approving the marketing of pharmaceutical or of agricultural chemical products which utilize new chemical entities, the submission of undisclosed test or other data, the origination of which involves a considerable effort, shall protect such data against unfair commercial use. In addition, Members shall protect such data against disclosure, except where necessary to protect the public, or unless steps are taken to ensure that the data are protected against unfair commercial use.

---

¹⁰ For the purpose of this provision, "a manner contrary to honest commercial practices" shall mean at least practices such as breach of contract, breach of confidence and inducement to breach, and includes the acquisition of undisclosed information by third parties who knew, or were grossly negligent in failing to know, that such practices were involved in the acquisition.

SECTION 8: CONTROL OF ANTI-COMPETITIVE PRACTICES IN CONTRACTUAL LICENCES

Article 40

1. Members agree that some licensing practices or conditions pertaining to intellectual property rights which restrain competition may have adverse effects on trade and may impede the transfer and dissemination of technology.
2. Nothing in this Agreement shall prevent Members from specifying in their legislation licensing practices or conditions that may in particular cases constitute an abuse of intellectual property rights having an adverse effect on competition in the relevant market. As provided above, a Member may adopt, consistently with the other provisions of this Agreement, appropriate measures to prevent or control such practices, which may include for example exclusive grantback conditions, conditions preventing challenges to validity and coercive package licensing, in the light of the relevant laws and regulations of that Member.
3. Each Member shall enter, upon request, into consultations with any other Member which has cause to believe that an intellectual property right owner that is a national or domiciliary of the Member to which the request for consultations has been addressed is undertaking practices in violation of the requesting Member's laws and regulations on the subject matter of this Section, and which wishes to secure compliance with such legislation, without prejudice to any action under the law and to the full freedom of an ultimate decision of either Member. The Member addressed shall accord full and sympathetic consideration to, and shall afford adequate opportunity for, consultations with the requesting Member, and shall cooperate through supply of publicly available non-confidential information of relevance to the matter in question and of other information available to the Member, subject to domestic law and to the conclusion of mutually satisfactory agreements concerning the safeguarding of its confidentiality by the requesting Member.
4. A Member whose nationals or domiciliaries are subject to proceedings in another Member concerning alleged violation of that other Member's laws and regulations on the subject matter of this Section shall, upon request, be granted an opportunity for consultations by the other Member under the same conditions as those foreseen in paragraph 3.

PART III

ENFORCEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

SECTION 1: GENERAL OBLIGATIONS

Article 41

1. Members shall ensure that enforcement procedures as specified in this Part are available under their law so as to permit effective action against any act of infringement of intellectual property rights covered by this Agreement, including expeditious remedies to

prevent infringements and remedies which constitute a deterrent to further infringements. These procedures shall be applied in such a manner as to avoid the creation of barriers to legitimate trade and to provide for safeguards against their abuse.

2. Procedures concerning the enforcement of intellectual property rights shall be fair and equitable. They shall not be unnecessarily complicated or costly, or entail unreasonable time-limits or unwarranted delays.

3. Decisions on the merits of a case shall preferably be in writing and reasoned. They shall be made available at least to the parties to the proceeding without undue delay. Decisions on the merits of a case shall be based only on evidence in respect of which parties were offered the opportunity to be heard.

4. Parties to a proceeding shall have an opportunity for review by a judicial authority of final administrative decisions and, subject to jurisdictional provisions in a Member's law concerning the importance of a case, of at least the legal aspects of initial judicial decisions on the merits of a case. However, there shall be no obligation to provide an opportunity for review of acquittals in criminal cases.

5. It is understood that this Part does not create any obligation to put in place a judicial system for the enforcement of intellectual property rights distinct from that for the enforcement of law in general, nor does it affect the capacity of Members to enforce their law in general. Nothing in this Part creates any obligation with respect to the distribution of resources as between enforcement of intellectual property rights and the enforcement of law in general.

SECTION 2: CIVIL AND ADMINISTRATIVE PROCEDURES AND REMEDIES

Article 42

Fair and Equitable Procedures

Members shall make available to right holders¹¹ civil judicial procedures concerning the enforcement of any intellectual property right covered by this Agreement. Defendants shall have the right to written notice which is timely and contains sufficient detail, including the basis of the claims. Parties shall be allowed to be represented by independent legal counsel, and procedures shall not impose overly burdensome requirements concerning mandatory personal appearances. All parties to such procedures shall be duly entitled to substantiate their claims and to present all relevant evidence. The procedure shall provide a means to identify and protect confidential information, unless this would be contrary to existing constitutional requirements.

Article 43

Evidence

---

¹¹ For the purpose of this Part, the term "right holder" includes federations and associations having legal standing to assert such rights.

1. The judicial authorities shall have the authority, where a party has presented reasonably available evidence sufficient to support its claims and has specified evidence relevant to substantiation of its claims which lies in the control of the opposing party, to order that this evidence be produced by the opposing party, subject in appropriate cases to conditions which ensure the protection of confidential information.

2. In cases in which a party to a proceeding voluntarily and without good reason refuses access to, or otherwise does not provide necessary information within a reasonable period, or significantly impedes a procedure relating to an enforcement action, a Member may accord judicial authorities the authority to make preliminary and final determinations, affirmative or negative, on the basis of the information presented to them, including the complaint or the allegation presented by the party adversely affected by the denial of access to information, subject to providing the parties an opportunity to be heard on the allegations or evidence.

Article 44

Injunctions

1. The judicial authorities shall have the authority to order a party to desist from an infringement, *inter alia* to prevent the entry into the channels of commerce in their jurisdiction of imported goods that involve the infringement of an intellectual property right, immediately after customs clearance of such goods. Members are not obliged to accord such authority in respect of protected subject matter acquired or ordered by a person prior to knowing or having reasonable grounds to know that dealing in such subject matter would entail the infringement of an intellectual property right.

2. Notwithstanding the other provisions of this Part and provided that the provisions of Part II specifically addressing use by governments, or by third parties authorized by a government, without the authorization of the right holder are complied with, Members may limit the remedies available against such use to payment of remuneration in accordance with subparagraph (h) of Article 31. In other cases, the remedies under this Part shall apply or, where these remedies are inconsistent with a Member's law, declaratory judgments and adequate compensation shall be available.

Article 45

Damages

1. The judicial authorities shall have the authority to order the infringer to pay the right holder damages adequate to compensate for the injury the right holder has suffered because of an infringement of that person's intellectual property right by an infringer who knowingly, or with reasonable grounds to know, engaged in infringing activity.

2. The judicial authorities shall also have the authority to order the infringer to pay the right holder expenses, which may include appropriate attorney's fees. In appropriate cases, Members may authorize the judicial authorities to order recovery of profits and/or payment of pre-established damages even where the infringer did not knowingly, or with reasonable grounds to know, engage in infringing activity.

*Article 46**Other Remedies*

In order to create an effective deterrent to infringement, the judicial authorities shall have the authority to order that goods that they have found to be infringing be, without compensation of any sort, disposed of outside the channels of commerce in such a manner as to avoid any harm caused to the right holder, or, unless this would be contrary to existing constitutional requirements, destroyed. The judicial authorities shall also have the authority to order that materials and implements the predominant use of which has been in the creation of the infringing goods be, without compensation of any sort, disposed of outside the channels of commerce in such a manner as to minimize the risks of further infringements. In considering such requests, the need for proportionality between the seriousness of the infringement and the remedies ordered as well as the interests of third parties shall be taken into account. In regard to counterfeit trademark goods, the simple removal of the trademark unlawfully affixed shall not be sufficient, other than in exceptional cases, to permit release of the goods into the channels of commerce.

*Article 47**Right of Information*

Members may provide that the judicial authorities shall have the authority, unless this would be out of proportion to the seriousness of the infringement, to order the infringer to inform the right holder of the identity of third persons involved in the production and distribution of the infringing goods or services and of their channels of distribution.

*Article 48**Indemnification of the Defendant*

1. The judicial authorities shall have the authority to order a party at whose request measures were taken and who has abused enforcement procedures to provide to a party wrongfully enjoined or restrained adequate compensation for the injury suffered because of such abuse. The judicial authorities shall also have the authority to order the applicant to pay the defendant expenses, which may include appropriate attorney's fees.
2. In respect of the administration of any law pertaining to the protection or enforcement of intellectual property rights, Members shall only exempt both public authorities and officials from liability to appropriate remedial measures where actions are taken or intended in good faith in the course of the administration of that law.

*Article 49**Administrative Procedures*

To the extent that any civil remedy can be ordered as a result of administrative procedures on the merits of a case, such procedures shall conform to principles equivalent in substance to those set forth in this Section.

SECTION 3: PROVISIONAL MEASURES

Article 50

1. The judicial authorities shall have the authority to order prompt and effective provisional measures:
  - (a) to prevent an infringement of any intellectual property right from occurring, and in particular to prevent the entry into the channels of commerce in their jurisdiction of goods, including imported goods immediately after customs clearance;
  - (b) to preserve relevant evidence in regard to the alleged infringement.
2. The judicial authorities shall have the authority to adopt provisional measures *inaudita altera parte* where appropriate, in particular where any delay is likely to cause irreparable harm to the right holder, or where there is a demonstrable risk of evidence being destroyed.
3. The judicial authorities shall have the authority to require the applicant to provide any reasonably available evidence in order to satisfy themselves with a sufficient degree of certainty that the applicant is the right holder and that the applicant's right is being infringed or that such infringement is imminent, and to order the applicant to provide a security or equivalent assurance sufficient to protect the defendant and to prevent abuse.
4. Where provisional measures have been adopted *inaudita altera parte*, the parties affected shall be given notice, without delay after the execution of the measures at the latest. A review, including a right to be heard, shall take place upon request of the defendant with a view to deciding, within a reasonable period after the notification of the measures, whether these measures shall be modified, revoked or confirmed.
5. The applicant may be required to supply other information necessary for the identification of the goods concerned by the authority that will execute the provisional measures.
6. Without prejudice to paragraph 4, provisional measures taken on the basis of paragraphs 1 and 2 shall, upon request by the defendant, be revoked or otherwise cease to have effect, if proceedings leading to a decision on the merits of the case are not initiated within a reasonable period, to be determined by the judicial authority ordering the measures where a Member's law so permits or, in the absence of such a determination, not to exceed 20 working days or 31 calendar days, whichever is the longer.
7. Where the provisional measures are revoked or where they lapse due to any act or omission by the applicant, or where it is subsequently found that there has been no infringement or threat of infringement of an intellectual property right, the judicial authorities

shall have the authority to order the applicant, upon request of the defendant, to provide the defendant appropriate compensation for any injury caused by these measures.

8. To the extent that any provisional measure can be ordered as a result of administrative procedures, such procedures shall conform to principles equivalent in substance to those set forth in this Section.

SECTION 4: SPECIAL REQUIREMENTS RELATED TO BORDER MEASURES¹²

Article 51

Suspension of Release by Customs Authorities

Members shall, in conformity with the provisions set out below, adopt procedures¹³ to enable a right holder, who has valid grounds for suspecting that the importation of counterfeit trademark or pirated copyright goods¹⁴ may take place, to lodge an application in writing with competent authorities, administrative or judicial, for the suspension by the customs authorities of the release into free circulation of such goods. Members may enable such an application to be made in respect of goods which involve other infringements of intellectual property rights, provided that the requirements of this Section are met. Members may also provide for corresponding procedures concerning the suspension by the customs authorities of the release of infringing goods destined for exportation from their territories.

Article 52

Application

Any right holder initiating the procedures under Article 51 shall be required to provide adequate evidence to satisfy the competent authorities that, under the laws of the country of importation, there is *prima facie* an infringement of the right holder's intellectual property right and to supply a sufficiently detailed description of the goods to make them

---

¹² Where a Member has dismantled substantially all controls over movement of goods across its border with another Member with which it forms part of a customs union, it shall not be required to apply the provisions of this Section at that border.

¹³ It is understood that there shall be no obligation to apply such procedures to imports of goods put on the market in another country by or with the consent of the right holder, or to goods in transit.

¹⁴ For the purposes of this Agreement:

(a) "counterfeit trademark goods" shall mean any goods, including packaging, bearing without authorization a trademark which is identical to the trademark validly registered in respect of such goods, or which cannot be distinguished in its essential aspects from such a trademark, and which thereby infringes the rights of the owner of the trademark in question under the law of the country of importation;

(b) "pirated copyright goods" shall mean any goods which are copies made without the consent of the right holder or person duly authorized by the right holder in the country of production and which are made directly or indirectly from an article where the making of that copy would have constituted an infringement of a copyright or a related right under the law of the country of importation.

readily recognizable by the customs authorities. The competent authorities shall inform the applicant within a reasonable period whether they have accepted the application and, where determined by the competent authorities, the period for which the customs authorities will take action.

Article 53

Security or Equivalent Assurance

1. The competent authorities shall have the authority to require an applicant to provide a security or equivalent assurance sufficient to protect the defendant and the competent authorities and to prevent abuse. Such security or equivalent assurance shall not unreasonably deter recourse to these procedures.
2. Where pursuant to an application under this Section the release of goods involving industrial designs, patents, layout-designs or undisclosed information into free circulation has been suspended by customs authorities on the basis of a decision other than by a judicial or other independent authority, and the period provided for in Article 55 has expired without the granting of provisional relief by the duly empowered authority, and provided that all other conditions for importation have been complied with, the owner, importer, or consignee of such goods shall be entitled to their release on the posting of a security in an amount sufficient to protect the right holder for any infringement. Payment of such security shall not prejudice any other remedy available to the right holder, it being understood that the security shall be released if the right holder fails to pursue the right of action within a reasonable period of time.

Article 54

Notice of Suspension

The importer and the applicant shall be promptly notified of the suspension of the release of goods according to Article 51.

Article 55

Duration of Suspension

If, within a period not exceeding 10 working days after the applicant has been served notice of the suspension, the customs authorities have not been informed that proceedings leading to a decision on the merits of the case have been initiated by a party other than the defendant, or that the duly empowered authority has taken provisional measures prolonging the suspension of the release of the goods, the goods shall be released, provided that all other conditions for importation or exportation have been complied with; in appropriate cases, this time-limit may be extended by another 10 working days. If proceedings leading to a decision on the merits of the case have been initiated, a review, including a right to be heard, shall take place upon request of the defendant with a view to deciding, within a reasonable period, whether these measures shall be modified, revoked or confirmed. Notwithstanding the above,

where the suspension of the release of goods is carried out or continued in accordance with a provisional judicial measure, the provisions of paragraph 6 of Article 50 shall apply.

Article 56

Indemnification of the Importer and of the Owner of the Goods

Relevant authorities shall have the authority to order the applicant to pay the importer, the consignee and the owner of the goods appropriate compensation for any injury caused to them through the wrongful detention of goods or through the detention of goods released pursuant to Article 55.

Article 57

Right of Inspection and Information

Without prejudice to the protection of confidential information, Members shall provide the competent authorities the authority to give the right holder sufficient opportunity to have any goods detained by the customs authorities inspected in order to substantiate the right holder's claims. The competent authorities shall also have authority to give the importer an equivalent opportunity to have any such goods inspected. Where a positive determination has been made on the merits of a case, Members may provide the competent authorities the authority to inform the right holder of the names and addresses of the consignor, the importer and the consignee and of the quantity of the goods in question.

Article 58

Ex Officio Action

Where Members require competent authorities to act upon their own initiative and to suspend the release of goods in respect of which they have acquired *prima facie* evidence that an intellectual property right is being infringed:

- (a) the competent authorities may at any time seek from the right holder any information that may assist them to exercise these powers;
- (b) the importer and the right holder shall be promptly notified of the suspension. Where the importer has lodged an appeal against the suspension with the competent authorities, the suspension shall be subject to the conditions, *mutatis mutandis*, set out at Article 55;
- (c) Members shall only exempt both public authorities and officials from liability to appropriate remedial measures where actions are taken or intended in good faith.

Article 59

Remedies

Without prejudice to other rights of action open to the right holder and subject to the right of the defendant to seek review by a judicial authority, competent authorities shall have the authority to order the destruction or disposal of infringing goods in accordance with the principles set out in Article 46. In regard to counterfeit trademark goods, the authorities shall not allow the re-exportation of the infringing goods in an unaltered state or subject them to a different customs procedure, other than in exceptional circumstances.

Article 60

De Minimis Imports

Members may exclude from the application of the above provisions small quantities of goods of a non-commercial nature contained in travellers' personal luggage or sent in small consignments.

SECTION 5: CRIMINAL PROCEDURES

Article 61

Members shall provide for criminal procedures and penalties to be applied at least in cases of wilful trademark counterfeiting or copyright piracy on a commercial scale. Remedies available shall include imprisonment and/or monetary fines sufficient to provide a deterrent, consistently with the level of penalties applied for crimes of a corresponding gravity. In appropriate cases, remedies available shall also include the seizure, forfeiture and destruction of the infringing goods and of any materials and implements the predominant use of which has been in the commission of the offence. Members may provide for criminal procedures and penalties to be applied in other cases of infringement of intellectual property rights, in particular where they are committed wilfully and on a commercial scale.

PART IV

ACQUISITION AND MAINTENANCE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AND RELATED *INTER-PARTES* PROCEDURES

Article 62

1. Members may require, as a condition of the acquisition or maintenance of the intellectual property rights provided for under Sections 2 through 6 of Part II, compliance with reasonable procedures and formalities. Such procedures and formalities shall be consistent with the provisions of this Agreement.
2. Where the acquisition of an intellectual property right is subject to the right being granted or registered, Members shall ensure that the procedures for grant or registration,

subject to compliance with the substantive conditions for acquisition of the right, permit the granting or registration of the right within a reasonable period of time so as to avoid unwarranted curtailment of the period of protection.

3. Article 4 of the Paris Convention (1967) shall apply *mutatis mutandis* to service marks.

4. Procedures concerning the acquisition or maintenance of intellectual property rights and, where a Member's law provides for such procedures, administrative revocation and *inter partes* procedures such as opposition, revocation and cancellation, shall be governed by the general principles set out in paragraphs 2 and 3 of Article 41.

5. Final administrative decisions in any of the procedures referred to under paragraph 4 shall be subject to review by a judicial or quasi-judicial authority. However, there shall be no obligation to provide an opportunity for such review of decisions in cases of unsuccessful opposition or administrative revocation, provided that the grounds for such procedures can be the subject of invalidation procedures.

PART V

DISPUTE PREVENTION AND SETTLEMENT

Article 63

Transparency

1. Laws and regulations, and final judicial decisions and administrative rulings of general application, made effective by a Member pertaining to the subject matter of this Agreement (the availability, scope, acquisition, enforcement and prevention of the abuse of intellectual property rights) shall be published, or where such publication is not practicable made publicly available, in a national language, in such a manner as to enable governments and right holders to become acquainted with them. Agreements concerning the subject matter of this Agreement which are in force between the government or a governmental agency of a Member and the government or a governmental agency of another Member shall also be published.

2. Members shall notify the laws and regulations referred to in paragraph 1 to the Council for TRIPS in order to assist that Council in its review of the operation of this Agreement. The Council shall attempt to minimize the burden on Members in carrying out this obligation and may decide to waive the obligation to notify such laws and regulations directly to the Council if consultations with WIPO on the establishment of a common register containing these laws and regulations are successful. The Council shall also consider in this connection any action required regarding notifications pursuant to the obligations under this Agreement stemming from the provisions of Article 6~~ter~~ of the Paris Convention (1967).

3. Each Member shall be prepared to supply, in response to a written request from another Member, information of the sort referred to in paragraph 1. A Member, having reason to believe that a specific judicial decision or administrative ruling or bilateral agreement in the area of intellectual property rights affects its rights under this Agreement,

may also request in writing to be given access to or be informed in sufficient detail of such specific judicial decisions or administrative rulings or bilateral agreements.

4. Nothing in paragraphs 1, 2 and 3 shall require Members to disclose confidential information which would impede law enforcement or otherwise be contrary to the public interest or would prejudice the legitimate commercial interests of particular enterprises, public or private.

Article 64

Dispute Settlement

1. The provisions of Articles XXII and XXIII of GATT 1994 as elaborated and applied by the Dispute Settlement Understanding shall apply to consultations and the settlement of disputes under this Agreement except as otherwise specifically provided herein.

2. Subparagraphs 1(b) and 1(c) of Article XXIII of GATT 1994 shall not apply to the settlement of disputes under this Agreement for a period of five years from the date of entry into force of the WTO Agreement.

3. During the time period referred to in paragraph 2, the Council for TRIPS shall examine the scope and modalities for complaints of the type provided for under subparagraphs 1(b) and 1(c) of Article XXIII of GATT 1994 made pursuant to this Agreement, and submit its recommendations to the Ministerial Conference for approval. Any decision of the Ministerial Conference to approve such recommendations or to extend the period in paragraph 2 shall be made only by consensus, and approved recommendations shall be effective for all Members without further formal acceptance process.

PART VI

TRANSITIONAL ARRANGEMENTS

Article 65

Transitional Arrangements

1. Subject to the provisions of paragraphs 2, 3 and 4, no Member shall be obliged to apply the provisions of this Agreement before the expiry of a general period of one year following the date of entry into force of the WTO Agreement.

2. A developing country Member is entitled to delay for a further period of four years the date of application, as defined in paragraph 1, of the provisions of this Agreement other than Articles 3, 4 and 5.

3. Any other Member which is in the process of transformation from a centrally-planned into a market, free-enterprise economy and which is undertaking structural reform of its intellectual property system and facing special problems in the preparation and

implementation of intellectual property laws and regulations, may also benefit from a period of delay as foreseen in paragraph 2.

4. To the extent that a developing country Member is obliged by this Agreement to extend product patent protection to areas of technology not so protectable in its territory on the general date of application of this Agreement for that Member, as defined in paragraph 2, it may delay the application of the provisions on product patents of Section 5 of Part II to such areas of technology for an additional period of five years.

5. A Member availing itself of a transitional period under paragraphs 1, 2, 3 or 4 shall ensure that any changes in its laws, regulations and practice made during that period do not result in a lesser degree of consistency with the provisions of this Agreement.

Article 66

Least-Developed Country Members

1. In view of the special needs and requirements of least-developed country Members, their economic, financial and administrative constraints, and their need for flexibility to create a viable technological base, such Members shall not be required to apply the provisions of this Agreement, other than Articles 3, 4 and 5, for a period of 10 years from the date of application as defined under paragraph 1 of Article 65. The Council for TRIPS shall, upon duly motivated request by a least-developed country Member, accord extensions of this period.

2. Developed country Members shall provide incentives to enterprises and institutions in their territories for the purpose of promoting and encouraging technology transfer to least-developed country Members in order to enable them to create a sound and viable technological base.

Article 67

Technical Cooperation

In order to facilitate the implementation of this Agreement, developed country Members shall provide, on request and on mutually agreed terms and conditions, technical and financial cooperation in favour of developing and least-developed country Members. Such cooperation shall include assistance in the preparation of laws and regulations on the protection and enforcement of intellectual property rights as well as on the prevention of their abuse, and shall include support regarding the establishment or reinforcement of domestic offices and agencies relevant to these matters, including the training of personnel.

PART VII

INSTITUTIONAL ARRANGEMENTS; FINAL PROVISIONS

Article 68

*Council for Trade-Related Aspects of
Intellectual Property Rights*

The Council for TRIPS shall monitor the operation of this Agreement and, in particular, Members' compliance with their obligations hereunder, and shall afford Members the opportunity of consulting on matters relating to the trade-related aspects of intellectual property rights. It shall carry out such other responsibilities as assigned to it by the Members, and it shall, in particular, provide any assistance requested by them in the context of dispute settlement procedures. In carrying out its functions, the Council for TRIPS may consult with and seek information from any source it deems appropriate. In consultation with WIPO, the Council shall seek to establish, within one year of its first meeting, appropriate arrangements for cooperation with bodies of that Organization.

Article 69

International Cooperation

Members agree to cooperate with each other with a view to eliminating international trade in goods infringing intellectual property rights. For this purpose, they shall establish and notify contact points in their administrations and be ready to exchange information on trade in infringing goods. They shall, in particular, promote the exchange of information and cooperation between customs authorities with regard to trade in counterfeit trademark goods and pirated copyright goods.

Article 70

Protection of Existing Subject Matter

1. This Agreement does not give rise to obligations in respect of acts which occurred before the date of application of the Agreement for the Member in question.
2. Except as otherwise provided for in this Agreement, this Agreement gives rise to obligations in respect of all subject matter existing at the date of application of this Agreement for the Member in question, and which is protected in that Member on the said date, or which meets or comes subsequently to meet the criteria for protection under the terms of this Agreement. In respect of this paragraph and paragraphs 3 and 4, copyright obligations with respect to existing works shall be solely determined under Article 18 of the Berne Convention (1971), and obligations with respect to the rights of producers of phonograms and performers in existing phonograms shall be determined solely under Article 18 of the Berne Convention (1971) as made applicable under paragraph 6 of Article 14 of this Agreement.
3. There shall be no obligation to restore protection to subject matter which on the date of application of this Agreement for the Member in question has fallen into the public domain.
4. In respect of any acts in respect of specific objects embodying protected subject matter which become infringing under the terms of legislation in conformity with this Agreement, and which were commenced, or in respect of which a significant investment was

made, before the date of acceptance of the WTO Agreement by that Member, any Member may provide for a limitation of the remedies available to the right holder as to the continued performance of such acts after the date of application of this Agreement for that Member. In such cases the Member shall, however, at least provide for the payment of equitable remuneration.

5. A Member is not obliged to apply the provisions of Article 11 and of paragraph 4 of Article 14 with respect to originals or copies purchased prior to the date of application of this Agreement for that Member.

6. Members shall not be required to apply Article 31, or the requirement in paragraph 1 of Article 27 that patent rights shall be enjoyable without discrimination as to the field of technology, to use without the authorization of the right holder where authorization for such use was granted by the government before the date this Agreement became known.

7. In the case of intellectual property rights for which protection is conditional upon registration, applications for protection which are pending on the date of application of this Agreement for the Member in question shall be permitted to be amended to claim any enhanced protection provided under the provisions of this Agreement. Such amendments shall not include new matter.

8. Where a Member does not make available as of the date of entry into force of the WTO Agreement patent protection for pharmaceutical and agricultural chemical products commensurate with its obligations under Article 27, that Member shall:

- (a) notwithstanding the provisions of Part VI, provide as from the date of entry into force of the WTO Agreement a means by which applications for patents for such inventions can be filed;
- (b) apply to these applications, as of the date of application of this Agreement, the criteria for patentability as laid down in this Agreement as if those criteria were being applied on the date of filing in that Member or, where priority is available and claimed, the priority date of the application; and
- (c) provide patent protection in accordance with this Agreement as from the grant of the patent and for the remainder of the patent term, counted from the filing date in accordance with Article 33 of this Agreement, for those of these applications that meet the criteria for protection referred to in subparagraph (b).

9. Where a product is the subject of a patent application in a Member in accordance with paragraph 8(a), exclusive marketing rights shall be granted, notwithstanding the provisions of Part VI, for a period of five years after obtaining marketing approval in that Member or until a product patent is granted or rejected in that Member, whichever period is shorter, provided that, subsequent to the entry into force of the WTO Agreement, a patent application has been filed and a patent granted for that product in another Member and marketing approval obtained in such other Member.

Review and Amendment

1. The Council for TRIPS shall review the implementation of this Agreement after the expiration of the transitional period referred to in paragraph 2 of Article 65. The Council shall, having regard to the experience gained in its implementation, review it two years after that date, and at identical intervals thereafter. The Council may also undertake reviews in the light of any relevant new developments which might warrant modification or amendment of this Agreement.

2. Amendments merely serving the purpose of adjusting to higher levels of protection of intellectual property rights achieved, and in force, in other multilateral agreements and accepted under those agreements by all Members of the WTO may be referred to the Ministerial Conference for action in accordance with paragraph 6 of Article X of the WTO Agreement on the basis of a consensus proposal from the Council for TRIPS.

Article 72

Reservations

Reservations may not be entered in respect of any of the provisions of this Agreement without the consent of the other Members.

Article 73

Security Exceptions

Nothing in this Agreement shall be construed:

- (a) to require a Member to furnish any information the disclosure of which it considers contrary to its essential security interests; or
- (b) to prevent a Member from taking any action which it considers necessary for the protection of its essential security interests;
  - (i) relating to fissionable materials or the materials from which they are derived;
  - (ii) relating to the traffic in arms, ammunition and implements of war and to such traffic in other goods and materials as is carried on directly or indirectly for the purpose of supplying a military establishment;
  - (iii) taken in time of war or other emergency in international relations; or
- (c) to prevent a Member from taking any action in pursuance of its obligations under the United Nations Charter for the maintenance of international peace and security.

ภาคผนวก ข

**WORLD TRADE
ORGANIZATION**

WT/MIN(01)/DEC/2
20 November 2001
(01-5860)

MINISTERIAL CONFERENCE
Fourth Session
Doha, 9 - 14 November 2001

DECLARATION ON THE TRIPS AGREEMENT AND PUBLIC HEALTH

Adopted on 14 November 2001

1. We recognize the gravity of the public health problems afflicting many developing and least-developed countries, especially those resulting from HIV/AIDS, tuberculosis, malaria and other epidemics.
2. We stress the need for the WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS Agreement) to be part of the wider national and international action to address these problems.
3. We recognize that intellectual property protection is important for the development of new medicines. We also recognize the concerns about its effects on prices.
4. We agree that the TRIPS Agreement does not and should not prevent Members from taking measures to protect public health. Accordingly, while reiterating our commitment to the TRIPS Agreement, we affirm that the Agreement can and should be interpreted and implemented in a manner supportive of WTO Members' right to protect public health and, in particular, to promote access to medicines for all.

In this connection, we reaffirm the right of WTO Members to use, to the full, the provisions in the TRIPS Agreement, which provide flexibility for this purpose.

5. Accordingly and in the light of paragraph 4 above, while maintaining our commitments in the TRIPS Agreement, we recognize that these flexibilities include:

In applying the customary rules of interpretation of public international law, each provision of the TRIPS Agreement shall be read in the light of the object and purpose of the Agreement as expressed, in particular, in its objectives and principles.

Each Member has the right to grant compulsory licences and the freedom to determine the grounds upon which such licences are granted.

Each Member has the right to determine what constitutes a national emergency or other circumstances of extreme urgency, it being understood that public health crises, including those relating to HIV/AIDS, tuberculosis, malaria and other epidemics, can represent a national emergency or other circumstances of extreme urgency.

The effect of the provisions in the TRIPS Agreement that are relevant to the exhaustion of intellectual property rights is to leave each Member free to establish its own regime for such exhaustion without challenge, subject to the MFN and national treatment provisions of Articles 3 and 4.

6. We recognize that WTO Members with insufficient or no manufacturing capacities in the pharmaceutical sector could face difficulties in making effective use of compulsory licensing under the TRIPS Agreement. We instruct the Council for TRIPS to find an expeditious solution to this problem and to report to the General Council before the end of 2002.

7. We reaffirm the commitment of developed-country Members to provide incentives to their enterprises and institutions to promote and encourage technology transfer to least-developed country Members pursuant to Article 66.2. We also agree that the least-developed country Members will not be obliged, with respect to pharmaceutical products, to implement or apply Sections 5 and 7 of Part II of the TRIPS Agreement or to enforce rights provided for under these Sections until 1 January 2016, without prejudice to the right of least-developed country Members to seek other extensions of the transition periods as provided for in Article 66.1 of the TRIPS Agreement. We instruct the Council for TRIPS to take the necessary action to give effect to this pursuant to Article 66.1 of the TRIPS Agreement.

ภาคผนวก ค

ประกาศกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาเอฟาวิเรนซ์ (Efavirenz)

ส่วนหนึ่งของมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ระบุไว้ว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรใดๆได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่ากิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะกิจการสาธารณะประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่า การระบาดของเชื้อไวรัสเอชไอวี (เอดส์) เป็นปัญหาสำคัญด้านสาธารณสุข โดยถึงขณะนี้ประมาณได้ว่า มีคนไทยมากกว่าหนึ่งล้านคนแล้วที่ติดเชื้อเอชไอวี และในจำนวนนี้ยังมีชีวิตอยู่มากกว่าห้าแสนคน ซึ่งในระยะยาวจำเป็นต้องใช้ยาต้านไวรัสเพื่อการดำรงชีพปกติเฉกเช่นผู้อื่น ในขณะที่งบประมาณสำหรับจัดบริการสุขภาพแก่ผู้ติดเชื้อเอชไอวีหรือผู้ป่วยเอดส์ ในโครงการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2549 มีเพียง 2,796.2 ล้านบาท สำหรับเป้าหมายจำนวน 82,000 คนเท่านั้น

แม้ในปัจจุบัน จะมียาต้านไวรัสเอชไอวีที่มีประสิทธิภาพในเชิงประจักษ์ ซึ่งสามารถยืดอายุผู้ติดเชื้อเอชไอวีได้อย่างแท้จริง และรัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายที่จะให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่มีความจำเป็นต้องใช้ยาต้านไวรัสเอชไอวีสามารถเข้าถึงยาได้ทุกคน ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา และได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้เป็นการเฉพาะ แต่ยังมียาต้านไวรัสเอชไอวีบางชนิดที่ยากต่อการเข้าถึง ทั้งที่จำเป็นต่อผู้ติดเชื้อเอชไอวี เพราะมีประสิทธิภาพดีและผลข้างเคียงไม่สูง ทั้งนี้เพราะยาเหล่านี้เป็นยาที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ทำให้สามารถทำการตลาดโดยปราศจากการแข่งขัน จึงมีราคาสูง รัฐไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอได้

ยา Efavirenz ได้รับการพิสูจน์แล้วในระยะเวลาที่ผ่านมาว่า เป็นยาต้านไวรัสเอชไอวีชนิดหนึ่งที่มีประสิทธิภาพสูงในการรักษา มีพิษภัยและอาการแทรกซ้อนจากการใช้ยาไม่มาก และจัดอยู่ในสูตรยาในระบบหลักประกันการเข้าถึงยาเอดส์แห่งชาติ แต่ยานี้นี้มีสิทธิบัตรคุ้มครอง ทำให้องค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามาจำหน่ายเพื่อแข่งขันในตลาดได้

ราคายาในประเทศไทยจึงสูงกว่ายาชนิดเดียวกันที่เป็นยาชื่อสามัญในประเทศอินเดียถึงสองเท่า งบประมาณที่รัฐจัดสรรจึงใช้จัดหายานี้ครอบคลุมผู้ป่วยได้เพียงประมาณร้อยละ 25 เท่านั้น ผู้ป่วยที่เหลือจำเป็นต้องใช้ยาอื่นที่ไม่มีสิทธิบัตรคุ้มครอง เพราะมีราคาถูกลงกว่า แม้จะได้ผล แต่ก็มีความเสี่ยงต่อการเกิดผลข้างเคียงที่รุนแรงสูงกว่าสูตรยา Efavirenz ถึง 4 เท่า

ภายใต้ปฏิญญาโดฮาที่ว่าด้วยทริปส์กับการสาธารณสุข (Doha Declaration) ระบุไว้ว่า ประเทศสมาชิกมีสิทธิที่จะปกป้องการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมการเข้าถึงยาอย่างถ้วนหน้า ด้วยการบังคับใช้สิทธิในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน รวมทั้งที่เป็นประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะยาที่จำเป็นต่อการบำบัดรักษาโรคเอดส์ วัณโรค มาลาเรีย และโรคระบาดอื่นๆ อีกทั้งภายใต้กฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรของไทยได้บัญญัติให้กระทรวง ทบวง กรม ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สาธารณะที่มีใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขจึงอาศัยบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาที่มีชื่อการค้าว่า Stocrin® (ชื่อสามัญคือ Efavirenz) โดยให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 ภายใต้เงื่อนไขดังนี้:-

- (1) ให้ใช้สิทธิตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2554
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนที่เพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้จำนวนไม่เกินกว่า 200,000 คนต่อปี ใ้บริการเฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการรักษายาของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 0.5 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขจะแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549

(นาย ธวัช สุนทรอาจารย์)

อธิบดีกรมควบคุมโรค

ประกาศกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์

กรณียาสูตรผสมระหว่างโลพินาเวียร์และริโทนาเวียร์ (Lopinavir & Ritonavir)

ส่วนหนึ่งของมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ระบุว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรใดๆ ได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่ากิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะกิจการสาธารณสุขประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่า การระบาดของเชื้อไวรัสเอชไอวี (เอดส์) เป็นปัญหาสำคัญด้านสาธารณสุข โดยถึงขณะนี้ประมาณได้ว่า มีคนไทยมากกว่าหนึ่งล้านคนแล้วที่ติดเชื้อเอชไอวี และในจำนวนนี้ยังมีชีวิตอยู่มากกว่าห้าแสนคน ซึ่งในระยะยาวจำเป็นต้องใช้ยาต้านไวรัสเพื่อการดำรงชีพปกติเช่นผู้อื่น และรัฐบาลไทยได้ประกาศนโยบายที่จะให้ผู้ติดเชื้อที่มีความจำเป็นต้องใช้ยาต้านไวรัสฯ สามารถเข้าถึงยาได้ทุกคน ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา และได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้เป็นการเฉพาะ แต่ยังมียาต้านไวรัสเอดส์บางชนิดที่ยากต่อการเข้าถึง ทั้งที่จำเป็นต้องผู้ติดเชื้อ เพราะมีประสิทธิภาพดีและผลข้างเคียงไม่สูง ทั้งนี้เพราะยาเหล่านี้เป็นยาที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ ทำให้สามารถทำการตลาดโดยปราศจากการแข่งขัน จึงมีราคาสูง รัฐไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอได้ ในขณะนั้นงบประมาณสำหรับจัดบริการสุขภาพแก่ผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยเอดส์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติปีงบประมาณ 2550 มีเพียง 3,855.6 ล้านบาท สำหรับเป้าหมายจำนวน 108,000 คนเท่านั้น ในจำนวนดังกล่าวได้มีผู้ป่วยส่วนหนึ่งที่เริ่มมีการดื้อยาสูตรพื้นฐาน และมีความจำเป็นต้องใช้ยาสูตรดื้อยา

ยาสูตรผสมระหว่าง Lopinavir และ Ritonavir ภายใต้ชื่อการค้า Kaletra ได้รับการพิสูจน์แล้วในระยะเวลาที่ผ่านมาว่า เป็นยาด้านไวรัสชนิดหนึ่งที่มีประสิทธิภาพสูงในสูตรการรักษาผู้ป่วยที่มีเชื้อดื้อยา ที่ไม่สามารถรักษาด้วยสูตรยาพื้นฐานได้ และจัดอยู่ในสูตรยาในระบบหลักประกันการเข้าถึงยาเอดส์แห่งชาติ แต่ยาชนิดนี้มีสิทธิบัตรคุ้มครอง ทำให้องค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามายาจำหน่ายเพื่อแข่งขันในตลาดได้ ราคายาในประเทศไทยจึงสูงกว่ายาชนิดเดียวกันที่เป็นยาชื่อสามัญในบางประเทศอย่างมาก ทำให้ผู้ป่วยที่ไม่สามารถใช้อาสูตร

พื้นฐานจำนวนมากไม่สามารถได้รับยาดังกล่าว และเกิดการติดเชื้อฉวยโอกาสจนเกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต หากมีการผลิตในประเทศหรือนำเข้ายาชื่อสามัญดังกล่าวเข้ามาใช้ทดแทนยาต้นตำรับ จะช่วยให้ราคายาถูกลงและทำให้ผู้ป่วยเข้าถึงได้มากขึ้น

ภายใต้ปฏิญญาโดฮาที่ว่าด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุข (Doha Declaration on TRIPs and Public Health) ระบุว่า ประเทศสมาชิกมีสิทธิที่จะปกป้องการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมการเข้าถึงยาอย่างถ้วนหน้าด้วยการบังคับใช้สิทธิในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน รวมทั้งที่เป็นประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะยาที่จำเป็นต่อการบำบัดรักษาโรคเอดส์ วัณโรค มาลาเรีย และโรคระบาดอื่นๆ อีกทั้งภายใต้กฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรของไทยได้บัญญัติให้กระทรวง ทบวง กรม ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สาธารณะที่มีใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น อาศัยบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขจึงใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาที่มีชื่อการค้าว่า Kaletra® (ชื่อสามัญคือ Lopinavir ผสมกับ Ritonavir) โดยให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้เงื่อนไขดังนี้:-

- (1) ให้ใช้สิทธิตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนถึงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2555
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนที่เพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้จำนวนไม่เกินกว่า 500,000 คนต่อปี ใ้บริการเฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการรักษายาบาลของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 0.5 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขจะแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2550

(นายธวัช สุนทรจารย์)

อธิบดีกรมควบคุมโรค

ประกาศ กระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาโคลพิโดเกรล (Clopidogrel)

ส่วนหนึ่งของมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิตามสิทธิบัตรใดๆ ได้โดยไม่ต้องเจรจาเพื่อขออนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่า กิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะกิจการสาธารณสุขประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม

โรคเส้นเลือดอุดตันทั้งในหัวใจ (Myocardial ischemia) และในสมอง (Cerebro-vascular accident) เป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญยิ่งของประเทศเนื่องจากมีความร้ายแรงสูงที่นำมาซึ่งความตายและความพิการจำนวนมาก อัตราตายของโรคนี้อยู่ในสามอันดับแรกเกือบทุกปี โรคเส้นเลือดอุดตันทั้งในหัวใจและในสมองเป็นโรคที่สร้างภาระให้กับวงการสาธารณสุขไทยในลำดับต้นๆ โดยมีค่าสูญเสียปีสุขภาวะ (DALYs Loss) สูง โดยอยู่ในสิบอันดับแรกทั้งเพศหญิงและเพศชาย แม้ว่าโรคนี้จะป้องกันได้ด้วยการใช้ชีวิตในวิถีที่เหมาะสมโดยเฉพาะในการรับประทานอาหาร การบริหารจัดการและการออกกำลังกาย แต่อุบัติการณ์ของโรคนี้ยังมีมาก และมีความจำเป็นที่ต้องใช้ยาในการรักษาและป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงเพิ่มขึ้น เพื่อลดอัตราป่วยและอัตราตายของโรคหลอดเลือดที่เกิดจากการอุดตันของลิ้มเลือดโคลพิโดเกรล (Clopidogrel) หรือที่จำหน่ายในประเทศไทย ภายใต้ชื่อการค้าว่าพลาวิกซ์ (Plavix®) เป็นยาที่มีประสิทธิผลเชิงประจักษ์ ในการป้องกันความรุนแรงของโรคเส้นเลือดอุดตันทั้งในหัวใจ และในสมองได้ รวมทั้งใช้ระยะสั้นในการสอดฝังขดลวดค้ำยันผนังหลอดเลือด (coronary stent implantation) โดยการยับยั้งการจับกลุ่มกันของเกล็ดเลือด แต่ยานี้มีราคาแพงมาก ยากต่อการเข้าถึง เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ ทำให้ปราศจากการแข่งขัน โดยองค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามาจำหน่ายเพื่อแข่งขันในตลาดได้

จากสถิติอุบัติการณ์โรคหลอดเลือดและหัวใจในอัตรา 350 ต่อ 100,000 ทำให้ประมาณการได้ว่า เฉพาะระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพียงระบบเดียว(45 ล้านคน) ก็ยังมีความจำเป็นต้องใช้ยานี้สูงถึง 20.5 ล้านเม็ดต่อปี แต่เนื่องจากยานี้มีราคาสูงและงบประมาณมีจำกัด จึงพบว่า มีเพียงร้อยละ 20 ของผู้ป่วยโรคหลอดเลือดอุดตันภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

เท่านั้นที่สามารถเข้าถึงยานี้ หากเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในตลาด โดยการนำเข้ายาชื่อสามัญหรือผลิตยาชื่อสามัญขึ้นเองในประเทศ ราคายานี้จะลดลงอย่างมากและทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงยาได้เพิ่มขึ้น 6-12 เท่าตัว ซึ่งจะช่วยให้เห็นนโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์

ภายใต้ปฏิญญาโดฮาที่ว่าด้วยความตกลงทริปส์กับการสาธารณสุข (Doha Declaration on TRIPs and Public Health) ระบุไว้ว่า ประเทศสมาชิกมีสิทธิที่จะปกป้องการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป็นการส่งเสริมการเข้าถึงยาอย่างถ้วนหน้า ด้วยการบังคับใช้สิทธิในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน รวมทั้งที่เป็นประโยชน์สาธารณะ อีกทั้งภายใต้กฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตรของไทยก็ได้บัญญัติให้กระทรวง ทบวง กรม ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สาธารณะที่มีใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 กระทรวงสาธารณสุขจึงออกประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาที่มีชื่อการค้าว่า Plavix® และยาที่มีองค์ประกอบของ Clopidogrel ในทุกสูตรตำรับ โดยมอบหมายให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้ :-

(1) ให้ใช้สิทธิได้ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป **จนกว่าจะหมดระยะเวลาของสิทธิบัตรหรือหมดความจำเป็นต้องใช้ยานี้**

(2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนเพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่เป็นต้องใช้นี้เฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการรักษายาบาลของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ **ทั้งนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้ที่จะใช้นี้ โดยให้อยู่ในดุลพินิจของแพทย์**

(3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 0.5 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กระทรวงสาธารณสุข จะแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับทราบโดยมิชักช้า จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ เดือน 25 มกราคม พ.ศ. 2550

(นายปราชญ์ บุณยวงศ์วิโรจน์)

ปลัดกระทรวงสาธารณสุข

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาเลโทรโซล (Letrozole)

มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามมาตรา 36 โดยกระทำการดังกล่าวเองหรือให้บุคคลอื่นกระทำแทน ในการใช้สิทธิดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ ดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรตามมาตรา 48 วรรคสอง และจะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบเป็นหนังสือโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ

เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่า กิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะกิจการสาธารณประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐ โดยกระทรวง ทบวง กรม สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิก่อนและไม่ต้องดำเนินการ ตามมาตรา 46 และมาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ ดังกล่าวมาแล้ว

โรคมะเร็งเป็นโรคที่คร่าชีวิตคนไทยสูงมากในแต่ละปี อัตราตายด้วยโรคนี้อยู่ในอันดับสูงมากมาหลายปีติดต่อกัน ความรุนแรงของโรคทำให้ผู้ป่วยต้องทนทุกข์อันแสนสาหัส นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการรักษาทั้งโดยการผ่าตัด การฉายรังสี และโดยเฉพาะการให้เคมีบำบัด เป็นภาระต่อผู้ป่วยและครอบครัวส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจ จนเป็นเหตุให้ผู้ป่วยที่มีรายได้ น้อยถึงปานกลางถึงขั้นล้มละลาย

โรคมะเร็งเต้านมเป็นโรคมะเร็งที่มีอุบัติการณ์เกิดโรคสูงสุดในหญิงไทย ในปัจจุบันมียาที่ช่วยยืดอายุผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งเต้านมได้อย่างชัดเจนจำนวนหนึ่ง ที่สำคัญคือยา Letrozole แต่ยานี้มีราคาแพงมาก ยากต่อการเข้าถึง เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ทำให้ปราศจากการแข่งขัน โดยองค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามาจำหน่ายเพื่อแข่งขันในตลาดได้ หากเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในตลาด โดยการนำเข้ายาชื่อสามัญหรือหรือผลิตยาชื่อสามัญขึ้นเองในประเทศ ราคาขายนี้จะลดลง ทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาได้ทุกคนขึ้น แม้จะสามารถใช้อำนาจตามมาตรา 51 ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรดังกล่าวมาแล้ว โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิบัตร

ก่อน แต่ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมากระทรวงสาธารณสุขได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเจรจากับบริษัทผู้ทรงสิทธิ แต่ก็ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แม้บริษัทจะลดราคาลงมาบ้างระดับหนึ่งแต่ยังมีราคาสูงมากเมื่อเทียบกับยาชื่อสามัญและบริษัทผู้ทรงสิทธิยังได้กำหนดเงื่อนไขที่ยุ้งยากในทางปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถบรรลุข้อตกลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยอย่างแท้จริงได้ หากเจรจาต่อไปก็คงจะไม่บรรลุผลที่จะทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้ทุกคน และทำให้ผู้ป่วยที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับยาต้องรอต่อไปโดยไม่ทราบว่าจะได้รับยาเมื่อไร

ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2552 เพื่อใช้สิทธิโดยรัฐตามสิทธิบัตรยาที่มีองค์ประกอบของ Letrozole ในทุกสูตรตำรับ รวมทั้งอนุพันธ์ต่างๆ ของยาดังกล่าวที่มีสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยมอบหมายให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- (1) ให้ใช้สิทธิได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะหมดระยะเวลาของสิทธิบัตรหรือหมดความจำเป็นต้องใช้ยานี้
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนเพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้เฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการการรักษาพยาบาลของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ **ทั้งนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้ที่จะใช้ยานี้ โดยให้อยู่ในดุลพินิจของแพทย์ผู้รักษา**
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 3 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กระทรวงสาธารณสุข จะแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ วันที่ 4 เดือน มกราคม พ.ศ. 2551

(นายมงคล ณ สงขลา)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาอิมาทินิบ (Imatinib)

ส่วนหนึ่งของมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิตามสิทธิบัตรอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา 36 โดยกระทำการดังกล่าวเองหรือให้บุคคลอื่นกระทำแทน ในการใช้สิทธิดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรตามมาตรา 48 วรรคสอง และจะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบเป็นหนังสือโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ

เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่ากิจการใดที่เป็นสาธารณประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐ โดยกระทรวง ทบวง กรม สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิก่อนและไม่ต้องดำเนินการ ตามมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ ดังกล่าวมาแล้ว

โรคมะเร็งเป็นโรคที่คร่าชีวิตคนไทยสูงมากในแต่ละปี อัตราตายด้วยโรคนี้อยู่ในอันดับสูง มาตลอดความรุนแรงของโรคนี้อาจทำให้ผู้ป่วยต้องทนทุกข์อันแสนสาหัส ยังเป็นภาระต่อผู้ป่วยและครอบครัวส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจ จนเป็นเหตุให้ผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยถึงปานกลางถึงขั้นล้มละลาย

โรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวชนิดเรื้อรัง (Chronic Myeloid Leukemia) และโรคมะเร็งทางเดินอาหารในชั้นเนื้อเยื่อสโตรมอล (Gastro-Intestinal Stromal Tumours) เป็นโรคมะเร็งที่มีทางเลือกน้อยสำหรับการรักษาด้วยยา ในปัจจุบันมียาที่ช่วยยืดอายุผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งทั้งสองได้อย่างชัดเจน คือยา Imatinib หรือที่จำหน่ายในประเทศไทยภายใต้ชื่อการค้าว่า Glivec ยานี้มีราคาแพงมาก มีค่าใช้จ่ายสูงถึงปีละกว่าหนึ่งล้านบาท ซึ่งผู้มีรายได้น้อยหรือปานกลางไม่สามารถที่จะเข้าถึงยานี้ได้ การที่ยามีราคาสูงมากก็เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครอง ทำให้ผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิต

หรือนำเข้ามายาจำหน่ายเพื่อแข่งขันในตลาดได้ แม้บริษัทจะมีการดำเนินการตามโครงการ GIPAP เพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงยาได้ แต่โครงการดังกล่าวก็ไม่ครอบคลุมผู้ที่มีรายได้อันกลางซึ่งมีกว่า 10 ล้านคนทั่วประเทศ ที่อยู่ในระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบ เนื่องจากระบบหลักประกันดังกล่าวไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงมากเช่นนั้นได้ หากเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในตลาด โดยการนำเข้ายาชื่อสามัญหรือผลิตยาชื่อสามัญขึ้นเองในประเทศราคายานี้จะลดลงเหลือเพียงปีละไม่กี่หมื่นบาท ทำให้ระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถให้บริการผู้ป่วยให้เข้าถึงยาได้ทุกคน ซึ่งจะช่วยให้นโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์ และป้องกันภาวะล้มละลายของครอบครัวผู้ป่วยได้

แม้จะสามารถใช้อำนาจตามมาตรา 51 ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรดังกล่าวมาแล้ว โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน แต่ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขได้พยายามที่จะเจรจากับบริษัทยาเจ้าของสิทธิบัตร เพื่อขอให้ลดราคายาลงมาหรือให้ผู้ป่วย โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและผู้ป่วยประกันสังคม ให้สามารถเข้าโครงการ GIPAP ได้โดยไม่ต้องมีเงื่อนไขเรื่องระดับรายได้หรือเงื่อนไขอื่นๆ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ บริษัทยืนยันที่จะให้ผู้ป่วยทุกรายเข้าเงื่อนไขของโครงการ GIPAP ซึ่งจะมีประชาชนที่มีรายได้อันกลางกว่า 10 ล้านคนไม่สามารถเข้าโครงการนี้ได้ จึงเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถบรรลุข้อตกลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยอย่างจริงจังได้ หากพยายามเจรจาต่อไปก็คงจะไม่บรรลุผลที่จะทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้ทุกคนและยังเป็นการทำให้ผู้ป่วยที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับยาดังกล่าวต้องรอต่อไปโดยไม่ทราบว่าจะได้รับยาเมื่อไร

ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 เพื่อใช้สิทธิโดยรัฐตามสิทธิบัตรยาต่อยาที่มีองค์ประกอบของ Imatinib ในทุกสูตรตำรับรวมทั้งอนุพันธ์ต่างๆ ของยาดังกล่าวที่มีสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยมอบหมายให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- (1) ให้สิทธิได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะหมดระยะเวลาของสิทธิบัตรหรือหมดความจำเป็นต้องใช้ยานี้
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนเพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้เฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการรักษายาบาลของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ ทั้งนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้ที่จะใช้ยานี้ โดยให้อยู่ในดุลพินิจของแพทย์ผู้รักษา
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 5 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กระทรวงสาธารณสุข จะแจ้งผู้ทรงสิทธิและกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้รับทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ วันที่ 4 เดือน มกราคม พ.ศ. 2551

(นายมงคล ณ สงขลา)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ศูนย์วิทยุโทรคมนาคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาเออร์โลทินิบ (Erlotinib)

มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา 36 โดยกระทำการดังกล่าวเองหรือให้บุคคลอื่นกระทำแทน ในการใช้สิทธิดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรตามมาตรา 48 วรรคสอง และจะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบเป็นหนังสือโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ

เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่า กิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะกิจการสาธารณประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐ โดยกระทรวง ทบวง กรม สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรม โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิก่อนและไม่ต้องดำเนินการ ตามมาตรา 46 และมาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ ดังกล่าวมาแล้ว

โรคมะเร็งเป็นโรคที่คร่าชีวิตคนไทยสูงมากในแต่ละปี อัตราตายด้วยโรคนี้อยู่ในอันดับสูงมากตลอด ความรุนแรงของโรคทำให้ผู้ป่วยต้องทนทุกข์อันแสนสาหัส นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการรักษาทั้งโดยการผ่าตัด การฉายรังสี และโดยเฉพาะการให้เคมีบำบัด ยังเป็นภาระต่อผู้ป่วยและครอบครัว ส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจ จนเป็นเหตุให้ผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยถึงปานกลางถึงขั้นล้มละลาย

โรคมะเร็งปอดเป็นโรคมะเร็งที่มีอุบัติการณ์สูงเป็นลำดับต้นๆ โดยเฉพาะในชายไทย ในปัจจุบันมียาที่ช่วยยืดอายุผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งปอดได้อย่างชัดเจนจำนวนหนึ่ง ที่สำคัญคือยา Erlotinib หรือที่จำหน่ายในประเทศไทยภายใต้ชื่อการค้าว่า Tarceva ยานี้มีราคาแพงมาก ยากต่อการเข้าถึง เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ทำให้ปราศจากการแข่งขัน โดยองค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามาจำหน่ายในตลาดได้ หากเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันในตลาด โดยการนำเข้ายาชื่อสามัญหรือหรือผลิตยาชื่อสามัญขึ้นเองในประเทศ ราคายานี้จะลดลงอย่างมาก ทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาได้ทุกคน

แม้จะสามารถใช้อำนาจตามมาตรา 51 ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรดังกล่าวมาแล้ว โดยไม่ต้องเจรจากับผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน แต่ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมากระทรวงสาธารณสุขได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเจรจากับบริษัทผู้ทรงสิทธิบัตรก่อน แต่ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมากระทรวงสาธารณสุขก็ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเจรจาต่อรองราคายาดังกล่าวกับบริษัทผู้ทรงสิทธิบัตร แต่ก็ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แม้บริษัทจะลดราคาลงมาบ้างระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีราคาสูงมากเมื่อเทียบกับยาชื่อสามัญและบริษัทผู้ทรงสิทธิยังได้กำหนดเงื่อนไขที่ยุ้งยากในทางปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถบรรลุข้อตกลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยอย่างจริงจังได้ หากพยายามเจรจาต่อไปก็คงจะไม่บรรลุผลที่จะทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้ทุกคน และยังเป็นการทำให้อุปกรณ์ที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับยาดังกล่าวต้องรอต่อไปโดยไม่ทราบว่าจะได้รับยาเมื่อไร

ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2552 เพื่อใช้สิทธิโดยรัฐตามสิทธิบัตรยาที่มีองค์ประกอบของ Erlotinib ในทุกสูตรตำรับ รวมทั้งอนุพันธ์ต่างๆ ของยาดังกล่าวที่มีสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยมอบหมายให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนกระทรวงสาธารณสุขตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้งบเงื่อนไข ดังนี้

- (1) ให้ใช้สิทธิได้ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป จนกว่าจะหมดระยะเวลาของสิทธิบัตรหรือหมดความจำเป็นต้องใช้ยานี้
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนเพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้ เฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ผู้ประกันตนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการการรักษาพยาบาลของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ **ทั้งนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้ที่ต้องใช้ยานี้ โดยให้อยู่ในดุลพินิจของแพทย์ผู้รักษา**
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 3 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กระทรวงสาธารณสุข จะแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ วันที่ 4 เดือน มกราคม พ.ศ. 2551

(นายมงคล ฌ สงขลา)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ประกาศกระทรวงสาธารณสุข
เรื่อง การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรด้านยาและเวชภัณฑ์
กรณียาโดซีเทกเซล Docetaxel

มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่าเพื่อประโยชน์สาธารณะ กระทรวง ทบวง กรม อาจใช้สิทธิ ตามสิทธิบัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามมาตรา 36 โดยกระทำการดังกล่าวเองหรือให้บุคคลอื่นกระทำแทน ในการใช้สิทธิดังกล่าว กระทรวง ทบวง กรม จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรตามมาตรา 48 วรรคสอง และจะต้องแจ้งให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบเป็นหนังสือโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขมาตรา 46 มาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ

เจตนารมณ์ของกฎหมายส่วนนี้มีความชัดเจนว่า กิจการใดที่มีได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะกิจการสาธารณสุขประโยชน์ของภาครัฐ เช่น บริการสาธารณสุข รัฐสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้โดยชอบธรรมและไม่ต้องเจรจาต่อรองกับผู้ทรงสิทธิก่อน และไม่ต้องดำเนินการตามมาตรา 46 และมาตรา 47 และมาตรา 47 ทวิ ดังกล่าวมาแล้ว

โรคมะเร็งเป็นโรคที่คร่าชีวิตคนไทยสูงมากในแต่ละปี อัตราตายด้วยโรคนี้อยู่ในอันดับสูงอย่างต่อเนื่องมาตลอด ความรุนแรงของโรคนี้นำให้ผู้ป่วยต้องทนทุกข์แสนสาหัส นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการรักษาทั้งโดยการผ่าตัด การฉายรังสี และโดยเฉพาะการให้เคมีบำบัด เป็นภาระต่อผู้ป่วยและครอบครัวส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้ผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยถึงปานกลางถึงขั้นล้มละลาย

โรคมะเร็งปอดและโรคมะเร็งเต้านม เป็นโรคมะเร็งที่มีอุบัติการณ์เกิดโรคสูงเป็นลำดับต้นในชายไทยและหญิงไทยตามลำดับ ในปัจจุบันมียาที่ช่วยยืดอายุผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งทั้งสองได้อย่างชัดเจนจำนวนหนึ่ง ที่สำคัญคือยา Docetaxel หรือที่จำหน่ายในประเทศไทยภายใต้ชื่อการค้าว่า Taxotere

นอกจากโรคมะเร็งปอดและโรคมะเร็งเต้านมแล้ว Doxetaxel ยังใช้รักษาโรคมะเร็งที่กระเพาะอาหาร คีรีษะและคอได้อีกด้วย ยานี้จึงมีความสำคัญมาก อย่างไรก็ตาม ยานี้มีราคาแพงมาก เนื่องจากมีสิทธิบัตรคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฯ ทำให้ปราศจากการแข่งขัน โดยองค์การเภสัชกรรมหรือผู้ผลิตรายอื่นไม่สามารถผลิตหรือนำเข้ามาจำหน่ายได้

แม้จะสามารถใช้อำนาจตามมาตรา 51 ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรดังกล่าวมาแล้ว ในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมากระทรวงสาธารณสุขก็ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเจรจาต่อรองราคาของยาดังกล่าวของบริษัทผู้ทรงสิทธิ แต่ก็ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แม้บริษัทจะลดราคาลงมาระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีราคาสูงมากเมื่อเทียบกับยาชื่อสามัญและบริษัทผู้ทรงสิทธิยังได้กำหนดเงื่อนไขที่ยุ่งยากในทางปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถบรรลุข้อตกลงที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยอย่างแท้จริงได้ หากพยายามเจรจาต่อไปก็คงจะไม่บรรลุผลที่จะทำให้ผู้ป่วยภายใต้ระบบประกันสุขภาพของรัฐทั้งสามระบบสามารถเข้าถึงยาดังกล่าวได้ทุกคน และยังเป็นการทำให้อุปกรณ์ที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับยาดังกล่าวต้องรอต่อไปโดยไม่ทราบว่าจะได้รับยาเมื่อไร

ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติ มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต่อยาที่มีองค์ประกอบของ Docetaxel ในทุกสูตรตำรับ รวมทั้งอนุพันธ์ต่างๆ ของยาดังกล่าวที่มีสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยมอบหมายให้องค์การเภสัชกรรมเป็นผู้ใช้สิทธิแทนตามสิทธิที่กำหนดไว้ในมาตรา 36 วรรค 1 แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- (1) ให้ใช้สิทธิได้ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป จนกว่าจะหมดระยะเวลาของสิทธิบัตรหรือหมดความจำเป็นต้องใช้ยานี้
- (2) เพื่อจัดให้มียาชื่อสามัญดังกล่าวจำนวนเพียงพอในการให้บริการแก่ผู้ที่จำเป็นต้องใช้ยานี้เฉพาะผู้มีสิทธิตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 และผู้มีสิทธิในระบบสวัสดิการรักษายาของข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ ทั้งนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้ที่ต้องใช้ยานี้ โดยให้อยู่ในดุลพินิจของแพทย์ผู้รักษา
- (3) กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตร จำนวนร้อยละ 3 ของมูลค่าการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยองค์การเภสัชกรรม

กระทรวงสาธารณสุข จะแจ้งผู้ทรงสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญาให้ได้รับทราบโดยมิชักช้า

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ วันที่ 4 เดือน มกราคม พ.ศ. 2551

(นายมงคล ฤกษ์ขลา)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ภาคผนวก ง

กฤษฎี ฉบับที่ 6,108 ลงวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ. 2007

การให้ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรต่อยาเอพาวีเรนซ์ ในกรณีของการใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ที่มีได้มีวัตถุประสงค์ในเชิงพาณิชย์

ประธานาธิบดีแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐ อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติมาตรา 84 ภาคที่ 4 แห่งรัฐธรรมนูญ และบทบัญญัติมาตรา 71 แห่งกฎหมายฉบับที่ 9,279 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1996 และมาตรา 4 แห่งกฤษฎีกาฉบับที่ 3,201 ลงวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1999

ประกาศกฤษฎีกา :

มาตรา 1 เพื่อประโยชน์สาธารณะ (ประธานาธิบดี) อาศัยอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง อนุมัติให้มีการใช้สิทธิกับสิทธิบัตรเลขที่ 1100250-6 และ 9608839-7

วรรค 1 การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรที่กำหนดในข้างต้น จะต้องไม่เป็นการใช้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว และต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์แห่งการใช้ที่ได้มุ่งหวังประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ ภายในขอบเขตของโครงการรักษาโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์แห่งชาติ ที่เป็นการดำเนินการตามกฎหมายฉบับที่ 9,313 ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1996 โดยมีกรอบระยะเวลาห้าปี และอาจจะต่อเวลาออกไปได้อีกในระยะเวลาเดียวกัน

วรรค 2 การใช้สิทธิตามสิทธิบัตรที่กำหนดในข้างต้น พึงสิ้นสุดลงเมื่อสถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะได้หมดสิ้นไป โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขมีอำนาจที่จะพิจารณาบททวนการสิ้นสุดของสถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้สิทธิตามสิทธิบัตร

มาตรา 2 กำหนดค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตรตามความในมาตราที่ 1 จำนวนร้อยละ 1.5 ของมูลค่าของการผลิตและการจำหน่ายยาชื่อสามัญดังกล่าวโดยกระทรวงสาธารณสุข หรือมูลค่ายาชื่อสามัญที่ส่งมอบให้แก่กระทรวง

มาตรา 3 ผู้ทรงสิทธิบัตรตามความในมาตรา 1 ต้องเปิดเผยรายละเอียดข้อมูลทั้งหมดที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับใช้ผลิตยาในชื่อสามัญให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้แก่หน่วยงานของรัฐว่าให้ข้อมูลเหล่านั้นจะได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสมจากการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมและการประกอบกรโดยทุจริต

วรรคเดียว : ให้บังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 24 และบทบัญญัติในส่วนที่ 1 ภาคที่ 6 แห่งกฎหมายฉบับที่ 6 แห่งกฎหมายฉบับที่ 9,279 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1996 ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ว่าในข้างต้น

มาตรา 4 ในการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรภายใต้กฤษฎีกาฉบับนี้ หน่วยงานของรัฐอาจกระทำการดังกล่าวเอง หรือให้บุคคลอื่นกระทำการแทน โดยที่การใช้สิทธิดังกล่าวนั้นจะต้องคงวัตถุประสงค์เดิมไว้ และห้ามมิให้มีการผลิตยาในชื่อสามัญเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ภายใต้กำกับของบทลงโทษสำหรับการกระทำซึ่งเห็นว่ามีผิดกฎหมาย

มาตรา 5 ในกรณีที่ผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายอยู่ในตลาดภายในประเทศไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ที่นำไปสู่การใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะได้ หรือหน่วยงานของรัฐหรือบุคคลอื่นที่ได้รับอนุญาตจากรัฐไม่สามารถทำการผลิตซึ่งผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรได้ทั้งหมดหรือในบางส่วน หน่วยงานของรัฐสามารถนำเข้ามาซึ่งผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรในราชอาณาจักรได้ โดยต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทรงสิทธิบัตรตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 แห่งกฤษฎีกาฉบับนี้

มาตรา 6 กระทรวงสาธารณสุขมีหน้าที่รับผิดชอบในการแจ้งให้สถาบันทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมแห่งชาติทราบเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรภายใต้กฤษฎีกาฉบับนี้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงและการยกเลิกการใช้สิทธิดังกล่าวด้วย

มาตรา 7 กฤษฎีกาฉบับนี้จะมีผลบังคับใช้นับตั้งแต่วันที่ประกาศ

บราชิเลีย 4 พฤษภาคม ค.ศ. 2007

ลูอิซ อินซิโอ ลูลา ดาซิลวา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวณัฐธิดา บุญธรรม สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนราชวินิต มัธยม เมื่อปี พ.ศ. 2545 และเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาที่ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และหลังจากสำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต ได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2550

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย